

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ужгородський національний університет
Історичний факультет
Кафедра історії України

ТИСЯЧОЛІТТЯ

—

MILLENNIA

Науковий щорічник

Випуск 4

Ужгород
ТОВ «РІК-У»
2017

Редколегія:

Гарагонич Василь Васильович,
д.і.н., професор кафедри туристичної інфраструктури і сервісу УжНУ;

Жулканич Неля Михайлівна,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Капітан Лариса Іванівна,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Офіцинський Роман Андрійович,
*д.і.н., професор, завідувач кафедри історії України УжНУ
(головний редактор);*

Скиба Іванна Іванівна,
к.і.н., доцент кафедри історії України УжНУ (відповідальний секретар);

Сухий Олексій Миколайович,
*д.і.н., професор, завідувач кафедри новітньої історії України
Львівського національного університету ім. І. Франка;*

Федака Сергій Дмитрович,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ.

Рецензенти:

Міськов Іван Олексійович,
*к.і.н., доцент кафедри культури і соціально-гуманітарних
дисциплін Закарпатської академії мистецтв, м. Ужгород;*

Набока Олександр Вікторович,
*д.і.н., завідувач кафедри історії України Луганського
національного університету ім. Т. Шевченка, м. Старобільськ.*

Відповідальна за випуск:

Попович Тетяна Юріївна,
викладач кафедри історії України УжНУ.

*Рекомендовано до друку кафедрою історії України Ужгородського
національного університету 27 січня 2017 р., протокол № 6.*

...Корисне можна перейняти звідки завгодно. Часто ми не настільки талановиті, щоб уміти переймати корисне від тих, хто бездарніший за нас. Або хто лише здається бездарнішим, а насправді його обдарованість треба вміти побачити.

...У запеклого суперника можна взяти чудові ідеї. Все залежить від настрою, від погоди, від рівня втоми.

...А взагалі в письмі на папері гарний тон – це тихий тон. Якщо ви тихо скажете щось епохальне, ефект буде громовий.

Умберто Еко.

Як написати дипломну роботу. 1977

РЕКРУТИНГ ІСТОРИКІВ

Університет не може існувати без студентів. Прописна істина. Та не для всіх, хто в університеті отримує заробітну плату. Там, де адекватне керівництво, вибудовується цілком реалістичний механізм рекрутингу нових студентів. Адже прийом документів й оформлення списків зарахованих на навчання у липні-серпні кожного року – лише верхівка айсбергу вступної кампанії, що триває безупинно. Її важливою складовою є репутація університету, тобто його мікроклімат, освітньо-наукові та соціально-культурні можливості, традиції.

Від якості освітніх послуг і стану матеріальної бази, що повсякчас у подробицях обговорюються пересічними людьми віч-на-віч чи посередництвом соціальних мережевих комунікацій, залежить остаточний вибір абітурієнтів. Університет вимагає постійних капіталовкладень не лише у модернізацію своїх різнопрофільних приміщень, але й оновлення та оздоровлення відносин усередині строкатого колективу шляхом упровадження ефективних засобів стримувань і противаг в управлінських вертикалях і горизонталях. Всеваддя веде до заскорузлості, захланності, недолугості.

Найгірше, коли через консервацію чиновницького і викладацького свавілля університет блукає і деградує в авторитарному лабіринті, провокуючи локальні соціально-політичні потрясіння. Річ у тому, що університетська спільнота в своїй основі не сидить у позі диванних патріотів, очікуючи з неба змін, новацій, подуву свіжого вітру. Університет тримається на ентузіастах, які, перефразовуючи визначного італійського історика і письменника, університетського професора Умберто Еко (1932–2016), уміють бачити обдарованість у бездарних, але кажуть про вагоме тихим тоном. Важливий наслідок – не слова, не громовий ефект їх звукового відлуння, а конструктивні довгострокові дії, починаючи з себе, з низів.

Лише таким чином вдається вилікувати сумнозвісну імпотенцію верхів, що набила оскомину. До того ж, без хірургічного втручання.

Про це, власне, мовилося мною в чотирьох дописах (постах) на персональній сторінці в популярній соціальній мережі «Facebook» влітку 2016 р. Цікавив уже не стільки черговий загальний провал вступної кампанії в альма-матер, скільки інтерес абітурієнтів до поглибленого вивчення історії, отже, перспективи рідного історичного факультету, в керівному ядрі котрого забракло обдарованості та ентузіазму.

Де ефективно керівництво в істориків? (2 серпня 2016 р.)

У цьому важливим порівняльним критерієм є обсяг державного замовлення і набір у цілому. На жаль, у цьогорічній вступній кампанії рідний історичний факультет пасе задніх. Ще півтора десятиліття тому освітні експерти називали його в п'ятірці найкращих в Україні. Лише нові люди і нові ідеї змінять ситуацію. Якщо взяти до уваги західний регіон України, то за даними інформаційної системи «Конкурс» (vstup.info) нині бачимо таку картину держзамовлення на бакалавраті з історичних спеціальностей та спеціалізацій:

Львівський національний університет ім. І. Франка (денне відділення: середня освіта – історія – 40; історія та археологія – 50; інформаційна, бібліотечна й архівна справа – 10; заочне відділення: середня освіта – історія – 5; інформаційна, бібліотечна й архівна справа – 2) – 107;

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка (денне відділення: середня освіта – історія – 50) – 50;

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк (денне відділення: середня освіта – історія – 20; історія та археологія – 6; музеєзнавство, пам'яткознавство – 3; інформаційна, бібліотечна й архівна справа – 16) – 45;

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка (денне відділення: середня освіта – історія – 30) – 30;

Рівненський державний гуманітарний університет (денне відділення: середня освіта – історія – 25; історія та археологія – 1; музеєзнавство, пам'яткознавство – 1; інформаційна, бібліотечна й архівна справа – 2) – 29;

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (денне відділення: історія та археологія – 18; інформаційна, бібліотечна й архівна справа – 5; музеєзнавство, пам'яткознавство – 2) – 25;

Національний університет «Острозька академія» (денне відділення: історія та археологія – 16; інформаційна, бібліотечна й архівна справа – 7) – 23;

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника (денне відділення: середня освіта – історія – 10; історія та археологія – 10) – 20;

Ужгородський національний університет (денне відділення: середня освіта – історія – 15; історія та археологія – 1) – 16.

У трійці лідерів (10 серпня 2016 р.)

Міністерство освіти і науки України оприлюднило обсяги підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру і докторантуру за рахунок бюджетного фінансування у 2016 р. Якщо взяти до уваги спеціальність «Історія та археологія», то стараннями кафедри історії України Ужгородський національний університет у трійці лідерів. Кафедра історії України підготувала ліцензійну справу та є випусковою з підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. Ми високо підняли планку, замовляючи державні місця в аспірантуру і докторантуру. Після двох корекцій таки отримали їх більше, ніж коли-небудь раніше. Образно кажучи, фінішували третіми після двох потужних столичних вишів.

Сімка кращих в Україні з «Історії та археології»:

Київський національний університет ім. Т. Шевченка: аспірантура – 11 (денна форма навчання – 11), докторантура – 2;

Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова: аспірантура – 8 (денна – 5; вечірня – 3), докторантура – 2;

Ужгородський національний університет: аспірантура – 7 (денна – 3; вечірня – 4), докторантура – 1;

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім.

Г. Сковороди: аспірантура – 6 (денна – 1; вечірня – 5), докторантура – 1;

Львівський національний університет ім. І. Франка: аспірантура – 5 (денна – 4; вечірня – 1), докторантура – 2;

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки: аспірантура – 5 (денна – 2; вечірня – 3);

Одеський національний університет ім. І. Мечникова: аспірантура – 4 (денна – 4), докторантура – 1.

В очікуванні кращого (14 серпня 2016 р.)

Завершилася вступна кампанія. Інформаційна система «Конкурс» (vstup.info) зафіксувала набір бакалаврів. На жаль, історичний факультет Ужгородського національного університету програв конкуренцію колегам у західному регіоні України, де вищу освіту з історії безоплатно можна здобути у 9 університетах. Порівнюючи загальну кількість зарахованих, беремо до уваги тільки наявні спеціальності та денну форму навчання (заочна повсюдно зникає), причому без відщипувань за етнічною ознакою, що характерно для УжНУ і чого немає в інших вишах. Український католицький університет, де відсутні місця державного замовлення, до уваги не беремо.

«Середня освіта – історія»:

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка – 59;

Львівський національний університет ім. І. Франка – 42;
Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка – 38;
Рівненський державний гуманітарний університет – 38;
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки,
м. Луцьк – 28;
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника – 27;
Ужгородський національний університет – 26.

«Історія та археологія»:

Львівський національний університет ім. І. Франка – 73;
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича – 59;
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника – 33;
Національний університет «Острозька академія» – 30;
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки – 20;
Рівненський державний гуманітарний університет – 17;
Ужгородський національний університет – разом 13.

Наведені цифри (понад півтисячі зарахованих) переконують, що випускники загальноосвітніх шкіл виявляють значний інтерес до фаху історика. У двох західноукраїнських областях – Львівській та Рівненській – по два університети роками змагаються за симпатії майбутніх студентів-істориків. Непретензійний Рівненський державний гуманітарний університет без рейтингового апломбу поклав на лопатки УжНУ за обома спеціальностями. У Рівненській області проживає на 100 тис. осіб менше, ніж у Закарпатській. У сфері вищої історичної освіти на Рівненщині, на відміну від Закарпаття, два конкуренти – гуманітарний університет й Острозька академія.

Цьогоріч істфак УжНУ залишили на плаву спеціалізації з «Історії та археології», запроваджені молодими доцентами Ігорем Шніцером (центральноєвропейські студії – 5 зарахованих) та Ігорем Прохненком (археологія – 4), колективом кафедри історії України (американістика – 4). Для них у підсумку надали 2 місця державного замовлення, проте вони примножили факультет загалом на 13 студентів.

Мабуть, історичний факультет УжНУ невдовзі втратить «унітарний» статус, стане «федеративним», як факультети, де низка спеціальностей та випускових кафедр. За цих умов до завідувачів кафедрами вимоги суворіші – інтелектуальні, управлінські, статусні. Голова «федерації» лише поєднує спільні зусилля.

Колективний успіх приходить тоді, коли на своєму місці особа, котра обіймає адміністративно-освітню посаду. Ретроград, який приріс до крісла, не відчуває дна. Вкрай важливо нині дати шанс молодим управлінцям, щоби через рік знову не споглядати розбите корито. Але вже розбите вщент, на друзки.

Так не повинно бути! (24 серпня 2016 р.)

У кожного своя доля. Хтось маніжитья на пляжах Хорватії. Дехто мандрує в пошуках світової слави. Комусь доводиться захищати від сваволі щойно зарахованих першокурсників, коли у їхніх батьків опускаються руки. 31 вступник на історичний факультет Ужгородського національного університету потребує гуртожитку. Керівництво надало місць у тричі менше – 11! Не можуть поселитися навіть мешканці Хустського і Виноградівського районів. Вони справедливо нарікають на обман, адже при подачі документів їм обіцяли гуртожиток, оскільки жодна квартира не по кишені. Інакше ці закарпатські вступники зупинили б свій вибір на університетах в інших регіонах України. Гіршої антиреклами для альма-матер, мабуть, і не знайти.

Роман Офіцинський,
головний редактор

ДИСКУСІЯ

ЛІКВІДАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

УДК 94 (477.6)

*Частина перша. Локальна
руїна, тоталітарний рецидив,
адміністративне свавілля¹*

Роман Офіцинський,
*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Ужгородського національного університету*

Восени 2016 р. Ужгородський національний університет привернув суспільну увагу двічі: перевіркою Державної інспекції навчальних закладів України і реорганізаціями факультетів. Інспекція звичними для чиновницької практики евфемізмами констатувала, що управлінська діяльність в УжНУ «потребує значного удосконалення». Про це повідомлено Міністерство освіти і науки «для врахування при прийнятті управлінських рішень». Тобто з професійної точки зору ректор і проректори показали себе значно гірше, ніж очікувалося. Міністерство отримало вагомі підстави для оновлення керівництва вишу, проте ними не скористалося.

Натомість на початку листопада 2016 р. ректор і проректори Ужгородського університету кулуарно вирішили ліквідувати історичний факультет під надуманим приводом бутафорної реорганізації. Вони задіяли арсенал маніпуляцій, починаючи з деморалізації залежних від них поважного віку викладачів для розколу колективу й нейтралізації опору. Сепаратні перемовини з керівним ядром факультету велися протягом жовтня-місяця. Але на захист рідного факультету піднялися студенти, викладачі, співробітники, випускники, просто небайдужі громадяни, що стало повною несподіванкою для ліквідаторів. Їм довелося нашвидкоруч корегувати свої дії, реалізуючи ідею-фікс напролом. Дехто рішуче встав на захист факультету і швидко передумав, бо йому зверху нагадали, що роками тримають на кафедрі без належного виконання педагогічного навантаження. Ректор і проректори тиснули на медіа для вилучення опублікованих матеріалів і нерозміщення нових на захист факультету.

¹ Частина друга буде оприлюднена у наступному, п'ятому випуску щорічника.

Коли історичний факультет поставили перед фактом реорганізації, то колектив одразу висловив незгоду, розмістивши 7 листопада 2016 р. відкриту заяву на популярному закарпатському інформаційно-діловому порталі «Mukachevo.net» перед ухваленням рішення Вченою радою університету. За годину було понад 400 прочитань, коли налажане начальство вишу домоглося видалення заяви. Її скан із кеша – відбиток тоталітарної цензури. Натомість заяву оперативно розмістили інші електронні ЗМІ – «Карпатський вісник», «Закарпатський інформатор», «Закарпатський інсайдер», «Karpat Post». Кричущий факт тоталітарної цензури мав місце й 11 листопада, коли начальство брутально зірвало відкриту заяву колективу історичного факультету з «Медіацентра УжНУ» теж після понад 400 прочитань. Так само зберігся скан. Це нетлінні історичні джерела.

Найповнішу підбірку тематичних матеріалів із 36 постів-коментарів подав автор цих рядків, Роман Офіцинський, в міжнародній соціальній мережі «Facebook» 13 листопада – 4 грудня 2016 р. під двома лінками – «Чого хоче колектив історичного факультету Ужгородського національного університету?» (спільнота «HISTORIANS.IN.UA», де понад 5 тис. членів, адреса: www.facebook.com/groups/326845994002408/) і «Боротьба за збереження історичного факультету Ужгородського національного університету триває» (спільнота «Вища школа і наука України: розпад чи розквіт?», де понад 8 тис. членів, адреса: <https://www.facebook.com/groups/261451893969652/>). Ці лінки оновлювалися щодня протягом трьох гарячих тижнів листопада-грудня 2016 р. і містили посилання на оприлюднені матеріали багатьма медіа – майже трьома десятками.

Водночас активісти руху опору опрацювали низку ініціатив, які не були реалізовані, зокрема петиції з дещо ширшим поглядом, які планували виставити на сайти вищих органів державної влади України. Боротьба за збереження факультету вийшла на загальнодержавний арбітраж, принаймні українських істориків, які відчули несприятливу атмосферу в університеті, хоча мали крихту надії на мудрість посадовців. У Києві колеги-історики провели консультації задля включення дійових засобів впливу на ситуацію. Відстоюючи право історичного факультету на існування як окремого підрозділу, члени його колективу підписали і направили низку звернень до ректора і Вченої ради Ужгородського університету, голови Закарпатської обласної державної адміністрації Г. Москаля, голови Закарпатської обласної ради М. Рівіса, міністра освіти та науки України Л. Гриневич, першого заступника голови комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України О. Співаковського.

Ініційоване ректором рішення щодо реорганізації історичного факультету Ужгородського університету спричинило великий резонанс. Розділили і підтримали позицію повсталого колективу сотні людей, чий звернення і думки, що доволі розгорнуто оприлюднили ЗМІ і соціальні

мережі, були спрямовані на захист, збереження і примноження здобутків історичного факультету як самостійного підрозділу. Пояснення «за» і «проти» з цього приводу подавалися у чисельних теле- і відеоінтерв'ю.

Жодних підстав для реорганізації одного з перших факультетів університету не було. Керівництво вишу повинно скасувати безпідставне рішення – таку вимогу висунули збори студентів й окремо збори трудового колективу історичного факультету 14 листопада 2016 р. Переконати студентів у правильності своїх дій спробував особисто ректор В. Смоланка, однак наведені ним аргументи не мали під собою об'єктивної основи і не були сприйняті студентами. Про це засвідчили результати їхнього голосування на користь збереження і розвитку історичного факультету як самостійного підрозділу. Аспіранти, докторанти, викладачі, співробітники мали аналогічну думку. Істфак у скрутну хвилину підтримали його випускники, серед них – депутати обласної ради, працівники установ освіти, науки, культури тощо.

Аргументи, що наводилися на користь реорганізації шляхом об'єднання історичного факультету з частиною іншого підрозділу, виявилися непереконливими. При ухваленні управлінських рішень неприпустимо застосувати певні норми чи вимоги вибірково чи ситуативно. Адже здобувачів вищої освіти (студентів, аспірантів, докторантів) денної форми навчання на історичному факультеті станом на 1 жовтня 2016 р. налічувалося 240 осіб, що більше існуючої мінімальної норми – 200 здобувачів. Для відповідних розрахунків із певними наслідками щороку береться до уваги контингент здобувачів вищої освіти станом на 1 жовтня. А саме зменшенням контингенту студентів пояснював ректор ліквідаційне рішення, плутаючи і підтасовуючи норми – студентів і здобувачів вищої освіти (студентів, аспірантів, докторантів).

Ректор своє рішення об'єднати історичний факультет з частиною іншого підрозділу, проведене через Учену раду вишу, пояснив зауваженнями і рекомендаціями Державної інспекції навчальних закладів України. Насправді «Акт перевірки додержання суб'єктами господарювання, що надають послуги у сфері вищої освіти, вимог законодавства про вищу освіту ДВНЗ «УжНУ» від 29 вересня 2016 р. містив неточні дані (чомусь аж станом на 1.07.20016 рік!) про чисельність здобувачів вищої освіти, а подібних рекомендацій взагалі не подав. При цьому недостовірні цифри про чисельність здобувачів вищої освіти на історичному факультеті надало інспекції саме ж керівництво вишу.

Не ввійшли ліквідаційні пропозиції й у «План заходів щодо усунення виявлених порушень та недоліків під час перевірки Державною інспекцією навчальних закладів України з 20 по 29 вересня 2016 року додержання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» вимог законодавства про вищу освіту» від 12 жовтня 2016 р. Комісії з питань оптимізації та удосконалення структури УжНУ доручили до 25 грудня 2016 р. лише

підготувати обґрунтовані пропозиції щодо шляхів реорганізації кафедр (а не факультетів!) і внести на розгляд Ученої ради університету. Про незаконність реорганізації історичного факультету свідчить і наступний факт. 8 листопада 2016 р. під тиском ректора Вчена рада університету ухвалила два суперечливі та взаємовиключні рішення: провести безпідставну реорганізацію (начебто з подачі Держінспекції) і до 17 листопада подати пропозиції, що робити із зауваженнями тої ж інспекції.

Ректор застосував певні норми чи вимоги вибірково і ситуативно. Адже, повторимося, чисельність здобувачів вищої освіти (студентів, аспірантів, докторантів) денної форми навчання на історичному факультеті станом на 1 жовтня 2016 р. складала 240 осіб, що більше існуючої мінімальної норми – 200 здобувачів. Міністерством освіти і науки для відповідних розрахунків щороку береться до уваги контингент здобувачів вищої освіти саме на 1 жовтня.

Прикметно, до уваги ректором не взято той факт, що з 2009 р. в Ужгородському університеті частину ліцензійного обсягу і місць державного замовлення для підготовки фахівців з історії за рахунок історичного факультету виділяли гуманітарно-природничому факультету з угорською мовою навчання. Станом на жовтень 2016 р. це майже 30 здобувачів вищої освіти. Цілком логічно було б не тільки не проводити жодних реорганізацій, а зосередити всіх студентів-істориків на історичному факультеті та не розпорозувати їх за мовно-етнічною ознакою між двома підрозділами.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», гарантувалася автономія вищих навчальних закладів й академічна свобода учасників освітнього процесу, що повинні служити громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, які постають перед державою і суспільством, здійснюватися прозоро і публічно. Проте керівництво університету усунуло колектив історичного факультету від вирішення його долі. Вчена рада університету 8 листопада 2016 р. під головуванням В. Смоланки вирішила реорганізувати факультет. Його колектив офіційно і заздалегідь не повідомили про ймовірне рішення, що готувалося вкрай непрозоро і непублічно. Це суперечить засадничим принципам Закону «Про вищу освіту». Весь колектив факультету несподівано поставили перед фактом і вдалися до дезінформації. Мовляв, усе завчасу погодили, бо закулісні консультації з представниками факультету велися місяць, що, як з'ясувалося на зборах трудового колективу 14 листопада 2016 р., не відповідало дійсності.

Закарпатська обласна рада 21 листопада 2016 р. підтримала історичний факультет і націлила ініціаторів реорганізації шукати компроміс. Однак ректор не почув чисельних звернень зробити все для того, щоби скасувати безпідставне й необґрунтоване рішення, яке перекреслювало традиції та подальшу долю добре знаного істориками України і зарубіжжя

факультету, що діє з дня заснування вишу. Натомість попутники ректора зводили особисті порахунки і розважалися вигадками на кшталт: захист факультету – всього-на-всього підкилимна метушня «вічного декана, відомого сепаратиста» В. Фенича, який через реорганізацію втратить посаду, а він цього заслуговує. У цій тональності, приміром, витриманий лист члена-кореспондента Національної академії наук України С. Віднянського від 16 листопада 2016 р. Таким інсинуаціям резонно опонували: навіщо ліквідувати цілий факультет, аби звільнити одного неугодного декана.

Ректор вважав себе рятівником і твердив, що йдеться не про ліквідацію факультету, а про його порятунок через об'єднання з іншим, який має набагато більше студентів, ніж історичний. Начебто йдеться про законопослушне виконання припису Державної інспекції вищої освіти. Це облудні пояснення, про що вже мовилося. Попутники ректора наполягали, що далеко не весь колектив проти порятунку колись престижного факультету, далеко не всі обурені діями керівництва вишу. Їм відповідали: достатньо подивитись на кількість підписів під заявою, щоб пере-свідчитись у чітко вираженій позиції майже 90 % колективу факультету, а зазвичай у буремних подіях всесвітньої історії число зрадників чи перебіжчиків буває значно вищим за десятивідсоткову відмітку. Проти облудного «об'єднання» не лише декан з прибічниками, але й багато його опонентів. Здобувачів вищої освіти на факультеті цілком вистачає для самостійного розвитку, абсурдно різношерстні колективи «зливати в один котел», змішуючи історію, економіку, міжнародні відносини. Назва нового утворення «факультет історії та міжнародних відносин» некоректна, бо «міжнародні відносини – це міждисциплінарне поле – у політології, наприклад, теж є відповідний розділ. На істфаці міжнародні відносини вивчають як частину історичного процесу. Крім того, захисники факультету вказали загалу на головний мотив деструктивних дій керівництва, що виглядав простіше і прозаїчно. Ректор призначив керівником «факультету історії та міжнародних відносин» родича – рідного брата своєї дружини. Тож не про порятунок істфаку йшлося.

Отже, необґрунтована і неочікувана реорганізація історичного факультету Ужгородського університету 8 листопада 2016 р. спричинила суспільний резонанс. Сотні активних громадян – студенти, аспіранти, докторанти, викладачі, співробітники, випускники та інші – виступили за збереження факультету як самостійного підрозділу. Наведені постфактум аргументи ректора щодо його об'єднання з частиною іншого підрозділу були непереконаливими, засновані на недостовірних даних, не мали об'єктивних підстав, а впливали з особистих, сімейно-кланових чи політичних мотивів. Відповідні дії вчинено неpubлічно і непрозоро. У конфлікті «Ректор проти факультету» порушені базові засади Закону України «Про вищу освіту», яким гарантується автономія вищих навчальних закладів й академічна свобода учасників освітнього процесу, що повинні служити

громадському інтересові, здійснюватися прозоро і публічно, на засадах самоорганізації та саморегулювання.

Активісти наполегливо апелювали до високопосадовців з проханнями вжити заходів щодо відновлення прав і захисту законних інтересів колективу факультету. Одночасно йшла мова й про те, щоби внести на розгляд Верховної Ради зміни до Закону «Про вищу освіту» для викорінення авторитарної практики. Слід запровадити: 1) обрання декана факультету зборами трудового колективу факультету, а завідувача кафедри – колективом кафедри (досі їх обирає підконтрольна ректору вчена рада вишу, що складається значною мірою з осіб за посадами); 2) наріжну засаду демократії – розподіл влади, за якої один одного взаємно врівноважують ректорат, сенат, наукова рада, де не суміщають членство (донині вчена рада – орган управління при ректорі). Запропоноване дотепер не втратило актуальності та сприяло б реальному утвердженню академічних свобод, автономії та самоврядування у вищих навчальних закладах України.

Усі колективні звернення ректор проігнорував у характерному тоталітарно-радянському дусі. Приблизно тоді ж із пункту 1.3 Статуту університету 2013 р. вилучили покликання на тяглість інтелектуальної традиції: «Ужгородський національний університет є спадкоємцем і наступником вищого навчального закладу – колегії, заснованої з дозволу глави Австрійської держави на підставі установчої грамоти, виданої в Ужгородському замку 2 липня 1615 р., котра діяла до 1776 р. і на базі якої до 1945–1946 рр. функціонували Ужгородська вища гімназія, Ужгородська духовна семінарія, Ужгородська учительська семінарія». Ця констатація передувала даті заснування університету в радянську добу – 19 липня 1945 р. Як типовий представник специфічного покоління радянських людей, ректор В. Смоланка не бачив себе поза системою тоталітарних цінностей та точок відліку.

Для такого маргінального типу управлінців, точніше – призначенців за олігархічно-політичною квотою, незрозумілі елементарні прагнення колективу до розвитку і вдосконалення. Під орудою ректора від 2014 р. донині не зроблено жодного капіталовкладення в якісну підготовку фахівців у галузі історії. Приміром, давно на часі проведення Всеукраїнської студентської олімпіад з історії на базі профільних кафедр Ужгородського університету, де таке змагання пройшло понад чверть віку тому. Для подачі відповідної заявки потрібний істотний прогрес у розвитку навчальної та наукової інфраструктури для підготовки істориків на всіх освітніх рівнях – бакалавр, магістр, доктор філософії. На жаль, далі зусиль попереднього керівництва вишу – заснування і повноцінного функціонування Археологічного музею ім. Е. Балагурі в 2013 р. – справи не посунулися. Хоча з ініціативи професора М. Тиводара започатковано, але досі не обладнано і не відкрито етнографічну лабораторію. Натомість студентів-істориків ректор витіснив із навчальних приміщень, що засвідчив гучний скандал

у серпні 2014 р. Тоді частково вдалося відстояти аудиторії історичного факультету. Їх після переробки хотіли заселити адміністративно-господарським персоналом, якому робочих кабінетів аж ніяк не бракувало.

У підсумку нелегітимна реорганізація історичного факультету, реалізована аж у лютому 2017 р., виявила грубі управлінські прорахунки. Ректор розформував факультет міжнародної політики, менеджменту і бізнесу, який сам же штучно створив два роки перед тим для згаданого родича-декана як клон діючого факультету міжнародних відносин. Керівник вишу поставив наступний авторитарний експеримент, схрестивши історичний факультет (готує здобувачів вищої освіти із спеціальностей галузі знань «Гуманітарні науки») із залишками іншого. Від фактично розформованого факультету забрали філологічну спеціальність, яку замість передачі факультету іноземної філології чи філологічному факультету, долучили для «підтримки штанів» до факультету з уточненою назвою – міжнародних економічних відносин (готує здобувачів вищої освіти із спеціальностей галузі знань «Міжнародні відносини»). А спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (галузь знань «Міжнародні відносини»), «Маркетинг» і «Менеджмент» (галузь «Управління та адміністрування» економічного спрямування) додали до історичних із галузі «Гуманітарні науки». Новотвір назвали факультетом історії та міжнародних відносин, хоч у такій конфігурації він є історико-економічним. Невідомо чим завинив економічний факультет, якому не передали «Маркетинг» і «Менеджмент».

Авторитарне рішення однієї особи підірвало авторитет державних органів (Державної інспекції навчальних закладів, Міністерства освіти і науки), завдало репутаційного удару по університету посеред навчального року. Це засвідчив лист Міністерства освіти і науки від 5 грудня 2016 р., де всю вину і відповідальність за скоєне перекладено на керівника університету В. Смоланку. Вельми показово, що ректор з проректорами здійснили цензуру, перешкоджаючи оприлюдненню відкритих звернень колективу факультету, а також вдалися до перлюстрації – відстежували і самочинно відкривали чужу кореспонденцію. Таким речам немає терміну забуття.

«Потрібно, щоб людина сама усвідомлювала необхідність дотримуватися норм моралі. Це має йти від неї самої, але якщо це неможливо, то потрібен постійний позитивний духовний вплив на таку особу», – принагідно узагальнив магістрант-історик Юрій Офіцинський.

Пропоновані додатки (56 писемних пам'яток у семи групах) детальніше і рельєфніше характеризують боротьбу за збереження історичного факультету в листопаді-грудні 2016 р. Це лише перша частина джерел, у другу ввійдуть документи і матеріали 2017 р. Одночасно наголосимо, що на мікроісторичному рівні найліпше збагнути всеукраїнські реалії в переломний час – російської агресії, коли внутрішній ворог завдає більших збитків за зовнішнього.

Додатки. Документи і матеріали

I. Документи

№ 1. Скан відкритої заяви колективу історичного факультету Ужгородського національного університету, що оприлюднена 7 листопада 2016 р. у закарпатському інформаційно-діловому порталі «Mukachevo.net» (знята редактором за півтора години на вимогу ректора В. Смоланки, пов'язаного з власником порталу)

Колектив істфаку УжНУ закликає не ліквідувати один з найстаріших факультетів

Понеділок, 07.11.2016 | 12:43 | 291 | 0

Відповідне звернення працівників вишу отримала редакція Mukachevo.net напередодні засідання Вченої ради Ужгородського національного університету.

Текст наводимо нижче без змін.

Відкрита заява колективу історичного факультету Ужгородського національного університету

Історичний факультет веде відлік часу свого існування із дня створення Ужгородського національного університету, тобто вже 72-й рік.

Це класичний підрозділ вищого навчального закладу, який претендує на статус університету як такого. Активна і результативна діяльність колективу і випускників факультету є загальновідомою, зокрема вони дали старт цілому ряду напрямів фахової підготовки в університеті: правознавству, політології, соціології, міжнародним відносинам, туризму. Однак є наміри ліквідувати один із чотирьох найстаріших факультетів УжНУ під виглядом його реорганізації. Серед мотивів цього вказуються неадекватні дані, нібито станом на 1 липня 2016 року історичний факультет забезпечує підготовку менше 200 здобувачів вищої освіти за денною формою навчання.

Такі деструктивні наміри не мають об'єктивного підґрунтя. Згідно із п. 4 ст. 33 Закону України "Про вищу освіту", факультет є структурним підрозділом вищого навчального закладу, що об'єднує не менш як три кафедри, які забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання. Відповідно до п. 2 ст. 51 того ж Закону здобувачами вищої освіти є студенти, аспіранти, докторанти.

Історичний факультет Ужгородського національного університету повністю відповідає цим критеріям. Станом на 1 липня і 1 жовтня 2016 року, на 1 лютого 2017 року (після вилучення магістрів) число здобувачів вищої освіти денної форми навчання на історичному факультеті перевищує і перевищуватиме визначену Законом мінімальну кількість.

Важкою нагальною не марнувати час і не вдаватися до управлінських рішень. Із закладів за принципом "поділай і володарюй", а зосередитися на ефективній профорієнтаційній роботі з майбутніми абітурієнтами, на зміцненні та осучасненні матеріально-технічної бази, на комплексуванні аудиторій та навчальних баз відповідно до вимог підготовки фахівця XXI ст., на підвищенні академічної мобільності та міжнародної активності, на істотному поліпшенні умов навчання і вирішенні невідкладних соціально-побутових потреб здобувачів вищої освіти. Адже на ситяву історії найганебніше місце належить перостратам.

Звертаємося до всіх випускників факультету, до колег в Україні і за кордоном, до небайдужих людей проявити з нами солідарність, допомогти зібратися і примножити освіні та наукові здобутки історичного факультету, що від самого початку є надіжним камінем Ужгородського національного університету. Таким він повинен залишатися і надалі.

Mukachevo.net

УЖНУ ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ІСТФАК

№2. Скан відкритої заяви колективу історичного факультету Ужгородського національного університету, що оприлюднена 11 листопада 2016 р. на порталі «Медіацентр УжНУ» (знята за кілька годин на вимогу проректора М.Лендьел)

The image shows a screenshot of a website with a green header containing the logo 'медіацентр УжНУ'. The main content area has a white background with black text. A large, handwritten petition in blue ink is overlaid on the right side of the page, covering the text. The petition is written on lined paper and contains names and signatures. At the bottom of the page, there are social media icons for Facebook, Twitter, and YouTube, along with a row of small logos for various media partners.

№ 4. Фотокопія рішення профспілкової організації викладачів і співробітників історичного факультету Ужгородського національного університету від 10 листопада 2016 р.

Рішення
профспілкової організації викладачів і співробітників історичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
з приводу реорганізації історичного факультету від 10.11.2016 р.

Профспілкова організація викладачів і співробітників історичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» висловлює свою незгоду з рішенням Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» від 8 листопада 2016 року про реорганізацію історичного факультету, в результаті якої на базі історичного факультету та факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу, створюється «Факультет історії та міжнародних відносин» та виступає за збереження цілісності і самостійності історичного факультету.

Вважаємо, що історичний факультет, який є одним з чотирьох факультетів які стояли біля витоків вищої освіти в краї, має потужний науково-педагогічний потенціал, здатний самостійно здійснювати підготовку фахівців вищої кваліфікації.

Не вбачаємо доцільності в подібній реорганізації, оскільки контингент здобувачів вищої освіти денної форми навчання на історичному факультеті на 1 жовтня 2016 року складає: 228 студентів, 8 аспірантів, 3 докторанти й цілком відповідає нормі визначеній Законом України «Про вищу освіту».

У питаннях реорганізації, яке стосується всіх співробітників факультету, переважна більшість яких є членами профспілкової організації історичного факультету, просимо врахувати думку профспілкової організації.

Голова профкому

Мищанин В.В.

Секретар

Буксар А.М.

№ 5. Фотокопія заяви профспілкової організації викладачів і співробітників історичного факультету Ужгородського національного університету (24 підписанти) від 10 листопада 2016 р.

Заява

профспілкової організації викладачів і співробітників історичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

з приводу реорганізації історичного факультету від 10.11.2016 р.

Профспілкова організація викладачів і співробітників історичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» висловлює свою незгоду з рішенням Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» від 8 листопада 2016 року про реорганізацію історичного факультету, в результаті якої на базі історичного факультету та факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу, створюється «Факультет історії та міжнародних відносин» та виступає за збереження цілісності і самостійності історичного факультету.

Вважаємо, що історичний факультет, який є одним з чотирьох факультетів які стояли біля витоків вищої освіти в краї, має потужний науково-педагогічний потенціал, здатний самостійно здійснювати підготовку фахівців вищої кваліфікації.

Не вбачаємо доцільності в подібній реорганізації, оскільки контингент здобувачів вищої освіти денної форми навчання на історичному факультеті на 1 жовтня 2016 року складає: 228 студентів, 8 аспірантів, 3 докторанти й цілком відповідає нормі визначеній Законом України «Про вищу освіту».

У питаннях реорганізації, яке стосується всіх співробітників факультету, переважна більшість яких є членами профспілкової організації історичного факультету, просимо врахувати думку профспілкової організації.

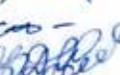
№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Посада
1.	Линдберг В. В.	WS
2.	Борис О. А.	WS
3.	Борисенко І. А.	WS
4.	Михайло М. А.	WS
5.	Андреевич І. А.	WS
6.	Сурбик Д. В.	WS
7.	Таня С. О.	WS
8.	Вино І. І.	WS
9.	Клименко А. В.	WS
10.	Михайло І. І.	WS
11.	Тарасюк М. А.	WS
12.	Михайло І. А.	WS
13.	Сурбик Д. В.	WS
14.	Тарасюк М. А.	WS
15.	Сурбик Д. В.	WS
16.	Сурбик Д. В.	WS
17.	Тарасюк М. А.	WS
18.	Михайло І. А.	WS
19.	Тарасюк М. А.	WS
20.	Тарасюк М. А.	WS
21.	Тарасюк М. А.	WS
22.	Михайло І. А.	WS
23.	Тарасюк М. А.	WS
24.	Тарасюк М. А.	WS

№ 6. Фотокопія заяви аспірантів кафедр історичного факультету
Ужгородського національного університету (6 підписантів)
від 11 листопада 2016 р.

Залва
аспірантів кафедр історичного факультету
ДБНЗ - "УжНУ"

Ми, аспіранти історичного факультету, підписуємо
відкрити заяву професійної організації викладачів і
виступили в історичного факультету ДБНЗ - "УжНУ" з
приводу реорганізації історичного факультету від ім'я
на відповідально своє місцю з рішеннями Вищої ради
ДБНЗ - "УжНУ" від 11 листопада 2016 року про реорганізацію
історичного факультету.

11.11.2016 р.

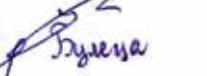
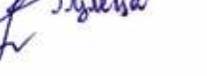
1. Лодка А. І.
2. Мануїл Ф. В.
3. Кувшін Т. О.
4. Івагі В. О.
5. Самосюк Е.
6. Семір Ю. В.

№ 7. Фотокопія заяви випускників історичного факультету
Ужгородського національного університету (8 підписантів)
від 11 листопада 2016 р.

Заява
випускників історичного факультету УБНЗ. Чл. ЗНУ

Ми, випускники історичного факультету, підписуємо
відкриту заяву професорській організації викладачів,
асистентів історичного факультету УБНЗ. Чл. ЗНУ з
приводу реорганізації історичного факультету від 10.11.2016р.
та висловлюємо свою погоду з рішеннями Вищої ради
УБНЗ. Чл. ЗНУ від 10.11.2016р. щодо реорганізації
історичного факультету.

11.11.2016р.

1. Лобка А. І.
2. Іваницько М. І.
3. Матушак Н. В.
4. Галагі Р. М.
5. Семір Д. В.
6. Лукан О. О.
7. Бумца К. С.
8. Шалана Я. Ю.

**№ 8. Фотокопія заяви випускників історичного факультету
Ужгородського національного університету – співробітників
Закарпатського музею архітектури і побуту та Закарпатського
обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького (14 підписантів)
від 14 листопада 2016 р.**

ЗАЯВА
випускників історичного факультету, співробітників
Закарпатського музею народної архітектури та побуту та
Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького
з приводу рішення ради історичного факультету
ДНУ «Ужгородський національний університет»

Ми, учасники з'їзду в ДНУ та багаторічний Інтернет-ресурс з'явився інформація про реорганізацію окремих структурних підрозділів ДНУ «Ужгородський національний університет». Рішенням Вченої ради УжНУ від 8 листопада було об'єднано історичний факультет міжнародної освітньої, менеджменту та бізнесу.

Випускники історичного факультету ДНУ «Ужгородський національний університет», співробітники Закарпатського музею народної архітектури та побуту та Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького підтримують професорсько-викладацький склад та студентів історичного факультету в їх бажанні зберегти факультет як окрему освітню одиницю.

Вважаємо, що історичний факультет УжНУ та самі кадри є потенціалом з огляду на якість історичної освіти України в відношенні найкращої Західної Європи або Північної Америки.

Сьогодні в Україні не пролягає належної уваги підготовці спеціалістів та підвищенню кваліфікації уюю працівників фахівців культурної сфери. Лише кілька нових навчальних закладів готують фахівців за спеціальністю «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури». Не дивлячись на це, співробітниками музеїв в основному стають випускники історичного факультету. Не є винятком в цьому відношенні й Закарпаття та Ужгородський національний університет.

На історичному факультеті УжНУ читаються нормативні курси «Музейознавство», «Археологія», «Спеціальна історична дисципліна», «Джерелознавство», «Етнологія», «Етнографія України, в тому числі й Закарпаття», «Історичне краєзнавство», а також різноманітні спецкурси, присвячені проблемам музейної, архівної справи, краєзнавства, традиційної народної культури та мистецтва. Студенти отримують фактологічну і тематичну частину для проведення та спеціалізацію у музейній, архівній чи бібліотечної установи.

Оскільки музей (якщо він) є чи не єдиним місцем, де випускники, зокрема й, що спеціалізуються на етнографії, історичному краєзнавстві, музеєзнавстві, можуть заложити свій навчальний, провадити власні дослідження та мати провідний результат роботи у вигляді постановки, організації і дослідницьких проектів, ми, випускники історичного факультету УжНУ вважаємо за необхідним об'єднання окремих підрозділів факультету музею, та окремих історичних факультетів України із факультетом міжнародної освіти, менеджменту та бізнесу. Вважаємо, що в цьому відношенні ми маємо певний кваліфікаційний переважний процес по підготовці фахівців вищої кваліфікації.

14. 11. 2016

Тимчасово, випускники історичного факультету УжНУ, співробітники
Закарпатського музею народної архітектури та побуту та Закарпатського
обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького:

№ п/п	ПІБ	Підпис	Печатка
1	Григорук М. П.		
2	Григорук М. П.		
3	Григорук М. П.		
4	Григорук М. П.		
5	Григорук М. П.		
6	Григорук М. П.		
7	Григорук М. П.		
8	Григорук М. П.		
9	Григорук М. П.		
10	Григорук М. П.		
11	Григорук М. П.		
12	Григорук М. П.		
13	Григорук М. П.		
14	Григорук М. П.		
15	Григорук М. П.		
16	Григорук М. П.		
17	Григорук М. П.		
18	Григорук М. П.		
19	Григорук М. П.		
20	Григорук М. П.		

№ 9. Фотокопія протоколу зборів колективу історичного факультету
Ужгородського національного університету від 14 листопада 2016 р.

Витяг з протоколу № 2

засідання Зборів трудового колективу історичного факультету
ДВНЗ «УжНУ» від 14 листопада 2016 р.

Місце проведення засідання: історичний факультет, ауд.56.

Час проведення: 14.30 год. за київським часом.

Всіх членів трудового колективу: 49.

Присутні: 40 (список реєстрації додається).

С л у х а л и: Про рішення Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» від 8 листопада 2016 року про реорганізацію історичного факультету в результаті якої на базі історичного факультету та факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу, створюється «Факультет історії та міжнародних відносин».

У х в а л и л и: Збори трудового колективу історичного факультету просять Вчену раду ДВНЗ «УжНУ» скасувати своє рішення від 08.11.2016 р. (протокол № 13) про реорганізацію історичного факультету як таке, що було прийнято з порушенням внесення обґрунтованих пропозицій щодо шляхів реорганізації кафедр Комісією з питань оптимізації та удосконалення структури університету на підставі необ'єктивних даних щодо контингенту студентів УжНУ станом на 1.07.20016 р., а також відповідно до Наказу ректора Про введення в дію рішень Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» від 08.11.2016 р. № 160/01-17, згідно якого п. 2 деканам факультетів наказано розробити та затвердити на засіданнях Вчених рад факультетів План заходів щодо усунення виявлених порушень та недоліків під час перевірки ДВНЗ «УжНУ» Державною інспекцією навчальних закладів України з 20 по 29 вересня 2016 р., примірник якого належить подати в.о. проректора з науково-педагогічної роботи Сливці О.Г. до 17.11.2016 р.

„ЗА” – «36»

„ПРОТИ” – «0»

„УТРИМАЛИСЬ” – «4»

Співголови зборів трудового колективу історичного факультету

Декан

Голова профбіюро

Секретар зборів

Фенич В.І.

Мищанин В.В.

Буксар А.М.

№ 10. Фотокопія відкритого звернення голови студентської ради історичного факультету Ужгородського національного університету від 15 листопада 2016 р.

ЗВЕРНЕННЯ

Міністру освіти і науки України;
Голові Державної інспекції навчальних закладів;
Керівництву ДВНЗ «УжНУ»;
Колективам інших факультетів, університетів, наукової спільноти;
Трудовому колективу
історичного факультету ДВНЗ «УжНУ»;
та всім тим, кого це може стосуватися.

Ми, студенти історичного факультету ДВНЗ «УжНУ», висловлюємо повну незгоду з рішенням Вченої Ради «УжНУ» від 8 листопада 2016 року в тій частині, що стосується реорганізації факультету шляхом об'єднання з факультетом міжнародної політики, менеджменту та бізнесу.

Вважаємо, що жодна аргументація керівництва університету стосовно реорганізації не є вагомою і обгрунтованою, і більше того – суперечить чинному законодавству України.

Рішення Державної інспекції навчальних закладів неправильно трактоване керівництвом університету та укладене з грубими помилками. Заходи щодо усунення зауважень збоку комісії були проведені поспішно: це питання вимагає ретельного вивчення, оскільки керівництво університету не вважає за необхідне оперувати реальними цифрами, термінологією та рахуватись із думкою колективів.

Ми не просимо, не закликаємо, а вимагаємо скасувати абсурдні рішення Вченої Ради, не руйнувати класичний факультет, який був створений одним із перших ще в 1945 році, та по сьогоднішній день залишається потужним за своїм професорсько-викладацьким складом, студентством.

Пропонуємо ретельно переглянути всі факти, зауваження, терміни, поняття, цифри, аргументи та думку колективів.

На нашу думку, доцільніше проводити заходи щодо агітації абітурієнтів, покращення умов навчання, проживання в гуртожитках, забезпечення відповідного рівня матеріально-технічної бази, ніж проводити будь-яку реорганізацію.

Ми запевняємо, що бездіяльність або сприяння розпаду історичного факультету шляхом реорганізації чи будь-яким іншим потягне за собою відповідну реакцію.

З повагою,
голова студентської ради
історичного факультету ДВНЗ «УжНУ»
15 листопада 2016 р.

Карпов В.А.

№ 11. Фотокопія звернення голови студентської ради і співголіє трудового колективу історичного факультету Ужгородського національного університету від 15 листопада 2016 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
пл. Народна, 3, Ужгород, Закарпатська область, 88000
тел: (03122) 3-23-67
e-mail: f-history@schnu.edu.ua

15. 11. 2016 № 44 На № _____ від _____

Першому заступнику Голови комітету
з питань освіти і науки Верховної Ради України
Співаковському О.В.

Шановний Олександр Володимировичу!

Історичний факультет Ужгородського національного університету просить Вас узяти до уваги і підтримати позицію студентів, викладачів, співробітників і випускників, зокрема 3-х депутатів обласної ради (відповідні заяви додаються) щодо збереження і розвитку історичного факультету як самостійного підрозділу. Ректор В.Смолянка ініціював безпідставне й необгрунтоване рішення вченої ради вишу про об'єднання історичного факультету з частиною іншого підрозділу, поєднуючи це зауваженнями і рекомендаціями Державної інспекції навчальних закладів України. Насправді "Акт перевірки додержання суб'єктами господарювання, що надають послуги у сфері вищої освіти, вимог законодавства про вищу освіту ДВНЗ "УжНУ" від 29 вересня 2016 року містить неточні дані (чомусь як станом на 1.07.20016 рік!) про чисельність здобувачів вищої освіти, а подібних рекомендацій взагалі не подає. Не вийшли такі пропозиції й у "План заходів щодо усунення виявлених порушень та недоліків під час перевірки Державною інспекцією навчальних закладів України з 20 по 29 вересня 2016 року додержання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» вимог законодавства про вищу освіту" від 12 жовтня 2016 року. Комісії з питань оптимізації та удосконалення структури УжНУ доручили лише до 25 грудня 2016 року підготувати обгрунтовані пропозиції щодо шляхів реорганізації кафедр (а не факультетів!) та внести їх у встановленому порядку на розгляд ученої ради університету.

Простіше кажучи, весь колектив історичного факультету несподівано поставили перед фактом та ще й шляхом дезінформації. Йдеться про свавільне і безпідставне рішення, що за мету має перекреслити традиції та подальшу долю історичного факультету. Тому просимо Вас усебічно допомогти відстояти наші права.

Додатки на сторінках.

З повагою,

Голова студентської історичного факультету Каров В.А.

Співголова зборів трудового колективу історичного факультету, голова профкому викладачів і співробітників історичного факультету Міщанин В.В.

Співголова зборів трудового колективу історичного факультету, декан історичного факультету Фенч В.І.

Примітка. Такі ж звернення були направлені міністру освіти і науки України Лілії Гриневич, голові Закарпатської обласної державної адміністрації Геннадію Москалю, голові Закарпатської обласної ради Михайлу Рівусу.

№ 12. Звернення до голови Державної інспекції навчальних закладів України від 26 листопада 2016 р.

Голові Державної інспекції навчальних закладів України
Гураку Р.В.

Шановний Руслане Васильовичу!

Ректор Ужгородського національного університету В.І. Смоланка 8 листопада 2016 р. ініціював неочікуване, безпідставне й необґрунтоване рішення вченої ради вишу про об'єднання історичного факультету з частиною іншого підрозділу, пояснюючи це зобов'язувальними рекомендаціями Державної інспекції навчальних закладів України.

Насправді «Акт перевірки додержання суб'єктами господарювання, що надають послуги у сфері вищої освіти, вимог законодавства про вищу освіту ДВНЗ «УжНУ» від 29 вересня 2016 р. містить неточні дані (чомусь аж станом на 1.07.20016 рік!) про чисельність здобувачів вищої освіти, а подібних рекомендацій взагалі не подає. Не ввійшли такі пропозиції й у «План заходів щодо усунення виявлених порушень та недоліків під час перевірки Державною інспекцією навчальних закладів України з 20 по 29 вересня 2016 року додержання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» вимог законодавства про вищу освіту» від 12 жовтня 2016 р. Комісії з питань оптимізації та удосконалення структури УжНУ доручили лише до 25 грудня 2016 р. підготувати обґрунтовані пропозиції щодо шляхів реорганізації кафедр (а не факультетів!) та внести в установленому порядку на розгляд ученої ради університету.

Колектив історичного факультету несподівано поставили перед фактом реорганізації та ще й шляхом дезінформації. Але і станом на 1 липня, і станом на 1 жовтня, коли у Міністерство освіти і науки подаються щорічні звіти про контингент здобувачів вищої освіти, на денній формі навчання історичного факультету нараховувалося понад 200 таких здобувачів, як це і передбачено Законом «Про вищу освіту».

Свої дії ректор В.І. Смоланка пояснив аж через тиждень, 14 листопада 2016 р., заявивши, що саме Державна інспекція навчальних закладів України зобов'язала реорганізувати факультет (див. секунди 33-42 репортажу «Історики проти об'єднання» телекомпанії «21 канал». — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=y4tfUNVOUy8&app=desktop>).

Йдеться про свавільне рішення, що за мету має перекреслити традиції та подальшу долю історичного факультету, що існує з дня заснування Ужгородського національного університету. Тому просимо Вас усебічно допомогти відстояти права колективу факультету і дати належну оцінку деструктивним діям ректора університету.

Колективні звернення і рішення, проігноровані ректором Ужгородського національного університету, додаються.

З повагою

*Тетяна Попович,
викладач кафедри історії України
Ужгородського національного університету,
26 листопада 2016 р.*

Примітка. Лист-відповідь Державної інспекції навчальних закладів України на це звернення подамо у наступному випуску пропонованого щорічника.

№ 13. Заява Закарпатської обласної організації Національної спілки краєзнавців від 17 листопада 2016 р.

**ЗАЯВА
Закарпатської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України
щодо реорганізації історичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**

8 листопада 2016 року Вчена рада УжНУ ухвалила низку рішень про реорганізацію ряду структурних підрозділів Ужгородського національного університету. Зокрема, на базі історичного факультету та факультету міжнародної відносин, менеджменту та бізнесу – постановили створити факультет історії та міжнародних відносин.

Із звернень до ЗОО НСКУ, спілкувань із викладачами та студентами історичного факультету, численних публікацій у ЗМІ знаємо, що більшість колективу історичного факультету вважає таке рішення деструктивним та необґрунтованим. Закарпатська обласна організація Національної спілки краєзнавців України висловлює свою підтримку та повністю піділяє прагнення колективу у повноцінному збереженні одного із найстаріших, авторитетного, з добрими традиціями, що зробив вагомий внесок в історичну науку, факультетів вузу.

Поряд із філологічним, хіміко-біологічним та медичним факультетами історичний факультет функціонує з моменту утворення університету в 1945 році. За час свого існування факультет має вагомі здобутки. Вже з перших років існування він почав виконувати гостру на той час проблему – нестачу кваліфікованих педагогічних кадрів. Одними із перших викладачів факультету були випускники філософського факультету Празького університету – М. М. Лелекач, Ф. М. Потушняк, А. М. Ігнат та ін. Згодом і кількість професорсько-викладацького складу, і число кафедр збільшувались, що зміцнювало науковий потенціал факультету та нарощувало авторитет усього вузу.

На сьогодні навчальний процес на факультеті забезпечують три кафедри: історії України, історії стародавнього світу та середніх віків, нової і новітньої історії та історіографії. До структури факультету також входять науково-дослідний інститут карпатознавства, два науково-дослідні центри з богемістики та словакістики, історично-релігійних студій «Логос», археологічний музей ім. Е.А. Балагурі. Крім того, при факультеті діють кабінети історії, етнології. Всі вони дають змогу належно ілюструвати та унаочнювати навчальні курси, поглиблювати знання, а також працювати над науковими роботами. На факультеті видається ряд фахових видань. Викладачі факультету є постійними організаторами та учасниками міжнародних, всеукраїнських та обласних наукових конференцій, круглих столів, семінарів.

Щоб забезпечити належний рівень викладання курсів та опанування навичок наукової та педагогічної роботи, історичний факультет підтримує зв'язки з низкою бібліотечних, архівних і музейних установ. Завдяки такій співпраці студенти отримують доступ до джерельних матеріалів, мають базу для проведення навчальних та виробничих практик. Організація навчальних практик є одним із найважливіших аспектів підготовки сучасного фахівця. Саме тому впродовж кількох років студенти вчаться реалізовувати теоретичні знання та засвоєні навички, відповідно до спеціальностей, беручи участь в археологічних та етнографічних експедиціях, архівно-музейній та педагогічній практиці.

Окрім того, історичний факультет підтримує тісні контакти з науковими та навчальними установами багатьох країн. Щороку найкращі студенти факультету мають змогу отримувати стипендії, брати участь у конференціях, школах та стажуваннях за кордоном, поглиблювати рівень фахової підготовки, знання іноземних мов. Цікавим та різноплановим є щоденне студентське життя. На факультеті діють студентські наукові гуртки, історики є активними учасниками багатьох культурно-мистецьких акцій, що відбуваються в місті та області. Поглибленню фахових знань та організації дозвілля сприяють регулярні виїзні екскурсії до пам'яток історії, мистецтва, архітектури різних регіонів України та за кордоном. На факультеті видається студентський науковий збірник. Серед випускників історичного факультету сьогодні – викладачі вищих навчальних закладів, учителі середніх шкіл, гімназій, ліцеїв, співробітники архівів, музеїв, бібліотек не тільки в Україні, а й за кордоном. Чимало випускників історичного факультету стали відомими вченими, політичними та громадськими діячами.

З огляду на вищезазначене та враховуючи потенціал історичного факультету УжНУ, Закарпатська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, вважає не доцільним реорганізацію історичного факультету та його злиття з будь-якими структурними частинами університету. Навпаки, ми вважаємо за необхідне допомогти факультету у зміцненні та розширенні матеріально-технічної бази, розширенні діапазону науково-дослідних і науково-освітніх програм, що сприятиме подальшій інтеграції факультету в загальноукраїнську та міжнародну наукову спільноту.

Щиро просимо керівництво УжНУ при реорганізації історичного факультету враховувати думку членів його колективу, а також представників громадськості.

*Голова правління, кандидат історичних наук М.В. Делеган,
17 листопада 2016 року*

Примітка. Ця заява оприлюднена на офіційних веб-сайтах: Закарпатська обласна організація Національна спілка краєзнавців України, 20 листопада 2016 р., <http://zaknsku.com.ua/novyny/762-zaiava.html>; Національна спілка краєзнавців України, 22 листопада 2016 р., <http://nsku.org.ua/?p=8256#more-8256>.

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА РАДА

пл. Народна, 4, м. Ужгород, 88008, тел.: (03122) 61-31-40, факс: 61-43-64
web:www.zakarpatt-rada.gov.ua, e-mail: admin@zakarpatt-rada.gov.ua Код ЄДРПОУ 25435962

зл. 11.16 № 17.16/Ор.17

На № _____ від _____

**Історичний факультет
Державний вищий навчальний
заклад «Ужгородський національний
університет»**

Розглянувши Вашу заяву від 15.11.2016 № 49 щодо збереження історичного факультету як самостійного підрозділу ДВНЗ «Ужгородський національний університет», повідомляємо наступне.

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» відповідно до частини першої статті 32 Закону України «Про вищу освіту» проводить свою діяльність на принципах: 1) автономії та самоврядування; 2) розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить вищий навчальний заклад, органів управління вищого навчального закладу та його структурних підрозділів; 3) поєднання колегіальних та єдиноначальних засад; 4) незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів).

Права, що становлять зміст автономії та самоврядування вищих навчальних закладів, визначені в частині 2 статті 32 Закону України «Про вищу освіту». Серед них – право утворювати, реорганізовувати та ліквідувати свої структурні підрозділи.

Згідно зі статтею 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» обласна рада і її посадові особи не наділені повноваженнями будь-яким чином втручатись у діяльність державних вищих навчальних закладів, чи зобов'язувати такі до вчинення певних дій.

Водночас, вважаємо, що при вирішенні питань щодо реорганізації таких навчальних закладів, як ДВНЗ «Ужгородський національний університет», які мають значний вплив на розвиток регіону, ініціатори реорганізації повинні обов'язково вивчати громадську думку (зокрема, шляхом проведення громадських слухань), проводити консультації з членами громад, приймати компромісні рішення з урахуванням соціальних та економічних факторів.

Заступник голови ради

П. Грицик

II. Публікації у соціальних мережах

№ 1. Скан посту Діани Штерр, кандидата історичних наук, у Фейсбуку 8 листопада 2016 р.

 Diana Shterr
8 листопад о 21:01 · €

Вітаю рідний університет з черговим "здобутком" - вже очевидною втратою статусу класичного університету, адже без історичного факультету - це не класичний університет. Факультет, що було створено одним з перших (а їх було лише чотири - історичний, філологічний, біологічний та медичний), звичайно, не заслуговує на продовження своєї більш як 70-річної історії. Факультет, що постійно змінював своє розташування, аби іншим було зручно, факультет, студенти якого три роки навчалися у приміщенні без опалення, студенти якого розгрібали завали сміття та бруду в будівлі, що років з 30 не бачила ремонту - були названі одним з проректорів бомжами... А це виявляється були не характеристики поточної ситуації, а передбачення мудрого оракула... Хто ж тоді знав, що буде далі?

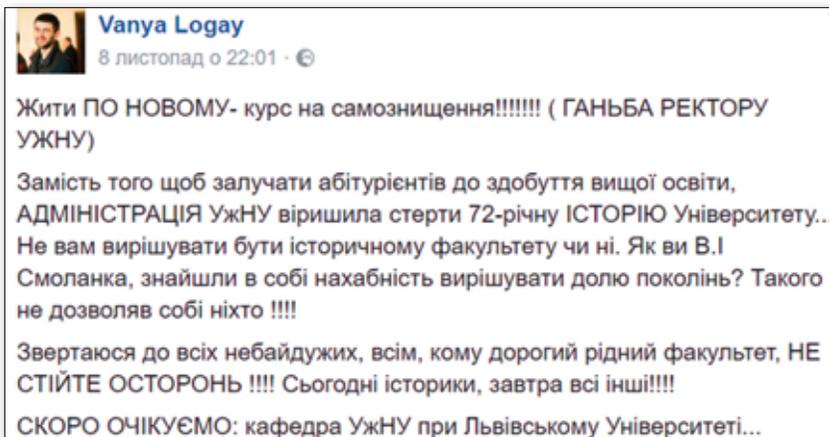

Вчена рада УжНУ розглянула низку важливих організаційних питань

08.11.2016 3 Вчена рада УжНУ розглянула низку важливих організаційних питань У вівторок, 8 листопада, відбулося засідання Вченої ради УжНУ. На її розгляд...

UZHNU.EDU.UA

№ 2. Скан посту студента Івана Логая у Фейсбуку
8 листопада 2016 р.

Vanya Logay
8 листопад о 22:01 · 🌐

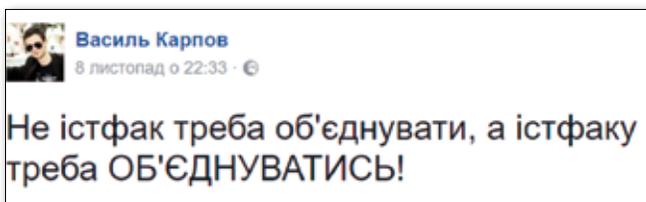
Жити ПО НОВОМУ- курс на самознищення!!!!!! (ГАНЬБА РЕКТОРУ
УЖНУ)

Замість того щоб залучати абітурієнтів до здобуття вищої освіти,
АДМІНІСТРАЦІЯ УжНУ вирішила стерти 72-річну ІСТОРІЮ Університету...
Не вам вирішувати бути історичному факультету чи ні. Як ви В.І
Смоланка, знайшли в собі нахабність вирішувати долю поколінь? Такого
не дозволяв собі ніхто !!!!

Звертаюся до всіх небайдужих, всім, кому дорогий рідний факультет, НЕ
СТІЙТЕ ОСТОРОНЬ !!!! Сьогодні історики, завтра всі інші!!!!

СКОРО ОЧІКУЄМО: кафедра УжНУ при Львівському Університеті...

№ 3. Скан посту студента Василя Карпова у Фейбуку
8 листопада 2016 р.

Василь Карпов
8 листопад о 22:33 · 🌐

Не істфак треба об'єднувати, а істфаку
треба ОБ'ЄДНУВАТИСЬ!

№ 4. Скан посту студента Юрія Федоранича у Фейсбуку 9 листопада 2016 р.

 Федоранич Юрій
9 листопад о 0:53 · €

Декілька слів про дану ситуацію очима студента . Перша реакція - це був шок , я і ще 235 студентів історичного факультету вступали саме на ІСТОРИЧНИЙ факультет , натомість ми вже "факультет історії та міжнародних відносин" . Звучить так собі, правда? Дякуючи шановному (ні) Смоланці тепер з перспективою звільнення значний штат викладачів та співробітників , саме ви, Володимире Івановичу (ректор) ініціювали де-факто знищення історичного факультету. Студенти обурені, але на них , вибачте мене , кляли великий болт. Але знайте, ми мовчати не будемо.
#ужну #смоланка #ректор

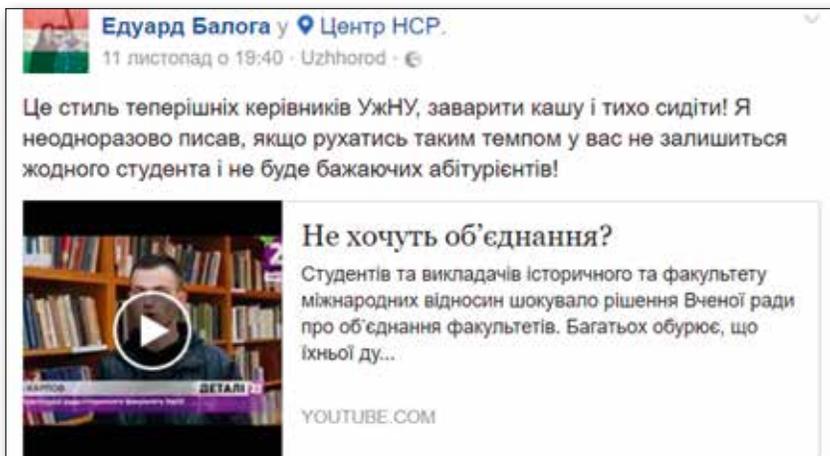
 Дмитрий Васильев ▶ Ужгород
8 листопад о 12:48 · €

Почитайте відкриту заяву колективу історичного факультету!

Колектив істфаку УжНУ закликає не ліквідувати один з найстаріших факультетів
Відповідне звернення працівників вишу отримала редакція Mukachevo.net напередодні засідання Вченої ради Ужгородського національного університету.
MUKACHEVO.NET

№ 5. Скан посту Едуарда Балога, кандидата історичних наук, у Фейсбуку 11 листопада 2016 р.

Едуард Балога у **Центр НСР**
11 листопад о 19:40 · Uzhhorod · €

Це стиль теперішніх керівників УжНУ, заварити кашу і тихо сидіти! Я неодноразово писав, якщо рухатись таким темпом у вас не залишиться жодного студента і не буде бажаних абітурієнтів!

Не хочуть об'єднання?
Студентів та викладачів історичного та факультету міжнародних відносин шокувало рішення Вченої ради про об'єднання факультетів. Багатьох обурює, що їхньої ду...

YOUTUBE.COM

Fedir Vaschuk
15 листопад о 23:38 · €

"РЕОРГАНІЗАЦІЯ" В УжНУ - ПРИМІТИВНЕ ПРИКРИТТЯ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ

Натрапив в ЗМІ на заголовки типу "В УжНУ - великі зміни...", чи щось подібне. Подумалось - невже впровадили внутрішню систему оцінки та покращення якості освіти, закупили сучасне лабораторне обладнання для природничих факультетів, підвищили заробітну плату працівників ... Виявляється, що все значно банальніше. Приховавши від колективу вкрай негативну розлогу довідку про перевірку вишу Держінспекцією, оприлюднивши лише стандартний акт-таблицю з вибірковими зауваженнями, керманіч вирішив просто приборати керівників деяких структурних підрозділів, замінивши їх лояльними та залежними підтримувачами власних корупційних схем .При цьому було цинічно зруйнувано навіть класичний історичний факультет, який є родоначальником університету. Смішно читати про утворення окремих: факультету міжнародних відносин і історії та факультету міжнародних економічних відносин... Будь якому школяреві зрозуміло ,що всі "міжнародники" повинні навчатися на одному факультеті. Всі у колективі знають, що істориків просто зливають під "міжнародника" - родича горекерманіча вишу. Громадські та студентів дурять ,що все це робиться на вимогу інспекції. Ніби на історичному не вистачає аж 6 здобувачів вищої освіти. Звичайно ж це брехня. Адже за новим законом аспіранти та докторанти віднесені до таких здобувачів і ще біля 40 істориків додатково навчається угорською мовою.

Щоб всім було зрозуміло - абсолютно безглузда та шкідлива для університету реорганізація легко переводить в статус безробітних 5 деканів , 20 зав.кафедрами та 200 працівників. Все залежить від волі керівника. А за "добру волю" розцінки в ректораті,як стало відомо, вже оприлюднені.

👍 Подобається 💬 Коментувати ➦ Поширити

👍 😂 🤔 Михайло Рекрутяк, Василь Карпов та 66 інших осіб

4 поширення

№ 7. Скан посту Едуарда Балого, кандидата історичних наук, у Фейсбуку 16 листопада 2016 р.

 Едуард Балого поширив допис від Медіацентр УжНУ.
16 листопад о 15:36 · 🌐

Реорганізую, оскільки у мого родича- алкаша, Вовканича недостатньо студентів на факультеті. А безробітнім не могу залишити. Простіше Фенича усунути. Коротко про ситуацію 😊
Одним словом мудака, як і Вовканич!

 Медіацентр УжНУ
16 листопад о 14:47 · 🌐

Ректор УжНУ Володимир Смоланка дав розширений відеокоментар, що стосується реорганізації структурних підрозділів Ужгородського університету, зокрема – рішення про створення факультету історії та міжнародних відносин. **ВІДЕО**

Ректор УжНУ прокоментував ситуацію з реорганізацією історичного факультету
_x_PS1 Ректор УжНУ Володимир Смоланка дав розширений відеокоментар, що стосується реорганізації структурних підрозділів Ужгородського університету....
MEDIACENTER.UZHNU.EDU.UA

№ 8. Скан посту Діани Штерр, кандидата історичних наук, у Фейсбуку 16 листопада 2016 р.

Diana Shterr

16 листопад о 17:03 · €

А ось і чергова порція від міністерства правди - знову до здобувачів вищої освіти (всупереч закону) не зараховано аспірантів та докторантів. А чому не зараховано? По-перше - не вигідно, бо факультет навіть після випуску магістрів другого року навчання в січні 2017 р. відповідатиме вимогам МОН та Закону України, по-друге - відділ аспірантури не виконує належним чином своєї роботи (переконалася в цьому особисто, коли чекала більш як 2 (!) місяці довідку з відділу для подачі документів до захисту до спецради); по-третє - до ЄДБО не внесено списки аспірантів та докторантів; по-четверте - якщо за горами існує факультет історії, політології та міжнародних відносин, то може варто повернути на істфак "вкрадену" від неї політологію (разом з державними ліцензійними місцями, що в рамках тоді ще одного факультету були перерозподілені між двома спеціальностями)?; і по-п'яте - поверніть істфаку ліцензійні місця державного замовлення спеціальності "історія", що були забрані у 2009 р. факультетом, що не підготував жоден навчальний план, ліцензійну та акредитаційну справу (для тих хто не здогадався - ГПФ - факультет, що паразитує на чужій праці, ліцензії та акредитації)? Чи факультет на якому на одному курсі 5-6 студентів не можна реорганізувати, бо вони мають відношення до ремонту 4 гуртожитку?

Ректор УжНУ прокоментував ситуацію з реорганізацією історичного факультету

_x_PS1 Ректор УжНУ Володимир Смопанка дав розширений відеокomentar, що стосується реорганізації структурних підрозділів Ужгородського університету,...

MEDIACENTER.UZHNU.EDU.UA

№ 9. Скан коментарів Віталія Подлевського і Віри Сікач, випускників історичного факультету, у Фейсбуку 18 і 19 листопада 2016 р.

Vitaliy Podlevskij Випусники 2012 за збереження факультету. А хто буде при владі, мало цікавить)

Подобається · Відповісти · 1 · 18 листопад о 13:42

Vira Sikach Висловлюю свою думку після короткого ознайомлення. Особисто я ніколи не відвідувала ваш університет, але не дивлячись на це хочу висловити вам підтримку. Я, як колишня студентка історичного факультету просто не можу уявити, як можливо об'єднати історичний факультет та факультет бізнесу (можливо вказала не повну назву). Для мене як для історика це все одно, що об'єднати медичний та економічний факультет. Освітню політику потрібно направляти на розвиток, а не на скорочення.

Подобається · Відповісти · 19 листопад о 23:19

№ 10. Скан посту Марини Курин, випускниці історичного факультету, у Фейсбуку 18 листопада 2016 р.

Маринка Курин
18 листопад о 17:11

Мої колеги - зараз вчителі історії, а в минулому випускники історичного факультету Ужгородського (державного) національного університету своїми підписами проявили солідарність з викладачами рідного факультету щодо його збереження і повноцінного функціонування у традиційному форматі. При зборі цих підписів не обійшлося без розмов про рідну alma-mater, про чудові і незабутні студентські роки. Всі мої колеги, без винятку, вважають рішення Вченої ради абсурдним і необґрунтованим. Навіть більше, мої колеги (вчителі різних спеціальностей) висловлюються на підтримку історичного факультету, говорять про необхідність його збереження, мотивуючись тим, що він один з найстаріших факультетів університету. Збір підписів триває.

**Заява випускників історичного факультету
Ужгородського державного (національного) університету**

Щаємо підтримувати відкриті заклади колективу рідного факультету, а також заклади професійної організації, його викладачів і співробітників про методи з безплатним ринковим керівництвом університету щодо реорганізації, по суті, ліквідації історичного факультету. Вважаємо, що історичний факультет Ужгородського національного університету повинен залишатися самостійним підрозділом, адже має величезний науково-педагогічний потенціал, здатний самостійно здійснювати підготовку вчителів історії.

Ініціюємо створення Ради випускників нашого факультету з метою його захисту і розвитку, що неможливо без ефективної взаємодії абітурієнтів, студентів і роботодавців, осучаснення освітнього процесу і навчальних аудиторій. Цим самим ми проявляємо солідарність з викладацьким складом історичного факультету задля збереження і здійснення його освітніх здобутків та реалізації права на здобуття вищої освіти.

№ п/п	Прізвище, ім'я та по батькові	Рік випуску	Місце роботи, посада	Підпис
1	Курин Марина Новоселівна	2013	Ужгородський національний університет	<i>Марина Курин</i>
2	Толокчи Іван Антонович	1997	Ужгородський національний університет	<i>Іван Толокчи</i>
3	Лазар Степан	1989	Ужгородський національний університет	<i>Степан Лазар</i>
4	Савицька Ірина	1989	Ужгородський національний університет	<i>Ірина Савицька</i>

👍 Подобається 💬 Коментувати ➦ Поширити

Ви, Vasyl Mishchanyn, Yura Ofitsynsky і 14 інших осіб

2 поширення

 Mykola Derych Долучаю свій підпис до заяви.
Подобається · Відповісти · 1 · 18 листопад о 20:17 · Відредаговано

➔ Маринка Курин відповіла · 3 відповіді

 Volodimir Roshko Долучаю свій підпис до заяви. Вчитель історії Новоселівської ЗОШ І - ІІІ ст. Рошко В.П.
Подобається · Відповісти · 1 · 20 листопад о 20:42 · Відредаговано

III. Публікації у друкованих засобах масової інформації

№ 1. Фотокопія публікації у закарпатській обласній газеті «РІО»
12 листопада 2016 р.

«РІО» № 45 (970) 12 листопада 2016

В УжНУ великі зміни

■ Цього тижня відбулося засідання Вченої ради УжНУ, на якій розглядали реорганізаційні зміни у структурах факультетів. Про це повідомляє прес-служба вишу. Реорганізовано Гуманітарно-природничий факультет із угорською мовою навчання в Навчально-науковий інститут із такою структурою: кафедра угорської філології, кафедра історії Угорщини та європейської інтеграції, кафедра фізико-математичних дисциплін, центр гунгарології, центр дослідження європейської інтеграції та національних меншин.

Знаючи зміни факультет здоров'я людини та загальноуніверситетська кафедра фізичного виховання. Шляхом їх злиття створено новий факультет — «Факультет здоров'я та фізичного виховання», який складеться з чотирьох кафедр: теорії й методик фізичного виховання, фізичної реабілітації, основ здоров'я, фізичного виховання.

Реорганізовано й історичний факультет, факультет міжнародної політики, менеджменту та бізнесу, факультет міжнародних відносин. На їх базі створено два нові факультети — «Факультет історії та міжнародних відносин» і «Факультет міжнародних економічних відносин».

Натомість представники істфаку стали на захист свого факультету. Вони заявляють, що для виправдання його об'єднання з частинною його підрозділу вказані неправдиві дані: нібито факультет готував на 1 липня 2016 року і готуватиме на 1 лютого 2017 року менше 200 здобувачів вищої освіти за денною формою навчання (вимога Закону «Про вищу освіту»). Насправді, як повідомляють на факультеті, історичний факультет щільно відповідає всім критеріям.

У відкритій заяві, негайно оприлюдненій в Інтернет-виданнях, обуренні колективів висловився за збереження свого факультету (редакція має заяву з підписами викладачів).

«Боротьба за збереження історичного факультету триває. Своїми діями керівництво вишу визнає, що університет у сестерині кризи через хронічні недобори студентів, конфлікти адміністрації з викладачами. Наразі з трьох факультетів спробували скласти два, загалом планують число факультетів скоротити вдвічі — до 10-11. Такими темами швидко в УжНУ їх залишили чотирі, як на момент заснування вишу в 1945 році. Навіть за цих обставин історичний факультет залишиться самостійним підрозділом», — вважає колектив історичного.

№ 2. Фотокопія публікації у закарпатській обласній газеті «РІО»
19 листопада 2016 р.

№ 46 (971) 19 листопада 2016 «РІО»

Істфак УжНУ і далі бореться за своє збереження

■ У минулому номері ми писали, що Вчена рада УжНУ вирішила реорганізувати факультети міжнародних відносин та історичний, створивши «Факультет історії та міжнародних відносин».

Переважна більшість викладачів істфаку не згодна з таким рішенням, пишуться відповідні заяви.

Багато з цього приводу пишуть користувачі мережі Facebook, багато з них не згодні з таким рішенням. Йдеться про те, що факультет є найстарішим, класичним університет важко уявити без історичного факультету.

Тим не менше, є і опоненти такій думці. Власне, вони і переводять питання ліквідації історичного факультету в політично-площинну, переконуючи, що ліквідація істфаку має за собою намір звільнення його декана — Володимира Феніча.

Захисники ж факультету продовжують активно боротися за його збереження. Відбулися збори колективу, на яких ухвалили звернення до Вченої ради УжНУ щодо скасування свого рішення від 8 листопада про об'єднання факультетів історичного та міжнародних відносин у один факультет. Також був надісланий лист у Міністерство освіти і науки України від студентів історичного факультету.

Приймальники збереження автономності історичного факультету переконують, що на Вченій раді УжНУ була підміна понять. Питання про реорганізацію було ухвалене на підставі перевірки спеціалістів, яка визнала, що на істфаці навчається менше 200 студентів, а такі факультети на мають права на автономне існування.

Нинішнє керівництво історичного переконує, що наразі на факультеті навчається 228 студентів, тому рішення Вченої ради було сфальсифікованим.

У свою чергу, Медіацентр УжНУ оприлюднив коментар ректора УжНУ Володимира Смолянки, який розповів, що наразі факультет дійсно має 228 студентів, але вже з січня 2017 року їх буде менше 200, а до липня 2017 року трохи більше 180.

Смолянка переконує, що в результаті реорганізації нікого не звільнять, а колектив і надад працюватиме у повному складі.

IV. Публікації в інтернет-виданнях

*№ 1. Публікація в інтернет-виданні «Карпатський вісник»
8 листопада 2016 р.*

Ректор УжНУ «зливає» факультети!

Пропонуємо Вашій увазі текст відкритого звернення працівників УжНУ. Оригінал заяви опублікуємо згодом.

Ужгородські історики проти знищення рідного факультету
Відкрита заява
колективу історичного факультету
Ужгородського національного університету

Історичний факультет веде відлік часу свого існування із дня створення Ужгородського національного університету, тобто вже 72-й рік. Це класичний підрозділ вищого навчального закладу, котрий претендує на статус університету як такого. Активна і результативна діяльність колективу і випускників факультету є загальновідомою, зокрема вони дали старт цілому ряду напрямів фахової підготовки в університеті: правознавству, політології, соціології, міжнародним відносинам, туризму. Однак є наміри ліквідувати один із чотирьох найстаріших факультетів УжНУ під виглядом його реорганізації. Серед мотивів цього вказуються неправдиві дані, нібито станом на 1 липня 2016 року історичний факультет забезпечує підготовку менше 200 здобувачів вищої освіти за денною формою навчання.

Такі деструктивні наміри не мають об'єктивного підґрунтя. Згідно із п. 4 ст. 33 Закону України «Про вищу освіту», факультет є структурним підрозділом вищого навчального закладу, що об'єднує не менш як три кафедри, які забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання. Відповідно до п. 2 ст. 61 того ж Закону здобувачами вищої освіти є студенти, аспіранти, докторанти.

Історичний факультет Ужгородського національного університету повністю відповідає цим критеріям. Станом на 1 липня і 1 жовтня 2016 року, на 1 лютого 2017 року (після випуску магістрів) число здобувачів вищої освіти денної форми навчання на історичному факультеті перевищує і перевищуватиме визначену Законом мінімальну кількість.

Вважаємо нагальним не марнувати час і не вдаватися до управлінських рішень і заходів за принципом «поділяй і володарюй», а зосередитися на ефективній профорієнтаційній роботі з майбутніми абітурієн-

тами, на зміцненні та осучасненні матеріально-технічної бази, на комплектуванні аудиторій та навчальних баз відповідно до вимог підготовки фахівця XXI ст., на підвищенні академічної мобільності та міжнародної активності, на істотному поліпшенні умов навчання і вирішенні невідкладних соціально-побутових потреб здобувачів вищої освіти. Адже на смітнику історії найганебніше місце належить геростратам.

Звертаємося до всіх випускників факультету, до колег в Україні і за кордоном, до небайдужих людей проявити з нами солідарність, допомогти зберегти і примножити освітні та наукові здобутки історичного факультету, що від самого початку є наріжним каменем Ужгородського національного університету. Таким він повинен залишатись і надалі.

karpatvisnuk.com.ua, 8 листопада 2016 р.

№ 2. Публікація в інтернет-виданні «Закарпатський інформатор» 8 листопада 2016 р.

Ректор УжНУ «зливає» факультети!

Саме під таким заголовком на сайті газети "Карпатський вісник" ми побачили статтю в якій йдеться про те, що керівництво Ужгородського національного університету хоче ліквідувати один із найдавніших факультетів УжНУ. Подейкують, що саме через те, що декан цього факультету "неудобний" ректору. Повернулись дуже важкі часи, навіть в освіті, де професори та доценти, а методи рівня "пацанів - аля-90 -тих"!

Текст звернення можна подивитись на сайті "Карпатського вісника"

zak-informator.in.ua, 8 листопада 2016 р.

№ 3. Публікація в інтернет-виданні «Закарпатський інсайдер» 8 листопада 2016 р.

Руйнування УжНУ набуває системного характеру

Ужгородські історики проти знищення рідного факультету. Ініціатива знищення факультету належить ректору УжНУ.

Пропонуємо Вашій увазі текст відкритого звернення працівників УжНУ. Оригінал заяви, ЗМІ обіцяють опублікувати згодом.

[Далі – «Відкрита заява колективу історичного факультету Ужгородського національного університету», що подана вище].

zak-insider.com, 8 листопада 2016 р.

№ 4. Публікація в інтернет-виданні «Karpat Post» 11 листопада 2016 р.

В УжНУ історичного факультету вже не буде - ліквідовують!?

Крик душі: звернення колективу історичного факультету до ректора

«Карпатський Вісник» опублікував текст звернення, підписаний колективом історичного факультету, де йдеться про прохання не ліквідувати історичний факультет, який є базисом класичності УжНУ!

[Далі – фотокопія оригіналу «Відкритої заява колективу історичного факультету Ужгородського національного університету» з підписами, що подана вище].

karpatpost.com, 11 листопада 2016 р.

№ 5. Публікація в інтернет-виданні «Prozak.info» 13 листопада 2016 р.

Історики найбільшого вишу Закарпаття захищають свій факультет

У річницю Жовтневого перевороту, 7-8 листопада, в Ужгородському національному університеті здійснено спробу ліквідувати один із найстаріших факультетів — історичний. Для виправдання його об'єднання з частиною іншого підрозділу вказані неправдиві дані: нібито факультет готував на 1 липня 2016-го і готуватиме на 1 лютого 2017 року менше 200 здобувачів вищої освіти за денною формою навчання (вимога Закону «Про вищу освіту»). Насправді історичний факультет повністю відповідає всім критеріям.

У відкритій заяві, негайно оприлюдненій в електронних ЗМІ, обурений колектив висловився за збереження свого факультету. Натомість серед першочергових управлінських завдань УжНУ історики назвали ефективну профорієнтаційну роботу з абітурієнтами, осучаснення аудиторій та навчальних баз, поліпшення умов навчання і вирішення невідкладних соціально-побутових потреб здобувачів вищої освіти.

Боротьба за збереження історичного факультету триває. Своїми діями керівництво вишу визнає, що університет у системній кризі через хронічні недобори студентів, конфлікти адміністрації з викладачами, ігноруваннями думки здобувачів вищої освіти — студентів, аспірантів, докторантів. Наразі з трьох факультетів спробували скласти два, загалом планують число факультетів скоротити вдвічі — до 10-11. Такими темпами скоро в УжНУ залишиться їх чотири, як на момент заснування вишу в 1945 році. Навіть за цих обставин історичний факультет залишиться самостійним підрозділом, вважають у колективі.

Також на захист рідного факультету стала профспілкова організація його викладачів і співробітників.

[Далі – фотокопії оригіналів «Відкритої заява колективу історичного факультету Ужгородського національного університету» і «Заяви профспілкової організації викладачів і співробітників історичного факультету» з підписами].

Prozak.info, 13 листопада 2016 р.

№ 6. Публікація в інтернет-виданнях 14 листопада 2016 р.

Історичний факультет УжНУ захистить Рада його випускників

Як відомо, керівництво Ужгородського національного університету 7-8 листопада 2016 року з дуже суб'єктивних мотивів вдалося до ліквідації одного із найстаріших факультетів – історичного. У відкритій заяві колективу, а також у заяві профспілкової організації викладачів і співробітників висловлено категоричну незгоду з безпідставним рішенням.

У важкий час підтримали рідний факультет його випускники, які працюють в установах освіти, науки, культури, органах державної влади і місцевого самоврядування, на підприємствах і в організаціях багатьох регіонів України і за кордоном. Вони з гордістю пам'ятають, що навчались на історичному факультеті Ужгородського університету, на якому злагоджено навчають і виховують фахівців і громадян, здатних на свідомий суспільний вибір.

Заява випускників історичного факультету Ужгородського державного (національного) університету

Цілком підтримуємо відкриту заяву колективу рідного факультету, а також заяву профспілкової організації його викладачів і співробітників про незгоду з безпідставним рішенням керівництва університету щодо реорганізації, а по суті, ліквідації історичного факультету. Вважаємо, що історичний факультет Ужгородського національного університету повинен залишитися самостійним підрозділом.

Ініціюємо створення Ради випускників нашого факультету з метою його захисту і розвитку, що неможливо без ефективної взаємодії абітурієнтів, студентів і роботодавців, осу-часнення освітнього процесу і навчальних аудиторій.

Степан Віднянський, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, за-

відувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України

Андрій Вишняк, вчитель історії та правознавства Перечинської гімназії суспільно-гуманітарного напрямку, голова правління благодійного фонду «Центр громадських ініціатив», депутат Закарпатської обласної ради

Наталія Костелеба-Веремчук, перший заступник голови Виноградівської районної державної адміністрації, депутат Закарпатської обласної ради

Андрій Шекета, директор ТОВ «Біотехнік Енергія», депутат Закарпатської обласної ради

Маріянна Богуславець, вчитель історії загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Рахівської районної ради Закарпатської області

Федір Брецько, вчитель історії та правознавства, вчитель-методист Класичної гімназії Ужгородської міської ради Закарпатської області

Марина Курин, вчитель історії Присліпської загальноосвітньої школи I-II ступенів Міжгірської районної ради Закарпатської області

Михайло Мазюта, директор Кам'яницької загальноосвітньої школи I-III ступенів Ужгородської районної ради Закарпатської області

Федір Шандор, доктор філософських наук, професор, президент Федерації регбі та регбіліг Закарпаття, президент Федерації американського футболу Закарпаття

Стелас Асланов, кандидат політичних наук, доцент

Маріан Токар, кандидат історичних наук, доцент, директор НДІ політичної регіоналістики

Петро Ференц, кандидат історичних наук, с. Богдан Рахівського району Закарпатської області

Микола Веремчук, випускник 1993 року

Михайло Іваниш, священнослужитель УПЦ

*Prozak.info, KorzoNews, karpatnews.in.ua,
uzhgorod.in, vholos.info, 14 листопада 2016 р.*

Примітка 1. Один з підписантів за кілька днів переглянув свою точку зору, про що свідчить публікація на офіційному сайті УжНУ від 17 листопада 2016р. та в інших інтернет-виданнях. Подаємо її повністю:

Лист члена-кореспондента Національної Академії Наук України С.В. Віднянського щодо ситуації навколо історичного факультету

Останніми днями в інтернеті активно поширюється заява ініціаторів створення Ради випускників історичного факультету УжНУ, основний сенс якої зводиться до «порятунку» історичного факультету.

Вчора на ім'я ректора Ужгородського національного університету В.І. Смоланки надійшов лист члена-кореспондента НАН України, доктора історичних наук, професора С.В. Віднянського, одного із ініціаторів створення Ради випускників історичного факультету УжНУ. З дозволу автора публікуємо текст листа.

*Ректору УжНУ
професору Смоланці В.І.
члена-кореспондента НАН України
С.В. Віднянського*

Декілька днів тому до мене, як випускника історичного факультету УжДУ звернулися представники рідного факультету з проханням приєднатися до Заяви проти ліквідації історичного факультету і створення Ради випускників факультету з метою його захисту і розвитку. Як випускник університету та науковець і викладач, який понад 40 років підтримує творчі зв'язки з колективом рідного факультету і сприяв професійному становленню не одного його викладача-історика, я, не вагаючись, дав згоду і надалі підтримувати рідний факультет.

Втім, ознайомившись згодом з ситуацією навколо історичного факультету, рішенням Вченої ради університету щодо його реорганізації, роз'ясненнями-інтерв'ю по телебаченню ректора В. Смоланки і декана В. Фенича, досвідом структурної реорганізації інших вишів України (Київського і Чернівецького національних університетів, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова), прийшов до висновку, що йдеться не про ліквідацію, а навпаки – про наміри зміцнити професорсько-викладацький потенціал, розширити й осучаснити фахову спеціалізацію, навчально-освітній процес та привабливість історичного факультету для абітурієнтів і підвищити практичну віддачу й корисність його майбутніх випускників для нашої держави.

Цьому, зокрема, і повинно сприяти приєднання до історичного (класичного) факультету відносно нового, але вже досить авторитетного факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу з його 2-3 кафедрами. Звичайно, можна було б приєднати до істфаку й інший підрозділ університету (наприклад, політологів, філософів, соціологів чи туристів-краєзнавців тощо), але враховуючи наявність в

УжНУ по суті двох міжнародних факультетів, а також те, що історія і міжнародні відносини споріднені навчальні дисципліни, адже всесвітня історія це насамперед історія міжлюдських й міждержавних взаємин тощо, а історію України взагалі не можливо вивчати без міжнародних, зовнішніх (часто вирішальних) впливів на долю українського народу в різні історичні періоди його розвитку, рішення про створення факультету історії і міжнародних відносин виглядає цілком виправданим й перспективним.

І, насамкінець, я обурений тим, що всю цю ситуацію, зокрема вищенаведену заяву, намагаються використати не стільки для збереження й розвитку історичного факультету, як для збереження «при владі» скомпроментуваного себе, надмірно амбітного як для кандидата історичних наук декана факультету.

З повагою і сподіванням на подальшу творчу співпрацю,

Ваш Степан Віднянський
м. Київ, 16 листопада 2016 р.

Примітка 2. Наступного дня на електронну поштову скриньку Р. Офіційського надійшов лист від колеги із поезією (публікувалася в соціальних мережах під назвою «А правда за істориками»):

ПРО ШТО КАЖЕ ПРОФЕСОР ВІДНЯНСЬКИЙ?
(<http://groza-news.com.ua/?p=7057>)

Ніська світ ся сколотів,
Вар чунний ся наварів.
Наметали у горниць,
Крўмплі, сливи, ґаламбєць.
Сякў страву не мош їсти,
Ліпше вўлляти і сісти.
Нись пані дўже учєні,
Нам на яблика зелєні,
Кажуть – бѳжі се плоді.
І ведўть нас у блуді.
Їм ся вїдить – ми дурні,
Глухі дѳкус і німі.
Од вина їм ліпший фрїч,
А на вѳду кажуть – сїч.
Рѳблять із нас сомарў,
І плетўть такў марў.

В кáвіль молока дадúть,
Лóпнуть – се здорóвий пúть.
Сісі вчéні глáдко брéшуть,
І од тóго ся не чéшуть.
Нáмудро плетúть дурніцю,
Нáзвуть головóв гузіцю.
Вóсоко оні літáвуть,
І дулú не позерáвуть.
Тих ко нíже, ко дулú,
Трímлють лем за друбнінú.
Честь полíтикам продáли
А на прáвду насвистáли.

Примітка 3. Член-кореспондент С. Віднянський спочатку став на захист рідного факультету, підтримавши заяву його випускників. Це засвідчує лист, відправлений електронною поштою: «Степан Віднянський 12 листопада 2016 р. о 19:13. Кому: Роман Офіцинський. Повністю підтримую Заяву (хоча її можна було б обґрунтувати більш переконливо), а об'єднати треба було два інші факультети - міжнародних відносин і міжнародної політики... у єдиний факультет міжнародних відносин. З повагою, Ваш Степан Віднянський». Він пояснив зміну своєї позиції наступним чином: «Степан Віднянський 17 листопада 2016 р. о 20:34. Кому: Роман Офіцинський. ...А щодо Ради випускників історичного факультету, то це чудова ідея, її бажано реалізувати, але вона дійсно повинна діяти на благо факультету, а не служити амбітним інтересам окремих викладачів-діячів маргінального масштабу. Саме цим викликаний мій лист до керівництва університету. З повагою, Степан Віднянський».

№ 7. Публікація в інтернет-виданнях 15 листопада 2016 р.

Історичний факультет УжНУ має бути самостійним – заява музейників Ужгорода

Рішення керівництва Ужгородського національного університету щодо об'єднання історичного факультету з іншим підрозділом стало несподіванкою і сколихнуло громадськість.

Вчора ми оприлюднили «Заяву випускників історичного факультету УжНУ», в якій вони висловили категоричну незгоду з безпідставним рішенням керівництва університету. Свою точку зору висловили й випускники історичного факультету, котрі працюють у Закарпатському музеї народної архітектури та побуту й Закарпатському обласному краєзнавчому музеї ім. Т. Легоцького. Вони за збереження самостійного історичного факультету, що є одним із кращих історичних факультетів України і відповідає вимогам Закону «Про вищу освіту». Студенти тут отримують належну фахову підготовку.

ЗАЯВА

*випускників історичного факультету, співробітників
Закарпатського музею народної архітектури і побуту й
Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького з
приводу реорганізації історичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Минулого тижня у ЗМІ та багатьох інтернет-ресурсах з'явилась інформація про реорганізацію окремих структурних підрозділів ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Рішенням Вченої ради УжНУ від 8 листопада було об'єднано історичний та факультет міжнародної політики, менеджменту та бізнесу.

Випускники історичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», співробітники Закарпатського музею народної архітектури та побуту й Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького підтримують професорсько-викладацький склад та студентів історичного факультету в їх бажанні зберегти факультет як самостійну одиницю.

Вважаємо, що історичний факультет УжНУ за своїм кадровим потенціалом є одним із кращих історичних факультетів вишів України й відповідає вимогам Закону України «Про вищу освіту».

Сьогодні в Україні не приділяється належної уваги підготовці молодих та підвищенню кваліфікації уже працюючих фахівців музейної справи. Лише кілька вищих навчальних закладів готують фахівців за спеціальністю «Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури». Не дивлячись на це, співробітниками музеїв в основному стають випускники історичних факультетів. Не є винятком в цьому відношенні й Закарпаття та Ужгородський національний університет.

На історичному факультеті УжНУ читаються нормативні курси «Музезнавство», «Архівознавство», «Спеціальні історичні дисципліни», «Джерелознавство», «Етнологія», «Етнографія України, в тому числі й Закарпаття», «Історичне краєзнавство», а також різноманітні спецкурси, присвячені проблемам музейної, архівної справи, краєзнавства, традиційної народної культури та мистецтва. Студенти отримують фахову підготовку і чимала їх частина йде працювати за спеціальністю у музейні, архівні чи бібліотечні установи.

Оскільки музеї (після вишів) є чи не єдиними місцями, де випускники, зокрема ті, що спеціалізуються по етнографії,

історичному краєзнавству, мистецтвознавству можуть застосувати свої навички, продовжувати власні дослідження та мати прикладний результат роботи у вигляді виставкових, освітніх і дослідницьких проектів, ми, випускники історичного факультету УжНУ, вважаємо за недоцільне об'єднання одного із перших факультетів вузу та одного із провідних профільних факультетів України із факультетом міжнародної політики, менеджменту та бізнесу. Вважаємо, що за своїм потенціалом він повністю здатний здійснювати навчальний процес по підготовці фахівців вищої кваліфікації.

З повагою, випускники історичного факультету УжНУ, співробітники Закарпатського музею народної архітектури та побуту й Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького

[14 підписів].

*KorzoNews, vholos.info,
15 листопада 2016 р.*

№ 8. Публікація в інтернет-виданнях 15 і 16 листопада 2016 р.

Чого хоче колектив історичного факультету УжНУ

Історичний факультет має існувати самостійно. Жодних підстав для його ліквідацій-реорганізацій нема. Керівництво вишу повинно скасувати безпідставне рішення. Так вирішили збори студентів історичного факультету й окремо збори трудового колективу історичного факультету 14 листопада.

Переконати студентів у правильності свого рішення спробував особисто ректор В.Смоланка, однак наведені ним аргументи не мали під собою об'єктивної основи і не були сприйняті студентами. Про це засвідчили результати їхнього голосування на користь збереження і розвитку історичного факультету як самостійного підрозділу. Викладачі та співробітники аналогічної думки.

Загалом же ректор В.Смоланка свій намір, проведений як рішення вченої ради вишу, об'єднати історичний факультет з частиною іншого підрозділу пояснює зауваженнями і рекомендаціями Державної інспекції навчальних закладів України. Насправді «Акт перевірки додержання суб'єктами господарювання, що надають послуги у сфері вищої освіти, вимог законодавства про вищу освіту ДВНЗ «УжНУ»» від 29 вересня 2016 року містить неточні дані (чомусь аж станом на 1.07.20016 рік!) про чисельність здобувачів вищої освіти, а подібних рекомендацій взагалі не подає. Не ввійшли такі пропозиції й у «План заходів щодо усунення ви-

явлених порушень та недоліків під час перевірки Державною інспекцією навчальних закладів України з 20 по 29 вересня 2016 року додержання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» вимог законодавства про вищу освіту» від 12 жовтня 2016 року. Комісії з питань оптимізації та удосконалення структури УжНУ доручили лише до 25 грудня 2016 року підготувати обґрунтовані пропозиції щодо шляхів реорганізації кафедр (а не факультетів!) та внести в установленому порядку на розгляд ученої ради університету.

Простіше кажучи, весь колектив історичного факультету несподівано поставили перед фактом та ще й шляхом дезінформації. Мовляв, консультації велися місяць, що, як виявилось, на зборах трудового колективу не відповідає дійсності! Йдеться про свавільне і безпідставне рішення, що за мету має перекреслити традиції та подальшу долю історичного факультету. Тому історики наполегливо відстоюватимуть свої права, звернувшись наразі за підтримкою до міністра освіти і науки України та обласної влади Закарпаття.

*KorzoNews, 15 листопада 2016 р.; Prozak.info,
16 листопада 2016 р.*

№ 9. Публікація в інтернет-виданнях 16 листопада 2016 р.

Трудовий колектив історичного факультету обговорив рішення Вченої ради УжНУ про реорганізацію підрозділу

14 листопада засідала вчена рада історичного факультету. Відтак відбулися збори трудового колективу, із 49 членів якого на засіданні були присутні 40. Головним питанням порядку денного стало обговорення рішення Вченої ради університету від 8 листопада про реорганізацію, яка зачіпає й істфак.

Офіційною підставою для реформування факультету стала замала кількість студентів, які стаціонарно здобувають тут вищу освіту (а саме – 196 при потрібних 200), на що вказано в акті перевірки Держінспекцією навчальних закладів України нашого вишу у вересні. Декан істфаку Володимир Фенич звернув увагу присутніх на те, що в документі перевірки інформація про кількість студентів вказана на 1 липня 2016 року, тобто час, коли випускники вже відраховані, а першокурсники ще не набрані. Він вважає, що до уваги мала братися кількість «здобувачів вищої освіти» на кінець вересня – коли всі студенти ліквідували академзаборгованості, завершився перехресний вступ, а також зараховано аспірантів і докторантів. Саме цей період, на його думку, може показати реальне число тих, хто здобуває вищу освіту на денній формі навчання. Таких

історичний підрозділ, за інформацією, що прозвучала на зборах, налічує нині понад 240.

Щодо питання реорганізації, Володимир Іванович переконаний, що в разі нагальної потреби ухвала про реорганізацію справді можлива, але за колегіального рішення. Воно має впливати із позиції колективу, з яким, каже Володимир Фенич, попередніх консультацій щодо об'єднання не вели.

Співголова профспілкової організації співробітників та викладачів історичного факультету Василь Міщанин у своєму виступі повідомив про проведені організацією збори, на яких більшість проголосувала за незгоду з рішенням Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» від 8 листопада 2016 р. про реорганізацію історичного підрозділу. Аргументують це насамперед тим, що історичний факультет є класичним підрозділом, що стояв біля витоків вищої освіти в краї, й наразі має достатню кількість студентів, передбачену чинним законодавством для існування факультету як окремої структури.

Від студентства виступив голова студради факультету Василь Карпов. Він повідомив про ранішню зустріч студентів-істориків (118 осіб) з керівництвом вишу – ректором Володимиром Смоланкою та проректором із науково-педагогічної роботи Мирославою Лендьел, головами профкому та студентської ради. Василь Карпов зауважив, що зустріч було призначено, аби студенти могли висловити свою думку щодо ситуації, яка склалася. Голова студради факультету каже, що більшість (близько 90 студентів) виступила проти об'єднання.

Виступив на зборах і завідувач кафедри історії України Роман Офіцинський, котрий поінформував аудиторію про підтримку позиції істфаку його колишніми випускниками, які ініціюють створення Ради випускників, що сприяла б розвитку факультету.

Насамкінець декан Володимир Фенич виніс на голосування пропозицію звернутися до Вченої ради університету з проханням скасувати її рішення від 08.11.2016 про реорганізацію історичного факультету, факультету міжнародних відносин та факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу УжНУ, а також до міністра освіти та науки України й голови Закарпатської облдержадміністрації. 36 членів трудового колективу проголосували «за», четверо «утрималися».

Р. С. Продовження теми – найближчим часом у відеовиступі ректора УжНУ Володимира Смоланки.

Катерина Хижняк, mediacenter.uzhnu.edu.ua, zaholovok.com.ua, galagov.tv, 16 листопада 2016 р.

Чи є політика в ліквідації історичного факультету УжНУ

Питання реорганізації історичного факультету Ужгородського національного факультету набуває політичного забарвлення.

Соцмережі реагують на події навколо істфаку по-різному, але переважають злі коментарі. До прикладу кілька коментарів з «Фейсбуку»:

Diana Shterr 8 листопада.

Вітаю рідний університет з черговим «здобутком» – вже очевидною втратою статусу класичного університету, адже без історичного факультету - це не класичний університет. Факультет, що було створено одним з перших (а їх було лише чотири – історичний, філологічний, біологічний та медичний), звичайно, не заслуговує на продовження своєї більш як 70-річної історії. Факультет, що постійно змінював своє розташування, аби іншим було зручно, факультет, студенти якого три роки навчалися у приміщенні без опалення, студенти якого розгрібали завали сміття та бруду в будівлі, що років з 30 не бачила ремонту, були названі одним з проректорів бомжами... А це виявляється були не характеристики поточної ситуації, а передбачення мудрого оракула... Хто ж тоді знав, що буде далі?

Іра Смірнова 11 листопада.

Всім, хто навчається ще в УЖДУ, відомо, що історичний факультет це один із найстаріших факультетів університету. Бути студентом та навчатись на цьому факультеті завжди було престижно. На мою думку, зарано відмовлятися від такого важливого інструмента формування національної самосвідомості молоді. Тому що тільки знаючи історію своєї держави можна формувати та впливати на громадянську позицію молоді. «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього» – цей вислів Максима Рильського сьогодні актуальний, як ніколи. Пане Ректоре УжНУ, лікар лікує тіло, а історія — свідомість. Задумайтесь.

Marian Tokar 13 листопада.

Сьогодні в Соборі священик підтримує наш історичний факультет і привів вдалу повчальну притчу. Не буду її тут згадувати, але хочу сказати наступне.

Я історик і випускник істфаку 1996 року. Про нього лише і говорю як про установу. Щиро вдячний своїм учителям (і тим, яких уже немає на цьому світі) за те, чого вони мене навчили й зробили врешті мене таким, яким я є. Я пишаюся цим! Я полюбив історію і знаю, що завдяки їм багато випускників стали науковцями та дослідниками минулого нашого краю. Власне, тут є історична школа завдяки істфаку, який має понад 70-річну історію. Її вихованці відомі далеко за межами Закарпат-

тя! А скільки чудових випускників пішли в інші сфери, також прославляючи його та Універ!

Шкода, що ті, хто ще недавно хизувався публічною демократією йдучи до влади, стали «віртуозами підкилимності» й не використали жодного реально демократичного шансу, щоб його зберегти. Натомість обрано один найпростіший... Хай називають це модернізацією, оптимізацією, реформацією і ще якоюсь ...ізацією, але я переконаний, що бажання такого просто не було. Бог їм суддя! Але для багатьох поколінь істориків вони залишаться «ХЕРОЯМИ» нашого часу! Що посьєш, те й пожнеш...

Р. С. Для тих, хто захоче перекрутити мої слова, наголошу, що це моя думка про ситуацію навколо істфаку, а не навколо осіб, які там працюють...

Тим не менше, є і опоненти такій думці. Власне, ці опоненти і переводять питання ліквідації історичного факультету в політичну площину, переконуючи, що ліквідація істфаку має за собою намір звільнення його декана – Володимира Фенича. І саме ці опоненти вказують, що це правильно, бо Фенич видав не зовсім патріотичну книгу.

Захисники ж факультету продовжують активно боротися за його збереження. Було проведено збори колективу, на яких було прийнято звернення до вченої ради УжНУ скасувати своє рішення від 8 листопада про об'єднання факультетів історичного та міжнародних відносин у один факультет. Також були направлені листи в Міністерство освіти від студкому та профкому історичного факультету.

Прихильники збереження автономності історичного факультету переконують, що на Вченій раді УжНУ була підміна понять. Питання про реорганізацію було прийняте на підставі перевірки спецкомісії, яка визнала, що на істфаці не навчається 200 студентів, а такі факультети не мають права на автономне існування. Нинішнє керівництво переконує, що наразі на факультеті вчиться 228 студентів, тому рішення Вченої ради було сфальсифікованим.

У свою чергу «Медіацентр» УжНУ оприлюднив відеокоментар ректора УжНУ Володимира Смоланки, який розповів, як приймалося рішення вченої ради, і взагалі, як питання реорганізації факультету вирішується. Він повідомив, що мав зустріч зі студентами істфаку і відчув їхнє розуміння ситуації. На думку Володимира Смоланки, наразі факультет дійсно має 228 студентів, але вже з січня 2017 року їх буде менше 200, а до липня 2017 року трохи більше 180.

Смоланка переконує, що в результаті реорганізації нікого не буде звільнено і колектив і надалі працюватиме у повному складі.

Тим не менше, колектив історичного факультету не має намір погоджуватися з висновками ректора та Вченої ради. Там переконують, що

Вчена рада УжНУ не повинна була приймати рішення про реорганізацію, бо відповідна Комісія, яка перевіряла університет, лише рекомендувала вжити заходи, а не зобов'язувала університет відразу радикально приймати якісь рішення.

Наразі колектив звернувся до влади Закарпаття і керівництва освіти вжити заходів до недопущення реорганізації одного з найдавніших факультетів Ужгородського університету.

*Василь Поляк для Prozak.info,
17 листопада 2016 р.*

Примітка: Коментар ректора Володимира Смоланки про реорганізацію історичного факультету розмістив «Медіацентр УжНУ» (див.: <https://www.youtube.com/watch?v=O9IWtHsYgUs>).

№ 11. Публікація в інтернет-виданнях 17 листопада 2016 р.

Намагання ліквідувати історичний факультет УжНУ: реакція Фейсбуку

Резонансні події навколо історичного факультету Ужгородського національного університету відлунили і відлунують у ЗМІ та соціальних мережах. Висловлюються різноманітні судження, лєвова частка яких є підтримкою права історичного факультету на самостійне існування. Про це читаємо і у чисельних постах у Фейсбуці. Найхарактерніші з них пропонуємо вашій увазі.

Diana Shterr, 8 листопада: [Далі – текст, як у попередній публікації].

Іра Смірнова, 11 листопада: [Далі – текст, як у попередній публікації].

Сергій Токар, 12 листопада: «А, як Вам те, що у ВНЗ Закарпаття ліквідовують історичний факультет? Класичний факультет ліквідовують – через політичні погляди».

Маріянна Богуславець, 13 листопада: «Випускники історичного факультету УжДУ, не залишаймося байдужими до того, що твориться з нашим факультетом, приєднуйтеся і всі разом відстоїмо рідний факультет, який достойно працює 72 роки!».

Marian Tokar, 13 листопада: [Далі – текст, як у попередній публікації].

Konstantin Cherkaу, 14 листопада: «Щось я цього не розумію. Шо за фігня? Як можна закрити історичний факультет? Може весь УжНУ закрити? Що б там не говорили про якісь підклимні ігри з посадами і особистостями в керівництві, для мене історичний факультет – це В'ячеслав Котигорошко, Олександр Дзембас та інші справжні особистості і професіонали з великої літери».

Ivanka Babines, 14 листопада: «Дякуємо всім за підтримку історичного факультету! Тому що *historia et magistra vitae*, тому що саме історичний факультет покликаний виховувати свідомих громадян України, патріотів своєї держави! Історичний факультет треба не реорганізовувати-ліквідувати, а підтримувати, тому що він закладає ідеологічний фундамент існування Української державності!».

Okszana Ferkó, 16 листопада: «І доки є студенти, які мають таку думку, істфак має право на самостійне існування. Ми відстоюємо наш рідний факультет заради цих студентів, які незважаючи на скрутну економічну і політичну ситуацію, хочуть вчитися на нашому факультеті, хочуть стати справжніми істориками».

KorzoNews, vholos.info, 17 листопада 2016 р.

*№ 12. Публікація на сторінці «Трибуна УжНУ» у Фейсбуку
18 листопада 2016 р.*

Хронологія знищення історичного факультету УжНУ

Події навколо реорганізації історичного факультету УжНУ збурили громадськість. Керівництво вишу виявилось неготовим побачити консолідовану позицію колективу факультету, що відстоює своє право жити життям самостійного підрозділу. Аж через тиждень протестів очільник УжНУ вирішив особисто прояснити своє рішення. Та його пояснення викликали ще більше запитань.

В.І. Смоланка усюди наголошує, що рішення про реорганізацію історичного факультету погоджено зі студентами і трудовим колективом факультету. Цього не було. За лічені години до Вченої ради вишу Смоланка В.І. запросив у кабінет кілька викладачів і двох студентів, але тільки для «одобрямса», поставивши всіх перед фактом. Колектив проігнорували і не допустили до вирішення долі факультету. Студентів, які висловилися проти, відразу «заткнули». Виникає логічне питання: «Чи можна це вважати погодженням з трудовим колективом»? Такі дії керівництва викликали масу незадоволення. У понеділок 14 листопада 2016 р. студенти історичного факультету зібралися в 56 ауд. для вироблення власної позиції щодо об'єднання з іншим підрозділом. Збори проводили без участі керівництва вишу чи факультету, але раптово без запрошення прийшли ректор В.І. Смоланка і проректор М.О. Лендьел. Відтак долучилися до зборів і представники викладацького складу факультету, перед якими В.І. Смоланка до того і після того так і не захотів пояснити свої дії.

В.І. Смоланка показав студентам, що не володіє інформацією щодо об'єднання і рішень Вченої ради УжНУ. Зокрема, наголосив про виго-

ди, які отримає факультет історії та міжнародних відносин у зв'язку з приєднанням кафедри прикладної лінгвістики (згідно з рішенням Вченої ради, цю кафедру приєднують до факультету міжнародних економічних відносин). В.І. Смоланка постійно наголошував, що пропозиції до Плану заходів щодо усунення виявлених Державною інспекцією порушень і недоліків необхідно було подати до 3.11.2016 р. (це можна побачити і в його відео-зверненні), але історичний факультет не зробив цього. А чому тоді в рішенні Вченої ради УжНУ від 8.11.2016 р. (протокол № 13) у п.3 вказано інший термін – до 17.11.2016 р. Історичному факультету надали «особливі умови»? Виникає питання: «Яким чином голова Вченої ради УжНУ ставить на голосування і затверджує рішення, якщо не розуміє їх суті?».

Переломити думку студентів В.І. Смоланка намагався, використовуючи неправдиву інформацію:

- при вступі в УжНУ абітурієнт в заяві не вказує на який факультет бажає вступати, а тільки спеціальність (просимо ректора, а за сумісництвом голову приймальної комісії УжНУ ознайомитись з формою заяви абітурієнта, яка пишеться саме на його ім'я);

- ректор вишу взагалі не володіє інформацією щодо кількості осіб, що навчаються на факультеті й терміни їх відрахування, зокрема, у своїх зверненнях він називає число студентів 196 станом на 1.07.2016 р., 199 – на 1.02.2017 р., 185 – на 1.07.2017 р. Аспірантів, здобувачів ступеня доктора філософії та докторантів сюди не додає. При цьому вказує неправдиві цифри про всіх здобувачів вищої освіти (студенти, аспіранти, докторанти). На зустрічі із студентами ректор заявив про наявність на факультеті 4 докторантів, хоча станом на 1.07.2016 р. – їх було 2, а на 1.10.2016 р. – 3. Виникає питання: «Хто готує інформацію для ректора, а відповідно і для Державної інспекції?»;

- не міг відповісти ректор і на питання: «Чому аспіранти, котрі здобувають ступінь доктора філософії та докторанти не внесені в систему ЄДЕБО?».

- за словами В.І. Смоланки за останні 6 місяців він не підписав жодної ліцензійної справи, підготованої історичним факультетом. Схоже, ректор взагалі не володіє інформацією і не читає документи, які підписує. Влітку 2016 р. історичний факультет пройшов ліцензування освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії за спеціальністю «Історія та археологія», куди вступило 10 осіб;

- у відеокоментарі, розміщеному на Медіацентрі УжНУ, розповідаючи про загальноуніверситетські кафедри, В.І. Смоланка повідомляє, що вони можуть бути у складі будь-якого факультету. Якщо разом з істориками за рішенням Вченої ради будуть навчатись студенти міжнародного бізнесу, менеджменту і маркетингу, то чому до цих лав не додали ще кафедру фізичного виховання і військову кафедру?;

- інформація про те, що на історичному факультеті зменшилась кількість вступників, не відповідає дійсності. Якщо порівнювати з 2015 р., то в 2016 р. на факультет вступило на 13 студентів денної форми навчання більше. Це без докторантів і здобувачів ступеня доктора філософії;

- щодо «консенсусу», досягнутого на згаданій зустрічі перед Вченою радою вишу, то ця інформація теж не відповідає дійсності. Адже студенти-історики відразу висловилися щодо неприпустимості об'єднання з факультетом міжнародної політики бізнесу та менеджменту;

- В.І. Смоланка розповідає про прискіпливу роботу Державної інспекції. Цікава інформація, особливо з огляду на те, що ректора не було на роботі під час перевірки. Такого, напевно, інспектори ще не спостерігали в жодному навчальному закладі;

- на запитання студентів: «А що Ви, Володимире Івановичу, як ректор зробили для історичного факультету, для покращення умов навчання?», він лиш згадав котельню від попередньої влади;

- на пропозицію студентів повернути до складу історичного факультету відокремлені колись кафедри – політології чи історії Угорщини та європейської інтеграції, ректор знизував плечима.

У кінці зустрічі ректора-демократа, який сповідує європейські цінності, запитали, чи прислухається він до думки і прохань студентів, які за рахунок державних чи власних коштів сплачують заробітну плату як викладачам, так і керівництву УжНУ? В.І. Смоланка наголосив, що «матч зіграно і після свистка претензій до арбітра не може бути». Виникає питання, якщо ректор – це арбітр, то чому гра йде в одні ворота, де принципи «fair play»? Згадується епізод з історії вітчизняного футболу, пов'язаний з норковими шубами.

Р. С.: Володимире Івановичу, Ви любите футбольну термінологію? Післяматчеві пенальті на зустрічі з історичним факультетом Ви програли «в суху». Студенти і викладачі проголосували проти безпідставної реорганізації.

Трибуна УжНУ [Фейсбук], 18 листопада 2016 р.

№ 13. Публікація в інтернет-виданні «KorzoNews» 21 листопада 2016 р.

Красзнавці Закарпаття теж проти реорганізації історичного факультету УжНУ

Про резонансні події навколо історичного факультету Ужгородського національного університету ми вже розповідали – у публікаціях «На історичному факультеті Ужгородського університету проти його ліквідації», «Чого хоче колектив історичного факультету Ужгородського універ-

ситету?» та «Намагання ліквідувати історичний факультет УжНУ: реакція Фейсбуку».

Нижче публікуємо ще один матеріал на цю злободенну тему.

[Далі – текст заяви Закарпатської обласної організації Національної спілки краєзнавців України щодо реорганізації історичного факультету УжНУ, що вже поданий вище].

KorzoNews, 21 листопада 2016 р.

*№ 14. Публікація в інтернет-виданні «Mukachevo.today»
21 листопада 2016 р.*

Закарпатська обласна рада підтримала історичний факультет і націлила ініціаторів реорганізації шукати компроміс

Про це йдеться у відповіді за підписом заступника голови обласної ради Петра Грицика на колективні звернення студентів, викладачів, співробітників, випускників з проханням допомоги відстояти збереження історичного факультету як самостійного підрозділу.

У цих зверненнях зазначалося, що колектив історичного факультету несподівано поставили перед фактом реорганізації, вдавшись «заднім числом» до дезінформації. Такими безпідставними і свавільними діями, по суті, перекреслюються традиції та подальша доля факультету.

Як зазначалося у колективних зверненнях, ректор Володимир Смоланка ініціював ухвалення необґрунтованого рішення вченої ради вишу про об'єднання істфаку з частиною іншого підрозділу, пояснюючи вимогами Державної інспекції навчальних закладів України.

Закарпатська обласна рада висловила свою позицію щодо реорганізації історичного факультету. У листі - відповіді крайовий парламент наголосив, що не наділений повноваженнями втручатися у роботу вишів.

Проте разом із цим, облрада закликає шукати компромісний вихід із конфліктної ситуації з врахуванням громадської думки, шляхом громадських обговорень і консультацій з громадою, тобто з колективом історичного факультету.

Чи скоригує тепер свою авторитарну позицію керівництво УжНУ?

Питання залишається відкритим. Як стало відомо, облрада відповіла на звернення істориків ще 21 листопада, проте сам документ із ректорату передали на факультет із тривалим запізненням – 30 листопада.

mukachevo.today, 30 листопада 2016 р.

Закарпатська обласна рада – за компроміс на історичному факультеті УжНУ

Про це йдеться у відповіді за підписом заступника голови обласної ради Петра Грицика на колективні звернення студентів, викладачів, співробітників, випускників з проханням допомоги відстояти збереження історичного факультету як самостійного підрозділу.

У цих зверненнях зазначалося, що колектив історичного факультету несподівано поставили перед фактом реорганізації, вдавшись «заднім числом» до дезінформації. Такими безпідставними і свавільними діями, по суті, перекреслюються традиції та подальша доля факультету. Ректор Володимир Смоланка ініціював ухвалення необґрунтованого рішення вченої ради вишу про об'єднання істфаку з частиною іншого підрозділу, пояснюючи вимогами Державної інспекції навчальних закладів України. Це не відповідає дійсності, тому вказане рішення слід скасувати.

Закарпатська обласна рада закликає шукати компромісний вихід із конфліктної ситуації з врахування громадської думки, шляхом громадських обговорень і консультацій з громадою, тобто з колективом історичного факультету. Отож, протести істориків обласна рада почула і належно відреагувала, підтримавши справедливі вимоги колективу. Чи скоригує тепер свою авторитарну позицію керівництво УжНУ? Питання залишається відкритим. Зауважимо лише, що облрада відповіла на звернення істориків ще 21 листопада, проте сам документ із ректорату передали на факультет із тривалим запізненням – 30 листопада.

prozak.info, KorzoNews, vholos.info, 1 грудня 2016 р.

V. Теле- та відеорепортажі

№ 1. Репортаж на «21 каналі» 11 листопада 2016 р.

Не хочуть об'єднання?

Як ми вже повідомляли, вчена рада УжНУ прийняла рішення про ряд структурних зміни у виші.

Із викладачами та студентами історичного факультету УжНУ спілкувалися журналісти 21 каналу. Студентів та викладачів історичного та факультету міжнародних відносин шокувало рішення Вченої ради про об'єднання. Багатьох обурює, що їхньої думки ніхто не питав, лише поставили перед фактом, ще й під час навчального процесу. У деяких студентів навіть виникають думки перевестись в інші виші й надалі навчатись на факультеті, куди вступали. Викладачі ж не розуміють, як саме відбуватиметься переформатування та співпраця кафедр, і не бачать логіки в такому об'єднанні. Деталі – у відео 21 каналу.

21 канал, м. Ужгород, відео див.: karpatnews.in.ua, goloskarpat.info, transkarpatia.net, 11 листопада 2016 р., <https://www.youtube.com/watch?v=49GJyksjnuo&app=desktop>; osvita.uz.ua, 12 листопада 2016 р.; chas-z.com.ua, 14 листопада 2016 р.

№ 2. Репортаж на «21 каналі» 15 листопада 2016 р.

Студенти проти об'єднання

90 % студентів історичного факультету УжНУ проти об'єднання з факультетом міжнародних відносин. Такі дані оголосили самі студенти, після опитувань. На збори студентів неочікувано прийшов ректор УжНУ. Володимир Смоланка намагався переконати молодь: об'єднання не створить проблем і на навчальний процес не вплине. І констатував: рішення Вченої ради є остаточним.

21 канал, м. Ужгород, 15 листопада 2016 р., відео див.: <http://www.21tv.info/?p=8711>; <https://www.youtube.com/watch?v=y4fUNVOUy8>; karpatnews.in.ua, goloskarpat.info, ua-reporter.com, www.0312.ua, zak-insider.com, fromua.news, 15 листопада 2016 р., uzhgorod.in, 16 листопада 2016 р.

№ 3. Репортаж на телеканалі «Інтер» 15 листопада 2016 р.

В Ужгороді планують закрити історичний факультет університету

Акціями протесту погрожують студенти й викладачі історичного факультету Ужгородського університету. З наступного року його можуть за-

крити, таке рішення ухвалила Вчена рада вишу. В причинах розбиралася Марина Коваль.

Історичний факультет сьогодні працює у звичному режимі: студенти на лекціях, готуються до зимової сесії. У коридорах висять розклади занять усе ще історичного факультету, та стенди з іменами відомих випускників.

Декан розповідає, історичний — один із найстаріших факультетів Ужгородського університету. Йому сімдесят один. Та уже з наступного року історія може скінчитися. Днями вчена рада університету вирішила його реорганізувати. «У нашому розумінні це ліквідація історичного факультету, однозначно, а отже університет втрачає свій статус класичного», — сказав Володимир Фенич, декан історичного факультету УжНУ.

Не ліквідують, а об'єднують з іншим факультетом, пояснює нашій знімальній групі ректор. Усе заради економії бюджетних коштів. Бо на історичному факультеті брак студентів. «У нас у вересні працювала інспекція навчальних закладів і зробила одне із зауважень, факультет забезпечує підготовку менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання, що суперечить закону про вищу освіту, Закону України», — сказав Володимир Смоланка, ректор УжНУ.

Інспекція була влітку, коли факультет ще не зарахував першокурсників, кажуть у студентській раді. Зараз на історичному факультеті немає недобору. Як і підстав для реорганізації. На студентській конференції вирішили: вони проти об'єднання з несуміжними факультетами. «Нам є близькі по духу «філософія», наприклад, хай вже буде факультет суспільних наук, ну це вже крайня міра, але менеджмент, бізнес, політика? Історичний факультет ну це узагалі нікуди», — сказав Василь Карпов, студент 4 курсу історичного факультету УжНУ, голова студентської ради істфаку УжНУ.

Студенти налаштовані рішуче, уже збирають підписи під зверненням до ректора та міністра освіти. Заради збереження факультету навіть готові вийти на акції протесту

*Марина Коваль, телеканал «Інтер», м. Київ, відео див.:
podrobnosti.ua, 15 листопада 2016 р.*

№ 4. Повідомлення на порталі «Колуба» 20 листопада 2016 р.

Закарпатські відео-підсумки тижня 14-20 листопада 2016 р.

Історичний факультет УжНУ проти об'єднання.

*kolyba.org.ua, м. Ужгород, 20 листопада 2016 р., відео див.:
<http://www.kolyba.org.ua/koliba-video/videonovini/17379-zakarpatski-videopidsumki-tizhnja-1420-listopada-2016-r>; <https://www.youtube.com/watch?v=cIYuyxOIAA>.*

VI. Проекти документів

№ 1. Проект петиції, кінець листопада 2016 р.

Петиція

<https://petition.president.gov.ua/>

Захист академічних свобод

В Ужгородському національному університеті порушено базові засади Закону України «Про вищу освіту»

Необґрунтована і неочікувана реорганізація історичного факультету Ужгородського національного університету 8 листопада 2016 року спричинила суспільний резонанс. Студенти, аспіранти, докторанти, викладачі, співробітники, випускники виступили за збереження історичного факультету як самостійного підрозділу. Наведені постфактум аргументи ректора щодо його об'єднання з частиною іншого підрозділу є непереконаливими, засновані на недостовірних даних, не мають об'єктивних підстав, а впливають з особистих, сімейно-кланових чи політичних мотивів. Відповідні дії вчинено непублічно і непрозоро.

У конфлікті «Ректор проти факультету» порушені базові засади Закону України «Про вищу освіту», яким гарантується автономія вищих навчальних закладів й академічна свобода учасників освітнього процесу, що повинні служити громадському інтересові, здійснюватися прозоро і публічно, на засадах самоорганізації та саморегулювання.

Просимо Президента України:

1. Вжити заходів щодо відновлення прав і захисту законних інтересів колективу історичного факультету Ужгородського університету.

2. Внести на розгляд Верховної Ради зміни до Закону «Про вищу освіту» для викорінення авторитарної практики. Слід запровадити: 1) обрання декана факультету зборами трудового колективу факультету, а завідувача кафедри – колективом кафедри (нині їх обирає підконтрольна ректору вчена рада вишу, що складається значною мірою з осіб за посадами); 2) наріжну засаду демократії – розподіл влади, за якої один одного взаємно врівноважують ректорат, сенат, наукова рада, де не суміщають членство (нині вчена рада – орган управління при ректорі).

Запропоноване сприятиме реальному утвердженню академічних свобод, автономії та самоврядування у вищих навчальних закладах України.

№ 2. Проект петиції, кінець листопада 2016 р.

Петиція

<https://petition.president.gov.ua/>

В Ужгородському національному університеті необґрунтованою та непрозорою реорганізацією історичного факультету порушено базові засади Закону України «Про вищу освіту»

Необґрунтована і неочікувана реорганізація історичного факультету Ужгородського національного університету 8 листопада 2016 року спричинила суспільний резонанс. Студенти, аспіранти, докторанти, викладачі, співробітники, випускники виступили за збереження історичного факультету як самостійного підрозділу. Наведені постфактум аргументи ректора щодо його об'єднання з частиною іншого підрозділу є непереконаливими, засновані на недостовірних даних, не мають об'єктивних підстав, а впливають з особистих, сімейно-кланових чи політичних мотивів. Відповідні дії вчинено неpubлічно і непрозоро.

У конфлікті «Ректор проти факультету» порушені базові засади Закону України «Про вищу освіту», яким гарантується автономія вищих навчальних закладів й академічна свобода учасників освітнього процесу, що повинні служити громадському інтересові, здійснюватися прозоро і публічно, на засадах самоорганізації та саморегулювання. **Просимо Президента України** вжити заходів щодо відновлення прав і захисту законних інтересів колективу історичного факультету Ужгородського університету.

№ 3. Проект петиції, кінець листопада 2016 р.

Петиція

<https://petition.president.gov.ua/>

Захист академічних свобод

Просимо Президента України внести на розгляд Верховної Ради зміни до Закону «Про вищу освіту» для викорінення авторитарної практики. Слід запровадити: 1) обрання декана факультету зборами трудового колективу факультету, а завідувача кафедри – колективом кафедри (нині їх обирає підконтрольна ректору вчена рада вишу, що складається значною мірою з осіб за посадами); 2) наріжну засаду демократії – розподіл влади, за якої один одного взаємно врівноважують ректорат, сенат, наукова рада, де не суміщають членство (нині вчена рада – орган управління при ректорі).

Запропоноване сприятиме реальному утвердженню академічних свобод, автономії та самоврядування у вищих навчальних закладах України.

*№ 4. Проект звернення до Президента України,
кінець листопада 2016 р.*

Електронне звернення
<http://www.president.gov.ua/appeals/appeals-info>
Президенту України
Порошенку П.О.

Шановний Петре Олексійовичу!

Необґрунтована і неочікувана реорганізація історичного факультету Ужгородського національного університету 8 листопада 2016 року спричинила суспільний резонанс. Студенти, аспіранти, докторанти, викладачі, співробітники, випускники виступили за збереження історичного факультету як самостійного підрозділу.

Наведені постфактум аргументи ректора щодо його об'єднання з частиною іншого підрозділу є непереконливими, засновані на недостовірних даних, не мають об'єктивних підстав, а впливають з особистих, сімейно-кланових чи політичних мотивів. Відповідні дії вчинено непублічно і непрозоро.

У конфлікті «Ректор проти факультету» порушені базові засади Закону України «Про вищу освіту», яким гарантується автономія вищих навчальних закладів й академічна свобода учасників освітнього процесу, що повинні служити громадському інтересові, здійснюватися прозоро і публічно, на засадах самоорганізації та саморегулювання.

Просимо Вас ужити всіх заходів щодо відновлення прав і захисту законних інтересів колективу історичного факультету Ужгородського національного університету як самостійного підрозділу.

Колективні звернення і рішення, проігноровані ректором Ужгородського національного університету, додаються.

З повагою ...

№ 5. Проект звернення, кінець листопада 2016 р.

Ректору Ужгородського національного університету Смоланці В.І.

Копії:

міністру освіти і науки України Гриневич Л.М.;

першому заступнику Голови комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України Співаковському О.В.

Шановний Володимире Івановичу!

У зв'язку зі значним резонансом навколо Вашої ідеї та ініційованого Вами рішення щодо реорганізації історичного факультету Ужгородського

національного університету висловлюємо нашу точку зору. Ми розділяємо і підтримуємо позицію колективу історичного факультету – звернення студентів, аспірантів, докторантів, викладачів, співробітників, а також його випускників, що доволі розгорнуто оприлюднені у ЗМІ та соціальних мережах і спрямовані на захист, збереження і примноження здобутків історичного факультету як самостійного підрозділу. Ми взяли до уваги і Ваші пояснення з цього приводу, які подані у теле- і відеоінтерв'ю.

Аргументи, що наводилися Вами на користь об'єднання історичного факультету з частиною іншого підрозділу, є непереконливими. При ухваленні управлінських рішень неприпустимо застосувати певні норми чи вимоги вибірково чи ситуативно. Адже чисельність здобувачів вищої освіти (студентів, аспірантів, докторантів) денної форми навчання на історичному факультеті станом на 01.10.2016 р. налічується 240 осіб, що більше існуючої мінімальної норми – 200 здобувачів. Як відомо, для відповідних розрахунків із певними наслідками щороку береться до уваги контингент здобувачів вищої освіти саме станом на 1 жовтня.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту», гарантуються автономія вищих навчальних закладів та академічна свобода учасників освітнього процесу, що повинні служити громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюватися прозоро і публічно.

Із жалем констатуємо, що керівництво університету усунуло колектив історичного факультету від вирішення його долі. Учена рада університету 8 листопада ц.р. із Вашою участю несподівано для колективу історичного факультету вирішила реорганізувати факультет. При цьому його колектив офіційно і задалегідь не повідомили про ймовірне рішення, що, як нам бачиться, готувалося непрозоро і непублічно.

До уваги не взято і той факт, що з 2009 р. в Ужгородському національному університеті частину ліцензійного обсягу і місць державного замовлення для підготовки фахівців з історії за рахунок історичного факультету виділяється гуманітарно-природничому факультету з угорською мовою навчання. Йдеться нині про майже 30 здобувачів вищої освіти. Цілком логічно було б наразі не тільки не проводити жодних реорганізацій історичного факультету, а зосередити всіх студентів-істориків на історичному факультеті та не розпоршувати їх за мовно-етнічною ознакою між двома підрозділами.

Закликаємо Вас особисто зробити все для того, щоби скасувати безпідставне й необґрунтоване рішення, що перекреслює традиції та подальшу долю історичного факультету Ужгородського національного університету – добре знаного істориками України і зарубіжжя факультету, що діє з дня заснування вишу.

З повагою ...

VII. Наочна агітація, пропозиції та начерки

№ 1. Постер – репліка з відомого британського плаката, листопад 2016 р.

Примітка. Виготовив і розповсюдив студент Михайло Рекрут'як.

Не кивайте історію

Сонце за будар зайшло,
Штось на когось надийшло.
Скаламутилося фєст,
Убалила відьма хрєст.
Морить університєт,
Розум му утікать гєт.
Одтяті субі дав рўку
І принїмать сісїю мўку,
Як велику благодать.
Бись не впав, анў лем сядь.
Ачєй розум одняло,
Та гі камїньом в чолó.
Там ся чўдо народїло,
Што у снóви не приснїло.
Історїчний факультєт
Розвалїти хóчуть гєт.
Кїбі старї вчителї,
Встали нїська із землі,
Нáрас би од тóго вмєпли.
Їх робóту в угєнь вєлли.
То, што вічноє садїли,
Панї нїшні утопїли.
Хотять правду затоптати,
Юдови наш Край продати.
Кїть не лїжеш – ідєш вон,
Убалїть тебє закóн.
Ви ся ще не народїли,
Колї факультєт хрєстїли.
Ви історїї лишїться,
В цєркви лїпше помолїться.
Забирайте розказ гєт!
Історїчний факультєт
Не рубайте, не кришіть,
І на правду не грїшіть.
Нись за правдов звóни б'ють,
У болóто нас ведуть.
Раз історію задавлять,
Зáвтра з їншима так справлять.

***Примітка.** Ця поезія надійшла на електронну поштову скриньку Р. Офіцинського 12 листопада 2016 р. й неодноразово публікувалася в соціальних мережах.*

№ 3. Пропозиції щодо захисту історичного факультету Ужгородського національного університету, листопад 2016 р.

Пропозиції

«МИ РІВНІ, АЛЕ РІЗНІ» (назва для загальної інформації).

Дуже стисла інформація про історичний факультет УжНУ.

Ми викладаємо подієву історію, історію історичної науки, спеціальні історичні дисципліни.

Кількість випускників за час існування нашого факультету (денне, заочне, вечірнє відділення), з них членів-кореспондентів..., депутатів..., заслужених вчителів тощо (кількість, а не конкретні прізвища - але мати «в запасі» і відповідну «конкретику» - М. Рябець, С. Устич, С. Мітряєва, В. Приходько, С. Віднянський та ін.).

Не хочемо образити колег, але нехай кожен сам оцінює...

Характеристика заслуг історичного факультету (випуск Наукового вісника, кафедральних збірників, проведення і публікація результатів наукових конференцій тощо) і порівняти з досягненнями колег, факультет яких намагаються об'єднати з нашим.

Оформити 2 таблиці з інформацією: 1) по трьох кафедрах істфаку: головні дисципліни, які читаються, а також спецкурси (з найбільш цікавими, «броскими» назвами); 2) аналогічна інформація щодо іншого факультету. Зробити відповідне порівняння.

Навести кількісну інформацію про публікацію (принаймні за останні 25 років) монографій, розробку і видання підручників, методичних порад тощо, підготовку науково-педагогічних кадрів (професори, доценти, доктори, і кандидати наук), зробити аналогічне порівняння.

Розмістити в Інтернеті (також: 1 друкований примірник - ректору, 1 - методичній нараді УжНУ, 1 - вченому секретарю УжНУ О. Мельник, кілька десятків - членам Вченої ради УжНУ, 1-2 примірники - Міністру освіти Л. Гриневич).

Примітка. Пропозиції отримав Р. Офіцинський від колеги в середині листопада 2016 р.

Агонія містечкового «реформатора»

Восени минулого року Ужгородський національний університет звернув на себе суспільну увагу двічі: спочатку перевіркою Державної інспекції навчальних закладів України, а потім і реорганізаціями факультетів. Державна інспекція, використовуючи звичні для чиновницької практики евфемізми, констатувала, що управлінська діяльність в УжНУ «потребує значного удосконалення». Про це повідомлено Міністерство освіти і науки «для врахування при прийнятті управлінських рішень». Простіше кажучи, з професійної точки зору ректор В. Смоланка та його команда показали себе значно гірше, ніж очікувалося. Міністерство має вагомі підстави для оновлення керівництва вишу, проте зволікає.

Відчувши безкарність, очільники УжНУ вдалися до чергових авантур, до авторитарного переділу виборних посад і довільного перекроювання структури установи. 8 листопада минулого року з ініціативи ректора вчена рада університету ухвалила реорганізувати низку підрозділів без жодних попередніх громадських обговорень і без участі їх колективів. Ці сумбурні коридорно-кулуарні рішення викликали негативні відгуки, які керівництво вишу приглушувало адміністративними заходами і цензурою. Проте громадянське суспільство принаймні в межах одного факультету, що потрапив у немилість ректора, показало свою живучість, привернуло увагу й центральних телеканалів.

Нелегітимна реорганізація історичного факультету, що бажає залишитися самостійним підрозділом, виявила грубі управлінські прорахунки. Ректор вирішив розформувати факультет міжнародної політики, менеджменту та бізнесу, який сам же штучно створив два роки перед тим для свого родича-декана як клон діючого факультету міжнародних відносин. Керівник вишу ставить наступний авторитарний експеримент, схрещує історичний факультет (готує здобувачів вищої освіти із спеціальностей галузі знань «Гуманітарні науки») із залишками іншого. Від фактично розформованого факультету забирають філологічну спеціальність, яку замість передачі факультету іноземної філології чи філологічному факультету, долучають для «підтримки штанів» до факультету з уточненою назвою – міжнародних економічних відносин (готує здобувачів вищої освіти із спеціальностей галузі знань «Міжнародні відносини»). А спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (галузь знань «Міжнародні відносини»), «Маркетинг» і «Менеджмент» (галузь «Управління та адміністрування» економічного спрямування) додають до історичних з галузі «Гуманітарні науки». Новотвір називають факультетом історії та міжнародних відносин, хоч у такій конфігурації він є історико-економічним. Невідомо чим завинив економічний факультет,

якому не віддають «Маркетинг» і «Менеджмент». Над цим іронізують від Києва до Чернівців. Може, якесь академічне світило на уклінне прохання ректора пояснить абракадабру? Чи це просто банальний сімейно-клановий бізнес у держустанові, коли ректор постійно перепрацевлаштовує деканом рідного брата своєї дружини?

Якщо ж ректор все-таки вирішив розформувати створений ним же факультет під декана-родича, що проіснував лише два роки, належало б провести громадське обговорення чи принаймні дотриматись вимог закону «Про вищу освіту» про публічність і прозорість управлінської діяльності. Варто було озвучити реальні наміри заздалегідь, щоби колективи підрозділів, яких це стосується, перевірили вірогідність аргументації та узгодили свою позицію. Свою аргументацію ректор навів усно і постфактум. При цьому порушив сам же свій наказ від 12 жовтня 2016 р., яким зобов'язав дорадчий орган (комісію з питань оптимізації та удосконалення структури) підготувати обґрунтовані пропозиції щодо шляхів реорганізації лише кафедр (!) двох факультетів – історичного і гуманітарно-природничого. Про факультет міжнародної політики, менеджменту та бізнесу і факультет міжнародних відносин не йшлося взагалі. Звідки взялися «обґрунтовані пропозиції» (їх так і не виявилось) щодо утворення з трьох факультетів двох? Та ще в авторитарний спосіб супроти законних прав та інтересів їхніх колективів. Виникли спонтанно, на ходу, на коліні, як авторитарне рішення однієї особи, котра аж через тиждень придумала пояснення. Ці пояснення виявилися неправдивими, підірвали авторитет державних органів (Державної інспекції навчальних закладів, Міністерства освіти і науки), завдали репутаційного удару по університету посеред навчального року. Це засвідчує лист Міністерства освіти і науки від 5 грудня 2016 р., який всю вину і відповідальність за скоєне переклав на керівника університету В. Смоланку. Останній у своєму річному звіті 10 січня 2017 р. замовчав провальну реорганізацію, ніби її не було взагалі, і принагідно спростував свій же головний козир – нестачу студентів на істафаці. Адже здобувачів вищої освіти, зокрема і студентів, вистачало і вистачає цілком для самостійного існування історичного факультету відповідно до вимог Закону «Про вищу освіту».

У підсумку ректор виявився ще й цинічно «глухуватим». Адже студенти, аспіранти, докторанти, викладачі, працівники, випускники історичного факультету виступили проти цієї безпідставної та неочікуваної реорганізації. У ЗМІ, соціальних мережах, в органи влади поступили їх звернення з протестами проти нелегітимних і свавільних дій керівництва вишу. Закарпатська обласна рада, по суті, підтримала справедливі вимоги колективу факультету. Замість того, щоби виправити свою грубу помилку, ректор вдає, що нікого не чує. Втім, він відповідальний за порушення базових засад Закону «Про вищу освіту», яким гарантується автономія вищих навчальних закладів й академічна свобода учасників освітнього процесу,

що повинні служити громадському інтересові, здійснюватися прозоро і публічно, на засадах самоорганізації та саморегулювання, отже, на користь, а не на шкоду історичному факультету. Крім того, В. Смоланка та його підручні здійснили цензуру, перешкоджаючи оприлюдненню відкритих звернень колективу факультету, а також вдалися до перлюстрації – відстежували і самочинно відкривали чужу кореспонденцію.

Наразі бачимо примітивний переділ адмінресурсу і структури УжНУ в особистих цілях ректора зі специфічною репутацією, про що дуже детально розповідають мас-медіа вже тривалий час. Нашкодивши альма-матер, він вирішив канути в Лету безславно.

Р. 5. Порівняльна таблиця існуючого стану справ, затіяної абсурдної перетасовки, можливої легітимної реорганізації

Статус-кво	Ідея-фікс ректора 8 листопада 2016 р.	Логічний варіант (вирішують колективи підрозділів)
<p>Історичний факультет (з дня заснування університету, 1945 р.) Спеціальності ОКР «Бакалавр», «Магістр» («Спеціаліст»): «Середня освіта (історія)», «Історія та археологія» Спеціальність ОС «Доктор філософії»: «Історія та археологія»</p>	<p>Факультет історії та міжнародних відносин Спеціальності ОКР «Бакалавр», «Магістр» («Спеціаліст»): «Середня освіта (історія)», «Історія та археологія» Спеціальність ОС «Доктор філософії»: «Історія та археологія» + «Бакалавр», «Магістр» («Спеціаліст»): <u>«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»:</u> <u>«Менеджмент»:</u> <u>ОКР «Бакалавр»: «Маркетинг»</u></p>	<p>Історичний факультет (відсутні підстави для реорганізації)</p>
<p>Факультет міжнародних відносин (веде відлік з 1998 р.) Спеціальність ОКР «Бакалавр», «Магістр» («Спеціаліст»): «Міжнародні економічні відносини» Спеціальність ОС «Доктор філософії»: «Міжнародні економічні відносини»</p>	<p>Факультет міжнародних економічних відносин Спеціальності ОКР «Бакалавр», «Магістр» («Спеціаліст»): «Міжнародні економічні відносини» + «Філологія. Прикладна лінгвістика» Спеціальність ОС «Доктор філософії»: «Міжнародні економічні відносини»</p>	<p>Факультет міжнародних відносин (приєднання до ф-ту) + спец. «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»</p>

<p>Факультет міжнародної політики, менеджменту та бізнесу (діє з 2014 р.) Спеціальності ОКР «Бакалавр», «Магістр» («Спеціаліст»): «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»; «Маркетинг» (тільки на ОКР «Бакалавр»); «Менеджмент»; «Філологія. Прикладна лінгвістика» Відсутні спеціальності ОС «Доктор філософії»</p>	—	<p>Економічний факультет (приєднання до ф-ту) + спец. «Маркетинг», «Менеджмент»</p> <p>Факультет іноземної філології / Філологічний факультет (приєднання до ф-ту) + спец. «Філологія. Прикладна лінгвістика»</p>
---	---	---

ДОСЛІДЖЕННЯ

Костянтин Куцов | УДК (477.87) «1920/1930»:
061.213–057.875

ФАХОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ КАРПАТОУКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ У МІЖ- ВОЄННІЙ БРАТИСЛАВІ

Стаття висвітлює діяльність фахових організацій студентів-українців із Підкарпатської Русі та Східної Словаччини у Братиславі між двома світовими війнами. Автор аналізує процес становлення цих товариств, їх структурну та організаційну еволюцію, досягнення у культурній та соціальній сферах, участь у політичному житті.

Ключові слова: студенти, товариство, організація, Чехословаччина.

Питання діяльності фахових об'єднань карпатоукраїнських студентів, які між двома світовими війнами існували у Братиславі, неодноразово порушувалося в публіцистиці та в історіографії. Серед досліджень найбільш ґрунтовними є публікації Юрія Шпильки [21], Івана Штинка [22] та Євгенія Науменка [9]. Проте усі вони висвітлюють (і то лише частково) діяльність окремих товариств і не розглядають їх у комплексі. Оскільки вказані автори були безпосередніми свідками й навіть учасниками досліджуваних подій, їх працям притаманний суб'єктивізм у висвітленні окремих фактів.

Пропоноване дослідження має на меті комплексно викласти історію фахових організацій карпатоукраїнських студентів, які діяли у Братиславі у міжвоєнний період, зокрема, провести порівняльний аналіз передумов та процесу їх становлення, структурного розвитку, діяльності у культурно-освітній та соціальній сферах та участі у політичному житті. Під визначенням «карпатоукраїнські студенти» розуміємо вихідців із сучасних Закарпатської області (Україна) та Пряшівського самоврядного краю (Словаччина), які ідентифікували власну національність адекватними тому часу етнонімами: «русин», «руський», «карпаторосс», «підкарпатський українець» тощо, а під визначенням «фахові об'єднання» – організації, членство в яких не залежало від конфесійної та партійної приналежності студентів.

Перебування Закарпаття у складі Чехословаччини (1919–1939), крім суттєвих трансформацій у суспільному житті, відзначилося появою но-

вого явища – громадського руху карпатоукраїнських студентів. До кінця 1920-х рр. він розвивався переважно у Празі, де число студіюючих українців із Підкарпатської Русі та Східної Словаччини було значно більшим за інші університетські міста ЧСР. За нашими підрахунками, у 1920-х рр. тут діяли 2 фахові («Возрождение» і Союз підкарпатських руських студентів), 3 припартійні («Союз карпаторусских аграрных академиков», Товариство карпаторуських соціал-демократичних студентів і «Молодая генерация карпаторусских студентов»), 1 конфесійна («Общество греко-католических студентов») організацій карпатоукраїнських студентів. Найбільш масовими були русофільське «Возрождение» (засноване 4 листопада 1920 р.) та народовецький (з часом – українофільський) Союз підкарпатських руських студентів (заснований 15 травня 1921 р., до 1927 р. мав назву – «Союз соціальної помочи для подкарпаторуських студентів»). Разом ці організації об'єднували практично всіх підкарпатських і прашівських українців, які навчалися у Празі, відповідно до їх національної ідентичності й незалежно від партійної та конфесійної приналежності. Названі товариства співпрацювали між собою [8, с. 386-387].

У другій половині 1920-х рр. громадський рух карпатоукраїнських студентів поступово поширився й на інші університетські центри держави, передусім – Братиславу. Там існував лише один вищий навчальний заклад – університет ім. Я. А. Коменського, заснований 1919 р. Першою карпатоукраїнською студентською організацією, що поширила свою діяльність на Братиславу, був Союз підкарпатських руських студентів (далі – СПРС). Вочевидь, члени цього товариства серед братиславських студентів з'явилися у 1925 р., позаяк саме ця дата пізніше вважалася вихідною в історії місцевої філії СПРС і, зокрема, фігурує у статистичній довідці, поданій керівництвом філії до празької централі наприкінці 1937 р. [20, арк. 10]. Даними щодо конкретної кількості братиславських членів СПРС у 1925–1928 рр. не володіємо. Проте вона напевд чи була великою, оскільки число карпатоукраїнських студентів у Братиславі було незначним (у 1926 р. – 10, у 1928 р. – 12 [15, с. 118]). Станом на осінь 1929 р. у Братиславі вже існував осередок СПРС, до якого входили 7 студентів. 1 листопада того ж року його уповноважений представник студент-правник Юрій Шпилька вперше взяв участь у щорічних зборах СПРС у Празі, де висловив намір легалізувати у Братиславі повноцінну філію товариства [19, арк. 14].

Щодо конкретної дати заснування філії існують суттєві розбіжності. Так, 29 грудня 1930 р. газета української діаспори у США «Свобода» повідомила: «Дня 11 листопада ц. р. відбулися у Братиславі установчі збори філії «Союзу Підкарпатських Руських Студентів». Завданням філії є організувати підкарпатських українських студентів, що студіюють у братиславському університеті, працювати культурно, нав'язувати тісніші зв'язки з іншими студентськими організаціями та піддержувати своїх членів

матеріально і в студіях». У зборах взяли участь близько 20 студентів, до її керівництва увійшли Юрій Шпилька (голова), Михайло Фущич (секретар), Йосип Рушак (скарбник) [10]. Ці ж факти із певними доповненнями повторив Ю. Шпилька, виступаючи 14 липня 1931 р. в Ужгороді на урочистих зборах з нагоди 10-річчя СПРС [21, с. 10]. За твердженням Є. Науменка, який користувався матеріалами власного архіву, установчі збори братиславської філії СПРС відбулися на рік пізніше – 28 листопада 1931 р. [9, с. 46].

Це підтверджують документи Словацького національного архіву в Братиславі, люб'язно надані нам ученим Михайлом Дроновим. Відповідно до протоколу установчих зборів філії [24] та інформації братиславської поліції про них [23], вказана подія мала місце 28 листопада 1931 р. Взяли участь 14 делегатів і 5 запрошених. Збори одностайно схвалили статут філії та обрали її керівні органи, які склалися із шести посад: голова, секретар, скарбник, культурний референт і 2 члени ревізійної комісії. Мовою діловодства організації визначено українську («*язyk podkarpatorský/ukrajinský*»). Головою організації обрано згаданого Ю. Шпильку. У чому ж причина хронологічних розбіжностей? Утворивши філію 11 листопада 1930 р., її засновники не встигли у визначений законодавством термін подати статутні документи на затвердження до Земського уряду Словаччини. Попри те, що у 1930/31 н. р. філія *de facto* вже існувала, вони змушені 28 листопада 1931 р. повторно провести установчі збори і легалізувати її статус.

26 січня 1932 р. статутні документи філії подано на затвердження до Земського уряду Словаччини і 11 травня того ж року схвалені [25]. Суттєві персональні ротації у керівництві філії відбувалися щорічно, а її загальні збори були безпосередньо прив'язані до навчального процесу й проводилися у перші місяці поточного навчального року. Такий принцип характерний для усіх студентських організацій міжвоєнної Чехословаччини і обумовлювався динамічністю їх членської бази. Крім того, впродовж 1932–1933 рр. певних змін зазнала й структура керівних органів філії. Пов'язані вони були із збільшенням кількості членів та її внутрішнім структуруванням за напрямками діяльності. Зокрема, на загальних зборах від 29 жовтня 1932 р. до правління введені посади соціального референта (за посадою виконував також обов'язки заступника голови філії), бібліотекаря і писаря, а склад ревізійної комісії розширено до 3 членів. Новим головою філії став студент-правник Юрій Яцко. На той момент її членами був 31 студент [26]. У 1932/33 н. р. активно обговорювалася ідея реорганізації філії у самостійне товариство. Ініціаторами таких змін були керівники празької централі СПРС. За їх задумом, самостійні товариства студентів-українофілів у Празі та Братиславі мали утворити Центральний союз підкарпатських українських студентів, який у перспективі мав вступити до Центрального союзу чехословацького студентства (*Ústřední*

Svaz Československého Studentstva / ÚSČS) – верховного представницького органу усіх студентів республіки [17, арк. 8]. Певно, через пов'язані із реорганізацією юридичні та фінансові нюанси, ці наміри не були реалізовані.

Загальні збори від 25 листопада 1933 р. обрали головою філії студента-правника Василя Гудяка, а у структурі керівництва з'явилися посади 2 членів правління без функцій. Філія налічувала 43 члени [27]. У подальші роки структура керівних органів філії лишалася незмінною. Її очолювали: у 1934/35 і 1935/36 н. р. – студент-правник Василь Івановчик (обраний 17 листопада 1934 р., переобраний 26 жовтня 1935 р.) [28; 31], у 1936/37 і 1937/38 н. р. – його колега Микола Товт (обраний 14 листопада 1936 р., переобраний 13 листопада 1937 р.) [32; 35]. Число членів філії збільшувалося: у 1934 і 1935 рр. вона налічувала 42 студенти [28; 31], у 1936 р. – 45 [33], у 1937 р. – 54 [34].

Одним із основних напрямків у діяльності філії став культурно-освітній. У 1931/32 н. р. при ній створений хор, яким керував студент-юрист Андрій Бачинський, і струнний ансамбль. Колективи регулярно виступали на культурно-мистецьких заходах: «Миколаївській вечірці» у Соколовні 4 грудня 1932 р., Всеслов'янському вечорі у Братиславі 8 грудня 1932 р., урочистих заходах Братиславського університету 30 листопада і 30 грудня 1933 р. та ін. Лише у 1932/33 н. р. відбулося 11 виступів [27; 17, арк. 22]. Помітний вплив на культурно-освітню діяльність філії мали постійні контакти з представниками чисельної братиславської громади емігрантів із Наддніпрянської України і Галичини. 8 травня 1932 р. за ініціативою філії СПРС і Спілки українських інженерів Словаччини у Братиславі створена філія «Просвіти», що стала підрозділом ужгородського Товариства «Просвіта». До неї записалися усі члени філії СПРС, а двоє з них (Юрій Шпилька й Антон Галас) увійшли до правління новоутвореної структури [15, с. 119-120]. Від того часу культурно-освітня діяльність обох філій була тісно пов'язана. Починаючи із 1932 р., вони регулярно організовували у Братиславі концерти, танцювальні вечірки тощо. Традиційними стали щорічні відзначення дня народження і смерті Тараса Шевченка (перший такий захід відбувся 10 березня 1934 р.). Найбільший резонанс мав «Шевченківський концерт» 20 березня 1937 р. за участі українських професійних оперних співаків-емігрантів [6]. У березні 1933 р. філії СПРС і «Просвіти» видали перший номер спільного органу – «Братиславський Вісник», який інформував про діяльність обох товариств та інших українських організацій Словаччини. Через фінансові труднощі видавцям не вдалося налагодити регулярний випуск часопису. Його другий та останній номер вийшов у грудні того ж року [9, с. 52; 15, с. 120-121].

У культурно-освітній діяльності братиславська філія наслідувала позитивний досвід празької централі. У 1932/33 н. р. при ній створено академічний відділ Союзу абстинентів Підкарпатської Русі, який очолив

студент-філолог Михайло Фушич. Ішлося про лекції з антиалкогольної тематики і про здоровий спосіб життя [18, арк. 5]. Ще одним досягненням філії було створення власної бібліотеки, що розпочалося у 1932 р. Станом на листопад 1935 р. книгозбірня налічувала близько 100 томів [31].

Активісти філії були надійним партнером централі СПРС в організації масових заходів, які у 1930-х рр. проводилися безпосередньо у Підкарпатській Русі. Вони, зокрема, брали активну участь у підготовці та роботі II-го з'їзду народовецької молоді в Мукачеві 1 липня 1934 р. [17, арк. 31, 35] та I-го Конгресу українського високошкольного студентства в Ужгороді 28 червня 1936 р. [17, арк. 54, 58]. Обидва з'їзди мали яскраво виражений націоналістичний зміст, позаяк український націоналізм фактично був ідеологією СПРС. На цій платформі стояла і його братиславська філія. Запроваджено практику «дебатних зібрань», під час яких студенти виголошували й обговорювали реферати з історії України та актуальної політичної проблематики. У 1935/36 н. р. були виголошені реферати «Підставові засади українського націоналізму», «Устрій держави за часів гетьманщини», «Соборність України», «Українсько-словацьке питання на Східній Словаччині» та ін. [17, арк. 56]. 1936/37 н. р. при філії створений гурток передплатників журналу «Пробоем». Цей часопис націоналістичного змісту виходив від 1933 р. у Празі під редакцією одного із тодішніх лідерів СПРС Степана Росохи. Крім фінансового сприяння у виданні часопису, гурток став фактичним підрозділом ексекютиви ОУН, що нелегально діяла у ЧСР [17, арк. 66]. Саме сформовані у студентські роки погляди обумовили активну участь діячів братиславської філії СПРС у доленосних подіях 1938–1939 рр. 4 вересня 1938 р. в Ужгороді утворена «Українська національна оборона» – політично-військова організація, що оголосила український націоналізм своєю ідеологією й мала на меті обороняти край від зовнішнього втручання. До її керівництва увійшли кілька недавніх братиславських студентів: В. Івановчик був головою організації (17 вересня 1938 р. його змінив С. Росоха), Ю. Шпилька – членом правління, а В. Шпак очолював її осередок на Іршавщині [4, арк. 81-82]. Помітною була їх участь у діяльності Організації народної оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС). Активними учасниками її установчих зборів 9 листопада 1938 р. у Хусті були Й. Січ та Ю. Шпилька. Останній також активний учасник I-го з'їзду ОНОКС 4 грудня 1938 р. у Хусті, де виголосив доповідь «Організаційні основи ОНОКС» [7, с. 99, 136].

Загальні збори братиславської філії СПРС 13 листопада 1937 р. були останніми, що зафіксовані у джерелах. Імовірно, що у зв'язку з політичними подіями другої половини 1938 р., вони взагалі не проводилися, змін у керівництві не відбувалося. У другій половині березня 1939 р. (після проголошення Словаччиною незалежності) у Братиславі залишилися лише 3 члени філії [9, с. 54]. Початок Другої світової війни спровокував серед цієї групи радянськo-фільські симпатії. Про це свідчить участь членів філії у «Комі-

теті трудящих із приєднання Карпатської України до СРСР», що наприкінці 1939 р. нелегально діяв у Братиславі. 14 листопада 1939 р. «комітет» подав до радянського посольства в Празі меморандум, в якому просив уряд СРСР звільнити Карпатську Україну, подібно до Галичини, від страшного рабства і возз'єднати з іншими українськими землями. Підписи під документом поставили члени філії СПРС: Павло Нірода, Петро Печкан, Іван Ройко. Крім них у числі підписантів були письменник Василь Ґренджа-Донський, вчитель Юрій Гривняк, кілька карпатоукраїнських інтелігентів, які проживали у Словаччині [40, с. 377-378]. Цей меморандум, певно, був єдиним публічним проявом активності братиславської філії СПРС того часу. Юридично її ліквідували 9 березня 1942 р. постановою МВС Словаччини. Причинами ліквідації названі тривала бездіяльність організації та втрата членської бази [38]. Про це 9 квітня того ж року повідомлено службовця міністерства фінансів Словаччини П. Ніроду, який у 1937/38 н. р. обіймав посаду соціального референта і заступника голови філії, а тоді був у Братиславі єдиним із представників її керівництва [37; 39].

У міжвоєнний період філія СПРС була не єдиною фаховою організацією карпатоукраїнських студентів у Братиславі. На початку 1930-х рр. до Університету ім. Я. Коменського масово поступали випускники Мукачівської та Пряшівської гімназій, виховані у русофільських традиціях. Навесні 1932 р. тут сформувалася група з 8 студентів-русофілів, які не бажали вступати до філії СПРС і приступили до створення власного товариства. На початку 1932/33 н. р. кількісний склад групи збільшився до 17 осіб. За вірець організації взяли праязке «Возрождение», консультаційну допомогу надали колишні «возрожденці» лікар Адальберт Кутка та інженер Гаврило Михалич, які працювали у Братиславі [1, арк. 33; 22, с. 63].

Підготовчий процес завершився утворенням товариства «Добрянский» (офіційна назва – «Общество карпаторусских студентов «Добрянский» в Братиславі») 8 грудня 1932 р. Головою став студент-медик Діонісій Ройкович [12]. Організація поставила за мету об'єднання усіх «карпатороссов», які навчалися у Братиславі, захист їх соціальних і культурних прав, вирішення матеріальних проблем, виховання у русофільському дусі та репрезентацію перед державою і громадськістю [2, арк. 15]. Попри незначну кількість членів товариства його правління складалося із 14 посад: голова, перший заступник голови, другий заступник голови, секретар, писар, скарбник, 8 членів правління без функцій. На відміну від філії СПРС основу членської бази товариства «Добрянский» становили студенти-українці зі Східної Словаччини (Пряшівщини). У перший рік існування організації її членом був лише один уродженець Підкарпатської Русі, усі решта – пряшівчани [1, арк. 34].

Статут товариства затверджений Земським урядом Словаччини лише 12 червня 1935 р. [9, с. 54]. Упродовж майже 3 років воно діяло нелегально. Проте щороку проводило загальні збори, вносячи персональні

та структурні зміни до керівних органів. У 1933/34 н. р. товариство повторно очолював Д. Ройкович [22, с. 62], у 1934/35 і 1935/36 н. р. – студент-правник Фома Чекан [29] (у березні 1936 р. він тимчасово відійшов від керівництва, т.в.о. голови став студент-медик Рудольф Ройкович [5]). Чисельність організації зростала: 1933/34 н. р. – 26 студентів, 1934/35 н. р. – 31, 1935/36 н. р. – 38. Структура керівництва зазнала змін: у 1935 р. введені посади культурного, соціального і спортивного референтів, а кількість членів правління без функцій зменшилася до 6; у 1936 р. посади членів правління без функцій скасовані, натомість поза правлінням почали діяти 3-членні ревізійна комісія та третейський суд. У наступні роки змін у структурі керівництва товариства не відбувалося. Його головою у 1936/37 н. р. був Рудольф Ройкович (обраний 24 жовтня 1936 р.), членами – 49 студентів [16], у 1937/38 н. р. – студент-медик Василь Дубай (обраний 18 листопада 1937 р.) [11].

На відміну від філії СПРС товариство «Добрянский» діяльністю у культурно-освітній сфері практично не займалося, роблячи головний акцент на вирішенні соціальних проблем свого активу. Товариство щороку проводило збір пожертв серед впливових осіб Підкарпатської Русі та Пряшівщини, з яких потім надавало малозабезпеченим членам матеріальну допомогу і безвідсоткові позики. Найбільш щедрих спонсорів обирали почесними членами товариства. Це – голова «Русской народной партии на Словакии» Іван Жидовський, сенатор чехословацького парламенту від Аграрної партії Едмунд Бачинський, голова «Карпаторусской трудовой партии» Іларіон Цурканович, депутат парламенту від «Автономного земледельського союзу» Андрій Бродій, генеральний секретар «Центральной русской народной рады» Володимир Гомічков. Почесний член зобов'язаний був щорічно жертвувати на діяльність товариства 1000 Кб. [1, арк. 34-35]. Найбільшу підтримку товариство відчувало з боку «Автономного земледельського союзу» (далі — АЗС). Як згадував Ф. Чекан, друкований орган АЗС «Русский Вестник» активно висвітлював діяльність організації, а партійні функціонери регулярно перераховували на рахунок товариства значні суми, організовували для його членів фуршети у найкращих братиславських ресторанах і сприяли у вирішенні багатьох нагальних питань. Помітну увагу вони приділяли ідеологічній роботі зі студентами – виступали перед ними з політичними лекціями, «виховували членів товариства в дусі автономізму та опозиційності до чехословацького уряду» [1, арк. 34]. Це обумовило безальтернативну підтримку діяльності партії активістами товариства. Чимало з них стали членами АЗС. Ф. Чекан у 1938 р. очолював центральний секретаріат партії та редакцію її неофіційного органу «Русская Правда» [1, арк. 71-72].

Попри відсутність юридичного статусу товариство «Добрянский» 4 лютого 1933 р. стало членом «Центрального союзу подкарпаторусских студентов» (далі — ЦСПС). Назване об'єднання, як верховна структу-

ра карпатоукраїнського студентства у ЧСР (по факту – лише його русофільської частини), утворено у 1928 р. і станом на 1933 р. об'єднувало студентські та студентсько-учнівські організації: «Возрождение» (Прага), «Церковно-литературная школа» (Ужгород), «Друг» (Мукачево), «Родина» (Чинадієво), «Восход» (Хуст), було єдиним репрезентантом Підкарпатської Русі в USČS. Із прийняттям товариства «Добрянский» до ЦСПС Д. Ройкович обраний першим заступником голови цієї структури, Ф. Чекан – секретарем. Проте стосунки між братиславськими студентами і ЦСПС погіршилися. Адже діяльність ЦСПС зосереджувалася виключно у Празі, більшість керівних посад у ньому обіймали представники «Возрождения», а соціальні стипендії та матеріальна допомога надавалися лише празьким студентам. У 1934 р. Ф. Чекан висловив невдоволення тим, що товариство «Добрянский» змушене вирішувати власні проблеми без участі ЦСПС. Однак «возрожденці» такі претензії зустріли вкрай вороже й навіть пригрозили виключити братиславське товариство з ЦСПС за бездіяльність [8, с. 389-393].

Протистояння мало й політичне підґрунтя. Товариство «Добрянский» перебувало під впливом АЗС. Празькі студенти-русофіли від 1934 р. брали активну участь у створенні «Русской национально-автономной партии» (РНАП). Оскільки АЗС і РНАП виступали на одному електоральному полі, то політична конкуренція між ними була жорсткою. Це позначалося на студентах. Відмінність у політичних симпатіях празьких і братиславських студентів вперше яскраво проявилася в ході III-го з'їзду «карпаторусского студенчества» (Мукачево, 9 січня 1935 р.), що відбувся напередодні парламентських виборів. Студенти-«фенциківці» засвітали виступи лідерів АЗС і зашкодили членам товариства «Добрянский» поширити у залі партійні агітки [3, арк. 54]. 17 лютого 1935 р. ЦСПС на загальних зборах ухвалив заяву про засудження політичної агітації під час з'їзду, а до обраного тоді керівництва не потрапив жоден представник товариства «Добрянский». Першим заступником голови ЦСПС за квотою товариства став празький студент Іван Шлепецький, який жодного стосунку до нього не мав [8, с. 394-395].

Конфлікт досяг апогею у 1936 р., отримавши ознаки міжконфесійного. На загальних зборах ЦСПС 3 березня 1936 р. Ф. Чекан запропонував надіслати вітальну телеграму губернатору Підкарпатської Русі Костянтину Грабарю (подібні вітання надіслані кільком політикам і посадовцям). Пропозиція була відкинута православним керівництвом ЦСПС, яке упереджено сприймало персону губернатора – греко-католицького священика. До керівництва ЦСПС знову не обрали жодного представника товариства «Добрянский» [8, с. 396]. Оскільки більшість братиславських студентів-русофілів були греко-католиками, це дало підставу заявити про існування у ЦСПС дискримінації за конфесійною ознакою. За кілька днів по тому товариство «Добрянский» на позачергових загальних зборах

ухвалило «прокламацію», у якій висунуло ряд претензій до керівництва ЦСПС й оголосило про вихід з цієї структури [13]. Керівники ЦСПС назвали такі дії розкольницькими і звернулися із судовим позовом до підписантів «прокламації» Рудольфа Ройковича та Андрія Штилихи [8, с. 396].

Кількарічне протистояння товариства «Добрянский» та ЦСПС супроводжувалося взаємними емоційними випадками у пресі, кидало тінь на весь русофільський студентський рух. Це змусило сторони переглянути категоричність власних позицій. 24 жовтня 1936 р. товариство «Добрянский» ухвалило рішення не припиняти членство у ЦСПС в обмін на відкликання судового позову проти своїх активістів [16]. 20 лютого 1937 р. на загальних зборах ЦСПС братиславські студенти публічно відкликали свої претензії. Тоді ж обрано нове правління ЦСПС, в якому Ф. Чекан отримав посаду першого заступника голови. Упродовж 1937 р. певне напруження у взаєминах братиславських і празьких студентів ще відчувалося. Остаточну ж крапку покладено 1937/38 н. р., коли до керівництва товариств «Возрождение» та «Добрянский» прийшли молодші студенти, незадіяні у конфлікті. 5 березня 1938 р. на ювілейних зборах ЦСПС В. Дубай вибачився за дії своїх попередників і наголосив, що братиславські студенти бажають діяти в одному напрямі з колегами у Празі та Брні. Його обрали головою ЦСПС. Однак наприкінці року ЦСПС фактично припинив існування [8, с. 397-398]. Із кількарічною перервою товариство «Добрянський» продовжувало існувати до 1950 р. [14, с. 77]. Цей етап потребує детального вивчення.

Отже, на початку 1930-х рр. Братислава стала другим після Праги центром громадського руху карпатоукраїнських студентів. Як і празькі колеги, студенти у Братиславі були поділені на українофільський (філія СПРС) та русофільський (товариство «Добрянский») табори, що було наслідком «мовного спору» серед карпатоукраїнської інтелігенції. На відміну від Праги, де студенти-русофіли суттєво переважали українофілів, братиславські товариства за чисельністю були майже рівними. Обидві братиславські організації проводили плідну роботу. Філія СПРС робила акцент на діяльності у культурно-освітній сфері, а товариство «Добрянский» зосереджувалося на соціальних питаннях. Члени обох товариств виявляли помітний інтерес до політичної діяльності. Якщо захоплення членів філії СПРС українським націоналізмом та їх співпраця з ОУН були викликані бажанням бачити рідний край у складі Української держави, то орієнтація товариства «Добрянский» на АЗС мала фінансову мотивацію.

ДЖЕРЕЛА

1. Архів управління Служби безпеки України в Закарпатській області. – Ф. 7: Кримінальні справи на осіб, знятих з оперативного обліку. – Спр. С-2260: По обвиненню Чекан Фомы Ивановича по ст.ст. 54-4 и 54-10 ч. I УК УССР в 4 т. (17 сентября 1951 г. – 15 марта 1952 г.). – Т. 1. – 299 арк.

2. Державний архів Закарпатської області. – Ф. 2: Президія Земського Уряду Підкарпатської Русі в Ужгороді. – Оп. 1. – Спр. 150: Листування з Міністерством внутрішніх справ, поліційними і окружними урядами по питанню діяльності культосвітніх товариств на Підкарпатській Русі (2 липня 1932 – 20 грудня 1933). – 137 арк.
3. Там само. – Спр. 194: Листування з Міністерством внутрішніх справ, поліційними і окружними урядами по питанню діяльності спілок політичного, культосвітнього і економічного характеру на Підкарпатській Русі (14 лютого 1934 – 23 лютого 1935). – 150 арк.
4. Там само. – Спр. 311: Переписка з Міністерством внутрішніх справ, поліційними і окружними урядами по питанню діяльності товариств на Підкарпатській Русі (18 квітня 1936 – 27 листопада 1938). – 86 арк.
5. Діяльність О.К.Ст. «Добрянській» в Братиславі // Неділя [Ужгород]. – 1936. – 17 мая. – С. 3.
6. Дня 20 березня ц. р. влаштував Союз Підкарпатських Руських Студентів в Братиславі // Українське слово [Ужгород]. – 1937. – 8 квітня. – С. 3-4.
7. Карпатська Україна: Док. і матер. у 2-х т. – Т. I / Упоряд. О. Довганич, О. Корсун, О. Пагіря. – Ужгород: Закарпаття, 2009. – 755 с.
8. Куцов К. Центральный Союз Подкарпаторусских Студентов (1928–1939) // Белоруссия и Украина: история и культура. – Вып. 5. – Москва, 2015. – С. 385-406.
9. Науменко Є. З життя українських студентів в Братиславі під час першої ЧСР (1920–1939) // Дукля [Пряшів]. – 1999. – № 4. – С. 44-46, № 5-6. – С. 51-55.
10. Нова студентська організація на Підкарпаттю // Свобода [Джерсі Сіті]. – 1930. – 29 грудня. – С. 1.
11. Общее собрание ОКС «Добрянській» // Русский Вестник [Ужгород]. – 1937. – 28 ноября. – С. 3-4.
12. О-во Карпаторусскихъ студентовъ «Добрянській» // Карпаторусській Голось [Ужгород]. – 1933. – 4 января. – С. 2.
13. Прокламація Общества Карпаторусскихъ Студентовъ «Добрянській» въ Братиславі // Русский Вестникъ. – 1936. – 29 марта. – С. 1.
14. Ричалка М. Матеріали до Словника культури українців Чехословаччини // Дукля. – 1987. – № 2. – С. 76-77
15. Стряпко І. Товариство «Просвіта» в громадсько-політичному і культурному житті Закарпаття (1920–1939). – Ужгород, 2012. – 328 с.
16. Студенты за работой // Русский Вестникъ. – 1936. – 15 ноября. – С. 2.
17. Центральный державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 4392. – Оп. 1. – Спр. 2: Книга протоколів засідань виділу і загальних зборів Союзу (7 жовтня 1922 р. – 22 січня 1939 р.). – 94 арк.
18. Там само. – Спр. 4: Листування з Союзом підкарпатських руських студентів в Братиславі та іншими організаціями про його діяльність та з інших питань (17 жовтня 1933 р. – 22 січня 1939 р.). – 112 арк.
19. Центральный державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 269: Колекція документів «Український музей в Празі». – Оп. 1. – Спр. 896: Протоколи загальних зборів і засідань виділу Союзу підкарпатських руських студентів в Празі (4 травня 1928 р. – 4 червня 1930 р.). – 62 арк.

20. Там само. – Спр. 897: Звернення Української народної ради «Український народ Підкарпаття» (1938 р.). Меморандум підкарпатських руських студентів високих шкіл в Празі з протестом проти приєднання Підкарпаття до Угорщини. Проекти статутів Товариства прихильників підкарпатських руських студентів високих шкіл, соціальної опіки над підкарпатським студентством високих шкіл в Ужгороді, регулямін драматичного гуртка «Верховина» при СПРС. Статистичні дані про СПРС в Празі та його філії у Братиславі та Брно» (1936–1938). – 11 арк.
21. Шпилька Ю. Українські підкарпатські студенти в Братиславі та заложення філії «Союзу П.Р.С.» // Ювілейний альманах Союзу Підкарпатських Руських Студентів у Празі 1920/21–1930/31. – Прага, 1931. – С. 10-11.
22. Штинькь І. Русини в Братиславі // Земледільській календарь на годь 1938 / Сост. М. Демко. – Ужгородь, 1937. – С. 62-64.
23. Slovenský národný archív. – F. 3931: Policajné riaditeľ'stvo v Bratislave. 1920–1945/1950. – Kart. 89. – Mat. 16/14: Sváz podkarpatských rusínských študentov – filiálka v Bratislave. 1931–1942. – Č. 1206/1209: Policajné riaditeľ'stvo v Bratislave. Sváz podkarpatoruských akademikov, ustavujuca shôdza v Bratislave (29.XI.1931). – 2 ar.
24. Ibid. – Č. 1224: Zápisnica ustavujúceho valného shromadzenia «Svázu Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave» (28 novembra 1931). – 2 ar.
25. Ibid. – Č. 1226: Krajský úrad v Bratislave. Spolok «Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov» so sídlom v Bratislave, shvalenie stanov (11 mája 1932). – 1 ar.
26. Ibid. – Č. 1230: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Oznájmienie o konanej valnej hromade, výročna zpráva (7.XI.1932). – 1 ar.
27. Ibid. – Č. 1238: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Oznájmienie o konanej valnej hromade, výročna zpráva (5.XII.1933). – 1 ar.
28. Ibid. – Č. 1246 «Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave. Výroční zpráva» (19 listopadu 1934). – 1 ar.
29. Ibid. – Č. 1259/1261: Protokol valného shromadzenia spolku karpatorus. študentov «Dobriansky» v Bratislave zo dňa 15.XI.1935. – 4 ar.
30. Ibid. – Č. 1260: Funkcionári a členovi spolku podkarp. študentov «Dobriansky» v Bratislave a jejich adresy (15.XI.1935). – 1 ar.
31. Ibid. – Č. 1263: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Výročná zpráva spolková (2.XI.1935). – 1 ar.
32. Ibid. – Č. 1268: Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov, filiálka v Bratislave. Výroční zpráva (16.XI.1936). – 1 ar.
33. Ibid. – Č. 1270: Seznám členov «Svázu Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave (16.XI.1936). – 1 ar.
34. Ibid. – Č. 1275: Seznám členov «Svázu Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave (13.XI.1937). – 2 ar.
35. Ibid. – Č. 1277: «Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave. Výroční zpráva» (13 listopadu 1937). – 1 ar.
36. Ibid. – Č. 1280: Policajné riaditeľ'stvo v Bratislave. Sváz Podkarpatských Rusínských Študentov v Bratislave – zanik (10 apr. 1942). – 1 ar.

37. Ibid. – Č. 1281: Policajné riaditeľstvo v Bratislave. Úradný záznam (22 novembra 1941). – 1 ar.
38. Ibid. – Č. 1282: Ministerstvo vnútra v Bratislave. Spolok «Sväz Podkarpatských Rusínských Študentov», filiálka v Bratislave, so sídlom v Bratislave. Zánik (9 marca 1942). – 1 ar.
39. Ibid. – Č. 1283: Policajné riaditeľstvo Bratislava – Polizeindirektion Bratislava. Doručenka – Zustellgsschein (9 apríla 1942). – 1 ar.
40. Švorc P. Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v medzivojnovom období (1919–1939). – Prešov: Universum, 2003. – 424 s.

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ КАРПАТОУКРАИНСКИХ СТУДЕНТОВ В МЕЖВОЕННОЙ БРАТИСЛАВЕ

THE PROFESSIONAL ORGANIZATIONS OF CARPATHIAN- UKRAINIAN STUDENTS IN THE INTERWAR BRATISLAVA

Константин Куцов

Kostantyn Kutsov

Статья освещает деятельность профессиональных организаций студентов-украинцев из Подкарпатской Руси и Восточной Словакии в Братиславе между двумя мировыми войнами. На основе архивных и опубликованных источников автор анализирует процесс становления этих обществ, их структурную и организационную эволюцию, достижения в культурной и социальной сферах, участие в политической жизни.

Ключевые слова: студенты, общество, Чехословакия.

The paper covers the activities of professional organizations of Ukrainian students from Subcarpathian Rus' and East Slovakia, which functioned in Bratislava in the period between two world wars. On the basis of archival and published sources, the author analyses the process of establishing these partnerships, their structure and organizational evolution, achievements in cultural and social sphere, political participation as well.

Key words: students, partnership, Czechoslovakia.

АРХІВ П'ЯТИ КОРОННИХ МІСТ МАРАМОРОШУ

У статті досліджується становлення й розвиток архівної справи Закарпаття, зокрема у самостійних територіальних одиницях, які набували міське самоврядування.

Ключові слова: комітати, королівські та князівські грамоти.

Закарпаття до розпаду Австро-Угорщини поділялася на чотири комітати (жупи). Нинішній Ужгородський, Перечинський, Великоберезнянський райони, а також частина території Словаччини (з містами Собранці, Михайлівці, Капушани) входили до складу Ужанського комітату з адміністративним центром спочатку в м. Капушанах, а з середини XVIII ст. – в Ужгороді, де знаходилися комітатський та міський архіви.

Мукачівський, Берегівський, Свалявський, переважна частина Іршавського, Воловецького і Міжгірського районів, невелика північна частина Вашарошнаменського району сучасної Угорщини належали до Березького комітату із центром у м. Берегові з відповідними архівами. У м. Мукачеві зберігалися архівні зібрання Мукачівсько-Чинадіївської домінії графів Шенборнів і Мукачівського монастиря отців василіян.

Виноградівський район, села Рокосово і Велятино Хустського району, північна частина території (з центром у с. Холмеу), що нині у складі Румунії, належали до Угочанського комітату з центром у м. Нодьселлеш (м. Виноградів). У Нодьселлеші (Виноградіві) знаходився комітатський архів.

Решта Рахівського, Хустського, Тячівського, частина Міжгірського районів, а також землі, що нині є складовою частиною Румунії з м. Сігет включно, входили до складу Марамороського комітату. Його центр і архів знаходилися у м. Сігет.

Марамороський край або Мараморощина – історико-географічний регіон, що займає південно-східну частину Закарпатської області України і північно-західну частину Румунії (повіти Сату-Маре і Бая-Маре). Найдавніший документ, що згадує назву «Мараморощ» («Maramaros») датується кінцем XII ст. [3, с. 16].

Марамороська жупа у 1919 р. була розділена по Тисі. Північ відійшла до Чехословаччини, південь – до Румунії. Нині архів Марамороського комітату знаходиться в м. Бая-Маре (Румунія). У Державному архіві Закарпатської області також зберігається певна кількість документів цього регіону, зокрема, унікальна колекція під назвою «Архів п'яти коронних міст Мараморощини».

Перший звіт про архів Марамороської жупи датується 1772 р. У ньому йдеться про необхідність упорядкування документів. Після цього було розпочато довготривалу систематизацію марамороського архіву, виконання якої пов'язане з іменем архіваріуса-генеалога Юрія (Дьєрдя) Петроваї. Доречно згадати збірник грамот Марамороського комітату, що вийшов 1900 р. під редакцією Яноша Мигалі.

Вільними королівськими містами називали населені пункти, які не підпорядковувалися комітатській владі та користувалися привілеями. Поселенці цих міст були особисто вільними користувачами землі, за яку сплачували дев'ятину королю і десятину церкві. Вони обирали старосту і присяжних із суддівськими функціями. Жителі таких населених пунктів мали право переселення в інші місця, спорудження та експлуатації млинів, вільного полювання і рибальства.

Після відходу з країни татаро-монголів угорський король Бела IV, правління якого тривало у 1235–1270 рр. доклав багато зусиль до відбудови зруйнованих населених пунктів Закарпаття і надав декотрим із них міські привілеї. У 1272 р. король Стефан V, який у боротьбі проти магнатів опирався на вільні королівські міста, подарував Севлюшу привілеї з правом власного судочинства й самоврядування.

Надання такого статусу практикував і король Карл Роберт Анжуйський (правив у 1301–1342 рр.). Карл Роберт на початку свого правління зіткнувся з опором магнатської опозиції. Він майже 20 років вів боротьбу з магнатами і претендентами на угорський трон. У вирішальній битві 15 червня 1312 р. при Розгановцях король здобув перемогу над своїми основними супротивниками. Він зумів зміцнити центральну владу. При цьому Карл Роберт опирався на міський патриціат. У 1329 р. статус вільних королівських міст надано відразу п'яти населеним пунктам – Хусту, Вишкову, Тячеву, Довгому Полю і Сігету, розташованим поблизу Марамороських солекопалень, що мали стратегічне значення.

Карл Роберт виходив із того, що протягом чотирьох десятиліть (1281–1321) ця частина краю входила до Галицько-Волинського королівства і була віддана королем Львом Юрієвичем як придане для доньки – дружини Карла Роберта. Для зазначених населених пунктів характерними були привілеї та права щодо добування, транспортування і продажу солі.

Статус коронних міст звільняв жителів від феодальних повинностей, але грошовий податок до королівської казни мав сплачуватись справно. Згодом із розвитком інших торгово-промислових центрів виняткове значення п'яти коронних міст відчутно підупало. У складі сучасної України три колишні коронні міста – Хуст, Тячів і Вишково (нині селище на Хустщині). Інші – Сігет і Довге Поле – у складі Румунії.

Для збереження документації, що накопичувалась у результаті діяльності органів самоврядування, 1814 р. сформовано архів п'яти коронних

міст Марамороша. Архів створили у Тячеві, але витрати на його започаткування і функціонування рівномірно розподілили між п'ятьма містами.

Найдавніші документи архіву засвідчують, що міста наполегливо відстоювали збереження своїх середньовічних прав і привілеїв, які неодноразово підтверджувалися угорськими королівськими грамотами і грамотами князів Трансильванії.

Характер ведення діловодства в органах місцевого самоврядування, судових і нотаріальних органах визначив і склад документів, що зберігаються в Державному архіві Закарпатської області. У фонді 61 знаходяться 2534 одиниці зберігання за 1326–1910 рр. на латині, угорською і німецькою мовами [1]. Серед них – королівські та князівські грамоти про підтвердження і заборону порушення привілеїв п'яти коронних міст, грамоти Пожонської єпархіальної капітули і грамоти трансильванського князя Апафія II, грамоти короля Леопольда I про виготовлення гербових печаток для коронних міст, грамоти князя Ференца II Ракоці про визначення привілеїв окремим жителям п'яти коронних міст і на перевезення солі, грамота короля Карла VI про порядок збору податків у містах.

Цікавими є довідки архіву Трансильванії про грамоти коронним містам, їх привілеї, географічне розташування. В архіві п'яти коронних міст зберігаються документи щодо замквого будівництва. Так, Хустський замок звали як королівську фортецю для захисту соляного шляху і прикордонних районів. Його спорудження почали в 1090 р., а закінчили за короля Бели III у 1191 р.

У колекцію потрапив збірник законів для привілейованих міст, карні та цивільні справи (майнові, про спадщину, продаж худоби на ярмарках та ін.), листування з комендантом Хустського замку про повинності міщан, листування про спірні питання щодо меж між коронними містами і державними володіннями, про будівництво, використання лісів. Тисячі інших документів висвітлюють період існування коронних міст Мараморощини [2, с. 32].

До визначних крайових архіваріусів свого часу належить Янош Газела (помер у 1841 р.). Потім певний час обов'язки архіваріуса виконував Мігаль Ласло – головний суддя міста Тячів. У зв'язку з входженням краю до Чехословацької Республіки 1920 р. архів п'яти коронних міст перевезли в Мукачівський музей ім. Т. Легоцького і передали його директору Й. Янковичу [2, с. 9].

Нову систематизацію цього архіву проведено в 1944 р., а 14 листопада 1949 р. документи передали на постійне зберігання в Закарпатський обласний державний архів (нині Державний архів Закарпатської області).

ДОДАТКИ

Документи про переміщення Архіву п'яти коронних міст Марамороша до Крайового музею ім. Т. Легоцького в Мукачево (1929–1930)

Висвітлено роль Й. Янковича у цій справі. Йосиф Янкович (1878–1955) народився в м. Тренчин (Словаччина), від 1900 р. проживав у Мукачеві, де працював учителем державної реальної гімназії. У 1922–1944 рр. – директор музею ім. Т. Легоцького. Автор науково-популярних публікацій, зокрема брошури «Мукачевský hrad (Palanok) a Мукачево» (Ужгород, 1929).

До кожного з п'яти документів складено заголовки. Два документи надруковані на машинці чеською мовою, інші є російськомовними автографами Й. Янковича. Слова, написані нерозбірливо, а також відновлені частини скорочених слів укладені в квадратні дужки.

Пропоновані документи зберігаються: Державний архів Закарпатської області. – Ф. 1555. Музей ім. Т. Легоцького. – Оп. 1. – Спр. 52. Розпорядження крайового управління Підкарпатської Русі в Ужгороді про передачу Архіву п'яти коронних міст Марамороша на зберігання в музей і листування з цього питання (4 грудня 1929 – 17 жовтня 1930) – 6 арк.

№ 1. Розпорядження крайового управління Підкарпатської Русі в Ужгороді про переміщення Архіву п'яти коронних міст Марамороша з с. Тячів у м. Мукачево

4 грудня 1929 р., м. Ужгород

Парафіяльному управлінню реформатської церкви у Тячеві

На території реформатської церкви в Тячеві знаходиться архів колишніх п'яти вільних міст Марамороша. Оскільки цей архів, що розташований в непридатних для зберігання документів приміщеннях, може піддатися псування, я, даною мені владою, вирішив передати його на надійне зберігання з подальшим спеціальним вивченням документів у Крайовий музей ім. Т. Легоцького в Мукачеві. Це право Чехословацька держава отримала як правонаступник колишнього державного комісаріату архівів і бібліотек. Архів буде приймати нинішній директор музею ім. Т. Легоцького д-р Й. Янкович з Мукачева і референт реферату освіти [С.] Коханий-Горальчук з Ужгорода. Про прийняття документів архіву буде складено в окружному управлінні Тячева відповідний протокол, який служитиме для Вас підтвердженням про передачу архіву. Приготуйтеся згаданим уповноваженим під час їх приїзду для прийняття архіву передати ключі й архівні документи в тому порядку і в тому стані, в якому вони перебували після їх побіжного огляду архіваріусом З[олтаном] Таром з Севлюша. Ар-

хів буде прийнятий до 20 грудня поточного року.

За крайового президента:

ДАЗО, ф.1555, оп.1, спр.52, арк. 1. Копія, машинопис, мова чеська.

№ 2. Протокол передачі Архіву п`яти коронних міст Марамороша з с.Тячів у Музей ім. Т. Легоцького в Мукачеві

20 грудня 1929 р., с. Тячів

До ч. 23048/29

**Протокол,
складений 20 грудня 1929 в окружному управлінні Тячева на
виконання розпорядження крайового управління в Ужгороді від
4.XII.29 щодо прийняття і переміщення архіву з Тячева в Мукачево**
ПРИСУТНІ:

За окр[ужне] управління М. Бойко, комісар політ[ичного] управління, Золтан Тар, архіваріус, і д-р Й. Янкович, директор Мукачівського музею ім. Т. Легоцького.

Дії:

У канцелярію парафіяльного управління реформатської церковної громади в Тячеві, пан архіваріус викликав реформатського священика Емеріха Іссака для передачі ключів від кімнати реформатської церкви, де міститься архів політ[ичного] села Тячів; згаданий священик негайно з'явився і заявив із застереженням, що він ключі передасть, однак просить про те, щоб під час передачі був присутній також Софалуші Стефан як представник політ[ичного] села Тячів.

Згаданий також прибув і заявив, що він охоче передасть архів для того, щоб всі документи були перевезені в музей ім. Т. Легоцького в Мукачево для подальшого впорядкування. Також він просив про те, щоб про це була написана записка і складений відповідний перелік усіх речей, що знаходяться в колекції та перевезені в Мукачево, але вже після того, як керівництво музею приведе в порядок перевезений архів. Копія цього переліку в якості додатку повинна залишатися в селі.

Потім всі присутні прибули на місце. Пан архіваріус відкрив двері кімнати, де розміщувався архів, оглянув його і заявив, що всі документи не займані, в повному порядку і в такому ж стані, в якому вони були залишені в 1927 році, тобто тоді, коли вже був складений один перелік, котрий свого часу передавався шкільному відділу цивільного управління Підкарпатської Русі.

Після цього всі документи були упаковані в три ящика і відвезені на залізничну станцію в Тячеві, підготовлені до відправки як звичайний вантаж до місця призначення – м. Мукачево, музей ім. Т. Легоцького.

Потім протокол був прочитаний, роз'яснений угорською мовою, схвалений та підписаний.

Протокол був складений у чотирьох примірниках, один із них отримає окружне управління в Тячеві за вищевказаним номером, другий залишиться як оригінал в Крайовому музеї ім. Т. Легоцького в Мукачеві, третій надсилається реферату освіти крайового управління і четвертий отримує реформатська церква в Тячеві (парафіяльне управління).

М. Бойко, за окр[ужне] управління

д-р Янкович Йосиф, директор музею

Тар Золтан, архіваріус

ДАЗО, ф. 1555, оп. 1, спр. 52, арк. 3. Машинопис, мова чеська.

№ 3. Звіт директора Музею ім. Т. Легоцького Й. Янковича про відрядження в с. Тячів для перевезення Архіву п'яти коронних міст Марамороша у Мукачево

27 грудня 1929 р., м. Мукачево

**Виказ дійсності
при прийнятті архіву п'яти вільних міст і його перевезення з
Тячева в Земський музей ім. Легоцького в Мукачеві**

Згідно з розпорядженням шкільного відділу земського уряду ч. 131-1771/1929, я 20 грудня цього року, вранці в 5.18 годин [в]їїхав у Тячів. У Севлюші приєднався до мене архіваріус Золтан Тар. Після приїзду в Тячеві в 9.24 год ми зайшли в уряд, де доповіли мету нашого прибуття. Потім ми разом з представником окружного уряду пішли на фарський уряд реф[орматської] церкви, щоб прийняти ключі архіву, укладеного в башті реф[орматської] церкви. Після придбання потрібних ящиків весь архівний матеріал був запакований і відправлений на залізницю для перевезення в Мукачево.

Про це офіційно о 15 годині складено протокол в уряді.

При цьому випадку я мав такі витрати:

Від'їзд з дому о 5.18 год. Візник на станцію 10 кč.

Квиток II кл[асу] з Мукачева до Тячева 30.80 [кč].

Приїзд о 9.24 год. Візник до окр[ужного] уряду 10 [кč].

Від'їзд о 16.58 год. Візник на станцію 10 [кč].

Квиток II кл[асу] з Тячева до Мукачева 30.80 [кč].

Приїзд о 21.45 год. Візник до будинку 10 [кč].

Їжа на один день 36 [кč].

[Всього] 137.60 [кč].

У Мукачеві дня 27 грудня 1929 року

д-р Йосиф Янкович,

директор музею.

ДАЗО, ф. 1555, оп. 1, спр. 52, арк. 4. Оригінал, рукопис, мова російська.

№ 4. Лист директора музею ім. Т. Легоцького Й. Янковича до шкільного відділу крайового управління Підкарпатської Русі в Ужгороді щодо упорядкування Архіву п'яти коронних міст Марамороша

30 грудня 1929 р., м. Мукачево

**Шкільному відділу земського уряду
для Підкарпатського краю в Ужгороді**

За Вашим розпорядженням ч. 131-1771/1929 маю честь запропонувати протокол про прийняття архіву п'яти вільних міст марамороських і його перевезення з Тячева в Земський музей.

Дивлячись на те, що в згаданому розпорядженні мова йде, щоб архів був очищений від вікового пилу і приведений у відповідний порядок *і для цієї мети вже асигновано яку сума*, прошу повідомити мене, чи є це упорядкування архіву мені доручено і в цьому випадку, якщо я це проведу, на яку винагороду можу розраховувати з асигнованої суми. Однак відзначаю вже наперед, що з цієї роботою треба буде займатися декілька місяців і тому для її закінчення не можна [нині] визначити термін. Архів думаю привести в такий же порядок, щоб у майбутньому служив головним джерелом для опису історії п'яти вільних міст.

В очікуванні Вашої відповіді перебуваю з найглибшою пошаною
д-р Йосиф Янкович,
директор музею.

*ДАЗО, ф. 1555, оп. 1, спр. 52, арк. 5. Оригінал, рукопис, мова російська.
Підкреслення автора листа, подані курсивом рядки ним же закреслено.*

№ 5. Лист директора музею ім. Т. Легоцького Й. Янковича до шкільного відділу крайового управління Підкарпатської Русі про розшук документів Архіву п'яти коронних міст Марамороша.

17 жовтня 1930 р., м. Мукачево

Шкільному відділу земського уряду в Ужгороді

Міністерський радник інж. Іван [Моравек] при офіційному перегляді архіву п'яти коронних міст Марамороської жупи неодноразово висловив думку, що бажано було б мною складені витяги з грамот (regestae) рубрикувати. Про це я теж так думав вже при влаштуванні цього архіву. Але з Тячова привезений архів є неповним і цілком ймовірно кілька фасцикулів було з нього виїнято. З цієї причини треба було б шукати ці зниклі документи в архівах Тячева, Хуста і Вишкова.

Я з охотою прийняв би на себе це завдання, якби це мені було від Вас доручено і отримав би від земського уряду спеціальне повноважен-

ня, на основі якого зацікавлені уряди трьох вищезгаданих міст повинні були б мені дозволити дослідження в своїх архівах і передати знайдені документи з архіву п'яти коронних міст, що тепер зберігається в музеї.

Якщо з моєю пропозицією погоджується, прошу зробити в цій справі невідкладне розпорядження.

З повагою,
д-р Янкович,
директор музею.

ДАЗО, ф. 1555, оп. 1, спр. 52, арк. 6. Оригінал, рукопис, мова російська.

ДЖЕРЕЛА

1. Державний архів Закарпатської області. – Ф. 61. Архів п'яти коронних міст Марамороша (1326–1910 рр.). – Оп. 1-3. – 2534 од. зб.
2. Місюк М., Куташі О. Анотований перелік описів фондів угорського походження берегівського підрозділу Державного архіву Закарпатської області до 1918/1919 рр. та за 1938–1944/1945 рр. – Будапешт, 2014. – 353 с.
3. Szilágyi I. Máramoros általános történetéből (XII és XIII századok) // Századok. – 1889. – О. 10-26.

РЕЗЮМЕ

АРХИВ ПЯТИ КОРОННЫХ ГОРОДОВ МАРАМОРОША

Михаил Марканич

В статье исследуется становление и развитие архивного дела Закарпатья, в частности в самостоятельных территориальных единицах, которые приобретали городское самоуправление.

Ключевые слова: *комитаты, королевские и княжеские грамоты.*

SUMMARY

FILE FIVE CITIES CROWN MARAMOROSH

Mychaylo Markanych

The article examines the formation and development of archives Transcarpathia, particularly independent territorial units that acquire municipality.

Key words: *comitates, royal and princely charters.*

РАДЯНІЗАЦІЯ РЕГІОНІВ І КРАЇН: ЗАГАЛЬНЕ Й ОСОБЛИВЕ

У статті зроблено порівняльний аналіз радянізації Закарпаття із подібними процесами на інших західноукраїнських, а також західнобілоруських землях, у Прибалтійських республіках (Латвії, Литві, Естонії), країнах Південно-Східної та Центрально-Східної Європи 1939–1956 рр. Розглядаються ключові моменти – приєднання територій до СРСР, встановлення радянської влади чи впливу, соціалістичні перетворення.

Ключові слова: радянізація, Закарпаття, західноукраїнські землі.

Термін «радянізація» активно використовується у навчальній та науковій літературі. Окремі аспекти радянізації західноукраїнських земель стали предметом дисертаційних досліджень істориків [6] і правників [15; 24; 26]. Радянізація – насильні перетворення в умовах територіальної експансії тоталітарного СРСР, що включали становлення однопартійної влади, націоналізацію, індустріалізацію, колективізацію, масові репресії [2].

Радянізація проведена в регіонах, приєднаних до СРСР у 1939–1940 і 1945 рр.: Західна Білорусь, Прибалтика, Західна Україна, Північна Буковина, Бессарабія, Закарпатська Україна. Превентивна радянізація Закарпаття розпочалася наприкінці 1944 р. із вступом Червоної армії, тобто ще до підписання Договору про Закарпатську Україну 29 червня 1945 р. Після Другої світової війни радянізація призвела до появи країн соціалістичного табору, де спостерігається копіювання радянського способу життя (культ особи, тоталітарна ідеологія і т. п.).

Перша радянізація Західної України, Північної Буковини, Бессарабії, Західної Білорусі, Прибалтики 1939–1941 рр., яку перервав напад Німеччини на Радянський Союз, безпосередньо спричинена геополітичною ситуацією в Європі. Із просуванням Червоної армії у 1944 р. на захід у цих регіонах розпочинається «друга радянізація», або «рерадянізація» [12]. Одночасно готувався ґрунт для радянізації Центральної та Південно-Східної Європи.

Першу радянізацію західноукраїнських земель проводили ще до їх офіційного входження до складу СРСР. Спочатку встановлювався військовий контроль над регіоном, що називався «визвольним походом». Західноукраїнські землі стали об'єктом торгу при розділі території Польщі. Відповідно до договорів між Німеччиною та СРСР від 23 серпня

1939 р. і 28 вересня 1939 р. та таємних протоколів до них західно-українські землі відійшли до Радянського Союзу. Відтак відбулися радикальні зміни суспільно-політичного, соціально-економічного, національно-культурного і релігійного характеру.

Червона армія взяла під контроль Західну Україну. Для придушення опору населення розгортався апарат НКВС, чисельність якого визначалась залежно від важливості населеного пункту [1]. Повсюдно формували органи «народної влади»: у містах, повітах, волостях, селах. Зазвичай їх очолювали комуністи, відряджені ЦК КП(б)У. Ініціювало створення органів влади командування Червоної армії. 3 жовтня 1939 р. військова рада Українського фронту створила в колишніх воєводствах обласні тимчасові управління (центри – Львів, Станіслав, Тернопіль, Луцьк). Під контролем Червоної армії відбулися й вибори до Народних Зборів Західної України.

27 жовтня 1939 р. ці збори просили Верховну Раду СРСР «включити Західну Україну до складу УРСР з тим, щоб з'єднати український народ в єдиній державі». 1 листопада 1939 р. позачергова сесія Верховної Ради СРСР ухвалила Закон «Про включення Західної України до складу СРСР з возз'єднанням її з Українською РСР», а 13 листопада позачергова сесія Верховної Ради УРСР ухвалила Закон «Про прийняття Західної України до складу УРСР». Упродовж майже двох місяців проведено анексію на підставі «історичного возз'єднання» і «народного волевиявлення».

Невдовзі змінено адміністративно-територіальний поділ. Замість воєводств і повітів введено області та райони. 4 грудня 1939 р. указом Президії Верховної Ради СРСР утворено 6 областей: Волинська, Дрогобицька, Львівська, Рівненська, Станіславська, Тернопільська, а 17 січня 1940 р. – 119 сільських і 78 міських районів, 5020 сільських і селищних рад [30]. СРСР намагався легітимізувати свою владу на приєднаних землях. 24 березня 1940 р. тут пройшли вибори до Верховної Ради СРСР та УРСР, 15 грудня 1940 р. – до місцевих рад.

Ще швидшими темпами СРСР приєднав Бессарабію і Буковину, анексовані Румунією 1918 р. 28 червня 1940 р. Червона армія вийшла на нові кордони з Румунією. На червоноармійців покладалося завдання забезпечити становлення і функціонування радянських органів влади [29]. 2 липня 1940 р. ці території включили до складу УРСР. 10 серпня 1940 р. створено Чернівецьку й Акерманську області. У межах Західної України, Бессарабії та Північної Буковини загалом утворено 8 областей. Населення України збільшилося на 8,8 млн. осіб і на середину 1941 р. становило 41,7 млн. осіб, а її територія розширилася до 565 тис. кв. км. Ця експансія СРСР ґрунтувалася на принципах «експорту революції» [8].

Радянізація Прибалтики теж мала два етапи – до Другої світової війни та після неї. Пакт Молотова-Ріббентропа став «другим раундом» Мюнхенської змови 1938 р. і визначив долю Прибалтики [13, с. 6]. Спроба СРСР навесні 1940 р. повалити «буржуазний лад» у Литві, Латвії та Естонії через

активізацію місцевих комуністів провалилася. Перемоги Німеччини на Західному фронті в травні-червні 1940 р., спонукали СРСР до проникнення у Прибалтійські країни через договори про взаємодопомогу, нав'язані у вересні-жовтні 1939 р. Ці договори зафіксували радянську «сферу інтересів» [10, с. 92]. Для розправи над «прибалтійською Антантою» СРСР вдався до провокацій та ультиматумів. Прибалтійські уряди капітулювали.

16 червня 1940 р. радянські війська оволоділи Литвою. 17 червня 1940 р. Червона армія перейшла кордон Естонії, у великих населених пунктах розмістилися радянські гарнізони [22]. Така ж доля спіткала Латвію. У Прибалтику прибули радянські емісари, в руках яких концентрувалася вся влада: А. Жданов – в Естонію, А. Вишинський – у Латвію, В. Деканозов – у Литву. Спочатку сформували лояльні до СРСР уряди, куди увійшли представники інтелігенції. 20 червня 1940 р. утворено прорадянський уряд Латвії професора Аугуста Кірхенштейна. Вибори парламенту були недемократичними: виборці отримували відмітку в паспорті, а бюлетень кидали в урну під наглядом членів виборчкомів. На виборах 14 липня 1940 р. у Прибалтійських державах перемогу одержали прокомуністичні Блоки (Союзи) трудового народу – єдині, допущені до виборів. За офіційними даними, в Естонії явка складала 84,1%, а за Союз трудового народу проголосувало 92,8% голосів. У Литві явка – 95,51%, із них 99,19% проголосувало за Союз трудового народу. У Латвії явка – 94,8%, за Блок трудового народу – 97,8% голосів. 21 липня 1940 р. нові парламенти попросили прийняти їхні країни до складу СРСР. Верховна Рада СРСР прохання задовільнила 3-5 серпня 1940 р. Після виборів у Прибалтиці почалися депортації до віддалених куточків СРСР.

У вересні-жовтні 1944 р. населення Закарпаття вперше зустрілось із представниками радянської спільноти. Червона армія здобула край до 28 жовтня 1944 р. Ініціатором возз'єднання з Радянською Україною став представницький орган Закарпатської України – з'їзд Народних комітетів, що відбувся 26 листопада 1944 р. в м. Мукачєво [18]. Зацікавлена сторона – командування 4-го Українського фронту, безпосередньо – член Ради фронту генерал-полковник Л. Мехліс і начальник політвідділу 18-ої армії полковник Л. Брежнєв.

За радянською традицією використано форму народного волевиявлення з метою «возз'єднати Закарпатську Україну з своєю великою матір'ю Радянською Україною». Спочатку утворено маріонеткову квазідержаву Закарпатська Україна (1944–1946). Одночасно велися переговори СРСР і Чехословаччини. Чехословацько-радянський договір про Закарпатську Україну підписаний у Москві 29 червня 1945 р. 22 листопада 1945 р. його ратифікували тимчасові Національні Збори ЧСР, а 27 листопада – Президія Верховної Ради СРСР. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 січня 1946 р. в складі УРСР створена Закарпатська область. Із 25 січня 1946 р. в Закарпатській області запроваджено законодавство УРСР.

Саме присутність Червоної армії забезпечила форсовану радянізацію краю, що де-юре належав Чехословаччині. Закарпаття стало своєрідним форпостом комуністичного впливу на весь центральноєвропейський регіон.

Після Другої світової війни країни Центрально-Східної та Південно-Східної Європи потрапили до сфери впливу СРСР. Радянський Союз розглядав воєнну перемогу як триумф соціалістичного ладу і мав на меті закріпити її шляхом поширення соціалізму радянського типу в контексті переможної ходи світової комуністичної революції. Й. Сталін у 1944 р. запровадив поняття «народна демократія» на противагу західній. Поняття «народ» і «трудящі» (наймані робітники, пролетаризовані селяни, частина інтелігенції, що сприйняли комуністичну ідеологію) вважалися тотожними. Решта – підприємці, дрібні та середні власники, господарі-селяни, вільнодумна інтелігенція – підлягали експропріації та ліквідації.

Ідея «народної демократії» – суспільного устрою, що поєднувала в собі принципи соціальної справедливості, парламентської демократії та свободи особистості, розглядалась багатьма як «третьій шлях», альтернатива американізованому капіталізму і тоталітарному соціалізму. У 1946 р. введено в обіг концепцію «демократії нового типу», що передбачала «побудову демократичного соціалізму» з врахуванням національної специфіки у звільнених від нацизму країнах.

Сучасні дослідники визначають три етапи першої радянізації Західної України [16]: перший – 17 вересня – 10 грудня 1939 р. (формування тимчасових органів влади під контролем Червоної армії); другий – 10 грудня 1939 р. – 3 лютого 1940 р. (перехід функцій тимчасових органів до структур радянської влади на місцях); третій – лютий 1940 р. – червень 1941 р. (розбудова партійних, радянських, господарських структур). Як бачимо, до 3 лютого 1940 р. (за 4,5 місяці від вступу Червоної армії на західноукраїнські землі) відбулася «легітимізація» радянської влади.

Поглинання Прибалтійських республік теж пройшло форсованими темпами, де бачимо кілька послідовних фаз: 1) формування прорадянських «народних урядів»; 2) проведення дискримінаційних парламентських виборів; 3) проголошення лояльними парламентами радянської влади з подальшим приєднанням до СРСР. Ці заходи відбулися з 14 червня до 5 серпня 1940 р., тобто менш як за 2 місяці.

На Закарпатті виділяється превентивна радянізація періоду НРЗУ (1944–1945) ще до входження до складу УРСР [21]. Вона мала два етапи: до і після підписання договору про Закарпатську Україну 29 червня 1945 р. На першому етапі (жовтень 1944 – червень 1945) діяло перехідне державне утворення Закарпатська Україна під повним контролем Червоної армії. Другий етап (липень 1945 – січень 1946) став часом поступової інтеграції краю до УРСР.

Класична радянізація в умовах Закарпатської області тривала ще п'ять років (1946–1950). Відзначимо головні моменти: 1) запровадження

радянського законодавства (із 25 січня 1946 р.); 2) проходила паралельно і в унісон з другою радянізацією західноукраїнських, західнобілоруських і прибалтійських земель; 3) соціалістичні перетворення (індустріалізація, колективізація, виконання Четвертої п'ятирічки); 4) легітимація через вибори до союзного і республіканського парламентів й у місцеві ради; 5) ідеологічний контроль («ждановщина»); 6) ліквідація греко-католицької церкви. Наприкінці 1950 р. радянський лад у краї цілковито встановився.

Влітку 1947 р. Радянський Союз змусив Польщу і Чехословаччину, інші підконтрольні країни відмовитися від економічної допомоги США за планом Маршала, запропонувавши пільгові поставки сировини і продовольства. Щоби не допустити в майбутньому зовнішньополітичної переорієнтації цих країн, СРСР передав монопольну владу в них комуністичним партіям. Першим кроком стало «мирне переростання національно-демократичної революції в соціалістичну». Ніде до влади комуністи не прийшли мирним парламентським шляхом. Насильство скрізь супроводжувало становлення тоталітаризму: у Чехословаччині – комуністичний переворот 1948 р.; в Угорщині – фізичне усунення керівників найвпливовіших опонентів комуністів – Партії дрібних сільських господарів і Соціал-демократичної партії; у Румунії – терор проти Націонал-цараністської та Націонал-ліберальної партій; у Польщі – репресії проти Селянської партії Станіслава Миколайчика та ін.

У цілому початком радянізації країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи служить вступ Червоної Армії. Активна її фаза припадає на період від приходу комуністів до влади в цих країнах до середини 1950-х рр.

Радянізація західноукраїнських земель супроводжувалася кадровими мобілізаціями (переважно комуністів і комсомольців) з інших регіонів СРСР для роботи в партійних, радянських, комсомольських, господарських і каральних органах. Рішеннями Політбюро ЦК КП(б)У від 20 і 29 грудня 1939 р., 15 січня 1940 р. в західні області України відрядили 700 співробітників НКВС, 1534 особи для радянських органів, 265 судово-прокурорських працівників. До червня 1941 р. сюди прибуло майже 10 тис. осіб для роботи секретарями райкомів партії, керівниками виконкомів рад, підприємств, фінансових закладів, торгівлі, каральних органів, редакторами газет, викладачами. У цілому після приєднання Західної України сюди прибуло на роботу 86 тис. носіїв радянського способу життя [31]. На відміну від УРСР 1920-х рр. українізація тут проводилась без коренізації. Місцеві українці не допускалися до реальної влади.

Друге встановлення радянської влади мало специфіку. Її основним завданням у регіоні стало придушення національно-визвольного руху. Решта завдань (відбудова господарства, колективізація, налагодження культурно-побутової, освітньої, медичної сфер) були похідними. Червона армія стала опорою комуністичного режиму. На вересневому пленумі ЦК КП(б)

У 1946 р. вказувалося, що в західних областях на 16129 посадах номенклатури обкомів КП(б)У було лише 2097 працівників з місцевого населення, тобто 13,9%. У Станіславській області їх кількість становила 7,6%, Волинській – 10,8%, Львівській – 12,1%, – Ровенській – 12,6%. Це підтвердження дискримінаційної кадрової політики [28]. Закарпатська область перебувала у «привілейованому» становищі. На 1 січня 1947 р. на посадах номенклатури обкому КП(б)У працювало 1263 особи, із них 507 місцевих (40,1%) [5].

Натомість радянізовані країни Європи не зазнали такої інтеграції. Система управління з боку Радянського Союзу базувалася тут через інститут радників.

На початковому етапі радянізація мала певну підтримку місцевого населення. Але здійснення суцільної колективізації, масових репресій та депортації заможних селян, інтелігенції, членів політичних партій і громадських організацій швидко підірвали довіру до нової влади. Радянський Союз вдався до етнічних чисток. Такими були чотири хвилі депортацій 1940–1941 рр. На схід СРСР із Західної України і Західної Білорусі депортовано 1,2 млн. осіб, або приблизно 10% населення. З усієї кількості депортованих із Західної України 50% становили поляки, 30% – євреї, 20% – українці [23]. Німецьке населення західноукраїнських земель виїхало до Німеччини.

Від 1944 р. поновилися депортації, особливо сімей учасників визвольних змагань. Упродовж 1944–1952 рр. у західних областях України репресовано 500 тис. осіб, у т. ч. вбито 153 тис. і вислано за межі України 203 тис. Серед депортованих – «учасники банд націоналістичного підпілля», «бандпосібники» – 182,5 тис. осіб, куркулі – 12,1 тис., єговісти – 9 тис. Найбільше вивезено з Львівської області – 43 тис. осіб, Станіславської – 40,7 тис., Дрогобицької – 35,6 тис., Тернопільської – 32 тис., Рівненської – 26,1 тис., Волинської – 22 тис., Чернівецької – 4,3 тис. осіб. Остання цифра велика, проте у 1940-1953 рр. загалом у Чернівецькій області радянською владою засуджено з політичних мотивів і виселено 22 тис. осіб [19].

На першому етапі «освоєння» Прибалтики радянське керівництво визнавало особливості регіону. Спочатку проголосили відмову від форсованої колективізації, твердили про збереження індивідуального селянського господарства і приватного підприємництва, вели діалог з місцевою інтелігенцією, зберегли на керівних посадах в органах влади місцевих представників. Діяли спеціальні бюро ЦК ВКП (б) по Литві, Латвії та Естонії, які мали посередницькі функції між республіканським керівництвом і Москвою. Так тривало недовго. Введення на цій території Кримінального кодексу СРСР й ухвалення постанови Ради народних комісарів СРСР «Про висилку з Прибалтійських республік, Західної України, Західної Білорусії і Молдавії соціально ворожих елементів» від 14 травня 1941 р. дали старт депортаціям місцевого населення.

Ці депортації розпочались не одночасно: на Західній Україні – 22

травня, в Молдові, Чернівецькій та Ізмаїльській областях УРСР – 13 червня, в Литві, Латвії та Естонії – 14 червня, в Західній Білорусі – 20 червня 1941 р. В Естонії депортували близько 10 тис., з Литви – 17,5 тис., з Латвії – 16,1 тис. осіб. Із західних областей України вивезли 11 тис. осіб, з Білорусі – 24,2 тис. [7]. Процес перервала війна. Політичні репресії у Прибалтиці продовжилися після приходу Червоної армії в середині 1944 р. Тільки в Латвії до кінця 1945 р. заарештували понад 18 тис. осіб [20, с. 74]. У 1949 р. пройшла ще одна хвиля депортацій жителів Прибалтійських республік у Сибір – операція «Прибой», в ході якої виселено близько 100 тис. осіб [4].

Після вступу Червоної армії на Закарпаття репресій зазнало німецьке й угорське населення. Акції проти них розпочались у грудні 1944 р. і завершилися у березні 1946 р. Із Закарпаття на Донбас та в Сибір депортовано 2,7 тис. німців, від 25 до 30 тис. угорців [9, с. 7, 21].

Аграрна реформа на приєднаних землях мало чим відрізнялася від здійснюваної більшовиками у 1920-х рр. Спочатку проводилась земельна реформа: відбувся перерозподіл земель, конфіскованих у великих землевласників, в інтересах найбіднішого селянства. Згодом провели суцільну колективізацію, що знищила господаря на селі. Головні її моменти – агітація і пропаганда колгоспного ладу, збільшення хлібозаготівель, податковий тиск на селян-одноосібників, репресії.

Колективізація західноукраїнського села пройшла у три етапи: перший – закладались соціально-політичні передумови колективізації, виникали окремі колгоспи (1940–1941 та 1944–1946); другий – суцільна колективізація (1947–1948), третій – утвердження колгоспного ладу (1949–1952) [27]. Протягом 1944–1946 рр. партійно-радянське керівництво не могло ставити питання суцільної колективізації. Дії УПА унеможливили створення колгоспів. Не вдалося навіть відновити кількість колгоспів, які існували до війни (254 колгоспи, що становили 0,8% селянських дворів) [14, с. 77]. До того ж, голод 1946–1947 рр. на сході та півдні України і поява голодуючих на західноукраїнських землях послужили найкращими «агітаторами» колгоспного ладу.

Курс на суцільну колективізацію визначений четвертим п'ятирічним планом, схваленим Верховною Радою СРСР 18 травня 1946 р. До 1948 р. знищено більшість загонів УПА і мережі ОУН, зріс податковий тиск на одноосібників. Ці заходи стали рушіями колективізації. У кінці 1948 р. понад половину селян Західної України вимушено вступила до колгоспів. «Корінним поворотом» у справі колективізації став 1949 р. До колгоспів вступило селянських господарств: в Ізмаїльській області – 91%, Волинській – 80%, Дрогобицькій – 79%, Чернівецькій – 81%, Закарпатській – 46%, Тернопільській – 34%, Львівській – 34%, Ровенській – 25%, Станіславській – 17%. Невеликий відсоток у половині названих областей пояснювався нестачею радянських кадрів [3].

У Прибалтійських республіках із кінця липня 1940 р. розпочали аграрну реформу – до 25 вересня наділили землею безземельних і тих, хто мав менше 10 га, за рахунок «надлишків» у куркулів. Масової колективізації не проводилося, створений 25 вересня 1940 р. перший колгосп в Естонії був радше винятком. Представники радянської влади пообіцяли насильно не створювати колгоспи. Право одноосібно займатися сільським господарством закріпили в Конституції Радянської Литви. У протоколі Політбюро ЦК ВКП(б) 21 травня 1947 р. вказано, що колгоспи в Литві, Латвії та Естонії слід організовувати добровільно.

У 1947 р. з'явився перший колгосп у Литві. Щоправда із запланованих 34 колгоспів заснували тільки 14. Саме в 1947 р. Москва вирішила, що період стриманої радянізації завершився і можна переходити до активних дій: морального та економічного тиску, розкуркулення, депортації. На 1 січня 1949 р. в Литві вже нарахували 614 колгоспів. Об'єднали вони лиш 4% селянських господарств. Кампанія розкуркулення в Литві розпочалась у вересні-грудні 1947 р. Критерії «куркульського» господарства були нечіткими – використання найманої праці, що трактувалось довільно. Тому в список куркулів потрапляли всі незадоволені колективізацією.

Відомо про спроби обласного (Закарпатська область) і республіканського (Литва) керівництва переконати вищих можновладців в економічній недоцільності колективізації [17, с. 83]. Лист голови облвиконкому Івана Туряниці від 4 лютого 1950 р. з пропозицією не здійснювати колективізацію в гірських округах залишився без відповіді. На клопотання Антанаса Снечкуса на початку 1948 р. відповів секретар ЦК ВКП (б) Г.Маленков, що «постанови ЦК не обговорюються, а виконуються» [25]. Подібні прохання звучали і від першого секретаря Компартії Естонії Ніколи Каротамма, який відстоював «ленінсько-сталінські принципи добровільності».

У 1949 р. «великий перелом» відбувся і в Прибалтиці. Кількість колгоспів у Литві зросла у 10 разів (6 тис. колгоспів). Як результат – різке падіння урожайності зернових: із 15 ц з гектара в 1949 р. до 3 ц у 1953 р. Колективізація в Латвії викликала збройний спротив селян і масові репресії проти них [11].

У Москві розглядали повосенні перетворення у країнах Центрально-Східної Європи як революції, що мали два етапи: народно-демократичний та соціалістичний. За ліворадикальним сценарієм відбулася націоналізація банків, шахт, рудників, фабрик, заводів, транспорту, середніх і дрібних підприємств. Знищення економічної свободи спричинило згорання політичної свободи, відтак – існуючої соціальної структури суспільства. Зникали власники, ліквідовувалися політичні партії – конкуренти комуністів. Нова влада – нічим не обмежена влада лідерів комуністичних партій. Народні фронти певний час слугували комуністам декоративним фасадом для імітації демократії та багатопартійності. Головною опорою тоталітарної влади стали репресивні органи.

Після націоналізації та розгрому опозиції у цих країнах 1948–1949 рр. насаджується тоталітарна система. Тоталітаризм у країнах народної демократії мав особливості. Відбувалася імітація багатопартійної системи (Польща, НДР, Чехословаччина) при керівній ролі комуністів. Визнали трудову власність на землю у Польщі та Югославії, що завадило здійснити колективізацію сільського господарства. У НДР, Польщі, Угорщині, Югославії функціонувала дрібна приватна власність.

Індустріалізація відбулася за радянським зразком. На початку 1950-х рр. частка державного сектору в промисловості Чехословаччини, Польщі, Румунії, Албанії перевищила 90%, в Угорщині, Болгарії досягла 80%. Аграрна реформа різко обмежила ринкові відносини. Встановлювалися верхні межі приватного землеволодіння (від 20 га в Болгарії до 100 га в Польщі). Земля конфіскувалась від німецьких власників (у Польщі та Чехословаччині). У середньому наділи не перевищували 7-14 га. Після приходу в цих країнах комуністів до влади проголошено колективізацію.

Аграрні реформи на Закарпатті та у країнах Південної та Центрально-Східної Європи подібні, ніби писані за одним сценарієм. Створювали селянські кооперативи примусово. Найкращі показники колективізації були у Болгарії, де у 1952 р. кооперативи мали 60% угідь, а на кінець 1957 р. – понад 80%. В інших країнах темпи були меншими. На 1955 р. у Чехословаччині та Угорщині кооперативам належало 32% оброблюваної землі, Румунії – 26%, Албанії – 13%. Найменший відсоток колективних господарств був у Польщі – на 1954 р. всього 7% селян спільно господарювали. Соціалістична модернізація Чехословаччини загалом звелася до тиражування радянської моделі соціально-економічного розвитку – індустріалізація, колективізація та планова економіка: у 1947 р. запроваджено дворічний план, у жовтні 1948 р. – п'ятирічний.

Зауважена радянізація регіонів і країн служила відображенням геополітичних планів СРСР за присутності Червоної армії з акцентом на силові методи. У Москві практикували квазідержавні утворення на зразок Закарпатської України. Процес радянізації подавався як визвольний та історично закономірний. Для регіонів, що включалися до складу СРСР, передбачалася цілковита інтеграція в тоталітарну систему. У країнах сфери впливу СРСР встановлювалася однопартійна або квазібагатопартійна системи з керівною роллю комуністів. Під масові репресії потрапили діячі попередніх режимів і політичних партій. Економічні зміни відбувались за традиційною радянською схемою (націоналізація, індустріалізація, колективізація). Придушення активного спротиву населення означало завершення радянізації. Причому керівництво соціалістичних країн було обмеженим в ухваленні самостійних рішень.

ДЖЕРЕЛА

1. Андрухів О. Історико-правова характеристика «першої радянізації» західноукраїнських земель (1939–1941 рр.) // Науково-інформаційний вісник

- Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького. – 2015. – № 11. – С. 45-51.
2. Бек К. Відновлення сталінської системи в повоєнній УРСР // Український історичний журнал. – 2012. – № 4. – С. 127-139.
 3. Вітенко М. Завершальний етап та основні наслідки колективізації на території західних областей УРСР (1948–1953 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2013. – Вип. 23-24. – С. 125-130.
 4. Волчек Д. 60-літє операції «Прибой». - <http://www.svoboda.org/a/1563837.html>.
 5. Державний архів Закарпатської області. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 128. – Арк. 7.
 6. Гуменюк О. Радянізація західноукраїнських земель у 1939–1941 рр.: методи і напрями реалізації та сприйняття місцевим населенням: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Чернівці, 2009. – 20 с.
 7. Гурьянов А. Масштабы депортации населения в глубь СССР в мае-июне 1941 г. - http://memo.ru/history/polacy/G_2.htm.
 8. Докаш О. Реалізація стратегічних політичних інтересів сталінського тоталітарного режиму як рушійної сили утвердження радянської політичної системи у Західній Україні та Північній Буковині на початковому етапі Другої світової війни // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Вип. 27. – С. 15-21.
 9. Закарпатські угорці і німці. 1944–1955. – Ужгород, 2012. – 778 с.
 10. Зубкова Е. Прибалтика и Кремль. – М.: РОССПЭН, 2008. – 354 с.
 11. Инакомыслие в Латвии. – <http://www.memo.ru/history/diss/books/ALEXEEWA/Chapter5.htm>.
 12. Кантор Ю. Ресоветизация Прибалтики: национальные кадры и национальный вопрос (1944–1953 гг.) // Советские нации и национальная политика в 1920–1950-е годы. – К., 2013. – С. 373-385.
 13. Кантор Ю. Прибалтика: война без правил (1939–1945). – СПб.: Звезда, 2011. – 376 с.
 14. Когут П. Колективізація в західноукраїнському селі. – Львів, 2000. – 80 с.
 15. Кондратюк С. Встановлення і функціонування радянського режиму в Західній Україні у 1939–1941 рр.: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2003. – 18 с.
 16. Левицька О. Методи радянізації Західної України // Схід. – 2008. – № 7. – С. 75-81.
 17. Міщанин В. Аграрна політика на Закарпатті 1944–1950 рр. – Ужгород, 2000. – 138 с.
 18. Міщанин В. «Визволення», «возз'єднання» і «радянізація» Закарпаття в 1944–1950 рр. // Література та культура Полісся. – Вип. 83. – № 2. – Ніжин, 2016. – С. 66-81.
 19. Мусієнко І. Етнічний склад репресованих на Північній Буковині в 1940–50-х рр. // Матеріали до української етнології. – Вип. 6. – 2007. – С. 108.
 20. Ноллендорфс В. Латвия под властью Советского Союза и национал-социалистической Германии 1940–1991. – Рига, 2010. – 140 с.
 21. Офіцинський Р. Превентивна радянізація Закарпатської України (осінь 1944 р. – весна 1945 р.) // Закарпатська Україна: перспективи та реалії розвитку. – Ужгород, 2010. – С. 107-115.
 22. Патенко А. К вопросу о советизации Прибалтики в 1940–1941 гг. // Вестник Новгородского государственного университета. – 2006. – № 39. – С. 67-69.

23. Патер І. Репресії та депортації населення Західної України у 1940-х роках // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки. – 2013. – Вип. 11. – С. 279-290.
24. Пеца Д. Встановлення радянського державного режиму в Закарпатті в 1944–1950 рр.: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2011. – 20 с.
25. Рудокас Й. Как в сегодняшней Литве на вчерашние колхозы смотрят. – <http://www.obzor.lt/news/n5573.html>.
26. Сайфуліна Ю. Встановлення і розбудова радянського державного режиму в Північній Буковині в 1940–1947 рр.: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2009. – 20 с.
27. Сеньків М. Західноукраїнське село: етапи та методи колективізації 1944–1952 рр. // Галичина. – 2003. – № 9. – С. 127-133.
28. Стародубець Г. Місцеві кадри в управлінських структурах західних областей України в 1944–1946 рр. // Гілея. – 2011. – Вип. 45. – С. 62-68.
29. Холодницький В. Становлення радянських адміністративних органів влади на території Північної Буковини та Північної Бессарабії // Українська історична наука на порозі XXI ст. – Чернівці, 2001. – С. 401-411.
30. Шабельніков В. Впровадження адміністративно-територіальної політики УРСР на новоприєднаних західних землях (вересень 1939 – червень 1941 рр.) // Історичні і політологічні дослідження. – 2011. – Т. 47-48. – № 1-2. – С. 17-22.
31. Шайкан В. Ідеологічний аспект радянської західноукраїнських земель у 1939–1940 рр. // Вісник Академії праці і соціальних відносин федерації профспілок України. – 2010. – № 4. – С. 147-152.

РЕЗЮМЕ

СОВЕТИЗАЦИЯ РЕГИОНОВ И СТРАН: ОБЩЕЕ И ОСОБЕННОЕ

Василий Мищанин

В статье сделана попытка сравнительного анализа процессов советизации Закарпатья с подобными процессами на западноукраинских и западнобелорусских землях, Прибалтийских республиках (Латвии, Литве и Эстонии), странах Южно-Восточной и Центрально-Восточной Европы 1939–1956 гг. Рассматриваются ключевые моменты – присоединение территорий к СССР, становление советской власти или влияния, социалистические преобразования.

Ключевые слова: советизация, Закарпатье, западноукраинские земли.

SUMMARY

SOVIETIZATION REGIONS AND COUNTRIES: GENERAL AND SPECIAL

Vasyl Mishchanyn

The article attempted comparative analysis of the processes of Sovietization in Transcarpathia with similar processes occurring in the Western Ukrainian and Western Belarus lands, the Baltic republics (Latvia, Lithuania and Estonia), countries of Southern and Central and Eastern Europe in 1939–1956. We consider the key points – accession to the territories of the USSR, the establishment of Soviet power (influence), the implementation of socialist transformation.

Key words: Sovietization, Transcarpathia, Western Ukraine.

АМЕРИКАНІСТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті йдеться про те, що американські студії є помітним явищем в українській гуманітаристиці. В Україні історики-американісти традиційно вивчають минуле США і Канади. Упродовж кількох десятиліть активно розвиваються центри історичної американістики у Києві, Одесі та Львові, а також осередки канадських студій у Чернівцях, Острозі, Луцьку. В Ужгородському університеті започаткована спеціалізація з американістики на бакалавраті з історії.

Ключові слова: США, Канада, підготовка істориків-американістів.

Американістика (American Studies) у широкому значенні є сукупністю наук, що вивчають минуле і сьогодення Північної та Південної Америки, у вузчому – лише Сполучених Штатів Америки або тільки США і Канади – «північна американістика» (North American Studies). Для позначення освітніх і наукових зацікавлень центрально- і південноамериканськими країнами вживаються терміни «латиноамериканістика» (Latin American Studies) або «іберо-американістика» (Ibero American Studies). Одночасно вивчення життя афроамериканців – «афро-американістика» (African-American Studies), корінних народів – «індіаністика» (American Indian Studies або Native American Studies), американців азійського походження – «азіє-американістика» (Asian American Studies) та ін.

Такі гнучкі підходи впливають з інтелектуальної специфіки певних країн чи регіонів світу. Приміром, бакалаврські, магістерські, докторські програми з американістики (American Studies) вельми престижного Єльського університету (м. Нью-Гейвен, штат Коннектикут) сконцентровані на минулому США [23]. Така ж особливість бакалаврської програми з американістики (American Studies), магістерської та докторської з американської історії (American History) у провідному канадському університеті – у Торонто [22]. Натомість тут на бакалавраті окремо вивчають канадистику (Canadian Studies), а на магістеріумі та доктораті – канадську історію (Canadian History).

Бакалаврська «Північноамериканські студії» (North American Studies) і магістерська «Американська історія, культура і суспільство» (American History, Culture and Society) програми Університету Людвіга-Максимиліана в Мюнхені, одного з найкращих у сучасній Німеччині, пропонують поглиблене вивчення США і Канади. Водночас докторська програма

«Американська історія – історія Америки» (American History – History of the Americas) цього ж університету робить наголос не тільки на вузлових питаннях минулого Сполучених Штатів і Канади, але й на політичній, етнічній, соціальній, культурній, економічній та інтелектуальній історії всієї Північної та Південної Америки, у т. ч. Карибського басейну [20]. Передусім увага зосереджується на актуальній проблематиці: імміграція, мультикультуралізм, урбанізація, гендерні та расові відносини тощо.

В Україні історики-американісти традиційно заглиблені у минуле США і Канади. У 2016–2017 навчальному році в Ужгородському національному університеті започаткована «Американістика» (спеціалізація на бакалавраті з «Історії та археології») – перші студенти-американісти приступили до навчання. Випусковою для них є кафедра історії України (завідувач – професор Роман Офіцинський), де працюють сертифіковані англomовні фахівці, що вже третій рік поспіль забезпечували викладання історії України англійською для студентів-іноземців. Йдеться передусім про поглиблене вивчення минулого й сьогодення США і Канади, а також іноземних мов – англійської, іспанської та французької. На історичному факультеті Київського національного університету ім. Т. Шевченка подібна спеціалізація для бакалаврів менш амбітна й називається «Американістика та європейські студії». В інших університетах України таких навчальних програм поки що нема.

В Ужгородському університеті освітня програма підготовки бакалавра зі спеціалізації «Американістика» (спеціальність «Історія та археологія», галузь знань «Гуманітарні науки») має денну та заочну форми навчання (240 кредитів) і завершується присвоєнням кваліфікації «Стажист-дослідник з американістики» [9]. Після здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» можна вивчати американістику на освітньому ступені «Магістр», відтак – на третьому освітньому рівні «Доктор філософії».

Ця програма (див. табл. 1) забезпечує комплексну підготовку з давньої, середньовічної, нової, новітньої історії (всесвітньої та національної), особливо з північноамериканської від появи людини до наших днів. Особлива увага приділена засвоєнню іноземних мов. Студентам I-II курсів пропонується поглиблене вивчення англійської, III-IV курсів – іспанської чи французької (на вибір). Мета – рівень комунікативної компетенції відповідно до стандарту B2.

Як бачимо, у циклі дисциплін фундаментальної підготовки важливи є дві симетричні дисципліни – українська американістика й американська україністика. На підсумковий комплексний екзамен виносяться питання з десяти дисциплін: українська американістика, давні цивілізації Північної Америки, історична географія Північної Америки, американська україністика, європейська колонізація Північної Америки, етнографія Північної Америки, американське архівознавство і джерелознавство, нова історія Північної Америки, українська культура Північної Америки, новітня історія країн Північної Америки.

**Таблиця 1. Нормативний зміст підготовки на бакалавраті
зі спеціалізації «Американістика»**

(випускова кафедра – кафедра історії України
Ужгородського національного університету)

№ з/п	Назва дисципліни	Кількість кредитів	Кількість годин	Форма контролю
1. Нормативні навчальні дисципліни				
<i>1.1. Цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки</i>				
1	Англійська мова	14,5	435	2 заліки, 2 іспити
2	Ділова українська мова	3,0	90	залік
3	Філософія	3,0	90	іспит
4	Фізичне виховання (позакредитна дисципліна)	-	120 (не сумується)	-
<i>1.2. Цикл дисциплін фундаментальної підготовки</i>				
1	Основи археології	5,0	150	іспит
2	Всесвітня історія (давній час)	9,0	270	2 іспити
3	Українська американістика	5,0	150	іспит
4	Історія України (давня)	3,5	105	іспит
5	Давні цивілізації Північної Америки	4,5	135	іспит
6	Спеціальні історичні дисципліни	3,0	90	залік
7	Історична географія Північної Америки	3,0	90	залік
8	Всесвітня історія (доба середньовіччя)	8,0	240	2 іспити
9	Історія України (середньовічна)	5,5	165	іспит
10	Основи етнології	5,0	150	іспит
11	Американська україністика	3,5	105	іспит
12	Європейська колонізація Північної Америки	4,5	135	іспит
13	Етнографія Північної Америки	4,0	120	іспит
14	Всесвітня історія (ранньомодерний час)	5,0	150	іспит
15	Історія України (ранньомодерна)	4,5	135	іспит
16	Американське архівознавство і джерелознавство	4,5	135	іспит
17	Архівознавство і музеєзнавство	4,0	120	іспит
18	Всесвітня історія (новий час)	4,0	120	іспит
19	Історія України (новий час)	4,0	120	іспит
20	Нова історія Північної Америки	4,0	120	іспит
21	Українська культура Північної Америки	3,0	90	залік
22	Всесвітня історія (новітній час)	5,0	150	іспит
23	Історія України (новітня)	4,5	135	іспит

24	Новітня історія Північної Америки	4,0	120	іспит
25	Всесвітня історія (сучасна – від 1991 р.)	3,0	90	іспит
26	Історія України (сучасна)	3,0	90	іспит
1.3. Цикл дисциплін професійної та практичної підготовки				
1	Вступ до спеціалізації	3,0	90	залік
2	Методика виконання наукових робіт	3,0	90	залік
3	Курсова робота зі спеціалізації	9,0	270	3 диф. заліки
4	Археологічна практика (3 тижні)	4,5	135	диф. залік
5	Етнографічна практика (3 тижні)	3,0	90	диф. залік
6	Джерелознавча практика (3 тижні)	4,5	135	диф. залік
7	Перекладацька практика (2 тижні)	3,0	90	диф. залік
8	Дипломна робота бакалавра, екзамен	13,5	405	2 іспити
2. Дисципліни вільного вибору студента (з кожної пари дисциплін потрібно обрати одну)				
2.1. Цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки				
1	Політологія / Соціологія	3,0	90	залік
2	Правознавство / Логіка	3,0	90	залік
3	Література США і Канади / Видатні письменники Північної Америки	3,0	90	залік
2.2. Цикл дисциплін професійної та практичної підготовки				
1	Релігії Північної Америки / Дохристиянські вірування народів Північної Америки	3,0	90	залік
2	Освіта Північної Америки / Університети США і Канади	3,0	90	залік
3	Дипломатія США і Канади / ВПК країн Північної Америки	3,0	90	залік
4	Урбанізація в країнах Північної Америки / Індустрія США і Канади	3,0	90	залік
5	Регіональні мови (іспанська / французька)	12,0	360	залік, 2 іспити
6	Президенти США в історії / Історія Північної Америки в особах	3,0	90	залік
7	Кіно і музика в історії Північної Америки / Наукові досягнення Північної Америки	3,0	90	залік
8	Воєнна історія Північної Америки / Військове мистецтво США і Канади	3,0	90	залік
9	СРСР і США у холодній війні / Американська геополітика	3,0	90	залік

10	Історія американської культури / Масова культура країн Північної Америки	3,0	90	залік
11	Політичні системи США і Канади / Партії та лобі у країнах Північної Америки	3,0	90	залік
12	Україна в системі національних інтересів США / Зовнішня політика США і Канади з 1991 р. донині	3,0	90	залік
13	Історіографія американської історії / Визначні історики США і Канади	3,0	90	іспит
14	Сучасна етнічна і соціальна історія Північної Америки / Сучасне американське суспільство	3,0	90	залік
Загальна кількість		240,0	7200	-

Джерело: Освітня програма підготовки бакалавра зі спеціалізації «Американістика» / Кафедра історії України Ужгородського національного університету; координатор освітньої програми – д.і.н., проф. Офіцинський Р.А. – Ужгород, 2016. – Арк. 9-10.

Здобуті теоретичні знання студенти-американісти Ужгородського університету доповняють практичними навичками й уміннями під час археологічної, етнографічної, джерелознавчої, перекладацької практик. Дисципліни вільного вибору студента дають вужчі та ґрунтовніші знання про минуле і сьогодення країн і народів північноамериканського континенту. Сукупно все це сприяє випускникам вільно конкурувати на українському і світовому ринках праці.

Підготовка істориків-американістів – не новина для Ужгородського університету. Ряд вихованців історичного факультету зробили свій внесок в українську американістику. Один із них Руслан Жиленко у 2001 р. в альма-матер захистив дисертацію кандидата історичних наук «Фактори формування зовнішньополітичного курсу США (1918–1941 рр.). Західноєвропейський вектор». Найпомітніші результати дисертаційного дослідження відображені в його брошурі [6]. У 2017 р. аспірант кафедри історії України Крістіан Папп обрав «Партизанський рух у Конфедеративних Штатах Америки (1861–1865)» темою дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Загалом американські студії віддавна помітне явище в українській гуманітаристиці [14]. Мовиться про осередки вчених, які працюють в університетах, установах Національної академії наук, під егідою фахових об'єднань і профільної періодики. У сучасній Україні активно розвиваються декілька знаних центрів історичної американістики, особливо київський, одеський та львівський.

У Києві 1978 р. створено Інститут соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР. Тут під керівництвом академіка, доктора історичних наук Арнольда Шлепакова (1930–1996) діяла школа американіс-

тики, розробки якої з етнополітики посіли провідні позиції в СРСР. Сам же А. Шлепаков є автором одноосібних монографій «Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.)» (1960) та «США: соціальна структура суспільства та його національний склад» (1976) [17; 18].

Історією зовнішньої політики США інтенсивно займалися фахівці Київського й Одеського університетів на чолі відповідно з докторами історичних наук, професорами Глібом Цветковим (1922–1996) та Семеном Аппатовим (1930–2003). Дзеркалом їхнього потенціалу служать особні видання. Г. Цветков оприлюднив книжку «СРСР і США: відносини, що впливають на долі світу» (1988), а С. Аппатов – «США і Східна Європа: загальні проблеми американської континентальної політики» (1979) [2; 15]. У радянську пору вони акцентували на «критичному аналізі буржуазної історіографії» та пропагували антиамериканізм, що базувався на критиці внутрішньої та зовнішньої політики Сполучених Штатів, соціальної несправедливості в американському суспільстві. Загалом же антиамериканські погляди були ідеологічним підґрунтям в освіті, науці, мас-медіа Радянського Союзу [11].

Основою київської американістики був і залишається Київський національний університет ім. Т. Шевченка – спільнота істориків, міжнародників, політологів, філософів, правників, філологів, економістів. Біля її початків стояли історики В. Тарасенко, А. Шлепаков, Г. Цветков, Б. Гончар, Є. Камінський. Це засвідчують наукові здобутки вчених університету й останніх років на царині історії американського кіномистецтва, суфразизму, аболіціонізму, мультикультуралізму, імміграції, інтеграції тощо.

У 2016 р. вийшли перші два числа наукового журналу «Американська історія і політика» (саме така періодичність появи – двічі в рік) [1]. Ідея його створення належить колективу кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету ім. Т. Шевченка, де за останні півстоліття склалась потужна школа американістів-міжнародників. Проблематика журналу стосується галузі історичних наук і відображає історію США, Канади, країн Латинської Америки і Карибського басейну, їхню зовнішню і внутрішню політику, етнокультурні та соціальні процеси. Тобто йдеться про історичну американістику в широкому значенні з акцентом на міжамериканські відносини і культурно-цивілізаційний синтез у регіоні. На переконання редакційної колегії, не може бути місця антиамериканським кліше, що продукуються у третій країнах і маргінальних політичних середовищах. Натомість цей журнал розглядається як дискусійний майданчик щодо стратегії українсько-американських відносин.

У Києві сформувалася ще одна школа американістики – в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України. Примітними є дослідження Євгена Камінського (1950–2011), доктора історичних наук, професора, завідувача відділу європейських і американських досліджень. Ідеться про його докторську дисертацію «Політика США в укра-

їнському питанні (1917–1990 pp.)» (1993) та монографію «Політика США щодо України» (1998) у співавторстві з іншим істориком-американістом Андрієм Дашкевичем [7; 8]. Автори детально простежили мінливість українського вектору зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів, динаміку різнорівневих двосторонніх контактів протягом XX ст. за проблемно-хронологічним принципом.

Пам'яті Є. Камінського присвячена міжвідомча наукова конференція «Американістика у вітчизняній політичній науці: концептуальні та прикладні аспекти», що відбулася 10 лютого 2012 р. в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Її центральною подією стала презентація колективної монографії «США і світ 21 століття», що вийшла наступного року під егідою Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України [12]. У п'яти розділах основної частини розглянуто понад три десятки злободенних питань світової та вітчизняної американістики, міжнародних відносин й американського глобального лідерства, концептів, здобутків і прорахунків економічної, військової та зовнішньої політики США через призму відносин з Китаєм, країнами Латинської Америки, Великобританією, Росією, Україною.

Також у Києві в структурі Інституту всесвітньої історії Національної академії наук, що створений у вересні 2011 р. на базі Інституту європейських досліджень НАН України, функціонує відділ трансатлантичних досліджень. Для багатьох його наукових співробітників американські студії є дотичними. Водночас вельми плідним істориком-американістом є Марина Бессонова, вихованка історичного факультету Запорізького національного університету, де й, власне, у 2000 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук «Зміни у східноєвропейській політиці США (1989 – перша половина 1990 pp.)». До сфери її наукових інтересів належать зовнішня політика Сполучених Штатів другої половини XX – початку XXI ст. й антиамериканізм у сучасних міжнародних відносинах.

Доволі продуктивно М. Бессонова відстежує різноманітні аспекти впливу США на Канаду наприкінці XX – початку XX ст., зокрема через призму економічної інтеграції та проявів антиамериканізму [4]. Ця соціально-психологічна хвороба суспільної свідомості поширена нині в кількох версіях – ліберальній, соціальній, суверенно-націоналістичній, «протесту проти сучасності». Сполучені Штати як усередині країни, так і поза її межами засуджують за недотримання демократичних принципів (ліберальна), несправедливий устрій (соціальна), загрозу ідентичностям іншим народам (суверенно-націоналістична), глобалізацію, вестернізацію, американізацію світу («протест проти сучасності»). Антизахідні й антиамериканські погляди стали складовою авторитарної державної політики сучасної Росії. За гротескним образом США для консолідації суспільства російська влада приховує свої помилки і невдачі. Антиамери-

канізм в Україні традиційно є маргінальним і декларативним [11]. Проте від 2014 р. його підсилюють переконання активних верств населення про те, що США слабо підтримують Україну в умовах російської агресії.

Окремим полем для досліджень М. Бессонової є канадознавство в Україні [3]. Його визнаним лідером є Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Ця традиція веде відлік з угоди про співпрацю між Чернівецьким і Саскачеванським університетами 1977 р. У 2005 р. започаткований Центр канадських студій ім. Р. Гнатишина при Чернівецькому університеті. Перша міжнародна конференція з канадознавства в Чернівцях відбулась 2010 р. Того ж року створений Центр канадознавства Національного університету «Острозька академія». Навесні 2015 р. офіційно відкрито ще одний профільний осередок – Центр канадознавства Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки в Луцьку. Канадські студії як дослідницький напрям у сучасній Україні представляє чимало зацікавлених інтелектуалів [5].

Одеська школа американістики спеціалізувалася на вивченні політичної думки і зовнішньої політики США як у період Холодної війни, так і після її закінчення. У червні 1992 р. в Одеському державному університеті ім. І. Мечникова професор Семен Аппатов заснував Центр міжнародних досліджень. Його співробітники особливу увагу приділили вивченню зовнішньої політики Сполучених Штатів й українсько-американських відносин. Вони викладають студентам історію зовнішньої політики США, проводять круглі столи, приймають американських дослідників тощо. С. Аппатов очолював центр до 1999 р., відтоді його керівником є історик, кандидат політичних наук Володимир Дубовик [16]. Із січня 2017 р. він викладає навчальний курс «Україна: сучасні проблеми і виклики» у приватному католицькому St. Edward's University – Університеті Сент-Едвардс в Остіні, штат Техас, для 18 студентів із відділеня глобальних студій та політичних наук. Охоплено проблеми економічного розвитку, реформ, російської агресії, міжнародних відносин України.

Центр американських студій (директор Роман Калитчак, кандидат політичних наук, доцент) діє на факультеті міжнародних відносин Львівського національного університету ім. І. Франка, де періодично проходять америкознавчі мультидисциплінарні конференції. Зокрема, отримала великий резонанс друга міжнародна науково-практичної конференції «Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство», що пройшла 15 травня 2015 р. у Львові. Понад 300 аплікантів представили майже сімдесят вищих навчальних закладів і наукових установ України, а також США, Польщі, Словаччини. Побачили світ два томи матеріалів конференції поважного обсягу, що містять понад 220 тематичних досліджень, будучи своєрідним віддзеркаленням сучасної української американістики як сукупності соціальних і гуманітарних наук [13]. Значна частка публікацій належить історикам.

Уявлення про американістику сучасної України і тісно поєднану з нею україністику США і Канади не буде повним, якщо випустити з поля зору фахові об'єднання. Відомо про плідну діяльність таких симетричних громадських наукових організацій, як Асоціація американських досліджень в Україні (ASAU) й Американська асоціація українських досліджень – American Association for Ukrainian Studies, або AAUS (заснована 1989 р. у м. Кембридж, штат Массачусетс) [19]. Окремої згадки заслуговують освітні програми з історії України в північноамериканських університетах, які самі по собі викликають науковий інтерес [21]. Одночасно пересічна спільнота зацікавлено реагує на популярні та науково-популярні публікації з міжкультурної взаємодії. Наприклад, з Ужгородом пов'язані американські сторінки минулого: і маловідомі, й ті, що непомітно вкорінилися у повсякдення жителів міста. Тематична стаття, розміщена в інтернет-виданні, протягом дев'яти місяців (грудень 2016 – серпень 2017) отримала 10,2 тис. прочитань [10]. Наразі мовимо про ці аспекти лише пунктирно, розраховуючи на їх осібне вивчення в подальшому.

Загалом же американські студії та підготовка істориків-американістів у сучасній Україні є дуже помітним явищем, що ґрунтується на розгалужених інтелектуальних і різнорівневих суспільних традиціях. Українські історики здебільшого розглядають американістику як професіональне заглиблення у минуле США і Канади. Уже понад півстоліття активно розвиваються центри історичної американістики у Києві, Одесі та Львові, а також осередки канадських студій у Чернівцях, Острозі, Луцьку. В Ужгородському університеті започаткована спеціалізація з американістики на бакалавраті з історії. Сама ж українська громада американістів примітна не стільки своєю чисельністю та продуктивністю, але й самоорганізацією. Це промовисто підтверджують проведені тематичні наукові форуми, поява і розвиток профільної періодики, енергійна діяльність спеціалізованих підрозділів університетів і науково-дослідних установ, громадські ініціативи фахових об'єднань. Є очевидним, що сучасні українські історики-американісти нарощують свої мускули, рекрутуючи в свої ряди молоде покоління здібних дослідників. Освітні та наукові програми з історичної американістики в Україні мають благодатну перспективу.

ДЖЕРЕЛА

1. Американська історія та політика = American history & politics: Наук. журн. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2016. – Виходить двічі на рік. – Веб-сайт: www.americanstudies.history.knu.ua.
2. Аппатов С. США и Восточная Европа: общие проблемы американской континентальной политики. – М.: Мысль, 1979. – 236 с.
3. Бессонова М. Канадознавство у незалежній Україні: проблеми та перспективи // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Форму-

- вання основних напрямів розвитку соціогуманітарних наук». – Дніпродзержинськ, 2014. – С. 57-59.
4. Бессонова М. Антиамериканізм на пострадянському просторі: російський та український виміри // *Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство*. – Ч. 1. – Львів, 2015. – С. 13-19.
 5. Бурцева М. Канадознавчі центри на пострадянському просторі (на прикладі України та Росії) // *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки*. – 2015. – № 1-2. – С. 455-461.
 6. Жиленко Р. Американський вибір. Фактори формування зовнішньополітичного курсу США в 20-30 роках ХХ століття. – Ужгород, 2000. – 102 с.
 7. Камінський Є. Політика США в українському питанні (1917–1990 рр.): Автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.03 / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1993. – 36 с.
 8. Камінський Є., Дашкевич А. Політика США щодо України: Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція. – К.: Політ. думка, 1998. – 547 с.
 9. Освітня програма підготовки бакалавра зі спеціалізації «Американістика» / Кафедра історії України Ужгород. нац. ун-ту; координатор Офіцинський Р.А. – Ужгород, 2016. – 41 арк.
 10. Офіцинський Р. Ужгород американський // *Varosh*. – 2016. – 5 грудня.
 11. Потехін О. Антиамериканізм і антисемітизм: порівняльний аналіз // *Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство*. – Ч. 1. – Львів, 2015. – С. 45-54.
 12. США і світ ХХІ століття / За наук. ред. Ю. Пахомова. – К.: Центр вільної преси, 2013. – 620 с.
 13. Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право, суспільство: У 2-х ч. / Упоряд. Р. Калитчак, З. Зазуляк. – Львів: Центр амер. студій, 2015. – Ч. 1. – 476 с.; Ч. 2. – 832 с.
 14. Тихомирова Є. Українська американістика: політологічний дискурс // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2012. – Вип. 107, ч. I. – С. 90-96.
 15. Цветков Г. СССР и США: отношения, влияющие на судьбы мира. – К.: Вища школа, 1988. – 271 с.
 16. Центр міжнародних досліджень Одеського національного університету ім. І. Мечникова. – Вебсайт: cis-onu.com.
 17. Шлепаков А. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 199 с.
 18. Шлепаков А. США: социальная структура общества и его национальный состав. – К.: Наук. думка, 1976. – 236 с.
 19. American Association for Ukrainian Studies. – Вебсайт: www.ukrainianstudies.org.
 20. Ludwig-Maximilians-Universität München. – Вебсайт: www.uni-muenchen.de.
 21. Magocsi P. R. Teaching the History of Ukraine in North America // *The future of the past: new perspectives on Ukrainian history* / Ed. by S. Plokhyy. – Cambridge: Harvard Ukrainian Research Institute, 2016. – S. 483-488.
 22. University of Toronto. – Вебсайт: www.utoronto.ca.
 23. Yale University. – Вебсайт: www.yale.edu.

**АМЕРИКАНИСТИКА
СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ****AMERICAN STUDIES OF MODERN
UKRAINE****Роман Официнский****Roman Ofitsynsky**

В статье говорится о том, что американские студии являются заметным явлением в украинской гуманитаристике. В Украине историки-американисты традиционно изучают прошлое США и Канады. В течение нескольких десятилетий активно развиваются центры исторической американистики в Киеве, Одессе и Львове, а также центры канадских исследований в Черновцах, Остроге, Луцке. В Ужгородском университете начата специализация по американистике на бакалавриате по истории.

The article states that American Studies is a notable phenomenon in the Ukrainian humanities. In Ukraine, historians-americanists traditionally study the past of the United States and Canada. For several decades, the centers of the historical American Studies actively develop in Kyiv, Odesa and Lviv, as well as Canadian Studies centers in Chernivtsi, Ostroh and Lutsk. In Uzhhorod University there was established the specialization in American Studies for students who acquire the Bachelor's degree.

Ключевые слова: США, Канада, подготовка историков-американистов.

Key words: USA, Canada, training in American historians.

ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В статті розглянуто суспільні і правові виклики російського вторгнення в Україну. Зокрема, з'ясовано витоки, зміст і прояви гібридної війни, визначена необхідність адекватного правового реагування Української держави на російську агресію, акцентовано увагу на інформаційних аспектах війни.

Ключові слова: російська агресія, гібридна війна, тимчасово окуповані території.

Напад на Україну є однією з ланок агресивної політики керівництва РФ, яке прагне реваншу за поразку в «холодній війні» та відновити імперію на пострадянському просторі. Студіювання російської агресії в Україну має неабияке наукове і практичне значення. Можна виділити праці Г. Жирова, І. Руценка [1] та ін.

Метою статті є розгляд викликів російської агресії в Україну шляхом вирішення таких завдань: з'ясування змісту і проявів грибною війни, визначення необхідності адекватного правового реагування Української держави, оцінка інформаційно-пропагандистської складової російської агресії.

Навесні 2014 р. одночасно в ряді міст Півдня і Сходу України починає розіграватися дивна п'єса. Події маскувався під стихійні дії обурених громадян проти нової влади. Відповідні сценарії були підготовлені російськими спецслужбами для ліквідації української державності в 9 регіонах – АР Крим, Донецькій, Луганській, Харківській, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Дніпропетровській та Запорізькій областях.

Простежується чітко спланований технологічний аспект, який Росія випрацювала впродовж багатьох років. Основним соціальним матеріалом стали «хиткі соціальні сегменти», що легко піддаються маніпуляціям. Ще одним елементом є підпільно сформована «п'ята колона». Аналіз подій 2014–2016 рр. підтверджує, що російсько-українська війна є кримінально-терористичною і з точки зору соціальної бази, і принципів ведення, і тактики агресора. Власну роль зіграла кримінальна еліта Донбасу. Упродовж 20 років, аби безперешкодно панувати в регіоні, вона пропагувала такі тези: «Донбас усіх годує, фактично один створює матеріальні блага в країні» (насправді сумарні дотації з центрального бюджету на підтримку двох областей склали близько 35 млрд. грн. щорічно); «Донбас є оплотом кращих радянських традицій, інша Україна продалася США та Європі»; «Усе позитивне уособлює Росія» тощо.

Багатьом дослідникам очевидно, що проти України ведеться повноцінна війна: «гібридна» за формою (особливо до літа 2014 р.), «асиметрична» за змістом. Проте відомий американський історик Тімоті Снайдер не вважає війну в Україні «гібридною» [2]. Російська інвазія в Україні підриває європейську і світову систему безпеки. Це не війна між етносами чи політичними системами. Це війна між двома векторами майбутнього розвитку людської цивілізації, війна цінностей.

На сході України не «антитерористична операція», а реальна війна. В складі російсько-колаборантських військ на Донбасі влітку 2016 р. було майже 38,5 тис. осіб, понад 600 танків, до 1500 бойових бронемашин, 750 артилерійських систем, понад 300 реактивних систем залпового вогню. Українська армія сформувала угруповання чисельністю 73 тис. осіб, 360 танків, 1400 бойових броньованих машин, понад 1000 одиниць ствольної та реактивної артилерії [3]. Відповідні оцінки підтвердила Парламентська асамблея Ради Європи. В жовтні 2016 р. вона схвалила резолюцію, якою визнала юридичну відповідальність російської влади за дії маріонеткових «ДНР» і «ЛНР» [4].

Незважаючи на стратегічну потребу в регулюванні правовідносин щодо тимчасово окупованої Росією української території, у цьому питанні існує законодавча «прогалина», яку необхідно якомога швидше ліквідувати.

Реальною відповіддю на російський виклик мало стати запровадження воєнного стану. За Конституцією України, воєнний стан запроваджується при нападі та при загрозі нападу. Такі умови існують з першого дня вторгнення російських військ у Крим. Однак президент України не запровадив воєнний стан. Верховна Рада мала б визнати Російську Федерацію державою-агресором. певну правову основу для такого кроку закладено в Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р.

Відсутність воєнного стану створює загрози для прав громадян України й Української держави як суб'єкта міжнародного права. Зокрема, нівелює аргументацію щодо збройної агресії Росії проти України, чим посилює твердження про наявність у внутрішнього конфлікту (громадянська війна), а не міжнародного збройного конфлікту. Громадяни не можуть у належний спосіб добровільно виконати свій конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, оскільки цей обов'язок стосується умов воєнної агресії і супутнього їй воєнного стану.

Про відсутність внутрішньої мобілізації українського суспільства задля перемоги у війні з Росією свідчать результати соціологічних досліджень у вересні-жовтні 2016 р. Відносна більшість українців за вступ України до ЄС (51%), водночас 19% за вступ до Митного союзу на чолі з агресором – Росією! Зберігається регіональна диференціація – на заході країни 79% опитаних за членство України в ЄС, на сході 40% за Митний союз. Окрім того, 43% українців за вступ до НАТО, а 29% проти [5].

Важливо зрівняти правовий статус окупованих територій Криму і Донбасу. Це покликаний зробити закон про тимчасово окуповану територію України. Його проект поданий до Верховної Ради у липні 2016 р. і досі не ухвалений. Днем початку тимчасової окупації Криму є 20 лютого 2014 р., Донецької області – 7 квітня 2014 р., а Луганської – 27 квітня 2014 р. Взаємодія органів державної влади України з органами окупаційної адміністрації дозволена виключно за міжнародним правом з метою забезпечення гуманітарних потреб населення, звільнення полонених і відновлення конституційного ладу України. Обов'язок щодо соціального і пенсійного забезпечення осіб на тимчасово окупованій території покладено на Росію як державу-окупанта [6].

Основним уроком інформаційно-пропагандистської війни Росії проти України є її безпрецедентний характер. Вона розпочалась задовго до військової агресії. Інформаційно-пропагандистські та дезінформаційні операції спрямовані на всі верстви населення і всі регіони України, Росії, країн Заходу з різними цільовими установками. Головна мета в Україні – ліквідація державності; у Росії – підтримка населення дій Кремля; у країнах Заходу – дискредитація керівництва України та її Збройних Сил.

Інформаційна політика Росії трансформувалася у тотальну дезінформаційну агресію, спрямовану на демонізацію політичної верхівки України й українського суспільства. Протистояти російській дезінформації можливо у тісній взаємодії з країнами Заходу.

У цьому контексті важливою для України є резолюція Європейського парламенту 23 листопада 2016 р. У ній підкреслюється, що Кремль активізував пропаганду проти ЄС і застосовує широкий спектр інструментів: мозкові центри, телевізійні канали (Russia Today), псевдоінформаційні агентства, соціальні медіа та інтернет-тролі, а також фінансує популістські сили. Резолюція передбачає поглиблення співпраці ЄС і НАТО зі стратегічних комунікацій [7].

Подальше ведення Росією «гібридної війни» проти України в існуючих масштабах і формах може призвести до виснаження України. Затягування у часі вирішення конфлікту пригальмує європейські та євроатлантичні перспективи України.

ДЖЕРЕЛА

1. Російська окупація і деокупація України / Упор. П. Гай-Нижник. – К., 2016. – 352 с.; Жиров Г. Анексія Криму, причини та наслідки // 36. наук. праць військ. ін-ту Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2014. – Вип. 45. – С. 68-72; Руценко І. Російсько-українська гібридна війна. – Харків, 2015. – 268 с.
2. Снайдер Т. В Україні йде війна. – Режим доступу: <http://www.ukrlife.tv/video/politika/v-ukrayini-ide-viina-ia-proti-viznachennia-gibridna-timoti-snaider-dlia-ukrlifetv>.

3. Війна на Донбасі. – <http://icps.com.ua/viyna-na-donbasi-chomu-ukrayini-dovedetsya-znyschyty-dnr-i-lnr/>.
4. ПАРЄ прийняла дві резолюції щодо України. – <https://ua.112.ua/polityka/honcharenko-parye-proholosuvala-za-vnesennia-pravok-do-dopovidishchodo-ukrainy-345451.html>.
5. 51% українців за вступ України до ЄС. – <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/10/31/7056738/>.
6. Проект Закону про тимчасово окуповану територію України. – www1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59833.
7. MEPs sound alarm on anti-EU propaganda from Russia and Islamist terrorist groups. – <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20161118IPR51718/meps-sound-alarm-on-anti-eu-propaganda-from-russia-and-islamist-terrorist-groups>).

РЕЗЮМЕ

ВЫЗОВЫ РОССИЙСКО-УКРАИНСКОЙ ВОЙНЫ

Игорь Тодоров,
Наталия Тодорова

В статье рассмотрены общественные и правовые аспекты российского вторжения в Украину. В частности, установлены истоки, содержание и проявления гибридной войны, определена необходимость адекватного правового реагирования Украинского государства на российские вызовы, акцентировано внимание на информационных аспектах войны.

Ключевые слова: *российская агрессия, гибридная война, временно оккупированные территории.*

SUMMARY

CHALLENGES OF RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Igor Todorov,
Nataliya Todorova

The paper studies the social and legal aspects of the Russian invasion into Ukraine. In particular, it analyses the origins, meaning and signs of the hybrid war, determines the need for an adequate legal response of the Ukrainian government to Russian challenges, attention is focused on the information aspects of the war.

Key words: *Russian aggression, hybrid warfare, temporarily occupied territory.*

СПОГАДИ

Від редколегії

Людмила Василівна Гойчук – учитель загальноосвітньої школи I–II ступенів у селі Ізки Міжгірського району Закарпатської області, а родом із сусіднього села – Пилипець. Вона завершує навчання на заочному бакалавраті з історії в Ужгородському національному університеті. Послухавши спецкурс професора Романа Офіцинського «Політична історія України з 2005 р. донині», одним з аспектів якого була сучасна російська агресія в Україну, студентка вирішила поділитися своїми споминами. У будь-яку справу кожна людина може внести свою лепту, що не менш важлива за інші зусилля.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА. РІК 2014-ИЙ

Спомини Людмили Гойчук

Події, пов'язані з російсько-українським військовим конфліктом на частині Донбасу і переговірні процеси за участі міжнародних спільнот, вже зараз привертають увагу не лише науковців, політиків, а й пересічних громадян України. А чи могло бути інакше? Що передувало цим подіям?

Це зумовлено рядом важливих причин, насамперед впливає з того значення, яке має цей затяжний конфлікт для подальшого розвитку стосунків України і Росії, решти держав світу.

Усім і так зрозуміло, що у сучасних україно-російських стосунках, коли мова йде про конфліктні ситуації, ми занепокоєні долею як нашої країни, так і долею наших земляків, родичів, які знаходяться в прикордонній Росії, де поруч йде гібридна, неоголошена війна.

Аналізуючи події, що вже відбулися, можу сказати, що якби тоді, влітку 2014 р. мені хтось сказав про війну, я б відповіла з упевненістю: «та це лише чергові політичні перипетії». Зараз розумію, що небезпідставними були тривожні сигнали моїх родичів із м. Белгород і с. Приморка Ростовської обл. Ми спілкувались доволі часто під час подій на Майдані та в подальшому. Обговорюємо не тільки домашні новини, але і що чекає нас у майбутньому. Родичі цікавляться подіями на Батьківщині, хоч їм уже далеко за 70 років. Від російських ЗМІ вони чули тривожні нотки ворожої політики Путіна та його замовних політиків, читали і читають пресу.

Ми відразу знали про те, що військові бригади з центру, півдня та півночі Росії переміщуються в напрямку Ростовської та Белгородської областей. Двоюрідний брат Олег служив в авіаполку на кордоні з Таджики-

станом. Він із своєю авіабригадою винищувачів отримав наказ на великі військові навчання під Ростовом. Для чого було незрозуміло. Оголосили збір наприкінці червня, на 2-3 місяці, а техніку з військових частин перенаправили залізницею ще раніше. Його викликали в штаб і попередили, що ніякого спілкування з родичами із західної України не має бути. Але сарафанне радіо працює і дружина зразу сповістила родину в Ростовській області, а ті вже повідомили нам.

Пам'ятаю кінець липня, мене вітали з черговим Днем народження. Подзвонили з Приморки, привітали і ніби мимохідь проговорилися, що в них звозять військову техніку, нагнали солдатів з усієї Росії, розмістили в гарнізонах і в польових таборах. Це вже наштовхувало на роздуми, оцінюючи розхитану ситуацію на Луганщині та Донеччині.

Останньою краплею влилося вітання моєї подруги студентських років Наталії, яка проживає в Ракитянському районі Белгородської обл.

– Що у вас там твориться? – спитала вона. – Бо у нас вивели всю сільськогосподарську техніку на поля для збору врожаю.

– Не зарано? Зараз лише 28 липня? – перепитала я.

За її словами, до 10 серпня врожай треба зібрати, а поля підготувати для розміщення військових таборів. Початок південно-східних великих комплексних навчань мав припасти на початок серпня. Це збіглося з обстрілами наших територій на сході. Техніка ночами переміщалась також через місто Белгород, це чули і бачили всі місцеві мешканці.

– Шибки на вікнах дзижчали, гуркіт стояв такий, що спати було неможливо, – розказав стрико (стрий).

З огляду на політичну ситуацію в окремих районах Луганської та Донецької областей в середині серпня 2014 р. можна з упевненістю сказати, що президент Росії В. Путін і його міністр оборони С. Шойгу знали достеменно чого хочуть, бо наказали регулярним формуванням російської армії завдати серію важких поразок українським військам, блокувавши анклави, що склалися. Після кількох варварських атак російські армійські формування замінили на інші, нібито добровольчі. Мого брата перевели в рідний гарнізон під Оренбургом, де він служив іще 2 місяці. Не витримавши морально того, що бачив, він звільнився в запас.

Знаємо про численні факти участі регулярних російських військ і докази причетності Росії до війни на сході України. Проте офіційна Росія не визнає факту свого вторгнення в Україну, відтак з українського боку війна розглядається як неоголошена. Росія не визнає АТО, вимагає її припинення і переговорів з бойовиками. 20 лютого 2017 р. МЗС України оприлюднило заяву про жертви війни на Донбасі: загинуло 9,8 тис. осіб, поранено 23 тис. осіб, переселено 1,8 млн. осіб.

Через усе почуте і побачене по телебаченні, прочитане в пресі поволі стаєш мимовільним спостерігачем переломних подій. «Все би було добре, якби не було так погано», – не пам'ятаю, хто це сказав...

ДОКУМЕНТАЛЬНА ПРОЗА

ЧЕСЬКИЙ ІСТОРИК ОТА ГОЛУБ ПРО МІЖВОЄННЕ ЗАКАРПАТТЯ

Від редколегії.

Відомий чеський військовий історик, підполковник Ота Голуб (1930–1992) написав понад два десятки книжок у жанрі «література факту» (документальної прози). У 1983 р. у Празі вийшла його «Справа: розбійник Микола Шугай». Автор показав свого героя в широкому контексті, спираючись на архівні документи. Читачі отримали не тільки захоптиву історію опришка, але й політичний та соціальний портрет усієї Підкарпатської Русі. Українською це важливе джерело не видавалося. Переклали книжку Оксана Чужа й Олександр Гаврош, тож є сподівання, що вона побачить світ. Публікуємо примітні уривки з цього перекладу, що є адаптованим. Перекладачі вилучили кон'юнктурні ідеологічні випади, якими мережили й вартісні видання тоталітарного часу, інакше цензура не допускала їх друку.

Ота Голуб. Справа: розбійник Микола Шугай

Розділ 3. Під військовою диктатурою

Нездійснені сподівання

Такому розвитку подій була вдячна за свій порятунок тільки східна група на Закарпатті. Генерал Еннок радий був продовжувати заплановану окупацію території на схід від лінії Воловець – Мукачєво – Чоп, але румунські частини поки не виявляли жодного бажання відступати. Навпаки, постійно проникати вістки, що Румунія також зацікавлена у приєднанні Закарпаття до свого королівства. Про подальшу долю землі під Карпатами уже у травні 1919 року говорила чеська комісія на мирній конференції. Міністр Бенеш пообіцяв, що Чехословаччина в майбутньому перейде на федеративний устрій і Закарпаттю буде надана широка автономія. Однак це потребує певного рівня культурного й економічного розвитку краю. Бенеш вважав, що на це піде кілька років. Попри це, чеська комісія пропозицію про приєднання Закарпаття до Чехословаччини схвалила, і в кінці

* Holub O. Věc: Loupežník Nikola Šuhaj. – Praha: Československý spisovatel, 1983. – 240 s.

травня погодилася з цим і Рада п'яти. Однак румуни продовжували вірити, що військова окупація території може цю думку великих держав змінити.

Тільки в серпні 1919 року отримало чехословацьке міністерство закордонних справ копію телеграми від оперативного відділу Генерального штабу французької армії, яка була адресована керівнику трансільванської групи румунської армії генералу Лупеску. Було в ній констатовано, що оперативні інтереси, що вимагали просування румунських військ на території на північ від Тиси, втратили значення і навпаки – польські і чехословацькі війська здатні ці терени самостійно захопити. Очищення окупованої області буде здійснено відразу, як тільки дійдуть згоди між собою командири. В кінці депеші була наведена нова демаркаційна лінія.

Генерал Еннок домовився з румунами про термінову зустріч, і восени 1919 року румунське військо частину Закарпаття залишило. Але східні терени покинуло тільки влітку наступного року. В Краловському Холмці, Перечині, Мукачеві, Сваляві, Берегові, Іршаві, Ільниці, Білках, Воловому та в інших гарнізонах оселилися чехословацькі частини. Їхній командир – генерал Еннок – отримав на Закарпатті необмежену владу військового диктатора. Підтверджувала це телеграма, яку празька влада надіслала в листопаді 1919 року на командний пункт генерала в Кошицях: «Беручи до уваги угоду про поступове очищення території Підкарпатської Русі, міністерська рада постановила 18 листопада 1919 року ввести військовою диктатуру, покладену на вас міністром доктором Шробарем 5 червня 1919 року на всій території Підкарпатської Русі, наданій Паризькою конференцією Чехословацькій Республіці. Як військовий диктатор маєте в допомогу шефа Цивільного управління доктора Брейха, повноважного комісара».

Звучало це менш театральню, ніж червневий наказ уповноваженого чехословацької влади для управління Словаччиною доктора Вавро Шробара: «Я надав всі свої повноваження до рук війська!». Генералу Еннoku та його підлеглим частинам таким чином була надана необмежена влада на цілім Закарпатті. Застосовував її при кожній нагоді, і невдовзі вона стала яблуком розбрату між ним, представником празьких військових кіл, і горсткою політичних лідерів Закарпаття, які вимагали виконання попередніх обіцянок. Аби влада військового диктатора була дієвішою, міністерство національної оборони восени 1919 року направило на Закарпаття інші дивізії чехословацької армії.

Д-р Григорій Жаткович після березневої поїздки до Ужгорода ще встиг вчасно повернутися до Праги, і травневу та червневу кризу на фронті спостерігав лише з погано інформованої преси. Однак, безумовно, не сидів, склавши руки. Під час кількох червневих розмов із президентом Масариком рішуче наполягав, щоби всі повноваження і влада в автономних справах Закарпаття була доручена місцевому політику, названому президентом. На останній нараді у Масарика і Швєгли отримав обіцянку, що

до ратифікації мирного договору буде Підкарпатська Русь керована не тільки військовим диктатором, але й директорією, що складатиметься з 5 русинів. Коли ж д-р Григорій Жаткович 12 серпня 1919 року сів у Празі до паризького швидкісного потягу, віз у своєму портфелі декрет, яким був призначений президентом директорії Підкарпатської Русі.

Кілька днів перед тим залишив тишком Прагу і доктор Брейха. Поїхав у зарезервованому купе першого класу в протилежний бік. Цей досвідчений чиновник колись придворної австрійської ради, наступного дня з'явився в Еннока в Кошицях і відразу розпочав свою місію в Ужгороді.

Після нього приїздили до Ужгорода інші чеські чиновники (аж до 1938 року влада стереотипно пояснювала цю чехізацію критичною нестачею місцевої інтелігенції та чиновництва). Жандарми надходили також із Чехії та Моравії, а членами фінансової поліції ставали демобілізовані легіонери.

Про ці тенденції Цивільного управління найкраще свідчить документ міністерства внутрішніх справ від січня 1921 року, в якому зазначено: «Через суцільну нестачу чеських чиновників та за абсолютної неперевіреності місцевих кадрів, усе Цивільне управління розвивалося за найдієвішої підтримки військового управління, а часто спираючись на військову диктатуру та жандармерію».

У середині жовтня керівництво міністерської ради констатувало, що на Підкарпатській Русі вжито заходів для встановлення порядку в державних органах, чиновникам Цивільного управління заборонено займатися політикою і здійснено підготовку для встановлення 16 окружних органів.

Армія і державна адміністрація захопила Закарпаття «de facto». Але чи «de jure»?

Після червневої обіцянки про приєднання Закарпаття до Чехословаччини продовжувалося засідання мирної конференції ще ціле літо. Сен-Жерменським договором була нарешті «Угорська Русь» справді прилучена до Чехословаччини. П'ять великих держав – США, Великобританія, Франція, Італія та Японія - змінили декілька умов. Чехословаччина зобов'язувалася організувати цю територію як автономну частину з найвищою мірою самоврядування, що є сумісною з цілісністю чехословацької держави. Ця територія русинів, що мешкають південніше Карпат, повинна мати свій власний сейм із законодавчою владою у мовних, освітніх і релігійних питаннях та у справах місцевого управління. Чиновники цієї сфери мають вибиратися з місцевого населення. Чехословацька республіка гарантує цій території справедливе представництво в законодавчому корпусі, до якого та надішле своїх обраних депутатів. Сен-Жерменський договір від 10 вересня 1919 року визначав межі цієї автономної частини Чехословаччини стосовно Польщі, Румунії та Угорщини.

Так «de jure» був підтверджений статус, який Чехословаччина повною мірою ніколи не реалізувала!

У закарпатських містах та селах, які вже зайняли чехословацькі частини, в середині серпня 1919 року з'явилися такі оголошення за підписом французького генерала Еннок:

«Мешканці Підкарпатського краю!

Чехословацька Республіка дотримує своїх обіцянок. Вона хоче дати вам незалежне адміністративне утворення, яке зробить можливим повернення до нормального життя і дозволить вам зберегти свою самобутність. Саме тому уповноважила д-ра Брейху за першої нагоди розпочати цивільне управління вашого Карпаторуського краю.

Це призначення є підтвердженням, що в рамках Чехословацької Республіки, з якою вас пов'язують кровні слов'янські узи, зможете вільно розвивати вашу самостійність, вашу національність, вашу мову, вашу релігію, ваше адміністративне утворення і національні традиції.

Ім'я д-ра Брейхи означає толерантність, свободу, відданість, поступ і справедливість.

Мешканці Карпаторуського краю!

П'ять років страшного лиха, спричиненого жадливою війною, на решті скінчилися. Слід загоїти ще болючі рани і почати жити в мирі та праці.

Чехословацька Республіка віддана шляхетним засадам, що є і вашими принципами, щиро протягує вам руку: послухайте з довірою її запевняння.

Уперед до праці в порядку та спокої, для найбільшого блага вашого малого народу.

Кошиці, 18.08.1919 року.

Генерал Еннок, командувач східних чс. військ».

Міністерство внутрішніх справ пізніше твердило, що генерал Еннок цим документом виголосив іменем Чехословацької Республіки незалежність Підкарпатської Русі. Про обіцяну автономію однак не згадує жодним словом.

Лебедина пісня

Григорій Жаткович за кілька тижнів поспішно закінчив свої американські справи, купив квитки на корабель для дружини, дітей і брата Теофіла й відплив знову до Європи. Третього жовтня приїхав до Парижа, наступними днями – до Праги, де бере участь у першій нараді з Масариком і міністром внутрішніх справ Швеглюю. Уся його американська поїздка коштувала державній казні «мізер» – 49 972 крони, 2 448 доларів та 2 906 франків – загалом 192 960 крон. Тими витратами йому ні Масарик, ні Швегла ніколи не докоряли.

Його поверненням, а головне – вимогами в Празі не були у захваті. Хоча при першій жовтневій зустрічі президент Масарик вирішив, що Швегла, Жаткович і Брейха витворять проект генерального статуту (кон-

ституції), що забезпечуватиме спільні інтереси республіки і Підкарпатської Русі. Однак Жаткович марно чекав запрошення до співпраці. Коли Шwegла нарешті його покликав 21 жовтня, подав йому вже готове рішення. Тільки згодом з'ясувалося, що його автором був особисто Масарик з Бенешем і Тусарем. Жаткович протестував, доказував, що генеральний статут суперечить інтересам автономної Підкарпатській Русі, що вся влада надається адміністратору Цивільного управління; посилався на англійський варіант рішення мирної конференції... Тактик Шwegла пообіцяв подати йому виправлення наступного дня, однак Жаткович знову чекав марно. Зрештою, дізнався, що 24 жовтня 1919 року міністерська рада уже схвалила генеральний статут для організації та управління Підкарпатської Русі.

Розлючений і розчарований від'їжджав цей імпульсивний юрист з великими політичними амбіціями 15 листопада 1919 року вечірнім потягом до Ужгорода.

У кінці свого пам'ятного листа, який незабаром надіслав Масарику, пише: «З цієї короткої історії ведення переговорів між русинами і владою ЧСР є очевидним, як була винагороджена довірливість русинів, що звернулися до Чехословацької Республіки як до слов'янської держави з твердою надією, що з ними будуть поводитися по-слов'янськи».

Перше коло політичної боротьби закінчилося. Скидалося на бойову нічю.

Жаткович проходжувався кімнатою своєї нової ужгородської резиденції. Дружина буде неодмінно задоволена, все було в належному порядку, хоча умеблювання виказувало все-таки провінційний смак. Визирнув у вікно: біля блискучого власного автомобіля стояв водій у військовій уніформі. Жаткович поглянув на годинник: за чверть друга. Швидко накинув плащ. Ад'ютант генерала Еннока, притримуючи шаблю, саме ввійшов до покою.

– Пан генерал чекає, пане президенте...

Люди, що поспішали ужгородськими вулицями, із цікавістю дивилися на повільний хід автомобіля, здогадуючись, яке нове панство приймає стародавній Ужгород. Водій зупинився перед жупанатом. Сходи були застелені червоною килимовою доріжкою, і Жатковичу назустріч вибіг ужгородський жупан Мойш.

– Вітаю вас, пане президенте, вітаю сердечно! – тараторив поганою французькою.

Нарешті Жаткович міг пройти до святково освітленого залу, де півколом стояли важливі персони міста і краю. Священицькі сутани чергувалися з парадними уніформами, тільки де-не-де виднівся фрак чи урочистий цивільний костюм – належав «представникам народу». Жаткович привітався з генералом. Д-ру Брейху тільки холодно подав руку. Не міг забути недавнє празьке приниження, яке приписував передусім сприт-

ному чеському чиновнику. Військовий оркестр, вишикуваний на сходах, заграв гімн. Потім Еннок взяв слово своєю різкою військовою французькою. Молодик, який увесь час слідував за Жатковичем, витяг з кишені невеличкий блокнот і жваво стенографував промову. Це був особистий секретар Жатковича інженер Нечас, донедавна празький журналіст, який вправно захищав інтереси нового шефа на сторінках преси.

Виступ Еннока був лаконічним. Ознайомив присутніх із оприлюдненим генеральним статутом (конституцією), прочитав його зміст, а потім церемонно повернувся до Жатковича.

– Панове, маю честь представити вам президента автономної директорії, д-ра Юрія Жатковича...

Його слова перервали гучні оплески, і кілька найближчих чоловіків простягнуло правиці для сердечного рукостискання. Жаткович їм зворушено відповідав. Залом вже знову звучала французька генерала, яку для точнішого розуміння перекладав чоловік в уніформі. Жаткович його уважно слухав, а потім звернувся до Брейхи:

– Пане докторе, чому не представлені члени директорії?

На обличчя службовця не ворухнувся жоден м'яз:

– Ще не призначені, пане президенте!

– Як це зрозуміти?! – вигукнув роздратовано Жаткович, через що найближчі гості на нього здивовано глипнули. Брейха тільки знизав плечима.

Проте під час вечері в ужгородському готелі «Корона» свою засмученість нікому не виказав. Говорив зі священниками, що в місцевій громаді відігравали головну роль. Довго розмовляв з Енноком і по-приятельськи спілкувався з його офіцерами. Познакомився з усіма місцевими впливовими людьми, хвилину дискутував із членами своєї майбутньої непризначеної директорії і не забув побалакати з представниками села в дивних шатах. Коли ж на хвилику залишився сам на сам зі своїм секретарем, хутко запитав:

– Пане інженере, що після обіду Брейха висловився про сейм?

Нечас жваво перегортав записник.

– Сказав, що скликання сейму наразі неможливе через добре всім відомі перешкоди. Однак працюється над тим, щоби вибори відбулися якнайшвидше. Потім говорив про вас, що ви як громадянин вільної Америки над сутичкою місцевих сил...

– Гаразд, пане інженере, як думаєте, чи довго ті перешкоди тиватимуть?

Нечас тільки невпевнено знизав плечима.

Пізно вночі веселе товариство розходилося. Швейцар із «Корони», який послужливо кланявся, коли проводжав гостей до бричок і нечисленних автомобілів, в пригаслому залі тихенько прошепотів колезі:

– Гарно було, але куди їм до обіду пана графа Естергазі чи Шенборна! Ех, де ті старі часи?..

Витягнув з кишені величезний ключ і зі скрипом прокрутив ним у замку.

Урочисте оприлюднення генерального статуту 16 листопада й оголошення, яке через два дні з'явилося на стінах всіх населених пунктах, були лебединою піснею генерала Еннок. Коли пізніше шефа президії міністерства національної оборони підполковника Халупу запитали, чи причиною відставки Еннок є справді кепський стан здоров'я та особисті питання, той надав вельми дипломатичну відповідь.

Генеральний інспектор чехословацької армії Махар восени 1919 року дізнався, що соціал-демократичні лідери готуються роздмухати червнєве вбивство Яноша Ліптака і п'ятнадцятилітнього Бейли Тирпака, робітників Францкового заводу в Кошицях, звинувачених у більшовизмі. Наказ про їхню смертну кару тоді підписав Еннок.

Генерал Пелле, начальник чехословацького головного штабу, погодився з Махарем:

– Виглядає, що головну провину несе генерал. Допустився злочинної легковажності, пане генеральний інспекторе, але вважаю неможливим його судити.

Махар, який перед тим змінив перо відомого письменника на крісло одного з найвпливовіших осіб в армії, задумався.

– Згоден, генерале!

– Якщо дозволите, пане генеральний інспекторе, пропоную розумний вихід. Відішлю Еннок назад до Франції!

– Чудово, генерале! Я подбаю, щоб інші учасники цієї афери не потрапили під розслідування, якщо тактовно мовчатимуть.

Цей вердикт генерал Пелле передав своєму підлеглому уже 5 листопада 1919 року. Пообіцяв йому, що прохання про переведення до Франції схвалить одразу. 13 грудня президент республіки призначив новим військовим командувачем Карпатської Русі французького генерала Парі. За кілька днів до Різдва генерал Еннок попрощався з д-ром Жатковичем. 20 грудня керівництво перебрав генерал Парі. Однак заміна генералів на військову диктатуру не вплинула ніяк.

Президент Русинії

З кожним днем Жаткович все частіше пересвідчувався у складності своєї місії. Центральна руська народна рада восени 1919 зав'язла в серйозних внутрішніх чварах, аж нарешті її члени розділилися на дві ради – на чолі однієї став Волошин, іншою керували д-р Бескид і д-р Гагатко. Однак Жаткович мав рахуватися не тільки із думками рад, але і з кількома політичними партіями, які від осені стали домагатися слова. У містах із промисловими робітниками мали значний вплив угорські й руські соціал-демократи, які наполягали на поліпшенні становища робітників. У селах і в містах змагалися передусім клерикальна руська партія Волошина, в якій брав діяльну участь, окрім Волошина, і д-р Юлій Брацкайко,

та партія великоросійська, за яку агітували д-р Бескид та д-р Гагатко. Селянська угорська соціальна партія мала впливові позиції головним чином на півдні краю. Почали також формуватися сіоністи, що створили свою незалежну партію. До такого ж кроку готувалася низка різних політичних груп.

На початку грудня 1919 року чекали на «президента Русинії», як себе називав Жаткович, подальші розбіжності з празькою владою та президентом Масариком. Врешті-решт, обидві сторони схилилися до компромісу. Членами директорії були призначені А. Волошин, д-р Ю. Брацайко, д-р Е. Торонський і д-р Ю. Гаджега.

29 грудня в канцеляріях Цивільного управління було порожньо. Каатолицьке Різдва закінчилося, руське святкуватиметься тільки в січні, і проміжок між святами був справжнім «мертвим сезоном». Тому окружний комісар д-р Марван був роздратованим, коли вранці в канцелярії політичного управління задеренчав телефон.

– Жаткович!

– Мої вітання, пане президенте! Що зволите? – окружний комісар був сама люб'язність.

– Я хочу поговорити з паном міністерським радником Брусакком...

– Мені шкода, пане президенте, але він у відпустці в Празі. Чи можу допомогти вам я?

– Підійдіть до моєї канцелярії.

– Покладіться на мене! За хвилику буду у вас. Моє шанування, пане президенте.

Далі відбулася не надто цікава розмова. Коли ж прощалися, перейшов Жаткович зі службового тону до приватного:

– Чи маєте плани на сьогоднішній вечір, пане докторе? Ні? Це мене тішить. Чи не провідали би ви мене вдома? Чекаю вас о восьмій годині...

Марван відкланявся. Увечері прийшов вчасно. Чекала його незвичайна розмова. Жаткович згадував закулісся американських нарад і перші переговори в Парижі з Бенешем і Крамаржем.

– Пане докторе, – здивував він Марвана, – я знаю, що міністерський радник Брусак і ви не є ворогами нашої політики.

Марван глипнув на нього здивовано.

– Так, я в цьому переконаний! За допомогою своїх людей у вашій канцелярії знаю про кожне ваше рішення!

Марвана це зізнання ошелешило, але залишився незворушним, і Жаткович швидко продовжував:

– Не можу погодитися з д-ром Бескидом, який благоволить староросійській партії. Хоче будувати незалежну державу з Лемківщини, Холмщини, Буковини і Підкарпатської Русі. Бескид прагне тут стати головним діячем, тому їздив навесні до Праги. Більшовицький переворот трохи їхні плани сплутав...

Задумався, потім стишив голос:

– Не можемо бути ні українофілами, ні москвофілами. З угорцями також не можемо бути спокійними.

Запнувся, здається, зважував, чи Марван достатньо заслуговує на довіру, але потім хутко випалив:

– Хочемо стати незалежними! Чи це буде через п'ятдесят років чи пізніше, сьогодні ще не знаємо!

Потім дійшли до угорського питання і Жаткович зашепотів: «Будь ласка, коли балакаємо проти мадярів, говоримо тихо», і показав на двері сусідньої кімнати, звідки чулася розмова Жатковичевої дружини й брата Теофіла.

«Звичайно, є трохи правди в їхньому мадяронстві», – подумав Марван.

Жаткович ніби хотів стерти погане враження, яке могли викликати його слова:

– Зрозумійте мене: не хочу, щоб мене використовували занадто проти угорців, які вважають мене за свого доброзичливця!

У салоні, приємно натопленому дубовими полінами, говорили аж до ночі. І Марван цілу дорогу до будівлі Цивільного управління ламав голову, як долучився до такої сумнівної розмови. Ця думка його не покинула й після півночі, коли швидко готував чернетку телеграми президії міністерської ради про свою вечірню зустріч. Слова Жатковича про незалежність були пізніше в тому документі чотири рази підкреслені синім!

Події наступних січневих днів вели до відкритого конфлікту. Директорія та її президент не хотіли брати до уваги, що створення цього органу було чистим компромісом. Домагалися розширених повноважень, але генерал Еннок та його наступник Парі, а особливо д-р Брейха, їм не надавали навіть ту частину повноважень, що впливали з генерального статуту. Директорія не мала по суті жодного впливу на справи краю, й адміністратор Брейха систематично робив неможливою її діяльність. Коли ж директорія почала домагатися, щоб з дорадчого органу стати органом, що вирішує справи краю, дійшло до відкритої кризи. 31 грудня 1919 року засідала Центральна руська народна рада, і з того засідання надійшла президенту республіки і міністерській раді гостра резолюція, в якій вимагалось розширення прав директорії, перед якою був би відповідальний і адміністратор Цивільного управління.

Однак директорія покладалася не тільки на Волошинову народну раду (Бескидова рада проти директорії гостро виступала). Засобом завоювання широких мас мала стати політична програма директорії, ухвалена 22 грудня. Погоджувалася з нею і Волошинова Центральна руська народна рада. Однак ця програма залишилася лише на папері. У краї швидко погіршувалися умови життя, загрожував голод, весь час відкладався обмін старих австро-угорських банкнот, росло безробіття, заготівля деревини було мізерною, земельна реформа відсовувалася.

Директорія боялася ще й іншої небезпеки: чи не загрожує новий вибух революційного руху, який змете не тільки чехословацьку владу і військову диктатуру, але й директорію. Тому Жаткович хотів вирішити конфлікт новими переговорами і компромісом.

Адміністратор Брейха у своєму ужгородському кабінеті лютував. Не було сумніву, що після свят на його столі з'явилася Марванова записка. «Він хвалиться, що має серед нас шпигунів? І потім ще говорить про мої креатури і чудовиська! Цей чоловік не має жодного такту, а його освіта є нікчемною, коли її не вистачає для звичайного людського спілкування». Коли ж колишній австрійський придворний радник виговорився, міністерський радник Брусак усміхнувся і почав викладати свої козири.

18 січня 1920 року отримав прохання про конфіденційну зустріч віч-на-віч. Візитка з проханням належала самому особистому секретарю Жатковича інженеру Нечасові. Відомості, які розповів Нечас, були справді цікавими. Мовляв, не може спокійно спостерігати, як директорія починає працювати проти республіки і шкодить її інтересам. Члени директорії невдоволені чехословацькою владою. Жаткович із Брацайком і Торонським поїдуть 20 січня до Праги, щоб там в ультимативній формі пред'явити свої вимоги...

Брусак перебив молодого інженера:

– Ви знаєте суть ультиматуму?

– Звичайно, пане міністерський раднику, тут маєте копію. Адже я сам писав оригінал!

Нечас продовжував. Нібито будуть залишатися в Празі доти, поки не доб'ються виконання своїх вимог. Інакше Жаткович і директорія подадуть у відставку.

Того ж дня, коли Брусак подав Брейхові своє донесення, була відіслана до Праги термінова зашифрована телеграма, яка містила всю найновішу інформацію.

Тим часом доктор Жаткович і його найближчі колеги марно чекали в празькому готелі на прийом. Жаткович відіслав 22 січня прем'єр-міністру Тусару декілька запитань, на які хотів отримати відповідь ще перед початком зустрічі: чому не було відіслано до Ужгорода оригінальний зміст генерального статуту; чи буде майор Пуза призначений членом директорії, коли румуни залишать решту території Підкарпатської Русі; що чехословацька влада вирішила зі словацько-підкарпатськими кордонами (не було таємницею, що Жаткович вимагав, щоби на заході край сягав Попраду, а закінчувався на сході по Тисі); і чи влада ухвалила рішення про вибори на Підкарпатській Русі. Гості стали нетерплячими, особливо коли дізналися, яку бурю викликала у влади резолюція Волошинової Центральної руської народної ради, передана президенту республіки 26 січня, а міністерській раді – наступного дня. Бенеш, Швєгла і Годжа протестували проти її нелояльного тону, і Жаткович з Брацайком, Пузою і

Торонським мусили переконатися у наслідках у перший день зустрічі. Намагалися лавірувати, на кінець запропонували заяву, що погоджуються лише з декларацією ради (такі ж вимоги самі пред'являли владі), але не погоджуються з резолюцією, яку директорія ніколи не намагалася зробити основою для автономного регулювання. Але резолюція народної ради празького обговорення не уникла.

Ультимативні вимоги директорії, пред'явлені 28 січня 1920 року, влада обіцяла пришвидшено обговорити. Вимагали інтерпретації чотирьох пунктів Паризької декларації, що стосуються автономії руського народу в дусі Філадельфійської декларації, встановлення нового розмежування зі Словаччиною, гарантовані законодавчу й адміністративну автономію ще перед остаточними законодавчими змінами та управління всіма справами, за винятком закордонних, військових, фінансових і транспорту. Дев'ятнадцять вимог директорії (передостаннім було скасування військової диктатури) представляли для Праги нездоланну дилему. Адже чеська лада не збиралася реалізовувати жодну зі своїх обіцянок, через які виманила від представників Закарпаття з 28 жовтня 1918 року попередню згоду на приєднання до республіки. Тим паче виконувати такі вимоги, що виходили за межі тодішніх домовленостей.

Але рахунок був пред'явлений, і Жаткович та директорія настоювали на оплаті! Тому влада зволікає, маневрує. Незадоволена директорія відповідає 14 лютого наступним ультиматумом, який залишається без відповіді. Могло послідувати лише єдине рішення: 19 лютого 1920 р. Жаткович пише Тусару:

«Пане прем'єр-міністре,

Дозволю довести до вашого відома, що подаю у відставку з посади президента директорії автономної Підкарпатської Русі, тому що мої політичні переконання не відповідають політичним тенденціям влади Чехословацької Республіки в Підкарпатській Русі.

д-р Жаткович».

Після цього подали у відставку інші члени директорії. Коли б Жатковичеві соратники були однастайними, можливо, добилися б від влади значніших поступок, тому що їхній вплив на політичне життя краю все-таки не був дріб'язковим, але... Гаджегова відставка відкрито викривала внутрішні розбіжності карпатських політиків. Гаджега погоджувався із вимогою визначення спільних кордонів зі Словаччиною, але водночас 23 лютого 1920 року у своєму листі писав: «Щоб попередити будь-яке непорозуміння, маю за обов'язок нагадати, що не вважаю позицію директорії спрямованою на інтереси автономії... Не можу підтримувати прагнення нинішньої директорії на отримання влади до своїх рук, оскільки, на мою думку, її члени не стоять на національних засадах зі своїми руськими й українськими поглядами».

Інженер Нечас, який тими днями грав у директорії не надто привабливу роль шпика празької влади, підтвердив, що ні д-р Ю. Брацайко, ні

д-р Торонський з відставкою Жатковича незгідні, а о. Волошин надавав разом зі своїм товаришем Остапчуком перевагу зустрічам у генерального директора підприємницького банку д-ра Прейсе, де відбувалися важливі наради про заснування Підкарпатського банку. Сірий кардинал Нечас констатував: «Вимагайте від Волошина, щоб перейшов на наш бік. Всіляко впливайте на нього, щоб Жаткович залишився один. Судячи з моєї інформації, Волошин до цього схильний».

Як могли після цього вимоги директорії мати успіх? Іншого удару по хиткому становищу директорії завдали прямо з Підкарпатської Русі: редактор Крейчі закликав різних осіб в Ужгороді, щоб якнайшвидше створили політичну партію, яка б відкрито виступила проти директорії. Вочевидь, чеські політики мали в підкупі великий досвід. Зрозуміло, що офіційна позиція влади позірно не втрачала коректності, принциповості та масариківського гуманізму.

«Влада Чехословацької республіки стоїть на правовій позиції, що відносини між Чехословаччиною та її автономною одиницею Підкарпатською Руссю потрібно вирішити згідно положень мирних угод. Влада протягом останніх перемовин з Вами із сумом взяла до відома, що ця позиція влади не є одночасно Вашою позицією, отже, нічого не залишається, як прийняти Вашу відставку з посади президента директорії Підкарпатської Русі».

Цей лист, що підтверджує прийняття відставки Жатковича, підписав прем'єр-міністр Тусар 27 лютого 1920 року.

Досить заглянути до ревізійних документів про використання диспозиційного фонду, щоб стало очевидним, що д-р Жаткович не буде розлучатися зі своєю діяльністю в Чехословаччині без гіркоти. Призначив собі місячну зарплату 5000 крон та інші 3000 – на представництво. Своєму брату виплачував щомісяця 2600 крон як «мовному фахівцю», товаришу Пузі, що як член директорії офіційно не був призначений владою, приписав щомісяця 4 тисячі крон, так само, як усім іншим членам директорії. А тепер би мав все залишити і повернутися до Америки?

Президент Масарик, хоч і з прийняттям відставки Жатковича погодився, також не хотів втратити кмітливого адвоката: знав, що через свою непоступливість є незалежним від місцевих політичних кіл; тільки коли б був толерантнішим. У кулуарах продовжувалися кількаденні переговори, як знайти вихід, прийнятний для обох сторін.

Прага не плекала ілюзій щодо майбутнього директорії. Уже 3 лютого Брейха запевняв міністерського радника Палієра, що директорія ніколи не мала підтримки, тільки між духівництвом, але й там її втрачає. Підтверджувала це і новина, яка наприкінці березня прийшла з Ужгорода. Телефонував знову редактор Крейчі, який там недавно організував опозицію. «Поінформуйте пана президента, – повідомляв своєму празькому колезі Новотному, – що проти директорії панує невдоволення у всіх прошарках

і що тут починають організовуватися чотири політичні партії, серед яких тільки клерикальна партія Волошина йде за Жатковичем. Директорія абсолютно не має довіри. Її розширена діяльність була б для нас нещастям, оскільки зв'язки деяких членів директорії з мадяронством... є доведені!».

Чехословацька конституція, прийнята 29 лютого 1920 року, надала Жатковичу і його співпрацівникам новий шанс. Влада дозріла до позиції, яка не компрометувала ні її, ні Жатковича, й обіцяла надію на спокійний розвиток у найсхіднішому краї республіки. Розпорядження від 26 лютого 1920 р. змінило генеральний статут, і головою виконавчої влади на Підкарпатській Русі замість адміністратора був визначений губернатор. На цю посаду 5 травня 1920 року президентом Масариком призначено д-ра Григорія Жатковича. Замість директорії виникла губернаторська рада, яка однак отримала незначну компетенцію і не мала майже жодних прав. Влада задовольнила категоричні бажання Жатковича, і миттєво відкликала з Ужгорода двох його найбільших суперників – Брейху і Брусака, але в той же час призначила на посаду віце-губернатора досвідченого управлінця д-ра Петра Еренфельда, справжнього керівника Цивільного управління Підкарпатської Русі.

Політична криза Підкарпатської Русі знову вирішилася компромісом, в якому виграла передусім Прага. Був успішним він і для Жатковича, але не для Підкарпатської Русі та її мешканців...

Розділ 4. Проти влади п'їтми

Новоспечений губернатор Жаткович не надто квапився до Ужгорода. У травні і на початку червня 1920 року обговорював з Масариком і владою майбутнє управління Підкарпатської Русі. Прагнув, щоб якнайшвидше були призначені вибори, і шукав шляхи до найвигіднішого кордону зі Словаччиною. Свої побоювання повідомляв Масарику в листі від 10 квітня 1920 року: «Мене вкрай непокоїть це постійне чекання, особливо зважаючи на чисельні обставини, що перед виборами до руського сойму мають бути вирішені... Більшовизм проникає в маси і місцева адміністрація, схоже, не здатна вжити належних заходів!».

Нарешті в середині червня 1920 року дійшло до реалізації укладених угод: 12 та 13.06.1920 року перебрав віце-губернатор д-р Еренфельд з міністерським радником Благою все діловодство Цивільного управління, і Брейха з Брусакем залишили безславно Ужгород. Жаткович тільки в Ужгороді з інформаційних повідомлень дізнався, як робітники готувалися його вітати. Крайовий секретар д-р Берталан Фузі попросив дозволу на громадське зібрання 15 червня на Масариковій площі в Ужгороді. Чотирма потоками вийшла на площу маса робітників. Поліція визначила загальну кількість в чотири тисячі осіб. Критика всіх виступаючих була

направлена проти Жатковича та його повернення на Підкарпатську Русь. Одне його ім'я враз викликало вигуки: «Геть!».

«В інтересах бідного люду не зробив досі нічого! Є іноземцем, і політику тут проводити не сміє і не буде!» – проголошував у своєму виступі д-р Фузі.

Іван Мондок закликав присутніх до одностайної акції: «Як тільки Жаткович приїде, зупинимо всю роботу!». Коли о пів на дев'яту вечора розійшлися, схвалили бойову резолюцію: «...Бій буде немилосердний і суворий, і відповідальність паде на тих, котрі його обрали».

У Кошицях Жаткович затримався ненадовго, і 19 червня поїхав власним автомобілем до Ужгорода. Однак був неприємно здивований побаченим. Його вітали транспаранти «Геть Жатковича!» і шибениця, красномовно намальована на фасадах деяких будинків. Розлюченого Жатковича розумна аргументація ледве заспокоїла. Д-р Еренфельд вимушений сказати правду: виник загальний страйк! 19 червня на вечір закрили власники більшість крамниць в Ужгороді та Мукачеві. Вуличне освітлення згасло, квартири освітлювали тільки полум'я свічок чи лучин: електростанція не працювала. Страйкувала тютюнова фабрика, хімічний завод у Сваляві, всі небагаточисельні промислові підприємства у краї. Протест пролетаріату проти повернення Жатковичова був одностайним.

І тому новому губернатору не залишалось нічого іншого, як сісти у робочому кабінеті за стіл і готувати урочисту промову при кількох свічках в елегантному старовинному підсвічнику.

У наступні двадцять чотири години нічого не змінилося. Тільки 20 червня увечері доповіли про свій прихід керівники соціал-демократичної партії, депутати Світлик і Таусік, редактор «Свободи» Гула, друкар Ревай і д-р Мойзеш Сімон з Ужгорода. Жаткович розмовляв з ними дві години. Твердо пообіцяв, що на Підкарпатській Русі буде неситно піклуватися про благо всього населення. Говорив про підготовлений маніфест до всіх мешканців – буде, мовляв, відверто прагнути співпрацювати з усіма, соціал-демократів не виключає... Результатом бесіди стала обіцянка делегатів, що секретаріат страйк припинить. Депутація ще того ж вечора інформувала про свою зустріч соціал-демократичний конгрес, який саме засідав в Ужгороді. Пропонували закінчити страйк, і пізно вночі справді в місті знову засвітилися лампочки.

Весна 1920 року принесла на Підкарпатській Русі різке зростання робітничого руху. Робітничий клас найсхіднішої області не був таким багаточисельним, як в Чехії та Моравії, але місцева соціал-демократична партія з успіхом боролася за соціальні вимоги пролетаріату. На початку квітня 1920 року працювали осередки партії уже в 16-ти населених пунктах, передусім в Ужгороді, Мукачеві, Сваляві, Берегові, Середньому та інших промислових центрах. Цивільне управління приблизно визначало, що в лавах соціал-демократичних організацій є 12-15 тисяч робітників й

цікавилось, як цей рух політично орієнтований. Телеграма, надіслана 15 квітня 1920 року з Ужгорода, свідчила про зростаючий вплив лівих.

«З конфіденційної інформації, нам наданої, готується в місцевій соціал-демократичній партії розкол між прибічниками лівого і правого спрямування».

На чолі радикального спрямування стали передусім молоді соціал-демократи, які повернулися з російського полону і пережили російську революцію – Локота, Мондок, Турок, Фегер та інші. Саме вони очолили місцевих робітників під час Угорської революції.

Військове командування ще наприкінці минулого року пробувало довести, що їхній вплив є незначним: «З падінням більшовицької угорської влади зникли всі сліди більшовизму в Карпатській Русі, який внаслідок малої кількості робітників слабо укорінився. І не маю жодних побоювань, що буде відновлений», – вказує звіт генерального інспектора чехословацьких військ. Тим не менше на колишніх вояків угорської червоної армії було влаштоване переслідування.

«Якщо з'ясується, що військові, котрі мали приписку (домове право) в населених пунктах ЧСР, вступили на службу до угорської армії, буде відразу подано на них заяву до суду військовій раді, в окрузі якої були затримані!». З Підкарпатської Русі разом з угорськими червоноармійцями воювало дві окремі бригади, багато вояків із Закарпаття служили в інших революційних підрозділах.

На соціал-демократичне зібрання, яке 11 квітня 1920 року проходило в будинку жупанату, зійшлося, згідно оцінки ужгородської поліції, щонайменше 1000-1500 осіб. До робітників промовляли Горват і Шутєв. Однак слухачі нетерпляче чекали передусім на сваявського лікаря Белу Ілляша. Коли ж він появився на трибуні, вітали його бурхливими оплесками. Підняв руку, і зал затих.

– Наш пролетаріат не має доброго лідера. Замість революції йому сунуть до рук бюлетені для голосування! Але досвід показує, що навіть у тих державах, де соціалісти в Європі отримали владу, не досягли нічого! Парламентаризм – це буржуазна система, і соціалістичні депутати завжди врешті-решт стають зрадниками соціалізму!

Промовця перервали гучні овації, але Ілляш швидко натовп заспокоїв.

– Нам не потрібен депутат. Нам потрібен добрий лідер. Мусимо використати момент, до якого дійде в кожній державі, коли без кровопролиття може бути усунена буржуазія. Створимо замість парламенту ради робітників і солдатів. Революція переможе лише там, де є найбільша біда, і саме тому вона виникне найшвидше в Підкарпатській Русі. Бо тут така біда, якої нема ні на Словаках, ні в Чехах!

Зібрання довго плескало. Заступник поліцейного управління, який накидав олівцем помітки до записничка, був безсилий. Тільки дурень би зараз підійшов до Ілляша на трибуну і розпустив зібрання.

– Якщо влада не може дати голодному пролетаріату хліба, тоді допоможе собі сам. Не боїмося! Гармати і гвинтівки уже не націлені проти пролетаріату, бо пролетаріат їх також має в руках! Революційний рух піде лавиною, яка змете буржуазію. Це буде останній бій, в якому проллється кров не пролетаріату, а буржуазії!

Жоден із наступних промовців не мав такого натхненного голосу, як д-р Бела Іллеш. Капітан поліції Суторіс після ужгородського зібрання просив офіційного вжиття заходів проти Іллеша. «Його промова місцями була повністю комуністична», – повідомляв у своєму зведенні. Мовляв, промовця шукає гортіївська поліція. Цивільне управління справді вже 11 травня 1920 року наказало зібрати про Іллеша всі дані, таємно за ним слідкувати і заборонити його політичну діяльність. Однак до найгострішого заходу – вислання – поліція все-таки не зважилася. Вимагала від керівництва соціал-демократичної партії, щоб зупинила діяльність цього політичного емігранта, якому в гортистській Угорщині загрожувала смертна кара. Як не дивно, керівництво партії пообіцяло врахувати зауваження.

Еге ж, керівництво партії... Одним із них в середині 1920 року був, наприклад, і Євген Пуза, особистий приятель губернатора Жатковича, колишній вояк австро-угорської армії і ренегат підкарпатської соціал-демократії. Кілька місяців перед цим твердив, якщо отримає автомобілі та необхідні кошти, виграє для Жатковича вибори по всій Підкарпатській Русі. Коли ж більшість закарпатських робітників висловилися за лівих, засів Пуза в президії руської соціал-демократичної партії. Почав робити із себе соціаліста, вів переговори з державними установами, в Празі брав участь у нарадах правих і зустрічався з Тусарем і Бехинем. Через кілька тижнів став лідером правої соціал-демократії на Підкарпатській Русі.

У Перечині 1 серпня проводили демонстрацію інтернаціоналісти, як ще називалися місцеві ліві. На Штефаникову площу о четвертій годині по обіді прийшла велика процесія робітників з прапорами і невміло зробленими транспарантами. Ще до початку виступів розшукав місцевий нотаріус організатора Івана Мондока.

– Мушу вас попередити, пане Мондоку, що табір під відкритим небом влаштувати не можете. Ви заявили про звичайне зібрання вашої партії.

Мондок подивився на нотаріуса, потім на натовп, що заповнив майдан.

– Робіть, пане нотаріусе, що вмієте, а ми будемо робити, що хочемо!

Відвернувся від нього і пішов до імпровізованої сцени. Нотаріус щось викрикував, але ніхто його не слухав. До звіту написав, що формально табір розпустив, але зважаючи на те, що місцева жандармська управа має лише чотирьох чоловік, не міг його розпустити в дійсності... Цим звіт закінчувався. Промовці говорили угорською, і пан нотаріус із жандармами їх не розуміли.

Коли ж Цивільне управління не могло більше відкидати вплив соціал-демократичних лівих, спробувало хоча б вигадати найприйнятніші

причини успіху цієї партії. Мовляв, місцевий люд є переважно більшовицьких поглядів тому, що не має розуміння права, його можна легко збаламутити фразами про поділ маєтків, до офіційних звернень є байдужим, а жандармерія, мовляв, перевантажена роботою. Тому населення юрбою приєднується до партії міжнародних соціалістів – більшовиків. З нетерпінням очікують приходу росіян, а деякі не приховують, що вчинять з буржуазією.

2 грудня 1920 року під патронатом губернатора Жатковича готувалося в Ужгороді урочисте святкування на честь передачі Дзвону свободи зі США. Комуністична «Правда» гостро зауважила, що замість додатковий поїздів, відправлених з Ясіня й Ужжа, краще було привезти залізницею з Румунії зерно для голодуючих.

Однак грудневе святкування губернатору Жатковичу неприємно зіпсувала мукачівська демонстрація. До обіду 2 грудня перед місцевим фінансовим управлінням зібрався натовп. Демонстранти в більшості мали на лацканах пальт значки інтернаціоналістів. Про триваючий обмін грошей, що тільки не говорилося – заробляли на ньому єврейські нувориші, які підкупляли недобросовісних чиновників. Ті відмовлялися визнати справедливий обмін грошей для робітників. На обід будову вже оточило понад 2500 осіб. Фінансовий директор Кадлец наказав зачинити і загородити ворота. Коли у вікна полетіли перші камені, чиновники тихенько зникли з управління через чорний вхід. Здавалося, що натовп візьме будівлю штурмом. Охоронців головного поліцейного управління, що намагалися розігнати демонстрантів, натовп поглинув. І коли надійшов ланцюг військової поліції з насадженими багнетами, площа їх привітала сердитими вигуками і каменюками. Поручник Махачек мусив наказати відступати. Натовп затих тільки тоді, коли перед фінансовим управлінням виступив один із робітничих представників.

– Спробуємо вести перемовини з державними органами! Прошу вас про тишу і порозуміння, товариші, в дисципліні – наша зброя і сила!

Коли ж прийшов із найближчої казарми викликаний підрозділ піхоти, уже не потрібно було вживати заходів. Демонстранти спокійно розійшлися. Мукачівська військова поліція заперечила спонтанність акції, мовляв, йдеться про організаторську хитрість більшовика Мондока.

Загальний страйк в Мукачеві тривав ще наступні два дні. Однак став доказом протиріч революційного лівого крила в Чехословаччині. Коли через кілька днів вибухнули в Празі бої за «Народний дім» і пролетаріат в Чехії та Моравії, а подекуди – і в Словаччині, розпочав загальний страйк, не мав цей заклик на Підкарпатській Русі поширення. Тільки з 11 грудня сягнув загальний страйк також і промислового центру Закарпаття. В Ужгороді припинили роботу майже всі угорські робітники, що підтримували лівих. У Сваляві й Мукачеві також страйкували, в інших містах страйк готувався. Віце-губернатор д-р Еренфельд цього разу організував проти-

дію особисто і рішуче. З генералом Парі обговорив надання військової допомоги, і озброєні вояки вийшли з казарм на вулиці. Поліція вживала найрішучіших заходів: арештовувала керівників лівих, змусила підприємців знову відкрити крамниці. Робітники на електростанції працювали під наставленими гвинтівками жандармів. П'ять робітників державної друкарні, що приєдналися до страйку, були одразу звільнені. По обіді 16 грудня міг Еренфелд доповісти міністерству внутрішніх справ, що страйк зупинено. Коли ж ліві наступного дня оголосили скликання зборів в Ужгороді, віце-губернатор їх категорично заборонив, і три сотні зібраних осіб наказав розігнати воякам. Ліві врешті змушені були капітулювати і видали листівку, в якій закликали робітників розпочати роботу. Революційне ліве крило зазнало поразки!

10 січня у Севлюші зустрілися підкарпатські жупани з віце-губернатором д-ром Еренфельдом. Обговорювалася підготовка виборчих списків, погляди місцевих політичних партій і загальна ситуація в краї. Коли ж дістав слово марамороський жупан, розпочав свій аналіз лаконічним стислим констатуванням: «Панове, що стосується більшовицького руху, можна сказати, що він придушений, і всюди панує повний спокій!».

Через неповний тиждень після зустрічі жупанів, 15 січня 1921 року, зійшлися в Колларовому домі в Лубохні делегати лівиці зі Словаччини і Підкарпатської Русі – 88 словаків, 36 угорців, 15 німців, 6 українців і 4 представники єврейської організації «Poale Zion». Представляли 241 205 робітників, організованих в соціал-демократичному лівому крилі та профспілках.

Однак Лубохнянську конференцію не вдалося приховати від влади. Тому там з'явився і Ружомбероцький окружний начальник Скічак, якого супроводжували жандармський поручник і 18 жандармів. Скічак прийшов якраз на обговорення головного пункту зібрання – 21 умови вступу до комуністичного інтернаціоналу, про які в Лубохні доповідав Іван Ольбрахт, і про заснування комуністичної партії.

– Іменем закону розійдіться! Зібрання розпускаю! – кричав до повного залу.

Перш, ніж жандарми встигли напасти на делегатів, почалося бойове голосування. За спів «Інтернаціоналу» здійнялися догори всі руки з мандатами. Резолюція була одностайно прийнята.

Стаття «Влада п'їтьми», опублікована в листопадовому номері «Єврейських новин» редактором Емілом Вальдштейном, розпалила гостру дискусію, яку цей часопис вів уже від червня про становище на Підкарпатській Русі. Автор перебільшував твердження, що від перевороту там було вбито 160 євреїв, але у багатьох твердженнях мав рацію. «Дуже дивно урядується на Підкарпатській Русі. Поміж людей панує темрява, а службовці замість того, щоб нести світло, з'єднуються з мороком. Влада п'їтьми нагорі і внизу!.. Схоже, що при вирішенні ситуації на Підкарпатській

Русі інтерес республіки знаходиться на останньому місці, і каламучення води стало тут майстерним засобом приховування правди. Тої правди, що веде до арешту жупанів та інших високопоставлених чиновників».

Твердження «Єврейських новин» про переслідуванням лідерів сіоністів у Мукачеві та їх безпричинний арешт було лише половиною правди. Значно страшнішим було те, що не минало місяця, щоб тут не виникла якась огидна афера: корупція, крадіжки, розтрата, зловживання службовим становищем. Звістки про владу п'ятьми ширили інші видання, навіть аграрний «Venkov»: «Наша політика в Підкарпатській Русі потребує ясної цілі і твердої руки, а являє собою радше постійне вагання і нерішучість. Підкарпатська Русь сьогодні ще є менше нашою, ніж Словаччина. Стан тут гірший, невдоволеність зростає, і це, на жаль, часто є нашою провиною, нашою короткозорістю і нерозумінням».

Коли «Єврейські новини» вказували на арешти жупанів і посадовців, мав автор статті на увазі аферу жупана д-ра Еміла Славіка, арештованого 14 жовтня 1921 року.

Мукачівський жупан д-р Еміл Славік належав до тих вищих державних службовців, які з початку чехословацького порядкування Підкарпатською Руссю репрезентували в краї нову владу.

При обшуку знайшли в його помешканні запакований багаж і кілька дійсних з печатками паспортів та інші документи, які Славік, безумовно, не міг покласти до своїх валіз помилково. Грошей у його речах було небагато, зате оплачений рахунок на 190 000 крон, за які Славік у Празі у Франца Свободи купив автомобіль найновішого повоєнного типу. А також дві печатки «K.K. Kreiskomando Podgorica», що походили зі Славікової не надто блискучої військової кар'єри в Чорногорії, за яку після війни його розшукували югославські власті.

У Славіковому випадку діяло загалом однозначне прислів'я про глечик, з яким ходиться так довго по воду, поки... Мало який зі службовців на Підкарпатській Русі не підробляв дрібними шахрайствами і гешефтами. Ревізійні органи міністерства внутрішніх справ виявили їх навіть у генерала Еннокка і д-ра Брусака та інших високопоставлених осіб Цивільного управління. Однак торгівля жупана Славіка переросла всі допустимі межі. Надпоручник Скокан, який у берегівському гарнізонному командуванні в 1920 році відповідав за безпеку діловодства, допитував підозрілого типа, що намагався таємно перейти кордон. Той мав із собою дійсний паспорт, підписаний саме Славіком! Окрім паспорту, знайшли також чехословацькі поштові марки вартістю 120 000 крон, різні папери, адресовані кільком особам в Румунії, і лист із зашифрованим надписом «З барабаном важко ловити горобця», про який нічого не відав, але котрий викривав його співпрацю з угорською розвідкою.

Невдовзі після цього, 11 січня 1920 року, затримав залізничний контроль у поїзді в Мукачеві іншого шахрая – Ізраеля Аусландера, який

незаконно перевозив 2 891 доларів і 77 000 румунських лей. Керуючий мукачівським поліційним управлінням Бернард Фрієвальд засудив його до 3 місяців позбавлення волі і 80 000 крон штрафу, тільки забув до власноруч написаного рішення у справі дописати, що конфіскована валюта належить державі. Через кілька днів після Славікового втручання була не тільки вся сума тому мукачівському валютнику повернута, але й на підставі зворушливого відгуку, підписаного також Славіком, того було звільнено і від кримінального переслідування.

З Маркусем Мейселсом була трохи складніша історія. Військова поліція у нього 27 січня 1920 року конфіскувала 5 508 доларів і 139 000 лей, що йому вилитося в обов'язкові три місяці ув'язнення і штраф – 30 тисяч крон. Однак знову втрутився добрий янгол д-р Славік: «Я дослідив, що ця фірма – надійна й займається тільки реальною торгівлею, що проти неї ніколи не було потреби вживати заходів. Водночас зауважую, що затримання такої значної суми на місяць завдасть їй великих збитків». І це в той час, коли навіть мукачівські горобці на стріхах знали, що Маркус Мейселс та його компаньйони причетні до афери з фальшивими п'ятсотлейовими банкнотами!

Славікова афера, звичайно, не була ні першою, ні останньою, яка в тих роках засвітилася. Павел Новак, заготівельний комісар Земської зернової комісії, що працював у Берегівській філії, почав жити на таку широку ногу, що звернув на себе увагу і був викритий у хабарях від місцевих єврейських торговців. Незаконно видавав документи, що надавали можливість забороненого імпорту й експорту цілими вагонами!

Усі ці промахи, постійне відкладання виборів на Підкарпатській Русі, невтішна політична ситуація з одного боку і бажання празької влади зміцнити своє становище з іншого – спричиняли глибоку політичну кризу в краї. Влада була значно ослаблена, і ліві сили, не дивлячись, що робітничий клас не був на Підкарпатській Русі в пошани, отримували перевагу в політичному житті краю. І Жаткович, губернатор, який хотів «поза партіями» вирішувати долю краю, губернатор без автономії і фактично без впливу на внутрішню політику краю та окремі політичні групи, важко переносив своє положення.

Наприкінці лютого 1921 року жалівся празьким журналістам: «Я є губернатором тільки на папері, в дійсності я американський громадянин, який на Масарикове бажання взявся за завдання організувати Підкарпатську Русь... Як член празької влади, можу сказати, що досі жоден із моїх міністерських колег не має уявлення про те, який вид автономії має отримати Підкарпатська Русь. Також нічого не знаю про термін виборів». Проте слід зауважити, що і його бачення підкарпатської автономії була уявним, і загальний страйк при його червневому приїзді показував, що пролетаріат з його діяльністю в краї не згоден. Коли ж «Ужгородська газета» в листопадовому номері на Жатковича гостро напала, на допомогу

губернатору змушена була прийти цензура, яка всю статтю викреслила. Зате всі посвячені потім довго сміялися з редакційної помсти.

Вигаданий «Лист з Македонії», до якого цензура не могла втрутитися, гумористично висміяв Жатковича і кинув йому у вічі всі звинувачення, які перед тим цензура викреслила. Тільки під Македонією слід було розуміти Підкарпатську Русь, а під Туреччиною – Угорщину.

Після цих своїх невдач Жаткович знову подав у відставку. 16 березня 1921 року рівно через місяць президент республіки її прийняв. Чеська влада з падінням Жатковича позбавилася незручного опонента, який все-таки постійно домагався «політичної, культурної, економічної, адміністративної і національної автономії», як знову підкреслив за прощальним чаюванням, яке 17 березня він влаштував для представників усіх закарпатських партій і журналістів.

З Ужгородом Жаткович розлучився тільки 26 липня. Поки він закінчив свій розтягнений виступ, багато гостей уже мало багряні лиця – не від липневої спеки, а від надміру вина, що текло рікою, як констатував службовий документ. І тому Жатковичів епілог не викликав заслуженої уваги публіки. Буде, мовляв, працювати із завзяттям над тим, що йому дороге, і пожертвує весь час, здоров'я та сили, а якщо треба – й життя, для автономії, яку не випустить з уваги, поки не буде введена, як він висловився, «до останньої букви».

Більшу увагу, ніж самотній Жаткович, привернув нотаріус Тегза в гуцульському строї на чолі делегації гуцулів.

Коли його побачив д-р Камінський, який добре знав, що Тегза не має з гуцулами нічого спільного, підійшов до нього і грубо його висміяв:

– Це комедіантство! Що ви робите, нотаріусе?

Червоний від люті Тегза не залишився у боргу:

– А те, що ви робите, д-ре Камінський, є лише мадяронством!

Якщо б їх вчасно не розвели, закінчилися б Жатковичеві проводи бійкою. Стало очевидним, що відхід Жатковича з політичної арени не послабить суперечку між російським напрямком і міцніючим українським.

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Роман Офіцинський

ВІДГУКИ НА АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ

ВІДГУК

на автореферат дисертації Сорокіної Ольги Сергіївни
«Джерела з історії діяльності української еміграції зі збереження історико-культурної спадщини 20-х – 90-х років ХХ століття»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни*

Дисертантка Ольга Сорокіна виконала свою роботу на кафедрі все-світньої історії та міжнародних відносин Луганського національного університету ім. Т. Шевченка у м. Старобільськ. Вона опрацювала численні та різнопланові за змістом документи і матеріали Національного архівного фонду, що зберігаються у м. Київ. Йдеться про Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний електронний архів України, Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. Пшеничного, Центральний державний архів зарубіжної україніки тощо.

Це дозволило комплексно дослідити джерела про діяльність української еміграції в контексті збереження історико-культурних цінностей української етнонації. Новизна дисертації полягає у тому, що шляхом ґрунтовного аналізу корпусу джерел у науковий обіг уведено нові документи з культурного, освітнього, наукового і просвітницького життя зарубіжного українства. Крім того, залучено малодосліджені джерела – офіційного й особового походження, періодичну пресу. Також простежено зв'язки між центрами української еміграції в різних країнах, вивчено особливості збиральної діяльності української еміграції.

Уважне ознайомлення з авторефератом спонукає нас висловити декілька побажань, які варто врахувати дисертантці, коли вона на основі своєї дисертації готуватиме монографію.

* Сорокіна О. Джерела з історії діяльності української еміграції зі збереження історико-культурної спадщини 20-х – 90-х років ХХ століття: Автореф. дис. ... канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Старобільськ, 2016. – 19 с.

1. Потрібно уніфікувати наукові терміни, що використовуються в конкретному дослідженні. Адже спочатку йдеться про «українських та закордонних дослідників» (с. 5-6 автореферату), а потім про «вітчизняну та зарубіжну історіографію» (с. 7). При цьому праці зарубіжних дослідників чи представників зарубіжних історіографій, за винятком україномовних і російськомовних учених, не наводяться.

2. Слід персоніфікувати та конкретизувати напрямки і здобутки української еміграції зі збирання і збереження історико-культурної спадщини 20-х – 90-х рр. ХХ ст. З автореферату про це складно сформулювати враження.

3. Необхідно дотримуватися чинних правил бібліографічного опису. На стор. 16 автореферату бачимо помилковий опис статті дисертантики: «Сорокіна О. С. Материали «Летописи украинской жизни в Канаде» Ольги Войценко как источник изучения деятельности украинских канадцев эмиграционного движения 1920–1938-х гг. / О. С. Сорокіна // Вісник Гродненського державного університету імені Янки Купала. – Білорусь, 2016. – Т. 8. – № 1. – С. 77–86». Прізвище авторки і назву наукового журналу подано українською мовою. Насправді в оригіналі прізвище подано російською, а назва журналу – білоруською «Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 1. Гісторыя і археалогія. Філасофія. Паліталогія». До того ж, місцем видання журналу є назва населеного пункту (м. Гродно), а не країни (Білорусь).

Вважаємо, що вказана дисертація відповідає встановленим вимогам, має важливе наукове і практичне значення, а її автор заслуговує наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

12 вересня 2016 р.

ВІДГУК

на автореферат дисертації Василя Івановича Ільницького **«Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954)»**, поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України*

Український визвольний рух у полі зору вже кількох поколінь вітчизняних і зарубіжних учених. Є чимало здобутків на реконструктивному, емпіричному і теоретичному рівнях. Заслуговує на увагу і докторська дисертація Василя Ільницького у вигляді монографії: Ільницький В. Кар-

* Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України / Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України; Ін-т народозн. НАН України. – Львів, 2016. – 40 с.

патський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). – Дрогобич: Посвіт, 2016. – 696 с.

Актуальність цього дослідження обумовлена станом сучасної України, яка відбиває російську агресію. Об'єктивне висвітлення резонансних проблем минулого сприятиме консолідації української політичної нації та активному представництві українських національних інтересів у світі.

Структура дисертації В. Ільницького не викликає заперечень. Належним чином визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі. Всебічно розглянуто діяльність Карпатського краю ОУН, що у 1945–1950 рр. охопив територію площею 29–38 тис. кв. км, де проживало 2,2 млн. осіб. Добре висвітлено структуру ОУН та УПА, повсякдення підпільників і повстанців. Скрупульозно простежено дії репресивно-каральних органів СРСР, спрямовані на ліквідацію визвольного руху.

Відзначимо вдалий вибір методологічного інструментарію. Свої теоретичні підходи дисертант базує на двох «китах» – верифікованих фактах і відмові від ідеологічного провіденціалізму. Важливо, що зміст, положення і висновки дисертації активно використовуються кафедрою нової та новітньої історії України Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка у викладанні нормативних і варіативних курсів.

Водночас висловимо побажання, котрі можуть бути корисні дисертанту в майбутньому. *Перше.* Зважаючи на масив суперечливих відомостей щодо Служби безпеки Організації українських націоналістів, доцільно об'єктивно відобразити її роль і місце в порівнянні з такими ж утвореннями визвольних рухів різних народів ХХ ст.

Друге. Наголошуючи на науковій новизні отриманих результатів, дисертант на стор. 3 автореферату відзначив, що зібрав свідчення учасників подій та вивчив архівні джерела, які ще не були предметом наукового аналізу. Проте в анотації підрозділу 1.2 «Джерельна база» (с. 7-10) не вказано, які невідомі досі документи вивчив і ввів у науковий обіг саме дисертант, не зазначено кількість і пізнавальність виявлених усноїсторичних джерел.

Третє. В огляді третього розділу «Діяльність ОУН у Карпатському краї» йдеться: «Як окрему важливу проблему розглянуто польсько-український конфлікт» (с. 18), що досяг піку в 1943–1944 рр. На жаль, дисертант не висловив власної позиції. Нині це важливо у контексті «Резолюції Сейму Республіки Польща у справі віддання данини жертвам геноциду, вчиненого українськими націоналістами щодо громадян Другої Речі Посполитої в 1943–45 роках» (22 липня 2016 р.), що встановила 11 липня «Днем пам'яті про поляків – жертв геноциду, вчиненого ОУН–УПА на східних кресах Другої Речі Посполитої».

Ці побажання не применшують наукової ваги вказаного дисертаційного дослідження, що цілком відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів» (затверджено постановою Кабінету Мі-

ністрів України від 24 липня 2013 р. № 567). Отже, дисертант Василь Іванович Ільницький заслуговує присвоєння наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

05 вересня 2016 р.

ВІДГУК

на автореферат дисертації Набоки Олександра Вікторовича
«Політика США в Східній Азії в 30–70-х рр. XIX ст.»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук
зі спеціальності 07.00.02 – *всесвітня історія**

За останнє чверть століття вплив Сполучених Штатів значно зріс у багатьох регіонах світу. Під американським тиском змінилася державна влада у ряді зовні сильних країн, які десятиліттями офіційно декларували і сповідували антиамериканізм. Одночасно деякі великі за площею та іншими параметрами держави, зокрема Росія та Китай, пробують у різний спосіб заперечити світове лідерство США. На цьому тлі бачиться актуальною тема дисертації Олександра Набоки про витоки американської глобальної стратегії, що засвідчує східноазійський вектор зовнішньої політики США 1830-х – 1870-х рр.

З автореферату видно, що здобувач виконав поставлені завдання. Основні положення, результати і висновки дисертації О. Набоки мають різнопланову методологічну, джерельну та історіографічну основу. Здобувач вважає, що у зауважений період через зовнішні та внутрішні обставини (громадянська війна 1861–1865 рр., тиск сильнішої Великобританії тощо), США відмовилися від створення колоніальної імперії в Східній Азії. Натомість пріоритетом зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів стали економічні інтереси, передусім комерційні привілеї. Таку програму запропонував відомий державний діяч Вільям Генрі Сьюард (1801–1872), який у 1861–1869 рр. був державним секретарем в адміністраціях президентів А. Лінкольна та Е. Джонсона.

Докторська дисертація О. Набоки має наукову цінність, проте, з нашої точки зору, не позбавлена вад. *По-перше*, потребують уточнення хронологічні рамки дисертації (1830–1870-ті рр.), оскільки весь її другий розділ, як випливає з його назви, присвячено подіям наприкінці XVIII – першій чверті XIX ст., а насправді – кінця XVIII ст. – 1840-х рр. *По-друге*, недоречно названо третій розділ «Відкриття Японії для західної торгівлі та закріплення впливу США в Східній Азії». У такому формулюванні точкою відліку є 1853 р., але насправді у підрозділах ідеться про 1840-і рр.,

* Набока О. Політика США в Східній Азії в 30–70-х рр. XIX ст.: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.02 – *всесвітня історія* / Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народозн. НАН України. – Львів, 2017. – 36 с.

декларуються 1830-і (стор. 19 автореф.). *По-третє*, головним чином у дисертації розглядається політика США не щодо всього регіону Східної Азії, а стосовно Японії та Китаю. Власне, до Східної Азії відносяться Китай (включно з Гонконгом і Макао), Тайвань, Монголія, Корея (Північна і Південна), Японія. Таїланд (Сіам), про який епізодично мовиться в дисертації, належить до Південно-Східної Азії. Отож, назва і географічні (територіальні) межі дисертаційного дослідження викликають застереження. *По-четверте*, доволі стислий огляд методології дослідження в авторефераті (с. 18) і фактографічне реферування основних частин дисертації унеможливають побачити практичне застосування задекларованих ідей Арнольда Джозефа Тойнбі та Іммануїла Моріса Валлерстайна. Не зазначено авторської концепції, що слугувала б історико-теоретичним дороговказом для подальших чи подібних студій. *По-п'яте*, шкода, що у списку опублікованих праць за темою дисертації нема публікацій у наукових виданнях США, тобто в країні, про яку йдеться.

Зауважене є рекомендаційним і не применшує позитивного враження від цієї дисертації. Судячи з автореферату, вона відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів», що дозволяє надати Набоці Олександрю Вікторовичу науковий ступінь доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – *всесвітня історія*.

05 квітня 2017 р.

ВІДГУК

на автореферат дисертації Давидюк Руслани Петрівни
«Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства», поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук зі спеціальностей 07.00.01 – *історія України*, 07.00.02 – *всесвітня історія**

Будучи доцентом кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету, Руслана Давидюк виконала докторську дисертацію в Центрі дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові та подала на захист у вигляді монографії (Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. – Львів – Рівне, 2016. – 704 с.).

* Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України, 07.00.02 – всесвітня історія / Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народозн. НАН України. – Львів, 2017. – 39 с.

Дисертант вважає своє дослідження прикладом мультидисциплінарного підходу, обґрунтовуючи його наукову актуальність, практичну, світоглядну, громадсько-політичну і виховну значущість. Установа, де виконувалась дисертація та призначено її захист, вбачає поєднання в ній елементів двох спеціальностей – історії України та всесвітньої історії.

У дисертації відбито суспільний феномен Міжвоєнтя (Interbellum), коли в українськомовному середовищі на західноукраїнських землях, які потрапили до складу чужих держав, українці з інших регіонів мали статус емігрантів. Наголошено на актуальності коректного осмислення українсько-польських відносин, які погіршились нині через однобічну «політику пам'яті» правлячої верхівки Польщі. Натомість показано те, як українські емігранти виступали ініціаторами й архітекторами українсько-польської співпраці у Міжвоєнтя, а точніше, згідно із хронологічними рамками роботи, у 1921–1939 рр.

Ознайомлення з авторефератом дисертації спонукає висловити **зауваження**, котрі слід врахувати Руслані Давидюк надалі:

1. Потрібно ретельно вивіряти понятійно-категоріальний апарат як у назві, так і в тексті наукових праць. В авторефераті зазначено: «Територіальні межі дослідження окреслюють територію Волинського воєводства в його адміністративних кордонах...» (стор. 2). Поняття «територія» та «кордон» характеризують державу (наразі – Польську), а не адміністративно-територіальну одиницю (Волинське воєводство), що, як частина єдиної території держави (Друга Річ Посполита), мала певну площу й адміністративні межі.

2. Варто уважно підходити до вибору назви дослідження, що лаконічно, без накладання підназв мусить відобразити основну проблематику, її часові та просторові межі. Пропонована назва «Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства» – громіздка, штучно складена з означень об'єкта і предмета дослідження, до того ж, без часових рамок. Дисертацію доречно було б назвати простіше: «Українська політична еміграція у Волинському воєводстві 1921–1939 рр.».

3. Важливо не випускати з поля зору ширший контекст (особливо – історико-географічний та адміністративно-політичний), без стислого огляду якого складно заглибитись у вузькопрофільний наратив. Адже Волинське воєводство існувало двічі, тобто протягом двох різних періодів: у 1566–1795 та 1921–1939 рр. Напередодні ліквідації у 1795 р. площа Волинського воєводства становила 38,3 тис. кв. км, а населення – понад 805 тис. осіб. Площа Другого Волинського воєводства коливалась від 30,3 тис. кв. км (1921 р.) до 35,8 кв. км (1939 р.), а населення – від 1,4 млн. осіб (1921 р.) до 2,1 млн. осіб (1939 р.). Однак ці важливі нюанси залишилися поза увагою дисертанта.

4. Неможливо проминути належне обґрунтування дисертабельності конкретної проблеми, її придатності до розробки у вигляді докторської

дисертації. Руслана Давидюк припустила, що кількість наддніпрянських емігрантів у міжвоєнній Волині складала 1,5 – 2 тис. осіб (стор. 15), що, за нашими підрахунками, – близько 0,01 % від усього населення тодішнього воєводства. Оскільки діяльність такого незначного числа людей є предметом дисертаційного дослідження, то цілком закономірно було б навести переконливу аргументацію дисертабельності поданої на захист праці.

5. Треба уникати невинного експериментаторства, зокрема й при визначенні наукової спеціальності дисертаційної роботи. Ідеться про захист дисертації за одночасно двома спеціальностями: 07.00.01 – історія України, 07.00.02 – всесвітня історія. Це ризикований крок навіть без перегляду паспортів спеціальностей. Справді міжвоєнна Волинь належала Польщі, минуле якої для українських дослідників – частина всесвітньої історії. Але ж усі регіони України в різний час перебували в складі чужих держав! Хіба історія України розпочинається з розпадом СРСР 1991 р., як твердять адепти «руського мира»? Зазвичай так діють і з прагматичних міркувань: для кадрових маневрів, праці на кафедрі всесвітньої історії, ліцензувань й акредитацій тощо. Отож, чимало захищених «всесвітників» є істориками певних регіонів України. Предметом свого дослідження Р. Давидюк обрала діяльність української політичної еміграції у Волинському воєводстві (1921–1939), а її дисертація – з історії України.

Зауважене не применшує ваги цієї дисертації, що відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів». Давидюк Руслана Петрівна заслуговує наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Проте остаточний вердикт – за Спеціалізованою вченою радою, членів якої глибоко поважаємо, а їх авторитет для нас є незаперечним.

11 травня 2017 р.

ПОСІБНИК УЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

на рукопис навчально-методичного посібника
Петрінко Людмили МIRONІВНИ «Тестові завдання як одна з форм
моніторингу знань, умінь і навичок учнів на уроках історії та
правознавства» (Ужгород, 2016. – 112 с.)

Пропонований навчально-методичний посібник заслуговує на увагу і має право на оприлюднення в первісному варіанті. Однак ознайомлення з його структурою і змістом спонукає нас висловити ряд побажань автору для вдосконалення своєї праці. З нашої точки зору, не варто в одному виданні вести мову відразу про два навчальні предмети впереміш. До того ж, матеріал, що стосується правознавства, представлено вельми скупо і надто вибірково.

Цілком виправдано було б зосередити увагу винятково на одному предметі, з якого у посібнику подано левову частку дидактичного та іншого тексту. Власне, посібник у такому разі заслуговував би назви «Тестові завдання як одна з форм моніторингу знань, умінь і навичок учнів на уроках історії».

При подачі посібника до друку слід уважно вчитати його текст. Трапляється ряд огріхів як мовно-стилістичного, так і фактографічного та іншого характеру. Так, на стор. 11, 38 варто вивірити правильність вживання назв «русичі» (художньо-літературна), «Орда» (не зовсім військово).

Аналогічно належить вчитати приклади тестових завдань з метою їх верифікації та коректності. Наприклад, на стор. 18, 45 пропонується вибрати одну відповідь, хоча правильних відповідей – дві. Йдеться про завдання: «У наведеному переліку оберіть **плем'я**, яке жило на території сучасної України: А – словени; Б – тиверці; В – кривичі; Г – дуліби». У даному випадку треба запитувати або про **племена** (тут маються на увазі – тиверці, дуліби), або один з цих двох етнонімів слід замінити назвою племені, що проживало за межами сучасної України, приміром, в'ятичі.

Зрозуміло, що подано значний масив тестових завдань, тому бачимо чимало одруківок і механічних неточностей у географічних назвах, зокрема на стор. 52 одна і та ж назва античного міста пишеться по-різному – Пантікопей та Пантікапей. На подібне автору слід звернути особливу увагу й уніфікувати свій підхід.

* Критичні зауваження були враховані автором рецензованого посібника: Петрінко Л. Тестові завдання як одна з форм моніторингу знань, умінь і навичок учнів на уроках історії / Закарпат. ін-т післядипл. педаг. освіти. – Ужгород, 2016. – 108 с.

У «Списку використаної літератури» (стор. 110-112) бачимо ряд вторинних, застарілих або випадкових покликів. Доцільно включити у цей список тематичні публікації, що побачили світ у фаховій періодиці України останніх років – журналах «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання», «Історія в школах України», «Історія та правознавство» тощо. Їх комплекти для вчителів є доступними у бібліотеці Закарпатського інституту післядипломної освіти у м. Ужгород.

У цілому рецензований посібник заслуговує схвалення.

18 листопада 2016 р.

* * *

Вийшов третій випуск наукового щорічника «Тисячоліття – Millennium»

*Тисячоліття – Millennium: Наук. щорічн.
/ Гол. ред. Р. Офіцинський. – Вип. 3. –
Ужгород: Гражда, 2016. – 148 с.*

Третій випуск наукового щорічника «Тисячоліття – Millennium» (головний редактор – доктор історичних наук, професор Роман Офіцинський) презентує здобутки кафедри історії України УжНУ 2015 року. У передмові головний редактор наголошує, що університетська кафедра – живий організм, вона проходить стадії росту, «хвороб», змін вікового співвідношення, ролей, ієрархії. Багато важить правильний підбір лідера і співробітників, які повинні вміти слухати один одного і взаємодіяти. Ось чому доля однієї кафедри не схожа на іншу.

Збірник має п'ять основних розділів. У першому розділі «Дискусія» подано точки зору істориків на сучасні взаємини України й Угорщини.

Важливі теми пропонує розділ «Дослідження»: Леньо П. Ужгород у контексті аналізу символічного тополандшафту міста; Міщанин В. Радянізація Закарпаття 1944–1950 рр. в документах центральних державних архівів України; Офіцинський Р. Сучасні німецькі зацікавлення українською історією (на прикладі Інституту досліджень Східної та Південно-Східної Європи в Регенсбурзі); Радченко Н. Матеріали видань губернських статистичних комітетів як джерело з історії розвитку кредитно-банківської системи України (1850–1917 рр.); Тодоров І. Спроби руйнації Росією системи міжнародних відносин та реакція Заходу.

Розділ «Спогади» представлений публікацією Семена Опалака «Сторінки життя на Лемківщині, Донбасі, Галичині 1930–1950-х рр.». Розділ «Огляди, рецензії, відгуки» містить, зокрема, критичний матеріал О. Ферков про дисертаційне дослідження з історії Другетів (Borbély Zoltán. A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. – Eger, 2015. – 255 о.).

У розділі «Літописні сторінки» подано «Хроніку кафедри історії України Ужгородського національного університету за 2015 рік», а також до-

бірку «Діяльність кафедри історії України у медіапублікаціях 2015 року». Завершується випуск щорічника інформацією про авторів.

Медіацентр УжНУ, 26 червня 2016 р.

* * *

В Ужгороді побачили світ «Народні перекази Закарпаття»

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с.

Щойно у видавництві «Гражда» побачила світ нова праця Романа Офіцинського «Народні перекази Закарпаття». Про автентичні традиційні перекази як поетичну картину минулого, як розсіпані перли масової історичної свідомості, як народну філософію історії, мовлено чимало. Успішне ведення польової експедиційної роботи, аналіз вагомих набуток фольклористики, етнографії, краєзнавства дають шанс поглянути на регіон незашорено, нестандартно, унікально.

Звісно, народні коментарі щодо місцевих старожитностей у дечому або інколи дуже відрізняються від усталених фахових інтерпретацій, побудованих на специфічній джерельній основі. Вона любить абстрактну схематичність, бухгалтерську точність. У центрі же народної концепції пізнання давнини стоїть емоційність (почуття), жива споглядальність (досвід) як перевірені засоби на шляху до конкретної істини. Узагалі ж люди, співвітчизники і сучасники, завше перебувають у полоні принаймні двох іпостасей. Вони, по-перше, об'єкт майбутнього виміру (предмет історичної науки), як дійові учасники поточної буденності. По-друге – «цензори» успадкованих од попередніх поколінь матеріальних і духовних цінностей.

Із таких міркувань виходив автор, розглядаючи народні перекази. Проблема наразі вирішувалася під кутом зору особливостей жанру (теоретичний екскурс), збирацької та публікаторської діяльності на тлі конкретно-історичного часу, характерних рис окремих сюжетних типів, їх інформативної та художньої вартості. Народні перекази слугують вагомим історичним джерелом, де відбито не стільки конкретні факти, а народну свідомість, світорозуміння, стереотипи, оцінки, прагнення. Найпотужніший ідейно-тематичний пласт закарпатських старожитностей, як видно з переказів, абсолютно суперечить усталеним у певних наукових колах і серед аматорів ілюзіям про повільний сумирний хід тут, на Закарпатті, історичного процесу, безконфліктний поміркований настрій, якусь виняткову заробітчансько-пацифістську ментальність закарпатських українців. Водночас вікторіальні чи інші діяння предків не можуть затьмарити реалій сучасності. Це наше, але ми вже інші, живемо за цінностями досконалішого відбору.

Монографія Романа Офіцинського має чітку й раціональну структуру, а саме за такими розділами й підрозділами: «Особливості жанру народних переказів у східнослов'янському прочитанні», «Історико-краєзнавче тло народних переказів Закарпаття», «Закарпатське переказознавство», «Нагромадження», «Перелом», «Популяризація», «Систематизація», «Історичні події та діячі: мотиви, сюжети, образи», «Харизматичні володарі (князь Лаборець, князь Федір Корятович, король Матвій Корвін, князь Ференц II Ракоці, правителька Марія Терезія, цісар Йосиф II, імператор Франц Йосиф, міністерський уповноважений Едмунд Еган)», «Благородні розбійники (Григор Пинтя, Юрай Яношик, Іван Беца, Олекса Довбуш, Микола Шугай, Ілько Липей, опришківські скарби)», «Богатирі (Павло Киниж, Іван Фірцак)», «Світочі культури (листоноша Федір Фекета, єпископ Григорій Таркович, філософ Василь Довгович, винахідник Августин Єнковський, письменник Іван Франко)», «Військові та політичні потрясіння (нашестья мадярів, монголів, кримських татар і турків; війна куруців (1703–1711), революція 1848–1849 рр.; Перша світова війна; Карпатська Україна; Друга світова війна; радянські часи)», «Етнічні, соціальні, правові та економічні відносини (первісне суспільство; міграції: гуни, мадяри, раци, волохи, цигани, товти, татари, саси (шваби), греки, русини, французи, італійці, болгары, євреї; епідемії; привілеї; кріпацтво; верстви населення; індустрія)», «Антропонімія та топонімія: географічні, історико-культурні, етнорегіональні, родові назви», «Гідроніми озера, стави, річки, болота, джерела, колодязі», «Ороніми (гори, горби, камені, печери, полонини)», «Замки і городища», «Монастирі та церкви», «Ойконіми (поселення)», «Примітні люди і пам'ятники», «Антропоніми (прізвища і прізвиська)», «Етнорегіональні назви і прозвівки».

Пропоноване видання, сподіваємося, порадує шанувальників духовної та матеріальної культури України.

Закарпаття онлайн, 18 березня 2016 р.

* * *

Р. Офіцинський презентував нову книгу

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с.

Роман Офіцинський презентував свою нову працю під назвою «Народні перекази Закарпаття» (видавництво «Гражда»). Про автентичні традиційні перекази як поетичну картину минулого, як розсипані перли масової історичної свідомості, як народну філософію історії, мовлено чимало. Успішне ведення польової експедиційної роботи, аналіз вагомих набуток фольклористики, етнографії, краєзнавства дають шанс поглянути на регіон незашорено, нестандартно, унікально.

Звісно, народні коментарі щодо місцевих старожитностей у дечому або інколи дуже відрізняються від усталених фахових інтерпретацій, по-

будованих на специфічній джерельній основі. Вона любить абстрактну схематичність, бухгалтерську точність. У центрі же народної концепції пізнання давнини стоїть емоційність (почуття), жива споглядальність (досвід) як перевірені засоби на шляху до конкретної істини. Узагалі ж люди, співвітчизники і сучасники, завше перебувають у полоні принаймні двох іпостасей. Вони, по-перше, об'єкт майбутнього виміру (предмет історичної науки), як дійові учасники поточної буденності. По-друге – «цензори» успадкованих од попередніх поколінь матеріальних і духовних цінностей.

Із таких міркувань виходив автор, розглядаючи народні перекази. Проблема наразі вирішувалася під кутом зору особливостей жанру (теоретичний екскурс), збирацької та публікаторської діяльності на тлі конкретно-історичного часу, характерних рис окремих сюжетних типів, їх інформативної та художньої вартості.

Vholos.info, 19 березня 2016 р.

* * *

**Вихід книги «Народні
перекази Закарпаття»
члена правління
Закарпатської обласної
організації НСКУ Романа
Офіцинського**

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с.

Нещодавно вийшла у світ монографія члена правління Закарпатської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, професора, доктора історичних наук, завідувача кафедри історії України Ужгородського національного університету Романа Офіцинського під назвою «Народні перекази Закарпаття». Це перша книга закарпатського краєзнавця, видана під грифом Національної спілки краєзнавців України. У книзі розглянуто народні перекази Закарпаття з врахуванням особливостей жанру, збирацької та публікаторської діяльності на фоні конкретного історичного періоду і т. і. Народні перекази – вагоме історичне джерело, в якому містяться не лише конкретні факти, а й народна свідомість, світорозуміння, оцінки і прагнення.

Книга адресована всім шанувальникам духовної та матеріальної культури України. Відповідальний редактор видання – Олександр Реєнт, доктор історичних наук, член-кореспондент Національної академії наук України, голова Національної спілки краєзнавців України. Рецензенти – Михайло Делеган, кандидат історичних наук, голова Закарпатської обласної організації Національної спілки краєзнавців України; Павло Леньо – кандидат іс-

торичних наук, доцент кафедри історії України Ужгородського національного університету. Видання затверджено до друку президією правління Національної спілки краєзнавців України (протокол № 2 від 9 червня 2015 р.).

Милько Володимир,

Національна спілка краєзнавців України (nsku.org.ua),

25 березня 2016 р.

* * *

Слово за слово

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с.

Монографія Романа Офіцинського «Народні перекази Закарпаття» (176 с.), що побачила світ в ужгородському видавництві «Гражда» під егідою Національної спілки краєзнавців України, стала першим джерелознавчим дослідженням уснопоетичної історії нашого краю.

Звичайно, їй передувало чимало статей і навіть декілька монографій (які автор прискіпливо аналізує), але настільки повне осягнення матеріалу з усіх без винятку часів, а також з геть усіх регіонів Закарпаття, здійснено лише зараз. Книжка складається із передмови, чотирьох розділів і післяслова.

У першому розділі охарактеризовано концептуальні засади дослідження – услід за найвідомішим у радянську добу знавцем переказів С.Азбелевим та білоруськими фольклористами. Історик відзначає: «Переказ вигідно вирізняється бажанням з'ясувати і реально прокоментувати дійсність низкою фактів, заземленість яких осягається людським досвідом».

Другий розділ подає авторське бачення закарпатської історії. Одним з досі малоз'ясованих питань є проблема зв'язку між давніми слов'янами Закарпаття VI–IX ст., добре відомих за археологічними пам'ятками, і місцевими українцями XIII–XVIII ст., відомими вже за пам'ятками письмовими. Існує тенденція до заперечення такої наступності. «Це хибна точка зору, – стверджує дослідник. – Бо прямиий генетичний і географічний зв'язок, навпаки, чітко прослідковується». Натомість давні слов'яни тут були найімовірніше не білими хорватами (усупереч усталеній традиції від Константина Багрянородного, вони жили у нинішній південно-східній Німеччині), а великими хорватами, чиє об'єднання постало у VI ст. з центром у Прикарпатті (Стільське городище) і периферією на Закарпатті, північних схилах Карпат, Татрів, Судетів. Під натиском аварів частина хорватів мігрувала двома хвилями на Балкани 587–614 і 626–630 р. Натомість у землі Великої Хорватії вклинилися в районі Кракова вісяни, відділивши першу від Білої Хорватії. Велика Хорватія (карпатські хорвати) перестали існувати ще до X ст. Тут сформувалися племінні князівства засян, требовлян, поборян (Прикарпаття), Земплинсько-Ужанське, Боржавське,

Верхньотисянське. Додамо, що очевидно є підстави говорити і про подібне утворення у долині Латориці.

Посилаючись на археолога І.Прохненка, дослідник стверджує, що у Х ст. на Закарпаття приходять переважно печенізькі племена. Угорські потоки ішли не так через Верецький перевал, як по Дунайському коридорові.

Третій розділ історіографічний. Автор виділяє чотири етапи в розвитку нашого переказознавства. На першому етапі «становлення» (1850–1910-ті) відбувалося накопичення матеріалу і їхня первинна обробка, на «переломі» (1920–1930-ті) з'являються вже окремі серйозні студії, під час «популяризації» (доба УРСР) проходило не тільки подальше накопичення фактажу, а й осмислення її у рамках тогочасної парадигми, а за «систематизації» (пострадянська доба) відбувається вихід на сучасні теоретичні і методологічні горизонти. Охарактеризовано близько сотні дослідників, переважно критично.

Четвертий розділ найбільший, присвячений власне аналізу усних джерел. Тут виділено чотири типи персонажів (харизматичні володарі, благородні розбійники, богатирі і світочі культури) і два типи історичних подій – «військові та політичні потрясіння» і «етнічні, соціальні, правові та економічні відносини». Окремо проаналізовано перекази, пов'язані з власними назвами – їх у нас чи не найбільше. Проаналізовано образи Лаборця, Корятовича, Матвія Корвіна, Ференца Ракоці, Марії Терезії, Йосифа II, Франца Йосифа, Егана, Пинті, Довбуша, Шугая, Липчея, Івана Фірцака, єпископів, винахідника А.Єнковського.

Автор робить висновки, що у центрі «народної концепції пізнання давнини стоїть емоційність (почуття), жива споглядальність (досвід) як перевірені засоби на шляху до конкретної істини», а народ виступає одночасно як учасник подій і «цензор» успадкованих цінностей. Відтак переказознавство є допоміжною історичною дисципліною у предметному полі етнології. Особливо це видно на прикладі 2,4 млн. українських оstarбайтерів гітлерівської доби, про яких збереглося мало документів, натомість величезний масив усної історії. При цьому індивідуальне «пригадування завше співвідноситься з колективною пам'яттю».

Чимало сміливих тез, висунутих у монографії, потребують подальшого осмислення, розвитку і обґрунтування. Висновки, отримані на матеріалах переказів, підлягають перевірці через інші категорії джерел. Тобто фронт робіт попереду таки чималий. Проте значення монографії у тому, що вперше після «Історії Закарпаття...» В.Мельника настільки потужно привернуто увагу саме до усних джерел нашої минувшини, чим простимульовано подальший інтерес колег і загалу до цієї далеко ще інформаційно не вичерпаної скарбниці знань про давню і особливо нещодавню історію.

Сергій Федака,

Закарпаття онлайн, 4 квітня 2016 р.

Подія у закарпатській фольклористиці

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с.

Відомий закарпатський дослідник (історик, краєзнавець, політичний експерт) Роман Офіцинський оприлюднив нову монографію – «Народні перекази Закарпаття», що нещодавно вийшла друком у видавництві «Гражда». Автор занурився до предметного поля краєзнавчої фольклористики, точніше до такого її жанру, як історичні перекази. Таким чином, він засвітився у одній із маловідомих і несподіваних для широкої громадськості своїх іпостатей – фольклорного збирача й автора-упорядника зразків усної народної творчості. Не вдаючись наразі до занадто академічного рецензування, ставимо перед собою завдання висвітлити, що, власне, його остання книга собою представляє.

Структурно праця складається з п'ятих розділів. Перші три будуть цікаві насамперед аудиторії, вибагливій до наукового жанру монографій. Вони акцентують увагу на теоретичних проблемах вивчення переказів, подають історичний контекст побутування та появи їх місцевого жанрового розмаїття, розглядають процес зростання зацікавлення до цього виду інформації на Закарпатті та поступове оформлення його в якості окремого напрямку збирацького і дослідницького інтересу.

Основна частина (четвертий та п'ятий розділи) представляє, власне, аналіз і деконструкцію сюжетів добірки зібраних автором історичних переказів, систематизованих відповідно до структури. Найбільше уваги присвячено певним історичним особистостям (опришкам, володарям краю та ін.), різним подіям в історії Закарпаття, етносоціальним й економічним відносинам, топонімам, поселенням, замкам, монастирям і т.д. Примітно, що автор дещо відійшов від звичної для таких праць схеми, залучивши не тільки перекази про легендарні події та особи «сивих часів», але й ті, що висвітлюють відносно недавні перипетії історії нашого краю, зокрема ХХ ст. І ось у цих усно-історичних свідченнях несподівано часто заперечуються пануючі в офіційній історичній науці, здавалось би, усталені шаблони, скажімо, щодо специфіки менталітету місцевої людності чи невиразної й «сіро-тьмяної» (особливо на тлі бурхливого минулого України) історії, власне, Закарпатського краю.

Перший погляд на зміст «Народних переказів Закарпаття» складає враження, ніби перед нами чергова збірка цікавих фольклорних тем з різних куточків області. Однак із тексту бачимо, що дослідник не обмежився простою фіксацією та констатацією упорядкованого матеріалу, а пішов складнішим шляхом. Деконструюючи й аналізуючи провідні теми і мотиви переказів, учений знаходить паралелі їх сюжетів і в офіційній версії історії. Загалом вони дозволили йому вигаптовувати такий варіант особливостей історичного розвитку краю та його населення, який відрізня-

ється від офіційного канону. Крім того, як результат, бачимо переконливі свідчення, що народні перекази можуть слугувати у якості історичного джерела, що, до речі, у нас, зазвичай, вважається прерогативою насамперед архівних, археологічних, писемних даних. Однак із тексту монографії неспростовно випливає, що на основі історичних переказів можна вивчати різні теми закарпатського краєзнавства, зокрема економічної, соціальної, релігійної, культурної, етнічної історії області.

Цікавий усно-історичний матеріал з теренів усього Закарпаття та особливо авторський підхід до їх аналізу дозволяють похитнути пануючі стереотипи про вузькопрофільний характер, незначний науково-пізнавальний потенціал зразків усної народної творчості, а також щодо їх обмежених можливостей при наукових історичних реконструкціях.

Рецензувати «Народні перекази Закарпаття», звичайно, варто детальніше, заглиблюючись у канву кожного мотиву і сюжету усно-історичних свідчень, паралелей та аналогій, які представляє автор. Однак наразі уникаючи спойлерів, що можуть зіпсувати очікування; не публікуючи також неодмінних у професійній фольклористиці критичних зауважень до праці (куди ж без них – адже нема меж досконалості), обмежимося кількома викладеними вище абзацами, залишаючи більше на розсуд допитливих читачів, які на сторінках книги відкриють для себе багато несподіваного.

Загалом праця ужгородського ученого буде цікава не лише спеціалістам-етнографам і фольклористам, але всім, хто має інтерес до історії краю. Додам тільки, що Роман Офіцинський у цій монографії задав якісно відмінну тональність закарпатській фольклористиці, яка, на жаль, нерідко знаходиться на рівні цієї дисципліни періоду національного пробудження українців в XIX ст., коли основним завданням спеціалістів був просто збір фольклорних матеріалів. І саме тому для наступних дослідників фольклорної спадщини краю обмежуватися тільки накопиченням зразків усної народної творчості, без спроб їх подальших широких інтерпретацій та тлумачень, означатиме відступити на крок назад.

Павло Леньо,
Медіацентр УжНУ, 10 квітня 2016 р.

* * *

**Відлуння віків
у народних переказах**
Відомий історик
Роман Офіцинський видав книгу
«Народні перекази Закарпаття»

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с.

Пам'ять – річ дивовижна. Немов збільшувальне скло вона вихоплює через невпинно зростаючу товщу

спливаючого часу подробиці подій, котрі вже минули, ідентифікує їх у просторі, створюючи «місця пам'яті», знову вдихає життя у персонажів історичної драми, над якою вже опустилася була завіса забуття. Пам'ять народу – являє собою феномен накопичувальний і колективний. Вона вбирає в себе і виражає у своїх творіннях те, що крупний німецький мислитель XVIII ст. Йоганн-Готфрід Гердер назвав «Volkgeist» – «духом народу». Це світовідчуття, сприйняття реальності та її відтворення у певних образах, індикатори добра і зла, суспільні поведінкові нормативи й правила, уявлення про красу і потворність, цеглинка системи цінностей і багато чого іншого. Глибоко помилковим було би недооцінювати цей неосяжний масив інформації про часи, що вже спливли і про їхніх героїв. Крім того, фольклор є етнокультурною, ба, навіть культурно-цивілізаційною цінністю сам по собі, до цілющого джерела котрої ми звертаємося раз у раз.

Нещодавно відомий історик Роман Офіцинський видав цікаву книгу «Народні перекази Закарпаття», продемонструвавши, що рух уперед у творчому відношенні – це, серед іншого, також зміна амплуа. У даному випадку – звернення до скарбниці народної мудрості та історичної пам'яті. Автор продовжив дослідницьку традицію, що налічує, принаймні, півтора століття, і сягає своїми витокami середини XIX ст., тобто доби Ізмаїла Срезневського та Якова Головацького, котрі почали збирати і студіювати «угороруський» фольклор з використанням наукових методик. Окреслюючи предмет своєї розвідки, дослідник вказав, що його цікавив передусім найменш «легендарний» підтип фольклору – перекази, котрі на відміну від казок і легенд вигідно вирізняються присутністю в них «фактів, заземленість яких осягається людським досвідом, бажанням з'ясувати і реально прокоментувати дійсність». Аж не занадто заглиблюючись у термінологічну еквілібристику, Роман Офіцинський прагнув чітко сегментувати те, над чим він працюватиме – над матеріалом оповідального фольклору. Бо усна народна творчість – вельми непростий у дослідженні тип історичних джерел, розмитість рамок і символічність змісту якого викликає ряд небезпек: скочування у безпредметність звичайної ретрансляції їхнього змісту, за принципом, «що бачу, те й читаю» або ж пошуку прихованих сенсів, котрих у переказі насправді нема, тобто, коли абстракція далеко відривається від первинного змісту.

Успішно пройшовши між цими двома крайнощами, автор раціонально й струнко вибудував структуру своєї книги. Розібравшись з термінами і поняттями, він зробив начерк соціально-історичних умов створення і побутування оповідального фольклору, принагідно відзначивши неправомірність консервування і постійного відтворення спотвореного і, врешті-решт, досить образливого культурно-історичного та ментально-географічного стереотипу щодо нашого краю, як «землі без імені», такої собі «terra incognita». Зловживання гламурними латинськими фразеологізмами, як показує дос-

від, вже й не таке безневинне заняття, і часто-густо може не мати нічого спільного з історичною дійсністю та науковою коректністю. Окрема увага присвячена фольклористичній науковій традиції: від часів накопичення до систематизації й популяризації пам'яток народної творчості. Сам Роман Офіцинський вважає себе продовжувачем цих традицій, котрі тягнуться від першопочатківців до класиків (О. Маркуша, І. Панькевича, П. Лінтура) і сучасних репрезентантів цієї галузі наукового знання.

Основна частина книги стосується змісту фольклорних оповідних джерел, котрий аналізується по формальних і сутнісних критеріях з одночасним розкладанням по «поличках» мотивів, сюжетів та образів. Відповідні підрозділи мають в центрі уваги історичні події та діячів минулого: харизматичних володарів, шляхетних розбійників, богатирів, світочів культури, значимі події-віхи (від нашестрь кочовиків у давнину до реалій радянських часів), феномени та явища етнонаціональних і соціально-економічних відносин (міграції, лиха, кріпацтво, етноси і субетноси краю тощо), власні назви – антропоніми та різного характеру топоніми, об'єкти-маяки історичної географії Закарпаття – монастирі, церкви, замки і городища.

Демонструючи цим континуїтет фольклористичної традиції, Роман Офіцинський виходить з того, що оповідний жанр, пройшовши певні формальні та змістові трансформації (хоч і не принципові) продовжив продукуватись і в новітні часи. У якості прикладу наведені перекази про Едмунда Егана, ініціативного провідника соціально важливої «Верховинської акції» на початку ХХ ст., яка мала метою покращити злиденне становище селянства. Або ж перекази про часи Карпатської України 1938–1939 рр.

Насамкінець відзначимо, що Роман Офіцинський надзвичайно наполегливо проводить думку про те, що в «археології» історичного знання про Закарпаття мають значення не тільки матеріальні артефакти чи класичні тексти-джерела. Не менше значення мають своєрідні «духовні скам'янілості», які так само є зліпком минувшини, об'єктивним явищем культури, що існує незалежно від того, хто і як до нього ставиться. Справа не у цьому, а справа у професіоналах, котрі повинні виявити фахові здатності у тім, щоби ці релікти минулого почали віддавати нам свої таємниці. Історія й філологія колись йшли пліч-о-пліч. Напевно, як показують вектори розвитку сучасної науки, ми перебуваємо на порозі нового їх синтезу.

Сергій Ганус,
prozak.info, 3 червня 2016 р.; PIO, 16 липня 2016 р.

**«Народні перекази
Закарпаття» – вагомий
внесок у науку**
*Книга стане невід’ємною
частиною вашої
бібліотеки*

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с.

Відомий закарпатський учений, завідувач кафедри історії України УжНУ, професор Роман Андрійович Офіцинський презентував свою книгу «Народні перекази Закарпаття». Я дуже вдячний йому за приємний подарунок, оскільки з дитинства цікавлюсь народною творчістю. Тому це видання стало невід’ємною частиною моєї домашньої бібліотеки.

Спочатку я не міг відірватись від першого розділу монографії, де автор досконало проаналізував особливості такого жанру, як народний переказ. Було дуже цікаво розглядати наведені факти через призму східнослов’янського макросвіту, оскільки спільні риси фольклорних оповідей не можна розглядати тільки на регіональному рівні. Для мене, як для простого читача, досить важливим було насамперед розібратись у специфіці цього жанру.

Відразу ж після аналізу праць, присвячених фольклорній проблематиці, я перенісся в наступну частину монографії, де автор показав історичне тло народних переказів краю. Зокрема, Роман Андрійович веде мову про прихід угорських племен у Паннонію та про цілком заповлітизоване «русинське питання», що постало чверть століття тому.

Ще більш важливим для мене став третій розділ, де професор Офіцинський розглядає розвиток переказознавства, починаючи від перших письмових згадок – літописів і дослідників пізніших часів, зокрема П. Куліша і В. Гнатюка. Читаючи про здобутки збирачів закарпатського фольклору, я навіть був вражений тим, наскільки результативною стала їхня робота в чехословацьку добу. Цікаво було прочитати й про ужинок краєзнавців радянського часу, їх спроби систематизації народних переказів Срібної Землі.

Ну і родзинкою монографії є найбільша частина книжки – розділи під назвами «Історичні події та діячі: мотиви, сюжети, образи» й «Антропонімія та топонімія: географічні, історико-культурні, етнорегіональні, родові назви». Почавши з відомих осіб – князів Лаборця і Федора Корятовича, автор переносить свій погляд до «кряля Мат’яша» – Матвія Корвіна – володаря Угорщини, Хорватії, Сілезії, Моравії, австрійських і словенських земель, Ференца II Ракоці – угорського національного героя початку

XVIII ст., ерцгерцогині Марії Терезії – володарки центральноевропейської імперії Габсбургів, її сина Йосифа II. Проаналізовано також перекази про довгожителів Ференца Йовшку – Франца Йосифа – імператора Австрії та короля Угорщини, Едмунда Егана – одного з організаторів «Верховинської акції», яка проводилась з метою покращення життя населення гірських місцевостей краю.

Від державних діячів у монографії переносимось до розбійників: тут і Пинтя, і Довбуш – відомі опришки, і Шугай – колочавський селянин, який діяв під час Першої світової війни і на початках чехословацької влади. Збагатив свою книжку автор сюжетами про богатирів, світочів культури, історичні баталії, зокрема навалу угорців наприкінці першого тисячоліття, монголів та інших степовиків. Утвердження держави Габсбургів у регіоні принесло нові потрясіння – війну куруців 1703–1711 рр., Угорську революцію 1848–1849 рр., братовбивчу Велику війну 1914–1918 рр. Окремо відображено трагічні події Карпатської України і Другої світової війни.

Як на мене, особливий інтерес викликають розділи про етнічні, соціальні, правові та економічні відносини, топонімічні назви, наприклад, про замки, городища, культові споруди. Чудовим продовженням цього є антропоніми й етнорегіональні назви і прозвівки.

Найбільше мене вразив список народознавчих праць Романа Андрійовича: близько сорока наукових робіт різноманітної тематики: про визначних фольклористів й етнографів, народний календар, традиційне господарство, етнічні процеси, національну політику тощо. За чверть століття автор проробив колосальну роботу. Деякі його праці опубліковані угорською мовою. Усе це зроблено «не для галочки», а для розвитку української історичної науки, що нині на підйомі. Я вдячний Роману Андрійовичу за дуже актуальну і без сумніву важливу працю. Її охоче рекомендую всім. Із цією монографією можна краще зрозуміти сучасне Закарпаття.

Михайло Рекрутяк,

KarpatNews.in.ua, 11 червня 2016 р.

* * *

**Науковці УжНУ
долучилися до створення
«Закарпатської
Франкіани»**

Закарпатська Франкіана: Зб. наук. статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел / Уклад. М. Бадида, О. Гаврош, І. Когутич, Н. Панчук. – Ужгород: РІК-У, 2016. – 260 с.

У Всеукраїнський день бібліотек обласна книгозбірня презентувала збірник наукових статей, есе, художніх творів, бібліографічних джерел «Закарпатська Франкіана», приурочений

до 160-річчя від дня народження Каменяра. Серед авторів видання є й науковці та випускники Ужгородського університету, більшість із яких були присутні на заході.

Збірник «Закарпатська Франкіана» (як і попередній «Закарпатська Шевченкіана» (2014)) зібрав матеріали про вплив найвидатніших постатей української літератури на громадське і культурне життя краю.

У книзі знайдете тексти генія про Закарпаття (тоді Угорську Русь) – ініційований Іваном Франком відкритий лист «І ми в Європі», оповідання «Чиста раса», а також цитати, в яких ідеться про Закарпаття, із літературознавчих та культурологічних розвідок ювіляра.

Зі збірника можна ознайомитися з поглядами науковців на вплив Франка на літературу, театр, мистецтво тощо. Аналізу крайового франкознавства, зокрема як наукового явища, присвячені статті доктора історичних наук, професора УжНУ Романа Офіцинського. Під час презентації пан Роман наголосив на тому, що це видання – вікно в закарпатську Франкіану.

«У цій книзі вдалося відбити стійкий інтерес Франка до Закарпаття. Вплив Каменяра на наш край є прямий, у реальному часі, ми не штучно тепер хочемо припасувати його твори до себе. Як генія Франка на Закарпатті визнали ще при житті. Його твори читали. Він був одним з тих, який наводив містки між інтелігенцією Галичини і Закарпаття, що було важливим у контексті формування національного відновлення. Франко працював над формуванням української аудиторії в нашому краї. Стимулював взаємні поїздки студентів, обмін хорами тощо. Його праця вплинула на місцевих інтелектуалів. Ми маємо ким і чим гордитися», – підкреслив Роман Офіцинський.

«Закарпатська Франкіана» вміщує також деякі статті із крайового франкознавства. Зокрема, статті Івана Вишневського, Юрія Качія, професора кафедри нової та новітньої історії та історіографії УжНУ Олега Мазурка з полеміки навколо питання «Чи був Іван Франко на Закарпатті?», розвідка про перші переклади творів ювіляра на угорську мову Якова Штернберга, а також статтю про Франка Петра Часта, яка була опублікована в альманасі української діаспори в США.

«Закарпатська Франкіана» також представляє художнє осмислення постаті «велета духу і праці» закарпатськими прозаїками (Василем Гренджа-Донським, Лукою Дем'яном, Іваном Чендеєм, Володимиром Феденишиншем, Олександром Гаврошем) та поетами (Петром Скунцем, Дмитром Кременем, Василем Густі, Василем Кухтою, Сергієм Федакою тощо). Під час свого виступу професор кафедри історії України УжНУ Сергій Федака зачитав кілька нових віршів до циклу «Франкові мотиви», опублікованого в збірнику.

За словами модератора презентації та автора ідеї збірника Олександра Гавроша, унікальне видання вперше вміщує наукові розвідки: «Закарпатська театральна Франкіана» Василя Андрійця, «Іван Франко у творчості закарпатських митців» Оксани Гаврош, «Іван Франко в літературі Закарпаття» Наталії Ребрик, «Прилог Івана Франка преучованю

сербського апокрифа XVIII століття» Миколи Цапа, а також вірші Василя Густі, Василя Кухти, Сергія Федаки, Юрія Шипа...

Для ознайомлення з найновішою літературою про Івана Франка з фондів Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка у книзі подано бібліографічний огляд «Іван Франко: пізнання крізь завісу часу» та розгорнутий бібліографічний покажчик.

Атмосферу презентації надали відеоматеріали про Івана Франка та сучасні інтерпретації його творів.

Книга буде розіслана до бібліотек України та Закарпаття. За словами директора обласної бібліотеки Олени Канюки, електронний варіант «Закарпатської Франкіани» невдовзі опублікують на сайті книгозбірні.

Іванка Когутич,

Медіацентр УжНУ, 3 жовтня 2016 р.

* * *

Професор УжНУ взяв участь у науково- пошуковому проекті «Книга Скорботи України. Закарпатська область»

Книга скорботи України. Закарпатська область: Док. і матер. / Ред.-упоряд. Б. Гвардіонов та ін. – Ужгород: Карпати, 2016. – 440 с.

Завідувач кафедри історії України Ужгородського національного університету Роман Офіцинський взяв участь у науково-пошуковому проекті «Книга Скорботи України. Закарпатська область», 11-й том (440 сторінок) якого днями побачив світ в ужгородському видавництві «Карпати». Основна частина книги відкривається розділом, де подані біограми 79 загиблих закарпатців, які зі зброєю в руках захищали рідну Українську землю від ворога у російсько-українській війні 2014–2016 рр. на Донбасі.

Копітку роботу над цим виданням уже багато років координує відповідальний секретар редколегії Борис Гвардіонов. Наразі вдалося заповнити важливі прогалини Закарпаття в новітній час: демографічні втрати від репресій та воєн. Роман Офіцинський написав ґрунтовну передмову до 11-го тому. Також упорядники подали передрук його статті про Голокост на Закарпатті серед тематичних матеріалів.

Загалом окресленою проблематикою в Україні тривалий час опікуються Головна редакційна колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» (створена 1992 р.), Державна міжвідомча комісія у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни і політичних репресій при Кабінеті Міністрів України (діє від 1996 р.), Український інститут національної пам'яті (від 2006 р.).

У серії «Реабілітовані історією» вийшло 99 книг, а працівники обласних науково-редакційних груп склали картки на понад 700 тисяч репресованих. Як впливає з двотомника «Реабілітовані історією. Закарпатська область» (2003–2004), жертвами тоталітарних репресій у післявоєнному Закарпатті стали понад 50 тис. осіб, або близько 7% від усього населення краю станом на 1946 р.

Від 1992 р. діяло державне пошуково-видавниче агентство «Книга пам'яті України», що випустило близько 400 томів, де згадано понад 10 млн загиблих, зниклих безвісти, похованих на українській території. У двотомнику «Книга пам'яті. Закарпатська область» (1995, 1998) йдеться про 7 205 закарпатців, які загинули у військових діях 1939–1945 рр.

Від 1999 р. своєрідним продовженням «Книги пам'яті» стала «Книга Скорботи України». В Ужгороді вийшло 11 томів, що увічнили прізвища закарпатських жертв Другої світової війни. Всього у 1939–1945 рр. загинув і пропав безвісти 93 091 закарпатець. Серед них – 87 305 загиблих у концтаборах Угорщини і Німеччини, зокрема близько 85 тис. євреїв – жертв Голокосту. У лавах угорської армії загинули 3 104 закарпатці. 2 609 закарпатців померло у радянських таборах військовополонених. Зафіксовано 386 цивільних жертв радянської армії, що вступила на Закарпаття восени 1944 р., а 227 закарпатців стали жертвами сваволі угорських і німецьких окупантів: за непокору, порушення комендантської години тощо.

Протягом останнього століття найбільших втрат населення Закарпаття зазнало в 1939–1945 рр. – орієнтовно понад 213 тисяч осіб: понад 113 тис. загиблих і майже 100 тис. вимушених мігрантів (біженців, виселених тощо). Окрему категорію становлять примусові робітники – майже 111 тис. осіб, яких забирали з краю для потреб угорської, німецької, радянської економік.

Це не вичерпні історико-демографічні підсумки життя Закарпаття в умовах воєн і репресій. Але завдяки науково-пошуковому проекту «Книга Скорботи України. Закарпатська область», 11-й том якого перед нами, вдалося заповнити важливі прогалини.

Василь Міщанин,
Медіацентр УжНУ, 22 жовтня 2016 р.

* * *

**Вийшов перший випуск
наукового щорічника
«Етніка Карпат»**

*Етніка Карпат: Науковий щорічник
/ Шеф-редактор Роман Офіцинський.
– Вип. 1. – Ужгород: Гражда, 2016. –
144 с.*

Видання започатковане з ініціативи і за підтримки його шеф-редактора – доктора історичних наук, профе-

сора, завідувача кафедри історії України Ужгородського національного університету Романа Офіцинського. Щорічник є відображенням результатів літньої практики. У липні 2015 року студенти 2-го курсу історичного факультету провели етнографічну експедицію в селах Ужгородського і Перечинського районів, проживаючи на університетській базі відпочинку «Скалка» (с. Ворочово Перечинського р-ну).

Щорічник має класичну структуру і складається зі вступної, основної та завершальної частин. Привертають увагу наукові статті професійних етнологів і студентів-практикантів, зокрема про традиційні господарські заняття (доцент Василь Коцан), надгробні символи та епітафії (студентка Клавдія Ферков) та ін. Також вміщено 21 інтерв'ю з респондентами, записані студентами у 10 селах чотирьох районів: Перечинського (Ворочово), Ужгородського (Анталовці, Гута, Кам'яниця, Невицьке, Оноківці, Оріховиця, Ярок), Хустського (Кошельово), Рахівського (Водиця). Крім того, знайдені цікаві відомості у мікрорайоні Дравці (м. Ужгород) і селі Великі Геївці Ужгородського району. Інтерв'ю подаються мовою оригіналу, тобто із збереженням діалектичної специфіки. Наприкінці видання описані експонати, що збагатять етнографічну експозицію.

Пропонований щорічник вийшов завдяки тому, що стараннями кафедри історії України для студентів-істориків після тривалої перерви (майже у чверть століття) відновлена повноцінна етнографічна практика, що передбачає щорічну тритижневу експедиційну роботу на теренах Закарпатської області. Під керівництвом професійних етнографів – кандидатів історичних наук, доцентів Василя Коцана і Павла Леня, наукового співробітника Василя Короля (Закарпатський музей народної архітектури і побуту) – студенти займаються вивченням традиційних знань, вірувань, демонології; сімейної та календарної обрядовості; народних занять, ремесел і промислів; суспільних трансформацій ХХ ст. в усних свідченнях.

Загалом студенти опитали кілька сотень людей. Значна база даних включає сотні годин інтерв'ю, матеріальні артефакти й фотографії. Тому й започатковано щорічник «Етніка Карпат», концепція якого полягає у публікації джерел і матеріалів етнографічних експедицій. Використане у назві слово «етніка» вжито в синонімічному значенні до слова «аутентика», тобто його тематика зачіпає традиційні етнографічні та фольклорні проблеми, а також культурну історію. Це й реалізовано в першому числі збірника «Етніка Карпат». А найближчим часом вийде другий випуск «Етніки Карпат», який укладено за результатами наступної етнографічної експедиції – з базою у Великобичківській школі-інтернат Рахівського району, що пройшла у липні 2016 року й мала значний резонанс.

Медіацентр УжНУ, 5 травня 2017 р.

ЛІТОПИСНІ СТОРІНКИ

Тетяна Попович

Хроніка кафедри історії України Ужгородського національного університету за 2016 рік

Січень

22 січня, у День Соборності України, завідувач кафедри Роман Офіцинський був головою III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії, що відбулася на базі Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти в Ужгороді та в якій взяли участь 133 учні 8–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Закарпатської області.

23 січня члени кафедри історії України провели круглий стіл, присвячений Дню Соборності України.

Лютий

У лютому в ужгородському видавництві «Гражда» побачила світ монографія завідувача кафедри Романа Офіцинського «Народні перекази Закарпаття».

Березень

5 березня викладачі кафедри історії України представили історичний факультет у змаганнях із бадмінтону.

9 березня аспірант Павло Худіш узяв участь у дискусійній панелі «Карпатська Україна: джерела та інтерпретації» на історичному факультеті.

23 березня доцент Віктор Кічера і викладач Тетяна Попович взяли участь в університетських змаганнях із плавання.

31 березня завідувач кафедри Роман Офіцинський виступив з доповіддю на літературному вечорі «У маскарад життя іди без маски...», присвяченому 160-річчю від дня народження Івана Франка, що відбувся в Закарпатській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Ф. Потоушняка в Ужгороді.

Квітень

20 квітня доцент Юрій Данилець під час наукового стажування прочитав лекцію для студентів-теологів Католицького університету м. Ружомберк (Словаччина).

20 квітня доцент Василь Коцан у рамках заходів із відзначення 160-ї річниці від дня народження І. Франка провів на базі Закарпатського музею народної архітектури і побуту тематичну лекцію «Історія розвитку української писанки» для студентів 2-го курсу історичного факультету.

Травень

2 травня доцент Віктор Кічера під час наукового стажування провів лекцію «Соціальне пастирство владики Павла Петра Гойдича (ЧСВВ) у міжвоєнний період» на греко-католицькому теологічному факультеті Пряшівського університету (Словаччина).

19 травня члени кафедри історії України взяли участь у відзначенні факультетського «Дня Геродота» в ужгородському клубі «Фантом».

21 травня доцент Василь Коцан у рамках акції «Ніч музеїв» в Ужгородському скансені представив традиційний народний одяг Закарпаття, який демонстрували студенти і студентки історичного факультету УжНУ.

21-22 травня аспірант Юрій Славик виступив співорганізатором Міжнародного фестивалю середньовічної культури «Срібний Татош» (Чинадівський замок).

25-26 травня завідувач кафедри Роман Офіцинський був головою журі книговидавничої виставки «Книга-Фест-2016», що проводилася в Ужгороді Закарпатською обласною державною адміністрацією та Закарпатською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Ф. Потушняка.

26 травня монографія «Народні перекази Закарпаття» завідувача кафедри Романа Офіцинського перемогла у Закарпатському обласному конкурсі «Фест-книга-2016» (номінація «Животворне минуле»).

Червень

17 червня аспірант Юрій Славик захистив кандидатську дисертацію «Репресивна політика Угорщини на Закарпатті (1938–1944)» за спеціальністю «Історія України».

У **червні** кафедра історії України стала випусковою для освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності «Історія та археологія».

Липень

1 липня члени кафедри історії України провели виїзне засідання не-подалік «дачі Хрущова» в урочищі Дубки поблизу Ужгорода.

8 липня завкафедри Роман Офіцинський (як член правління обласної організації Національної спілки краєзнавців України) затверджений членом конкурсної комісії для проведення конкурсного добору на посаду керівника Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького (наказ управління культури Закарпатської облдержадміністрації №01-05/169 від 08.07.2016 р.).

У **липні** доценти Василь Коцан і Павло Леньо провели етнографічну практику студентів-істориків із базуванням у школі-інтернаті смт. Великий Бичків Рахівського р-ну Закарпатської обл.

Серпень

1 серпня аспірант Павло Худіш став учасником літньої школи «English Teaching Excellence» за підтримки Британської Ради у м. Дніпро.

15 серпня в Ужгородському прес-клубі презентували нову книгу професора Сергія Федаки «Хроніка Закарпаття у незалежній Україні».

Вересень

15 вересня доцент Юрій Данилець вступив у докторантуру за спеціальністю «Історія України».

17 вересня науково-педагогічними працівниками кафедри історії України офіційно оформлені професор Лариса Капітан, асистенти Юрій Славів і Павло Худіш.

23 вересня асистент Павло Худіш захистив кандидатську дисертацію «Закарпаття в контексті чехословацько-радянських відносин (1944–1948 рр.)» за спеціальністю «Історія України».

У **вересні** кафедра історії України розпочала підготовку бакалаврів зі спеціалізації «Американістика».

Жовтень

18-20 жовтня доцент Василь Міщанин узяв участь у міжнародній конференції «Соціальні катастрофи першої половини ХХ ст. в Україні та світі: історичний контекст, демографічні наслідки» у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка.

25-26 жовтня докторант Юрій Данилець узяв участь у міжнародній науково-практичній конференції «Духовна і світська освіта: історія взаємин – сучасність – перспективи» у Київської духовної академії та семінарії.

Листопад

9 листопада доцент Оксана Ферков провела практичне заняття-екскурсію з «Історичного краєзнавства» для студентів II курсу історичного факультету.

15 листопада студенти-історики під керівництвом доцента Василя Міщанина мали зустріч з учнями 8-Б класу Ужгородської загальноосвітньої спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням окремих предметів Закарпатської обласної ради.

У **листопаді** на кафедрі історії України стажувалися викладач кафедри соціальних і загальноекономічних дисциплін Виноградівського коледжу Володимир Ком'ятій та доцент кафедри культури і соціально-гуманітарних дисциплін Закарпатської академії мистецтв Іван Міськов.

У **листопаді** члени кафедри історії України відстоювали право історичного факультету на існування як окремого підрозділу, підписали звернення до Вченої ради УжНУ, голови Закарпатської облдержадміністрації, голови Закарпатської обласної ради, міністра освіти та науки України, першого заступника голови комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України.

Грудень

1 грудня завідувач кафедри Роман Офіцинський в ужгородській книгарні «Кобзар» відкрив акцію «Письменник за прилавком».

5 грудня відбулося засідання Центру досліджень угорської історії та українсько-угорських відносин, який діє при кафедрі історії України з листопада 2015 р.

12 грудня учасником акції «Письменник за прилавком» став професор Сергій Федака.

14 грудня на історичному факультеті відбувся міжкафедральний семінар «Виклики часу і сучасна освітня парадигма», основну доповідь виголосила професор Лариса Капітан.

22 грудня доцент Василь Коцан призначений директором Закарпатського музею архітектури і побуту.

22 грудня докторант кафедри Олександр Богів призначений заступником голови Мукачівської районної державної адміністрації.

29 грудня кафедра історії України провела урочисте новорічне засідання в етно-ресторані «Верховина».

ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У МЕДІАПУБЛІКАЦІЯХ 2016 РОКУ

Юні історики визначали найсильнішого

22 січня, у День Соборності України, до Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти з'їхалися сильніші знавці історії, які змагатимуться за право представляти нашу область на IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад. 133 учні 8-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів області взяли участь у боротьбі за звання кращого із кращих у III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії.

Учасників олімпіади та їхніх наставників урочисто привітали Тетяна Палько, директор Закарпатського ІППО; Роман Офіцинський, голова журі, завідувач кафедри історії України історичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор історичних наук, професор, які наголосили, що сьогоднішня олімпіада проходить в історичний день для України — День Соборності. Прагнення українців до незалежності та свободи – мрія, яку плекав народ протягом усієї історії боротьби за незалежну Україну. Побажали учасникам позитиву, гарних вражень та виважених рішень. Юрій Шимон, експерт-консультант, методист кабінету методики викладання суспільно-гуманітарних та художньо-естетичних дисциплін ЗІППО, викладач історії та суспільствознавства розповів про практичний та теоретичний тури, які склалися з різних типів завдань.

*Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти,
zakinpโป.org.ua, 22 січня 2016 р.*

В Ужгороді відкрили пам'ятник, нетиповий для Колодка

В обласному центрі Закарпаття сьогодні відкрили пам'ятний знак героям угорської революції та визвольної боротьби 1956 року і жертвам комуністичних диктатур. Пам'ятний знак встановили по вулиці Ракоці неподалік «Совиноного гнізда». Автором пам'ятного знаку є закарпатський скульптор Михайло Колодко, відомий своїми міні-скульптурками, встановлений знак за кошти уряду Угорщини.

Угорська революція 1956 року – повстання, придушене радянськими військами за участі органів державної безпеки Угорщини ÁVH – аналога КДБ СРСР. Під час повстання загинули тисячі угорських повстанців та сотні радянських військовиків і значно більше людей отримали поранення. Майже 200 000 мешканців залишили Угорщину як біженці.

Як пише історик Роман Офіцинський, у цих подіях Закарпаття зіграло свою роль. Залізнична станція Чоп стала важливим логістичним центром політичних репресій та військової інтервенції СРСР. Багато закарпатців симпатизували угорським повстанцям. Частина з них радянські суди позбавили волі, з іншими провели «профілактичну роботу» у сільських відділеннях і районних відділах Міністерства внутрішніх справ і Комітету державної безпеки СРСР.

В офіційному відкритті знаку взяли участь заступник Державного секретаря з особливо важливих суспільних питань управління прем'єр-міністра Угорщини Чоба Латорцаї, заступник держсекретаря МЗС Угорщини Йозеф Бачкаї, голова Закарпатської ОДА Геннадій Москаль, міський голова Ужгорода Богдан Андріїв, народний депутат України Василь Брензович, Генеральний консул Угорщини в Ужгороді Йозеф Бугайла, перший заступник міського голови Іштван Цап, голова Демократичної спілки угорців України Ласло Зубанич, представники інтелігенції міста, духовенства та закарпатці, які брали участь у революційних подіях 1956 року – Тиберій Пердук та Шандор Мілован.

uzhgorod.net.ua, 19 березня 2016 р.

Вечір пам'яті Івана Франка

Указом Президента України 2016 рік офіційно проголошено роком вшанування пам'яті видатного українського письменника, поета, публіциста та громадського діяча Івана Яковича Франка. Саме зараз виповнюється 160 років із дня його народження.

Іван Франко по праву займає особливе місце в українській літературі. Він відомий за межами України не тільки як поет, письменник, драматург, але й як літературознавець, фольклорист, історик, перекладач. Із щедрої франкової криниці черпають творчу насагу нові покоління письменників, живописців, композиторів. «Які прекрасні сходи дає в наші дні те насіння, що його разом з іншими сіяв і наш Франко», – писав Олесь Гончар.

31 березня 2016 року у читальній залі Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Ф. Потушняка відбувся вечір пам'яті Івана Франка. У ході проведення заходу було зачитано ряд його поезій, репрезентовано монографічні праці «Спогади про Івана Франка» (упорядник – М. Гнатюк), «Іван Франко в історіографічному трикутнику: інтерпретації, джерела, взаємини» (автор – Р. Офіцинський).

Романси на вірші великого поета прозвучали у виконанні викладача циклової комісії «Академічний спів» Ганни Михайлівни Данканич та її вихованця, студента IV курсу відділу «Хорове диригування» Романа Марковича (акомпанувала Ольга Михайлівна Опаленик). Солоспіви Д.Січинського, А.Кос-Анатольського, Б.Дрималика та Ф.Надененка стали окрасою вечора.

Дякуємо працівникам бібліотеки за запрошення долучитися до такого цікавого заходу та сподіваємось на подальшу творчу дружбу.

*Ужгородське державне музичне училище ім. Д. Задора,
muzdepartament.uz.ua, 5 квітня 2016 р.*

Співробітник УжНУ захистив кандидатську на дослідженні репресивної політики Угорщини на Закарпатті

17 червня у приміщенні Археологічного музею УжНУ відбувся захист кандидатських дисертацій зі всесвітньої історії та історії України. Захист робіт відбувся на засіданні спеціалізованої вченої ради. Ступінь кандидата історичних наук зі спеціальності історія України здобував Юрій Славик, який представив роботу на тему «Репресивна політика Угорщини на Закарпатті (1938–1944)». Наукову працю зі всесвітньої історії на тему «Формування станово-представницької монархії у чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526)» представив Ярослав Андрусяк.

Обидва молоді науковці ґрунтовно висвітлили проблематику своїх досліджень і дали вичерпні відповіді на поставлені запитання. Рішенням спеціалізованої вченої ради Ярославу Андрусяку та Юрію Славіку надано наукового ступеня кандидата історичних наук, інформує Ксенія Шокіна на сайті Медіацентру УжНУ.

Закарпаття онлайн, 18 червня 2016 р.

В УжНУ історики досі захищають антиугорські дисертації

У приміщенні Археологічного музею Ужгородського університету відбулося засідання спеціалізованої вченої ради, головою якої є доктор історичних наук, професор Роман Офіцинський, на якому захистили кандидатські дисертації два аспіранти історичного факультету – Ярослав Андрусяк та Юрій Славик.

І якщо Ярослав Андрусяк представив роботу на тему «Формування станово-представницької монархії у Чеському королівстві за правління династії Ягеллонів (1471–1526)» (науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Ігор Ліхтей), то науковий ступінь кандидата історичних наук за спеціальністю «Історія України» аспірант кафедри історії України Юрій Славик здобув, представивши дисертаційне дослідження на тему «Репресивна політика Угорщини на Закарпатті (1938–1944)» (науковий керівник – доктор історичних наук, професор Роман Офіцинський).

Цікаво, що сама назва дисертації вже некоректна, бо сама назва «Закарпаття» виникла лише після 1945 р. Та й, здається, у цій темі є і

політична некоректність. Тому логічніше було б цю дисертацію писати у порівняльному руслі. Наприклад, «Угорські репресії у 1938–1944 р.р. та репресії проти угорців у 1945–1950 рр. на території Закарпаття».

Prozak.info, 20 червня 2016 р.

Жертвами угорського терору лише навесні 1939 р. стали від 1 до 1,5 тис. мешканців нашого краю. Наукова робота Юрія Славіка

Урядом Угорщини активно фінансується встановлення в нашому краї пам'ятних знаків, меморіальних споруд щодо репресованих угорців на Закарпатті. Але ніхто і не здогадується як працювала репресивна політика Будапешта у 1938–1944 роках по відношенню до закарпатців. Жертвами угорського терору лише навесні 1939 р. стали: від 1 до 1,5 тис. мешканців нашого краю.

Нещодавно у приміщенні Археологічного музею Ужгородського університету відбулося засідання спеціалізованої вченої ради, головою якої є доктор історичних наук, професор Роман Офіцинський, на якому захистив кандидатську дисертацію аспірант історичного факультету – Юрій Славік на тему «Репресивна політика Угорщини на Закарпатті (1938–1944)». Подаємо лише окремі епізоди з вказаної дисертації, а саме: злочинів Угорщини 1938–1944 років проти людяності, проти наших дідів-прадідів.

Groza-news, 22 червня 2016 р.

Абітурієнтам-історикам!!!

«Американістика» – спеціалізація на бакалавраті з «Історії та археології» в Ужгородському національному університеті. Йдеться про поглиблене вивчення минулого і сьогодення США і Канади, а також англійської та іспанської мов, починаючи з першого курсу. Передбачено викладання історичних дисциплін англійською на старших курсах.

Приєм заяв 11-27 липня. Потрібні сертифікати ЗНО: 1. Історія України; 2. Українська мова і література; 3. Іноземна мова (англійська, німецька, французька, іспанська) або Математика / Географія / Російська мова. У заяві вкажіть спеціальність (напрямок підготовки) «Історія та археологія» і спеціалізацію (освітню програму) «Американістика».

Ця інформація вийшла в електронних медіа під назвами «В УжНУ можна буде вивчати «американістику» (zaholovok.com.ua), «В УжНУ вивчатимуть «Американістику» (prozahid.com), «В УжНУ вивчатимуть «Американістику» (vholos.info), «В УжНУ викладатимуть «Американістику» (ptg.ua), «До уваги абітурієнтів: тепер є можливість всту-

пати на... американістику» (uzhgorod.net.ua), «Актуальна інформація для закарпатських абітурієнтів-істориків» (life.ko.net.ua), «До уваги абітурієнтів-істориків» (chas-z.com.ua), «В УжНУ вивчатимуть «Американістику».

(zakarpattia.net), 5 липня 2016 р.

На Рахівщині триває етнографічна експедиція, організована кафедрою історії України

Уже другий рік студенти-історики вирушають на тритижневу етнографічну практику, що передбачає спілкування з місцевим населенням під керівництвом досвідчених народознавців. Нині вона відбувається на теренах східної Рахівщини. Тут гуцульський колорит змішаний з традиціями долинян. Це – прикордоння, де сусідять українські села з румунськими, що перемішані обабіч державного кордону вздовж річки Тиси.

Цьогорічна етнографічна експедиція стала можливою завдяки співпраці кафедри історії України (завідувач – професор Роман Офіцинський) із Великобичківською загальноосвітньою школою-інтернатом, гуртожиток якої став базою практикантів. Директор школи Михайло Йосипчук створив максимально комфортні умови для проживання студентів II курсу історичного факультету.

Окрім того, серед учасників експедиції – керівники практики, доценти кафедри історії України Павло Леньо і Василь Коцан, фахівець із народної демонології та магії Василь Король з Ужгорода, етнографи Олег Власюк та Олена Власюк із Рівненського державного гуманітарного університету, директор етнографічного музею «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича (м. Харків) Михайло Красіков та його студенти.

Дослідників і збирачів інформації найперше цікавить традиційна матеріальна і духовна культура українців, міжетнічні взаємини між українцями і румунами, радянська обрядність, сучасна етнокультурна і релігійна специфіка краю, цвинтарологія. Протягом першого тижня практики тематичними дослідженнями охоплені сім сільських поселень Рахівщини – Біла Церква, Великий Бичків, Ділове, Костилівка, Круглий, Луг, Росішка, а також село Довгий Потік Тячівського району. Упродовж наступних двох тижнів передбачається дослідити ще десять сіл – Вільховатий, Верхне Водяне, Середнє Водяне, Водицю, Добрік, Кобилецьку Поляну, Косівську Поляну, Плаюц, Стримбу, Хмелів.

Павло Леньо,
керівник експедиції, Медіацентр УжНУ, 6 липня 2016 р.

Дослідницькі будні польового табору істориків у Великому Бичкові

У другокурсників-істориків УжНУ завершився другий тиждень етнографічної практики, яку на Рахівщині проводить кафедра історії України. Студенти мають плідне спілкування з інформантами на різні теми народного життя. Втім знаходить час і на дозвілля, яке теж має пізнавальний характер і збагачує дослідницькі будні польового табору.

У ніч на Івана Купала, з 6 на 7 липня, учасники етнографічної експедиції на своїй базі – у Великобичківській загальноосвітній школі-інтернаті (директор Михайло Йосипчук) – зробили реконструкцію купальського святкування в традиційному стилі.

Деякі елементи дійства не були типовими для Закарпаття, до прикладу, спалення Марени. Оскільки на історичному факультеті навчаються вихідці з різних регіонів України, то всім припав до вподоби узагальнений стилізований варіант купальських ігрищ на теренах нашої країни.

Сценарій святкування передбачав плетіння вінків з польових квітів, стрибання парами через вогнище, водіння хороводу довкола вогню, виконання народних пісень, спорудження й спалення Марени.

У сутінках відбувся похід до річки, де дівчата кидали вінки у річку Тиса: на долю, на любов, на щастя. Кульмінацією став рясний дощ, який розпочався, коли студенти поверталися на базу практики. Купальська ніч і має бути такою! Адже до очисної дії вогню додається не менш потужна сила води.

Романтичний шарм купальського дійства увиразнили заручені студенти Олександр Орос і Наталка Кучмаш. За традицією, коли парубок упіймає вінок своєї дівчини у річці, то в майбутньої сімейної пари буде щасливе життя. Незважаючи на доволі бурхливу від гірських дощів Тису, Сашко зумів виловити вінок судженої під оплески присутніх.

Студентів-істориків у Великому Бичкові провідали професор Роман Офіцинський, доценти Оксана Ферков та Юрій Данилець – представники кафебри, що опікується практикою. Вони допомогли у вирішенні невідкладних організаційних, побутових та інших питань, зокрема своїм коштом поповнили продовольчі ресурси студентів, що помітно вичерпалися.

Павло Леньо,
керівник експедиції, Медіацентр УжНУ, 11 липня 2016 р.

В УжНУ на високому старті – американістика!

Абітурієнти – майбутні бакалаври історії Ужгородського національного університету проявляють неабиякий інтерес до спеціалізації «Американістика». Її фундатор, завідувач кафедри історії України, доктор історичних наук, професор Роман Офіцинський (до слова, автор публіцистичної книжки «Сто вражень з Америки» (2001), котрий свого часу прочитав цикл лек-

цій студентам Массачусетського університету і Ґрінфільдського коледжу, США (2007, 2008)) розповів про особливості нової спеціалізації:

«Справді з ініціативи кафедри історії України в Ужгородському національному університеті у 2016–2017 навчальному році відкривається спеціалізація «Американістика» на бакалавраті з напрямку «Історія та археологія», починаючи з першого курсу. Навчальною програмою передбачене поглиблене вивчення не тільки минулого й сьогодення США і Канади, але й англійської та іспанської мов. На старших курсах англійська стане мовою викладання ряду історичних дисциплін. А вже два навчальні роки члени кафедри навчають студентів-іноземців історії України англійською.

Загалом американістика в Ужгородському національному університеті має тривалу перспективу. Найближчим часом планується передача в наш університет архіву і редакційної бібліотеки газет «Свобода» і «Ukrainian Weekly», що виходять у США відповідно з 1893 і 1933 років як видання Українського Народного Союзу. Ці документи і матеріали стануть вагомою підставою для відкриття під опікою кафедри історії України окремого навчально-наукового підрозділу з американістики.

Найближчі наші конкуренти – колеги з історичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка, проте у них така спеціалізація для бакалаврів дещо менш амбітна й називається «Американістика та європейські студії». Натомість науково-педагогічні працівники кафедри історії України Ужгородського національного університету вельми конкурентоздатні, адже постійно залучені до міжнародних наукових проектів, провадять дослідження і стажуються в країнах Європейського Союзу та Північної Америки, видають свої праці англійською мовою, мають досвід викладання американським студентам. До того ж, деякі наші випускники працюють в університетах США і Канади.

Наші абітурієнти, розмірковуючи про свій остаточний вибір, можуть бути впевнені, що матимуть якісні освітні послуги. Навчальні заняття для істориків-американістів проводитимуться зокрема й на базі інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка, що має ошатне приміщення, сучасні мультимедійні системи і постійно поповнюється виданнями з американістики».

Медіацентр УжНУ, 16 липня 2016 р.

Етнографічна практика студентів-істориків на Гуцульщині стала захопливою мандрівкою

Завершилася тритижнева етнографічна практика студентів-істориків УжНУ. З ініціативи завідувача кафедри історії України професора Романа Офіцинського вона пройшла у Рахівському районі. Об'єктами досліджен-

ня 24 другокурсників стали села Біла Церква, Великий Бичків, Верхнє Водяне, Водиця, Ділове, Кобилецька Поляна, Косівська Поляна, Костилівка, Круглий, Луг, Плауц, Росішка, Середнє Водяне, Стримба, Хмелів. Охоплено й прилегле село Глибокий Потік Тячівського району. Загалом обстежено 16 населених пунктів.

Базою практикантів була Великобичківська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів – велика подяка за це директору Михайлові Йосипчуку та вчителю Маріянні Богуславець (Павловській), випускниці істфаку УжНУ. Студенти розділилися на три групи на чолі з керівниками практики Василем Коцаном і Павлом Ленєм, дослідником Василем Королем. Застосовували кущовий метод польових етнографічних досліджень. Заздалегідь розробили маршрути й запитальники, підготували технічні засоби.

Удалося опитати понад дві сотні інформаторів – людей від 40 до 90 років. Вели аудіозапис, фотографували співрозмовників, речові й писемні пам'ятки з приватних колекцій (понад 7 тис. світлин). Так, столяр Володимир Ревенко і бджоляр Ігор Гошук із села Луг детально розповіли про свої промисли, подарували рубанки-«гублики» і плетений вулик «шашаник». Олена Гуцул скрупульозно охарактеризувала народне вбрання жителів Верхнього Водяного. Вдалося порівняльне дослідження цвинтарів – гуцульського (Косівська Поляна), румунського (Біла Церква), у смт. Великий Бичків і с. Круглий, заснованому італійськими залізничниками.

Вивчаючи народну демонологію та магію, студенти плідно поспілкувалися із 6 знахарями. Виявлено два зошити із замовляннями – у селах Водиця і Луг. Це цілий пласт лікувальних замовлянь, зокрема проти укусу змії та для зупинки крові. Записано обряди зі шкідницької магії. Зібраний матеріал дозволяє окреслити межі поширення вірувань у вовкуна, чорнокнижника, гонихмарника тощо.

Учасники експедиції зібрали 18 пам'яток матеріальної культури: жіночу сорочку, спідницю, хустку, чоловічий капелюх, три взірці одягової вишивки, два рушники, серветку, два знаки весільного старости, веретено, два рубанки, вулик, ярмо, композицію «Квіти», виконану на дереві методом випалювання. Вивчили також колекції місцевих етнографічних та історико-краєзнавчих музеїв, а їх півтора десятка. Окрему увагу приділили здобуткам сучасних майстрів народної творчості (різьбярів, майстрів з коренепластики, художників, ткаць, вишивальниць).

Практиканти мали змістовне дозвілля. Відтворювали традиції святкування Івана Купала (плетіння і запускання у річку вінків з польових квітів, спалювання солом'яного опудала, стрибання через купальський вогонь). 17 липня, у День етнографа, студентів посвятили в народознавці.

Етнографічна практика на Гуцульщині стала захопливою мандрівкою, сповненою незабутніх вражень. Нині її учасники опрацьовують здобуті матеріали для 2-го випуску наукового збірника «Етніка Карпат».

Фахова систематизація та каталогізація віднайдених артефактів спонукають до відкриття в УжНУ повноцінного етнографічного музею, що під опікою кафедри історії України слугуватиме платформою для різнопланових заходів вітчизняних і зарубіжних учених.

Василь Коцан,
*заступник директора Закарпатського музею народної архітектури і побуту, доцент кафедри історії України УжНУ, Медіацентр УжНУ,
24 липня 2016 р.*

Кафедра історії України посилює англомовні позиції

У Дніпрі за підтримки Британської ради провели літню школу «English Teaching Excellence». Одним із важливих був курс «English as The Medium of Instruction – Англійська мова як засіб викладання», проведений тренером Марком Сірлом з Оксфорду. Його учасником став аспірант кафедри історії України Ужгородського університету Павло Худіш, який уже представив кандидатську дисертацію до захисту в спеціалізованій вченій раді УжНУ.

У літній школі навчали особливих методів і техніки викладання англійською мовою різноманітних дисциплін для студентів-іноземців. Успішне завершення курсу засвідчив сертифікат від Британської ради. Тому кафедра історії України УжНУ зможе й надалі кваліфіковано викладати історію України для іноземців англійською.

У жовтні та листопаді запланували провести відповідні презентації та воркшопи для студентів, аспірантів і викладачів історичного факультету. Кафедра історії України продовжить тісну співпрацю з Британською радою, оскільки прагне налагодити англомовне викладання низки дисциплін на бакалавраті з американістики – спеціалізації, що стартує вже у вересні цього року.

Медіацентр УжНУ, 1 серпня 2016 р.

Історики УжНУ послушали лекцію відомого медієвіста-гунгариста з Прикарпатського національного університету

23 вересня на історичному факультеті відомий український медієвіст-гунгарист, доктор історичних наук, професор Мирослав Волощук прочитав лекцію на тему: «Королівська титулатура князів з династії Рюриковичів в X–XIV ст.». Наукова дискусія відбулася з ініціативи Центру досліджень угорської історії та українсько-угорських відносин, що діє при кафедрі історії України УжНУ, та з участю Студентського наукового товариства істфаку.

Лектор представив закарпатським колегам і студентам напрацьованя, почерпнуті з наративних джерел X–XIV століття, створених у країнах Західної Європи і на теренах Візантійської імперії. Найбільш дискусійним виявилось питання королівських титулів династії Романовичів, зокрема короля Данила та його нащадків. Лекція супроводжувалася візуальними матеріалами, спеціально дібраними автором.

Окрім цього, професор Мирослав Волощук ознайомив присутніх із студентськими науковими доробками Центру медієвістичних студій, що діє при кафедрі всесвітньої історії Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника», а саме — двома останніми випусками «Студентських історичних зошитів».

Студенти історичного факультету УжНУ висловлюють щире вдячність лектору за висвітлення цікавої дискусійної проблеми та координаторам Центру досліджень угорської історії та українсько-угорських відносин, котрі організували захід.

Михайло Рекрутяк,
студент IV курсу істфаку, Медіацентр УжНУ, 26 вересня 2016 р.

Конкурс пісні та строю в ліцеїстів з нагоди Дня захисника України оцінювали викладачі УжНУ

Національно-патріотичне виховання є важливою складовою навчально-виховного процесу як у загальноосвітній, так й у вищій школі. Не випадково 12 жовтня в Ужгородській спеціалізованій школі-інтернаті з поглибленим вивченням окремих предметів Закарпатської обласної ради відбувся конкурс пісні та строю, приурочений до Дня захисника України.

Змагалися учні дев'яти старших класів – п'ять 10-х і чотири 11-х, яких підготували заступник директора школи Оксана Станко, учитель предмету «Захист Вітчизни» Іван Шкелебей та класні керівники.

На урочистому шиківанні учасників змагань привітали директор школи Олена Іщенко та завідувач кафедри історії України Ужгородського університету Роман Офіцинський, котрий наголосив на українських військових традиціях і на важливості патріотичних акцій в умовах російської агресії. Роман Андрійович очолив журі конкурсу, до якого також увійшли доцент кафедри історії України Василь Міщанин і вчителька історії Світлана Іваниш.

Незважаючи на несприятливі погодні умови, уривчастий дощ, старшокласники проявили завзятість, креативність, показали бойовий характер. Журі оцінювало їх за десятибальною шкалою у шести номінаціях: рапортування, рух строєм, перешикування, виконання прийомів, зовнішній вигляд, виконання пісні.

Відтак у спортивному залі директор школи й члени журі вручили почесні грамоти учасникам і переможцям. Перше місце виборів 10-В клас, друге – 11-Б, третє – 10-А. Такі заходи в Ужгородській спеціалізованій школі-інтернаті відбуваються постійно.

Медіацентр УжНУ, 14 жовтня 2016 р.

Що думають закарпатці про День захисника України?

2014 ознаменувався роком відродження українського... Як наслідок, відмова від радянських символів і свят дала відродитись старій козацькій традиції – вшануванню українського війська на Покрову. Згідно з Указом Президента України від 14 жовтня 2014 року «Про День захисника України», свято встановлене з метою вшанування мужності та героїзму захисників незалежності й територіальної цілісності України, військових традицій і звичаїв українського народу... Цьогоріч ми знову відзначаємо День Захисників і вирішили дізнатися, яке ж значення для закарпатців має 14 жовтня і яку роль, на їхню думку, відіграє у сучасній історії України.

Павло Худіш, викладач кафедри історії України УжНУ:

– Це свято символізує духовний зв'язок трьох епох, у котрих українці боролися за свою землю. Перша епоха – це Покрова Пресвятої Богородиці – свято козацтва, друга епоха – боротьба українських повстанців у часи Другої світової війни, третя епоха – війна проти російських окупантів, що й досі триває. Ми нарешті отримали справжнє свято захисника Вітчизни, рідне нам і близьке по духу.

Ірина Олаг,

Prozak.info, 14 жовтня 2016 р.

Студенти-американісти діляться враженнями про перші тижні навчання

Влітку цього року вперше в історії Ужгородського національного університету провели набір на «Американістику» (спеціалізація на бакалавраті з «Історії та археології») – у вересні перші студенти-американісти приступили до навчання. Випусковою для них є кафедра історії України (завідувач – професор Роман Офіцинський).

Йдеться передусім про поглиблене вивчення минулого й сьогодення США і Канади, а також іноземних мов – англійської, іспанської та французької. На старших курсах навчальним планом передбачено викладання історичних дисциплін англійською. Навчальні заняття проводяться, зокрема, й на базі інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» обласної бібліотеки ім. Ф. Потушняка, що має ошатне приміщення, су-

часні мультимедійні системи і постійно поповнюється виданнями з американістики.

Спеціально укладена також Угода про співпрацю між Ужгородським національним університетом і Закарпатською обласною універсальною науковою бібліотекою ім. Ф. Потушняка щодо підготовки істориків-американістів, яка передбачає проведення на базі «Вікна в Америку» занять студентів, вивчення і вдосконалення англійської мови за допомогою комп'ютерних ліцензійних інтерактивних програм, надання доступу до глобальних віртуальних баз бібліотек англійською мовою, розробку спільних заявок на участь у ґрантових програмах тощо. Своїми враженнями про перші тижні навчання діляться студенти-американісти.

Ярослав Ваш: «Я обрав американістику ще й тому, що мої мама і брат живуть і працюють у найбільшому американському місті – Нью-Йорк. Любов до історії мені прищепила вчитель Алла Михайлівна Лізанець (закінчив Іршавську загальноосвітню школу №1). Наш історичний факультет красивий як зовні, так і всередині. Вважаю, що він найкращий в УжНУ. Мої викладачі дуже гарно подають навчальний матеріал на лекціях, їх цікаво слухати і легко самому вчитися, відповідати на семінарських заняттях.

Дещо неочікуваним для мене стало те, як доброзичливо, по-дружньому ставляться до нас, першокурсників, студенти старших курсів. Коли приходжу вранці на заняття, всі вітаються. Я потрапив у дуже хороший колектив. Зі своїми однокурсниками я завжди знаходжу спільну мову, спільну тему для розмови. Американістика мене приваблювала давно – зацікавився історією США ще у молодших класах. Найбільше зараз мені подобається дисципліна «Українська американістика», котру викладає доцент Наталія Миколаївна Радченко. Великий інтерес викликає те, як українські вчені розглядають внутрішню і зовнішню політику США і Канади, повсякденне життя самих американців».

Іванна Данко: «Перші враження можна передати словом «інакше». Університет і школа – абсолютно різні. Нові викладачі, однокурсники, предмети, аудиторії... – усе це спочатку навіювало страх, навіть паніку. Зараз можу з упевненістю сказати, що безпричинно. Ближче познайомившись із викладачами й однокурсниками, іншими студентами, з нашою випусковою кафедрою історії України, я зрозуміла, що весь факультет є однією великою і дружньою родиною. Тебе підтримають добрим словом, а коли потрібно — допоможуть у будь-якому питанні. Навчання буде складним, але, сподіваюсь, цікавим.

Я рада, що вступила на історичний, на американістику. Наш академнаставник – асистент Павло Миколайович Худіш – нещодавно захистив кандидатську дисертацію. Він вільно володіє не тільки англійською, а й словацькою та чеською мовами. Павло Миколайович викладає нам «Вступ до спеціальності», є великим патріотом України, рідного краю. Як досвідчений екскурсовод, наш наставник познайомив мене й однокурс-

ників з історичними родзинками міста Ужгород. Про багато речей довідалася вперше, адже я не ужгородка – родом із Виноградова».

Михайло Сокач: «Перший місяць навчання пройшов, на диво, легко. Боячись, що вибрав не ту спеціальність, я не знаходив собі місця перші вересневі дні. Тепер уже почуваюся, наче риба у воді, багато спілкуюся зі студентами і викладачами, щиро захоплююся самим процесом навчання. Американістика мені подобається тим, що тут передбачено поглиблене вивчення англійської мови, а потім можна буде вибрати ще одну іноземну – іспанську чи французьку. Дуже добре, що до наших послуг «Вікно в Америку» – прекрасно технічно укомплектована аудиторія. Її нам для навчальних занять надає Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка. Вся наша група – активні читачі цієї бібліотеки. Хочу також подякувати вчителям рідної Неліпинської школи (Свалявський район) за те, що підготували мене до самостійного життя».

Володимир Філей: «Влітку я закінчив школу в рідному селі Сасово на Виноградівщині, без роздумів подав документи на американістику в Ужгородський національний. Я приємно здивований. Для мене все це нове і досі не звідане. Американістика дає шанс стати ближче до провідних країн світу – США і Канади, повністю поринути в їх минуле. Я дуже задоволений своїм навчанням. Для мене американістика є свідомим вибором. Завжди прагнув дізнатися, знайти щось нове про американський континент. Цікаво слухати лекції, зокрема з археології Північної Америки, які читає доцент Володимир Валерійович Мойжес. До речі, родом з мого села відомий український археолог Василь Бідзіля (1936–1999) – авторитетний знавець доби заліза. Найбільше його прославили розкопки скіфського кургану – родинної царської усипальниці «Гайманова могила» (Запорізька область) у 1969 році».

*Тетяна Попович,
викладач кафедри історії України УжНУ,
Медіацентр УжНУ, 16 жовтня 2016 р.*

Доцент кафедри історії України УжНУ виступив на представницькій міжнародній конференції в Києві

18–20 жовтня у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка відбулася Міжнародна наукова конференція «Соціальні катастрофи першої половини ХХ століття в Україні та світі: історичний контекст, демографічні наслідки». Серед її організаторів – Інститут історії України НАН України, Український науковий інститут Гарвардського університету, Науково-освітній консорціум вивчення Голодомору при Канадському інституті українських студій та ін.

Науковий форум присвячено демографічним втратам у світовому та всеукраїнському вимірах. Перша світова війна, розпад імперій, війни за незалежність, утвердження авторитарних і тоталітарних режимів призвели до глобальних соціальних катастроф і радикально змінили етнічне обличчя Європи.

У конференції взяли участь історики, демографи, економісти, соціологи з Австралії, Латвії, Литви, Німеччини, США, України. Серед них – знакові наукові постаті: Олег Воловина і Гіроакі Куромія (США), Гвідо Гаусман (Німеччина), Йонас Вайчаноніс (Литва), Станіслав Кульчицький, Василь Марочко та Іван Патриляк (Україна).

У фокусі уваги дискутантів постали найбільші соціальні потрясіння: революції, світові та локальні війни, геноциди, репресії. Так, державний терор за політичною ознакою тривав у радянській Україні протягом семи десятиліть (1918–1988). Терор уразив усі верстви української нації, а найбільше – селянство. Соціальні катаклізми ХХ ст. істотно підірвали демографічний потенціал України.

Ужгородський університет на представницькій міжнародній конференції представив доцент кафедри історії України Василь Міщанин. Він виступив із доповіддю «Депортації німецького населення із Закарпаття 1944–1946 рр.: причини, хід і наслідки». Відомо, що восени 1944 р. 2,4 тис. закарпатських німців виїхали до Німеччини. Радянська влада завдала нищівного удару по німецькій меншині краю. У березні 1946-го та у 1949 р. у Сибір (Тюменська область) депортували 2,7 тис. закарпатських німців.

Матеріали конференції з'являться окремим виданням.

Медіацентр УжНУ, 22 жовтня 2016 р.

Докторант кафедри історії України вдруге поспіль представляє УжНУ на міжнародній конференції в Луцьку

8 листопада на базі Волинської духовної семінарії відбулася VII Міжнародна науково-практична конференція «Історія та сучасність Православ'я на Волині». У ній узяли участь понад 40 науковців із Польщі, Білорусі, Росії, Латвії, України.

Конференція працювала у великому залі духовної семінарії, ректор якої – протоієрей Рустик Капауз – і відкрив пленарне засідання. З вітанням до присутніх звернувся заслужений працівник культури України, директор Волинського краєзнавчого музею Анатолій Силук. З ґрунтовними доповідями виступили польські дослідники Пйотр та Анатолій Федоруки, Мартин Міронович, латвійський історик Олександр Гаврилін, білоруський археолог Сергій Рассадін. Постійними учасниками конференції є професор зі Львова Володимир Александрович, кандидат історичних наук з Бі-

лої Церкви Володимир Перерва, волинські науковці: професор Микола Кучерепа, професор Оксана Карліна, професор Геннадій Бондаренко, доцент Сергій Панишко, краєзнавець та історик Геннадій Гулько та інші. Ряд доповідей підготували студенти з Луцька, Почаєва, Києва.

Ужгородський університет на науковій конференції представляв кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії України Юрій Данилець. Наш науковець ознайомив присутніх з життєвим шляхом одного з випускників Волинської духовної семінарії та відомого церковного діяча Закарпаття архімандрита Василя (Петьовки). Доповідь викликала значний інтерес і чимало запитань. Варто зауважити, що взяти участь в згаданому форумі Юрія Данильця запрошують вже вдруге поспіль.

Наприкінці науково-практичної конференції відбулася традиційна дискусія, присутні схвалили резолюцію, відзначивши добру традицію історико-релігійних форумів на Волині, та закликали продовжувати розпочату справу із розширення географії учасників.

За підсумками науково-практичної конференції видано збірник, котрий вручено кожному учаснику під час реєстрації.

Медіацентр УжНУ, 15 листопада 2016 р.

Студенти історичного факультету ознайомилися з мистецтвом педагогічної майстерності

15 листопада студенти-історики під керівництвом доцента кафедри історії України Василя Міщанина відвідали Ужгородську загальноосвітню спеціалізовану школу-інтернат з поглибленим вивченням окремих предметів Закарпатської обласної ради, де поспілкувалися з учнями 8-Б класу.

Візит був присвячений ознайомленню студентів з роботою педагогів на практиці в рамках курсу «Методика викладання історії в школі». Привітали університетську молодь директор школи-інтернату Олена Іщенко та заступник директора з методичної роботи Оксана Станко.

Відкритий урок на тему «Українське козацтво. Життя, побут, військово мистецтво» провела вчитель історії Світлана Іваниш. Він відбувся у формі гри. Протягом заняття учні мали подолати дев'ять дніпровських «порогів-етапів» для освоєння і закріплення знань з цієї захопливої теми. Школярі були поділені на дві команди: «Джура» та «Пластуни». Оцінювали змагання почесне журі у складі вчителів Наталії Яльч, Людмили Матьовки та студента IV курсу Миколи Гаєвого.

І понеслися пороги – «Вітання», «Розминка», «Гостинний», «Упізнай героя», «Конкурс отаманів», «Конкурс малюнків», «Літературний конкурс», «Загадкові цифри», «Ілюстрації».

Учні збагатилися новими знаннями із життя запорізького козацтва,

а наприкінці уроку школярі визначали головні риси характеру козаків і з'ясували, що вони залишаються актуальними до наших днів, зокрема чесність, любов до Батьківщини, допомога ближньому.

Студенти ж змогли оцінити майстерність роботи вчителя: використання наочності, технічних засобів навчання на уроках історії, роботу в групах та інші тонкощі педагогічної праці.

Михайло Рекрут'як,
Медіацентр УжНУ, 18 листопада 2016 р.

Студенти-історики подорожували за новим маршрутом

Щорічні поїздки містами України вже стали доброю традицією на історичному факультеті. Чимало студентів уперше бере участь у таких подорожах, які приносять новий досвід, враження та знайомства, а також зміцнюють дружбу як з однокурсниками, так і зі студентами з інших курсів. Днями історики трохи змінили звичні маршрути. Разом зі своїм викладачем археології доцентом Ігорем Прохненком вони відвідали три українські міста.

Спочатку поїхали до Хотина – невеликого містечка з бурхливим минулим. Знаменита тутешня фортеця вкотре вразила молодь своєю суворістю та гордістю. Саме біля неї відбулася знаменита Хотинська битва, після якої загинув кошовий отаман Петро Сагайдачний. Для багатьох ця твердиня відома тим, що біля неї було знято кілька історичних фільмів.

Наступним пунктом маршруту став Кам'янець-Подільський. Студентам зробили чудову екскурсію центром міста, де стоїть чепурна ратуша та відомий пам'ятник туристові. Родзинкою була, звичайно, знаменита тутешня фортеця, де певний час перебував у в'язниці керівник повстанського руху на Поділлі Устим Кармелюк.

І, нарешті, останнім у маршруті було місто Київ. Історики відвідали Києво-Печерську лавру, Національний музей історії України у Другій світовій війні, погуляли найвідомішою вулицею України – Хрещатиком. Традиційно поверталися додому потягом із вагонами незабутніх вражень.

Потрібно знаходити час для всього, а особливо для подорожей. Адже за досить короткий час вони можуть дати молодій людині багато корисного практичного досвіду. Саме тому добрі традиції поїздок студентів-істориків зберігатимуться й надалі.

Юрій Офіцинський,
магістрант історичного факультету, Медіацентр УжНУ,
19 листопада 2016 р.

Першокурсникам ФСН влаштували екскурсію в Археологічний музей

Нещодавно для першокурсників-політологів факультету суспільних наук влаштували екскурсію до Археологічного музею імені професора Едуарда Балагурі. Ознайомив молодь з експонатами доцент кафедри історії України Віктор Кічера.

На першому курсі спеціальностей ФСН читається курс «Історії та культури України», у рамках якого й провели екскурсійне практичне заняття для кращого засвоєння (за допомогою унаочнення) відомостей про минулі культурні епохи на теренах історичного Закарпаття. Студенти надзвичайно зацікавлено ознайомлювалися з експозиціями музею, які представляють епохи кам'яного віку, бронзи, залізного віку, замкового середньовіччя тощо. Особливий інтерес виявили до інформації про розкопки, котрі на історичному факультеті щороку проводять викладачі, студенти першого курсу та волонтери.

Надзвичайно зацікавила молодь епоха даків на теренах краю, котра в експозиції археологічного музею представлена досить повно, завдяки багаторічним науковим пошукам професора В'ячеслава Котигорошка. Багато кого подивувала інформація про належність нашого краю в давнину до східних територій Римської імперії. Велику увагу студенти виявили й до замкового середньовіччя, що також представлено значною кількістю експонатів, завдяки активним пошукам археологів Ігоря Прохненка та Володимира Мойжеса.

Загалом головна мета екскурсії – наочна демонстрація студентам особливостей зміни епох, про які йдеться в межах навчального курсу, ознайомлення молодих людей з азами археологічної науки, виховання інтересу до минулого краю та Української держави в цілому.

Медіацентр УжНУ, 20 листопада 2016 р.

Студенти істфаку взяли участь у семінарі-практикумі на базі багатопрофільного ліцею «Інтелект»

Днями студенти істфаку під керівництвом доцента кафедри історії України Василя Міщанина взяли участь у роботі семінару-практикуму на базі багатопрофільного ліцею «Інтелект» – загальноосвітньої школи I–III ступенів №11, щоб ознайомитися з практичною роботою школи.

Університетську молодь привітала директор ліцею Наталія Макара, побажавши всім плідної роботи. Разом зі студентами були запрошені вчитель історії лінгвістичної гімназії ім. Т. Г. Шевченка Людмила Петрінко, стажер кафедри історії України УжНУ, кандидат історичних наук Іван Миськов, студенти-магістранти історичного факультету Мирослав Ігнатюля та Юрій Офіцинський.

Першим із планованих заходів став відкритий урок вчителя історії із двадцятисемирічним педагогічним стажем Мирослава Ігнатолі у 9-Б класі на тему «Об'єднання Італії»: урок-лекція з елементами бесіди.

Застосовуючи міжпредметні зв'язки між власне історією Італії та вітчизняною історією й такими дисциплінами, як математика, географія, біологія, вчитель уміло активізував роботу школярів, використовуючи карти та портрети діячів середини XIX століття як засоби наочності.

Йшлося і про зв'язок між подіями об'єднання Італії та діячами українського минулого, зокрема з Левом Мечниковим, старшим братом відомого лауреата Нобелівської премії Іллі Мечникова, та Миколою Пироговим, видатним хірургом, який значну частину свого життя прожив в Україні. Мирослав Павлович часто покликався на художні фільми та історичні твори.

Другою частиною семінару-практикуму стало ознайомлення студентів із безпосередньою роботою навчального закладу. Завуч ліцею Тамара Амбрух розповіла про історію навчального закладу, а директор Наталія Макара акцентувала увагу на специфіці ведення шкільної документації. Студенти також поспілкувалися з вчителем історії Мирославом Ігнатолем, який ділився з ними досвідом педагогічної майстерності. Жвава дискусія відбулася і під час короткого обговорення відкритого уроку.

Студенти істфаку виявили бажання й надалі продовжувати співпрацю зі школами Ужгорода, адже незабаром на них чекає педагогічна практика.

Михайло Рекрутяк,
студент IV курсу істфаку, Медіацентр УжНУ, 25 листопада 2016 р.

Студенти-історики побували на екскурсії у Середньому

Лекції, семінари, самостійна робота потребують часу, опрацювання літератури, а також тривалого перебування в одному й тому ж місці. Та й прочитати про щось – добре, побачити це – ще краще. Саме тому студенти історичного факультету нещодавно відвідали Середнянський замок.

Ініціатором та екскурсоводом у цій поїздки був викладач археології доцент Ігор Прохненко. Слухаючи тематичні спецкурси та вивчаючи дисципліни «Основи археології» й «Актуальні проблеми археології», студенти дізнаються цікаві факти про відомі та невідомі пам'ятки, про нові важливі відкриття, які змінюють уяву про хід історії. Вельми примітним у цих аспектах є Середнянський замок, який, згідно з найпоширенішою думкою, зведено у XIII ст. тамплієрами. Однак, як виявилось, це не зовсім так.

Привівши студентів до вежі-донжону, Ігор Прохненко зазначив, що, залучивши до дослідження споруди своїх зарубіжних друзів-учених і спираючись на власні напрацювання, він з'ясував, що пам'ятка все-таки зведена не в XIII ст. і не тамплієрами. Зокрема, розкопки показали, що най-

давніший горизонт датується пізнішим періодом – скоріше XVI ст., а не XIII. Висновки угорського фахівця із середньовічної архітектури вказують на те, що для замку характерні елементи ренесансного стилю, поширеного у XVI ст., вирок словацького знавця будівельного каменю та цегли теж на користь XVI ст.

Під час розповіді викладача студенти оглянули руїни вежі-донжону, а потім послушали про неї факти, якими поділився 9-річний хлопчик Артем, котрий приїхав на вихідні до бабусі та приєднався до екскурсії. Насамкінець історики ознайомилися з місцем майбутніх розкопок. Адже влітку наступного року саме на території Середнянського замку проходить традиційна археологічна практика першокурсників історичного факультету.

Юрій Офіцинський,
*магістрант історичного факультету,
Медіацентр УжНУ, 27 листопада 2016 р.*

Новий посібник «Час народів. Історія України XIX століття» презентовано студентам-історикам

Студенти першого і третього курсів історичного факультету взяли активну участь у представленні навчального видання «Час народів. Історія України XIX століття», що відбулося в Археологічному музеї ім. Е. Балагурі. Перед присутніми виступили його співавтори Олена Аркуша і Мар'ян Мудрий, а також Михайло Комарницький – директор львівського видавництва «Літопис», де книжка нещодавно побачила світ.

Посібник підготували професори Костянтин Кондратюк й Олексій Сухий, доценти Олена Аркуша і Мар'ян Мудрий з кафедри новітньої історії України Львівського національного університету ім. І.Франка, з якою кафедра історії України УжНУ має тісні багатолітні контакти.

Презентацію розпочав завідувач кафедри професор Роман Офіцинський, котрий наголосив на перевагах і новаторстві посібника, зокрема на глибшому відображенні специфіки українських земель та етнічних спільнот, повсякденні, візитах і враженнях іноземців.

Доценти Олена Аркуша і Мар'ян Мудрий з допомогою мультимедійної презентації показали його структурні та змістові особливості, ключові візуальні унаочнення й дидактичний матеріал. Одночасно відповіли на низку запитань ужгородських колег (а на представленні книжки були члени кафедри історії України – професор Сергій Федака, доценти Юрій Данилець, Наталія Радченко, Іванна Скиба). Також відвідав презентацію доцент кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Львівського університету Олександр Бандровський, добре знаний як автор перекладеного на кілька мов шкільного підручника «Історія стародавнього світу».

Зацікавила студентів і розповідь про вибір обкладинки навчального посібника. Видавництво й автори зупинили свій погляд на колоритній картині «Вечоріє» (1900) відомого художника-реаліста Миколи Пимоненка, майстра жанрового живопису на сільську і міську тематику. На думку О. Аркуші, в образах цілеспрямованої дівчинки і впертого хлопчика, у деяких деталях (вогненний небокрай від призахідного сонця) цього полотна алегорично відбито модернізаційні процеси в Україні протягом «довгого ХІХ століття», тобто наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. Співавтори посібника радо вислухали враження студентів і відповіли на запитання трьохкурсників Сергія Бігарі, Станіслава Гулана, Івана Ілька.

Після цікавої насиченої презентації захотілося відразу ж прочитати посібник, примірник якого, до речі, гості подарували Науковій бібліотеці УжНУ для кабінету історії нашого факультету, де вже зібрано понад 2,5 тис. книжок. Студенти активно користуються ними, готуючись до занять. Є сподівання, що «Час народів. Історія України ХІХ століття» посяде гідне місце в цій колекції.

Наталія Куштан,
*першокурсниця історичного факультету УжНУ;
Медіацентр УжНУ, 30 листопада 2016 р.*

Професор УжНУ Роман Офіцинський відкрив цьогорічну акцію «Письменник за прилавком»

Календарна зима до Ужгорода завітала якось аж надто правильно: з самого ранку не припиняє сніжити, місцевим трохи хочеться залягти в сплячку, але настрої чомусь передсвятковий. Тільки-но в університеті пролунав довгоочікуваний дзвінок з пари – вкутуємося і мчимо до місцевої кнigarні «Кобзар».

На відміну від попередніх разів, сьогодні влітаємо до магазину й одразу – на касу. Але замість звичної пані тут сьогодні сидить доктор історичних наук, професор УжНУ Роман Офіцинський. Саме він традиційно відкриває двотижневу акцію «Письменник за прилавком». Вбраний у вишиванку, спілкується з відвідувачами магазину, розповідає про себе та свої книги, охочим залишає автограф.

Підходимо до Романа Андрійовича, представляємося, заводимо бесіду на тему акції, про яку пан Офіцинський не без задоволення розповідає. Дізнаємося, що цей захід уже став доброю традицією для світових книголюбів. В Україні акція існує з десятиліття, а стартувала в Львові. Наше місто долучається до ініціативи вже вп'яте.

У виборі саме цієї дати для початку акції є чимало символізму. Співрозмовник пояснює: «Найперше – 1 грудня 1991 року Україна стала незалежною – тоді відбувся Всеукраїнський референдум, на якому наш

народ проголосував за таке майбутнє для своєї країни. Вже наступного дня її почали визнавати інші держави. А відомо ж, що держава стає незалежною лише тоді, коли це визнають інші.

Крім політичного, тут можна назвати й культурний чинник символічності. Саме в цей час в Ужгороді починається інша акція – так званий книжковий Миколай. Наприкінці грудня визначаються кращі твори закарпатців (або ж про Закарпаття) року, що минає. Крім того, формуються книжкові подарунки для дітей».

Для нашого співрозмовника цей день святковий ще й з третьої причини: 1 грудня християнська церква вшановує пам'ять святого Романа Кесарійського. І пана Офіцинського з дитинства вітають цього дня з іменинами.

Роман Андрійович представляє нам свій літературний доробок. Тут і наукові збірники, і прозові, й поетичні, й публіцистичні збірки, книжки, написані давніше й зовсім свіжі. До останніх, зокрема, ввійшла монографія «Народні перекази Закарпаття». Автор не оминає увагою жодну з книг, розгортає й зацікавлює короткою розповіддю (що сказати – вдається!).

За розмовою дізнаємося про ще одну цікаву річ. На відкриття акції зі своїм наставником завітали й аспіранти УжНУ – з паном Романом у них саме відбувалася пара «Як написати бестселер».

Дехто з підопічних поділився й коментарем про захід. До прикладу, Катерина Попович розповіла, що заняття в такому форматі їй дуже до вподоби; на цій акції вона не вперше, ініціативу вважає дуже корисною для нашого міста.

На відміну від своєї колегині, Костянтин Куцов долучився до акції «Письменник за прилавком» уперше. Але захоплення ідеєю поділяє. Костянтин також перелічує книги Романа Офіцинського, з якими він уже добре знайомий (деякі з них удома вже зачитані до дірок) та з якими ознайомився нещодавно.

Крім розповіді про акцію і свій доробок, Роман Андрійович поділився передноворічно-святковими побажаннями колективу Медіацентру УжНУ.

Акція «Письменник за прилавком» триватиме в книгарні «Кобзар» кожного буднього дня з 14-ї до 15-ї години до 15 грудня. Охочим поспілкуватися з місцевими літераторами наживо радимо не проґавити такої нагоди. Ну, а кому не вдасться навідатися до крамниці у визначений час – читайте публікації про закарпатських митців слова в нашому новому розділі.

Антоніна Чундак,
Медіацентр УжНУ, 2 грудня 2016 р.

В Ужгороді до Миколая триватиме акція «Письменник за прилавком»

В Ужгороді з 1 по 18 грудня триватиме акція «Письменник за прилавком» (всесвітньовідомий проект) у рамках традиційного щорічного конкурсу «Книга на Миколая». Упродовж 18-ти днів (з 1 по 18 грудня) у найвідомішому книжковому магазині Ужгорода «Кобзар» можна буде зустрітися, поспілкуватися, випити запашну каву з найвідомішими закарпатськими письменниками.

Відкрив книжковий проект 1 грудня Роман Офіцинський, доктор історичних наук професор, автор поетичних збірок, публіцистичних книжок, монографій. Роман Офіцинський розповів, що вже вп'яте розпочинає улюблений книжковий захід. «1 грудня – це реальний День Незалежності України, адже у цей день відбувся референдум і Україна стала незалежною державою. Крім того, 1 грудня – це день святого Романа Кесарійського, мої іменини. Мені приємно бути у легендарній книгарні «Кобзар», – прокоментував Роман Офіцинський.

Цього року автор за прилавком «Кобзаря» представив читачам свою монументальну працю – монографію «Народні перекази Закарпаття». «Це доволі серйозне видання, над яким я працював майже 20 років, – каже Роман Офіцинський. – 180 сторінок, де проаналізовані народні перекази, відбитки епох у масовій народній свідомості. Такий творчий підсумок цього року. Крім цього я представляю свої наукові та художньо-літературні видання минулих років, зокрема збірки поезій та книжки публіцистики, загалом півтора десятка книжок».

За словами письменника, п'ятий рік проведення акції свідчить про інтерес читачів та видавців. Такі заходи мають довготривалу перспективу.

Заголовок, 4 грудня 2016 р.

Павло Худіш: «Студенти УжНУ матимуть можливість навчатися в США»

На історичному факультеті УжНУ – зміни. Цьогоріч там відкрили нову спеціалізацію – американістика. Що це таке? Що вивчають студенти-американісти? Які перед ними відкриваються можливості?

Про саму спеціалізацію

Американістика – це сукупність дисциплін, які направлені на вивчення Північної Америки, тобто США та Канади. Дослідження в цій галузі проводять історики, географи, соціологи, економісти та навіть філософи. В сучасному світі американістика – це міждисциплінарна галузь соціальних наук, в її рамках вивчають особливості сучасної зовнішньої та внутрішньої політики США та Канади, історію цих країн, географію та інше.

В Україні така спеціалізація є лише в двох вишах: у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка, а віднедавна і в УжНУ. Про це все журналістам *zakarpatya.net* розповів асистент кафедри історії України Ужгородського національного університету Павло Худіш.

«Ні для кого не секрет, що в сучасному світі для того, аби бути конкурентоспроможним на ринку праці недостатньо однієї спеціальності, тому, власне, такий міждисциплінарний підхід ми і вирішили застосувати. Ініціатором створення цієї спеціалізації є вимоги часу, якщо, звісно, можна так сказати, адже ми повинні йти в ногу з часом. І, звичайно, створення цієї спеціальності було ініціативою всього колективу кафедри історії України УжНУ», – зазначив Павло.

Особливості навчання

Студенти-американісти в УжНУ, як і всі інші студенти історичного факультету, вивчають всі загальні предмети: історію України, історію Нового часу та інші навчальні дисципліни. Але паралельно вони вивчають предмети, які стосуються історії, політики та культури Північної Америки. Зрозуміло, що фахівці-американісти мали б добре володіти англійською, тому іноземну вони вивчатимуть упродовж п'яти років навчання, а починаючи з третього курсу матимуть змогу вивчати ще одну іноземну мову – іспанську або французьку. «Вже на третьому курсі навчання всі фахові дисципліни американісти вивчатимуть англійською. В цьому є велика потреба», – додав Павло Худіш.

Можливості

У студентів, які здобувають цю спеціалізацію, є можливість навчатися в сучасному інформаційно-ресурсному центрі «Вікно в Америку», з яким Ужгородський університет підписав угоду. Пари в американістів, власне, в цьому центрі і проходять. «Студенти-американісти мають чудову нагоду продовжити навчання в американських вишах. Звичайно, якщо самі хотітимуть і вільно володітимуть англійською», – розповів пан Павло.

Відомо, що спеціальність існує також у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, однак там вона називається «Американістика та Європейські студії». «Ужгородський університет – унікальний у цьому напрямку, оскільки наші студенти вивчають безпосередньо тільки історію США та Канади. Це насправді особливий випадок», – додав Павло Худіш. Зважаючи на те, що спеціалізація нова, студенти матимуть ще більше можливостей.

zakarpatya.net, 8 грудня 2016 р.

Дві сторони медалі, або Знання – теорія, а вміння – практика!

Студенти-першокурсники дослідницьких груп «Центральноєвропейські студії» та «Американістика» мали практичне заняття в Інформацій-

но-довідковому залі сектору архівного забезпечення Управління СБУ в Закарпатській області.

Традиційна аудиторна форма семінарів та практичних занять і для істориків, і для інших фахів не може бути єдиною при апробації здобутих теоретичних знань. У випадку дослідників свідчень минувшини: доки не потримаєш у руках старовинний предмет з музейної колекції чи археологічного розкопу, не переглянеш старовинних кодексів та манускриптів, не погортаєш поживклих сторінок архівних колекції, то навряд чи відчуєш дух своєї захопливої професії.

Тож днями першокурсники істфаку, котрі навчаються на спеціалізаціях «Центральноєвропейські студії» та «Американістика», мали практичне заняття з предмету «Вступ до історії» в інформаційно-довідковому залі сектору архівного забезпечення Управління СБУ в Закарпатській області. Варто відзначити, що з цією установою в істориків склалися дуже добрі взаємини: вона є одною з базових на час архівно-музейної практики. Тут завжди без штучних перепон і не пояснених зволікань приймають користувачів – дослідників, студентів, журналістів, котрі потребують відповідної інформації. І цього разу на запит про можливість важливого для майбутніх фахівців практичного заняття надійшла швидка позитивна відповідь.

Структури Служби безпеки України, передовсім Галузевий архів, виконують значну роботу, аби полегшити доступ до архівних матеріалів науковим закладам, громадським та релігійним організаціям, окремим громадянам та щоб повернути широкому науковому і громадському загалу невідомі раніше історичні документи. Одним із кроків реалізації цих завдань стало свого часу відкриття спеціального інформаційно-довідкового залу при архіві Управління СБУ в Закарпатській області з дуже комфортними умовами роботи.

Відвідувачі мають змогу скористатися як паперовими (опублікованими й неопублікованими), так і електронними носіями інформації. В електронній базі даних, яка складається з 5 компонентів (документи, фотоархів, наукові видання, виставки та презентації, матеріали ЗМІ), містяться розсекречені матеріали Галузевого державного архіву (ГДА) СБУ з історії України ХХ ст. Ідеться про такі важливі документальні колекції, як: Голодомор 1932–1933 рр. (стенди виставки «Розсекречена пам'ять», книги «Розсекречена пам'ять» і «Дзеркало душі народної», копії розсекречених документів, фотографії тощо); репресії проти інтелігенції; репресії проти церкви (православної, католицької, греко-католицької); українці та євреї (матеріали громадських слухань 6 лютого та 14 квітня 2008 р., матеріали про діяльність єврейських організацій в Україні); діяльність ОУН і УПА; Друга світова війна; діяльність дисидентів.

Використання документів провадиться відповідно до чинного законодавства України, зокрема законів «Про Національний архівний фонд

та архівні установи», «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні», постанови Верховної Ради України «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні».

Співробітники сектору архівного забезпечення Управління СБУ в Закарпатській області – головний спеціаліст полковник Олександр Рішко та спеціаліст майор Марина Цап – цікаво і з вогником розповіли про зміст документальних колекцій, порядок їхнього використання, заходи розсекречування і забезпечення доступу до документів тощо.

Студенти мали змогу не тільки побачити, а й безпосередньо ознайомитися з документальними публікаціями, архівними справами різних категорій. А також дістати фахові коментарі, рекомендації, відповіді на питання, що цікавили. У багажі відтак і здобуті практичні навички, і позитивні враження. Залишається подякувати Олександру Миколайовичу Рішку та Марині Вікторівні Цап (до речі, вони обоє свого часу закінчили істфак УжНУ) за всіляке сприяння у проведенні заняття – цікавого формою і насиченого змістом.

Сергій Ганус,
Медіацентр УжНУ, 14 грудня 2016 р.

Доцент істфаку представляв УжНУ на всеукраїнській науковій конференції

8 грудня з ініціативи національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили» та Українського інституту національної пам'яті на базі Київського національного університету ім. Тараса Шевченка відбулася всеукраїнська науково-практична конференція: «Биківнянська трагедія в контексті злочинів тоталітарного режиму», приурочена до 15-річчя від заснування Національного історико-меморіального Заповідника «Биківнянські могили».

У радянські часи всіляко замовчували інформацію про «Биківнянську трагедію» кінця 1930-х років в Україні: поблизу селища Биківня таємно робили масові поховання осіб, репресованих і страчених у Києві органами НКВС. За приблизними підрахунками дослідників, у Биківнянському лісі покоїться понад 100 тисяч репресованих комуністичною владою. На сьогодні встановлено прізвища 14 191 такої особи.

Нагадування суспільству про злочини радянського тоталітарного режиму є важливою складовою політики національної пам'яті у сучасній Україні. Отож, основною метою учасників конференції став аналіз сучасного стану досліджень доби «Великого терору» і Биківнянської трагедії, а також привернення уваги громадськості до місць масових поховань жертв політичних репресій в Україні та безпосередньо до доль репресованих.

Історичний факультет УжНУ на форумі представляв доцент кафедри історії України Василь Міщанин з доповіддю «Радянізація і репресії на Закарпатті 1944–1950 рр.».

У рамках конференції відбулася також презентація фотоальбому «Вуковніа. Сіећ» Катуніа» Ізабелли Саріуш-Скомпської.

Медіацентр УжНУ, 14 грудня 2016 р.

«Українську гунґаристику» започаткували на історичному факультеті УжНУ

Відбулося засідання Центру досліджень угорської історії та українсько-угорських відносин, який діє при кафедрі історії України істфаку УжНУ з листопада 2015 року. Співкоординатори Центру доценти Іванна Скиба та Оксана Ферков та його наукові консультанти (всі працюють на громадських засадах) підсумували свою роботу за рік, що минає. До речі, на кафедрі історії України працює четверо викладачів, які вільно володіють угорською й систематично беруть участь у спільних проектах з угорськими колегами.

Серед важливих заходів Центру особливо відзначено зустріч студентського і науково-педагогічного колективу з відомим медієвістом-гунґаристом, доктором історичних наук, професором Прикарпатського університету Мирославом Волощуком. 23 вересня в Археологічному музеї ім. Е. Балагурі гість прочитав лекцію «Королівська титулатура князів з династії Рюриковичів в X–XIV ст.».

Центр був належно представлений на науковому семінарі з нагоди 60-ліття Угорської революції 1956 року (професори Іван Мандрик і Роман Офіцинський, аспірант Рената Поладі), що відбувся в УжНУ 26 жовтня, а також на круглому столі угорських та українських істориків «Угорська революція та визвольна боротьба 1956 року», що з ініціативи Генерального консульства Угорщини пройшов у Мистецькому центрі «Галерея Ілько» в Ужгороді 4 листопада.

На засіданні вирішено започаткувати спеціалізований науковий щорічник «Українська гунґаристика», де б публікувалися вагомні результати досліджень з угорської історії та українсько-угорських відносин.

Перший випуск «Української гунґаристики» вийде через рік. Серед інших планів роботи на наступний 2017 рік – проведення наукових семінарів і днів пам'яті відомих діячів історії та культури Угорщини, підготовка наукової конференції до 500-річчя Реформації.

Своєю активною діяльністю консультанти Центру сприяють розширенню всебічного співробітництва України з науково-дослідними і навчальними закладами Угорщини в науковій та навчально-методичній сферах, створюють належні умови для поглибленого ознайомлення студентів УжНУ з актуальними проблемами гунґаристики й українсько-угорських зв'язків з

найдавніших часів донині, а також у доступній формі розставляють відповідні акценти у своїх науково-популярних публікаціях у мас-медіа.

*Медіацентр УжНУ, korzonews.info, prozak.info, vholos.info,
Закарпаття онлайн, Карпатський об'єктив, 18 грудня 2016 р.;
zaknews.in.ua, Заголовок, 19 грудня 2016 р.*

Студенти істфаку підвідали відкритий урок-лекцію про монголо-татарську навалу

Завершуючи вивчення курсу «Методика викладання історії в школі», студенти IV курсу історичного факультету, під керівництвом доцента кафедри історії України Василя Міщанина, вдруге цього року відвідали багатопрофільний ліцей «Інтелект». Тут вони мали змогу побувати на відкритому уроці з курсу «Історія України». Цього разу спудеї поринули у XIII ст., де разом з учнями 7 класу відбивали монголо-татарську навалу.

Захід розпочався з ознайомлення школярів і присутніх з історичними постатями XIII ст. й авторами основних першоджерел. Потім вчитель вищої категорії Мирослав Ігнатюк запропонував учням згадати, якими ж були руські князівства перед навалою кочовиків, провівши повторення засвоєного матеріалу.

Сторінки життєпису Чингісхана розглядали під час наступного етапу уроку-лекції. Окрім фактів з історії приходу до влади цього відомого монгольського діяча, Мирослав Павлович перейшов до екскурсу в минуле Центральної Азії, охарактеризував першу сутичку кочовиків з руськими князями, що відбулася на річці Калці.

Відзначимо, що студенти, окрім ознайомлення з методичними прийомами педагогічної майстерності, дістали багато цікавої інформації. Слід також похвалити учнів 7 класу, які добре підготувалися до відкритого уроку, були старанними й активними, проявили вміння логічно мислити, намагалися представити свій клас із найкращого боку.

Можливо, хтось із них обере для себе фах історика. Після уроку відбулося його спільне обговорення разом із присутніми на уроці директоркою ліцею Наталією Макарою та завучем Тамарою Амбрух.

Михайло Рекрутяк,
Медіацентр УжНУ, 20 грудня 2016 р.

Плідне стажування на кафедрі історії України

Хай множаться здобутки!

У листопаді – грудні 2016-го для підвищення кваліфікації мені випало пройти науково-педагогічне стажування на кафедрі історії України істфа-

ку УжНУ. Керівником призначили завідувача кафедри професора Романа Офіцинського. Нині хочеться пригадати продуктивно проведений час...

Тож протягом місяця я ознайомився зі структурою факультету, науково-методичними і дидактичними матеріалами, навчальною літературою, монографіями, науковими статтями, тематикою семінарських занять, методичними розробками колективу кафедри історії України, трьома випусками кафедрального наукового щорічника «Тисячоліття – Millenia». Склад кафедри вражає: 4 професори, 12 доцентів, 4 викладачі та асистенти.

Тижні стажування виявилися напрочуд плідними для підвищення рівня професійної майстерності та вдосконалення методик викладання історичних дисциплін. Сподобався семінар-практикум у вигляді відкритого уроку «Українське козацтво» вчителя історії Світлани Іваниш в Ужгородській спеціалізованій школі-інтернаті, організований доцентом Василем Міщанином для майбутніх бакалаврів – випускників історичного факультету. На лекції «Історичне краєзнавство у загальноосвітніх школах» та семінарському занятті «Напрямки історико-краєзнавчих досліджень» доцента Оксани Ферков пощастило почерпнути чимало корисного про те, як зацікавити історією рідного краю, як улаштувати екскурсії. Хочеться відзначити велику активність студентів на заняттях. Змістовною та захопливою була лекція з дисципліни «Археологія та історія» як наукова та освітня спеціальність» для здобувачів ступеня доктор філософії професора Романа Офіцинського про те, якими є сучасні стандарти історичної науки і чому потрібні історичні факультети.

Завдяки директору Наукової бібліотеки УжНУ Марії Медведь мав чудову нагоду опрацювати різноманітні джерела для своєї наукової статті у відділах «Карпатика» (працівники Марія Чорній, Наталія Данилець), рукописів і стародруків (Юлія Мателешко, Ігор Зомбор), а також у кабінеті історії (Наталія Лавришин) історичного факультету. Одного недільного дня відвідав екскурсію «Ужгород американський» професора Р. Офіцинського. Не буду вдаватися у її деталі, але зазначу, що відкрив для себе багато нового про «українських американців» – Григорія Жатковича, Майкла Стренка, Енді Ворхола, «американський куточок» в Ужгороді і не тільки.

Випала й нагода взяти участь у засіданні Центру досліджень історії Угорщини та українсько-угорських відносин при кафедрі історії України. На мою думку, Центр має добрі перспективи.

Особливу увагу звернув на методику підготовки до семінарських занять. Важливими є методичні розробки доцента Василя Міщанина для магістрів «Форми організації навчання у вищій школі. Методика підготовки і проведення семінарських занять». Відзначаю раціональність і ретельність доцента Володимира Мойжеса під час семінарського заняття «Найдавніші археологічні культури Північної Америки» для першокурсників-американців.

Запам'ятався семінар-практикум для четвертокурсників у вигляді відкритого уроку вчителя історії Мирослава Ігнатолі у багатопрофільному ліцеї «Інтелект» – ЗОШ № 11 м. Ужгород. Заняття відбулося стараннями доцента В. Міщанина. Тема уроку стосувалася об'єднання Італії. Учитель Мирослав Павлович показав студентам справжній майстер-клас, поєднавши мікроісторичний та логіко-математичний методи.

Щиро вдячний всім, хто допомагав якісно пройти стажування. Особлива подяка провідному спеціалісту навчального відділу УжНУ Марії Долешак. Від душі бажаю колективу кафедри історії України примножувати здобутки, започатковані її першим завідувачем професором Михайлом Трояном. Сподіваюся через п'ять років знову пройти стажування на історичному факультеті.

Іван Міськов,

кандидат історичних наук, доцент кафедри культури і соціально-гуманітарних дисциплін Закарпатської академії мистецтв, Медіацентр УжНУ, 28 грудня 2016 р.

На історичному факультеті відбувся міжкафедральний семінар

Освіта – вагомий чинник соціальної стабільності, економічного добробуту, конкурентоздатності та національної безпеки країни. Це сфера стратегічно важливих інтересів, тому її модернізація не може залишити байдужим усе суспільство. Саме таким був лейтмотив зиніційованого кафедрою історії України міжкафедрального науково-методичного семінару, перше засідання якого напередодні різдвяно-новорічних свят відбулося на історичному факультеті УжНУ.

З доповіддю «Виклики часу і сучасна освітня парадигма» виступила доктор історичних наук, професор Лариса Капітан. Вона запросила колег до обговорення визначальних тенденцій розвитку світової освітньої системи, завдань науково-педагогічних колективів кафедр факультету щодо формування цілісної особистості фахівця.

У процесі жвавого спілкування присутні, зокрема старший викладач кафедри нової і новітньої історії та історіографії Олег Сліпецький, доценти кафедри історії України Віктор Кічера, Василь Міщанин, Іванна Скиба, погодилися з тим, що традиційна знаннево-просвітницька парадигма вичерпала свої можливості. Майбутнє за моделлю освіти, що має готувати висококваліфікованих спеціалістів, здатних учитися протягом життя і протистояти всім життєвим загрозам.

Учасники семінару переконані, що провести модернізацію вітчизняного освітнього простору можна, діючи злагоджено, дослухаючись до колег, гідно відстоюючи громадянську позицію. Прозвучали слушні думки щодо потреби наповнити реальним змістом академічні свободи й авто-

номію вищих навчальних закладів не лише в розрізі розширення повноважень керівництва, а й забезпечити ефективний зворотний зв'язок із роботодавцями, студентами, викладачами без кулуарної метушні та номенклатурних посередників.

Як наголосила професор Неля Жулканич, сучасні університети мають орієнтуватися на вільний розвиток людини, на творчу ініціативу, самостійність, конкурентоспроможність, мобільність майбутнього фахівця. А це неможливо без взаємовпливу і взаємозв'язку різних дисциплін, оперативних корекцій застарілих підходів і навчальних планів. На якість освітніх послуг конкретного вишу часто негативно впливає суспільно-політична ситуація, недосконалість і прогалини Закону «Про вищу освіту», що призводить до кадрових пертурбацій на засадах авторитаризму і клієнтелізму.

Завідувач кафедри, професор Роман Офіцинський підкреслив, що такі семінари доцільно проводити періодично, щоб обговорювати назрілі проблеми, дискутувати, шукати компромісні варіанти виходу з тупикових ситуацій. Наступне засідання відбудеться навесні наступного року. Ряд злободенних тем навчально-методичного характеру викликають підвищений інтерес колективу історичного факультету. Роль основного доповідача наступного разу погодилася виконати професор Неля Жулканич.

Медіацентр УжНУ, 29 грудня 2016 р.

ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ З ІСТОРИЧНИХ НАУК В УЖГОРОДСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ У 2013–2016 РОКАХ*

Завершилася трирічна каденція спеціалізованої вченої ради Д 61.051.04 для захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата історичних наук за спеціальностями «Історія України» і «Всесвітня історія», що у доброзичливій атмосфері взаємної поваги і довіри діяла в Ужгородському національному університеті від 10 жовтня 2013 р.

До ради входило 17 осіб. Це відомі фахівці з п'яти університетів: трьох національних – Ужгородського, Київського ім. Т. Шевченка, Львівського ім. І. Франка, а також Дрогобицького державного педагогічного ім. І. Франка та Українського католицького (м. Львів). Голова ради – завідувач кафедри історії України УжНУ Роман Офіцинський, заступник – завідувач кафедри нової і новітньої історії та історіографії Іван Мандрик, учений секретар – доцент кафедри історії України Іванна Скиба.

В Ужгородському університеті перша спецрада з історичних наук започаткована у 1972 р. – для захисту кандидатських, а докторських – у 1994-му. Нинішня її діяльність позначена конкурентними викликами. На початку жовтня цього року в Україні працювали 34 спеціалізовані учені ради з історичних наук (12 спеціальностей) у 33 установах, зокрема у 23 університетах. Серед них – 22 докторські, тобто з правом захисту і кандидатських, і докторських дисертацій.

Примітно, що у західноукраїнських вишах й академічних інститутах налічувалося 6 докторських й одна кандидатська. Докторські ради зі спеціальностей «Історія України», «Всесвітня історія» функціонували у Львівському національному університеті ім. І. Франка, Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, Ужгородському національному університеті, Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича, а зі спеціальностей «Історія України», «Всесвітня історія», «Археологія», «Етнологія» – в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інституті народознавства НАН України (м. Львів), «Військова історія» – у Національній академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного і Львівському національному університеті ім. І. Франка. Крім того, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника має кандидатську раду зі спеціальностей «Історія Укра-

* Вперше оприлюднено під назвою «Університет тримається на ентузіастах. Найвагоміші здобутки там, де стали нормою тривалі спільні зусилля» на сайті «Медіацентр УжНУ» 12 жовтня 2016 р.

їни» та «Етнологія». Також на стадії перереєстрації кандидатська рада у Східноєвропейському національному університеті ім. Лесі Українки (м. Луцьк) з «Історії України» та «Музеєзнавства і пам'яткознавства», термін повноважень якої нещодавно закінчився.

Враховуючи розгалужену мережу спеціалізованих вчених рад і високий рівень конкуренції у професійному середовищі, ми могли розраховувати винятково на потенціал кафедр УжНУ історичного спрямування і гіпотетично на поодиноких «зовнішніх» дисертантів, які б хотіли захистити свої «проблемні» й непроблемні роботи в Ужгороді з суб'єктивних мотивів, через «домашні колізії» у межах чи поза межами наукової етики. Оскільки жодної з таких дисертацій не поступило, то протягом усієї каденції спецрада опиралася лише на власні сили, на вихованців альма-матер.

У цілому картина є втішною. Розглянуто 9 кандидатських дисертацій, з яких 8 успішно захищено, одна знята здобувачем через бажання захиститись за кордоном. Чотири, або половина із захищених робіт підготовлені на кафедрі історії України і, звісно, за спеціальністю «Історія України». Дві дисертації зі «Всесвітньої історії» в активі кафедри історії стародавнього світу і середніх віків, по одній – кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції, кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій.

У дослідженнях представлені різні історичні епохи: бронзовий та залізний віки, середньовіччя, ранньомодерний та новий часи, новітня доба. Подійний матеріал стосується територій восьми сучасних держав – України, Німеччини, Польщі, Росії, Румунії, Словаччини, Угорщини, Чехії. Йдеться про економічні та технологічні аспекти (керамічне виробництво), особливості певних державних утворень (монархій), соціальну і конфесійну ситуацію, політичні репресії, міждержавні відносини.

Деякі праці стали своєрідним підсумком зарубіжних відряджень, зокрема у Карловий університет у Празі, скрупульозним осмисленням архівних матеріалів центральноєвропейських держав. Опонували здобувачам наукових ступенів маститі дослідники з Києва, Харкова, Львова, Луцька, Івано-Франківська, Дрогобича... Чи не на кожному авторефераті надходили відгуки зарубіжних колег.

На жаль, обійшлося без докторських дисертацій, оскільки їх підготовка у стінах нашого університету ще триває. У найближчі роки очікуємо їх щонайменше три. Починаючи з 2013 р., вдалося відновити докторантуру й отримати місця державного замовлення. Нині маємо вже 3 докторантів: двоє вивчають актуальні проблеми історії України, один – всесвітньої історії.

Якщо взяти до уваги підготовку науково-педагогічних кадрів через аспірантуру і докторантуру за спеціальністю «Історія та археологія», то Ужгородський національний університет належить до кращих українських вишів. Цьогоріч кафедра історії України підготувала ліцензійну справу та

є випусковою з підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. Ми високо підняли планку, замовляючи державні місця в аспірантуру і докторантуру. Отримали їх більше, ніж коли-небудь. Фінішували третіми після двох потужних столичних вишів:

Київський національний університет ім. Т. Шевченка: аспірантура – 11 місць держзамовлення, докторантура – 2;

Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова: аспірантура – 8, докторантура – 2;

Ужгородський національний університет: аспірантура – 7, докторантура – 1.

Уперше в історії УжНУ в аспірантуру з історії, вибачте за тавтологію, зарахована найбільша кількість осіб – 10, зокрема 3 контрактники. Це теж уперше, адже контрактників серед аспірантів-істориків раніше не було.

Спеціалізована вчена рада у кожному університеті є верхівкою айсберга. Найвагоміші здобутки там, де стали нормою довготривалі спільні зусилля у рамках продуманої стратегії підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, постійних капіталовкладень в оновлення і вдосконалення наукової інфраструктури. Багато важить і просто увага до тих, кому не бракує ентузіазму примножувати славу альма-матер.

ДОДАТОК

*Міністерство освіти і науки України
Департамент атестації кадрів*

ЗВІТ

про роботу спеціалізованої вченої ради Д 61.051.04 у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у 2013–2016 роках

1. Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.10.2013 р. № 1411 спеціалізованій вченій раді Д 61.051.04 строком на три роки надано право проводити захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) історичних наук зі спеціальностей:

07.00.01 – історія України;

07.00.02 – всесвітня історія.

2. За звітний період спеціалізована вчена рада провела 14 засідань, на яких проведено захист 8 кандидатських дисертацій (4 – спеціальність 07.00.01 – історія України, 4 – спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія).

3. Відхилених дисертацій не було. Одна дисертація була знята під час попереднього розгляду за заявою здобувача.

4. Проведено 14 засідань спеціалізованої вченої ради, на 8 засіданнях здійснено захисти кандидатських дисертацій, також дисертаційні роботи приймалися до попереднього розгляду і захисту, призначались додаткові кандидатські іспити.

5. Прізвища членів спеціалізованої вченої ради, які відвідали менше половини засідань ради – проф. Патриляк Іван Казимирович (у зв'язку з обранням головою експертної ради з історичних наук МОН України), проф. Ададуrow Вадим Валентинович (у зв'язку із тривалими зарубіжними відрядженнями).

Голова ради [Підпис] Офіцинський Р.А.

Вчений секретар [Підпис] Скиба І.І.

13 жовтня 2016 р.

ПРО АВТОРІВ

Куцов Костянтин – аспірант кафедри історії України УжНУ.

Електронна поштова адреса: kuczow.szilard@gmail.com

Марканич Михайло Васильович – заступник директора Державного архіву Закарпатської області.

Електронна поштова адреса: mmarkanich@carpathia.gov.ua

Міщанин Василь Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України УжНУ.

Електронна поштова адреса: mistschanyn@gmail.com

Офіцинський Роман Андрійович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України.

Електронна поштова адреса: ofitsynsky@gmail.com

Попович Тетяна Юріївна – старший лаборант, викладач кафедри історії України УжНУ.

Електронна поштова адреса: kaf-histukr@uzhnu.edu.ua

Тодоров Ігор Ярославович – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій УжНУ.

Електронна поштова адреса: ihor.todorov@gmail.com

Тодорова Наталія Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу УжНУ.

Електронна поштова адреса: ihor.todorov@gmail.com

ДЛЯ АВТОРІВ

П'ятий випуск наукового щорічника «Тисячоліття–Millennia» сформуємо до 15 грудня 2017 р. Потрібно подати вартісну і підсумкову в річному вимірі статтю, результати якої ще ніде не оприлюднювалися. Також стаття має відповідати таким вимогам:

- 1) у правому верхньому куті – ім'я та прізвище автора, нижче по центру – назва статті;
- 2) УДК для статті є обов'язковим;
- 3) анотація українською мовою (4-5 рядків курсивом) і ключові слова вміщуються на початку статті;
- 4) у вступі необхідно розкрити актуальність проблеми, здійснити огляд літератури за темою дослідження і зазначити мету наукової статті;
- 5) покликання на джерела оформляються у вигляді прикінцевих позатекстових приміток (з наскрізною нумерацією);
- 6) після прикінцевих позатекстових приміток додається анотація російською та англійською мовами: по центру – слово РЕЗЮМЕ / SUMMARY, з правого боку – ім'я та прізвище автора, нижче – назва статті й текст (ідентичний з українською анотацією);
- 7) текст статті потрібно ретельно відредагувати і вичитати.

Обсяг наукової статті – не більше 16 сторінок форматом А4 (разом з бібліографією), MS Word, шрифт Times New Roman, 14 кеглем з інтервалом 1. Таблиці та ілюстрації подаються (за необхідності) окремими файлами з розширенням *.jpg або *.tiff (розмірність – 200 dpi), у якісному виконанні, а підписи до ілюстрацій – окремим списком у тексті після анотації.

Файли іменуються українськими літерами за прізвищем автора і надсилаються на електронну адресу: ofitsynsky@gmail.com (головний редактор Офіцинський Р.А.). У темі листа зазначити Millennia–5.

Редколегія повертає авторам наукові статті, що не відповідають наведеним вимогам, без додаткового рецензування.

ЗМІСТ

ВІД РЕДАКЦІЇ

Рекрутинг істориків _____ 3

ДИСКУСІЯ

Ліквідація історичного факультету в Ужгородському національному університеті. Документи і матеріали. Частина перша. *Вступне слово й упорядкування Р. Офіцинського* _____ 8

ДОСЛІДЖЕННЯ

Куцов К. Фахові організації карпатоукраїнських студентів у міжвоєнній Братиславі _____ 77

Марканич М. Архів п'яти коронних міст Мараморошу _____ 89

Мищанин В. Радянізація регіонів і країн: загальне й особливе _____ 97

Офіцинський Р. Американістика сучасної України _____ 108

Тодоров І., Тодорова Н. Виклики російсько-української війни _____ 119

СПОГАДИ

Гойчук Л. Російсько-українська війна. Рік 2014-й _____ 123

ДОКУМЕНТАЛЬНА ПРОЗА

Чеський історик Ота Голуб про міжвоєнне Закарпаття.
Підготували О. Гаврош та О. Чужа _____ 125

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Офіцинський Р. Відгуки на автореферати дисертацій _____ 146

Офіцинський Р. Посібник учителя історії _____ 153

Тисячоліття – Millennium. – Вип. 3. – Ужгород: Гражда, 2016. – 148 с. _____ 154

Офіцинський Р. Народні перекази Закарпаття. – Ужгород: Гражда, 2016. – 174 с. _____ 155

Закарпатська Франкіана / Укл. М. Бадида та ін. – Ужгород: РІК-У, 2016. – 260 с. _____ 165

Книга скорботи України. Закарпатська область / Ред.-упоряд. Б. Гвардіонов та ін. – Ужгород: Карпати, 2016. – 440 с. _____ 167

Етніка Карпат. – Вип. 1. – Ужгород: Гражда, 2016. – 144 с. _____ 168

ЛІТОПИСНІ СТОРІНКИ

Попович Т. Хроніка кафедри історії України Ужгородського національного університету за 2016 рік _____ 170

ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
У МЕДІАПУБЛІКАЦІЯХ 2016 РОКУ _____ 174

Офіцинський Р. Діяльність спеціалізованої вченої ради з історичних наук в Ужгородському національному університеті у 2013–2016 роках _____ 205

ПРО АВТОРІВ _____ 208

ДЛЯ АВТОРІВ _____ 209

Наукове видання

ТИСЯЧОЛІТТЯ – MILLENNIA

Науковий щорічник

Випуск 4

*Редакція публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди їх авторів.
За зміст публікацій, достовірність фактів, цитат,
дат тощо відповідає автор.*

Головний редактор Роман Офіцинський

Художньо-технічна редакція Кокіної Ренати

Підписано до друку 05.09.2017. Формат 60x84/16. Гарнітура Arial.
Умов.-друк. арк. 12,3. Наклад 350 прим. Замовлення № 1679.

Оригінал-макет виготовлено та віддруковано: ТОВ «РІК-У»
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

T44 Тисячоліття – Millennia: Науковий щорічник. – Випуск 4. 2017 рік
/ Головний редактор Роман Офіцинський. – Ужгород: РІК-У, 2017. –
212 с.

ISBN 978-617-7404-54-4

У щорічнику висвітлено поважні здобутки тих, хто тісно пов'язаний з кафедрою історії України УжНУ або науково-педагогічною діяльністю (професори, доценти, викладачі, лаборанти), або спеціалізацією і навчанням – бакалаври, маістри, аспіранти, здобувачі, докторанти, або співпрацею в спільних проектах.

УДК 94 (477) (063)